

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NİYAZÎ-İ MISRÎ DİVÂNİ ÜZERİNE
BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN
Çınar AYDOĞMUŞ

ELAZIĞ-2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NİYAZÎ-İ MISRÎ DİVÂNİ ÜZERİNE
BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN
Çınar AYDOĞMUŞ

Jürimiz, .../.../2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/ oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ahmet BURAN
2. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
3. Doç. Dr. Nesrin SİS

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih vesayılı kararı ile bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Niyazî-i Mısrî Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi****Çınar AYDOĞMUŞ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Eski Türk Dili Bilim Dalı****Elazığ – 2016; Sayfa: XIII+275**

Bu çalışmada 17. Yüzyılın etkili şahsiyetlerinden mutasavvıf, şair Niyazî-i Mısrî'nin divanında görülen dil özellikleri incelenmiştir. Hem aruz ve hem hece vezni ile dinî, tasavvufî içerikli şiirler kaleme alan Niyazî-i Mısrî'nin şiirlerinde hem klasik edebiyatın dil özelliklerine, hem de âşık edebiyatı dil özellikleri taşıyan sade bir dile rastlanmaktadır. Şairin en kapsamlı ve en çok sevilerek okunan eseri divanıdır. Bu araştırma divanının mevcut nüshalarından en çok güvenilen sekiz nüshasının karşılaştırılmasıyla oluşturularak yayımlanan tenkitli metin esas alınarak yapılmıştır.

17. yüzyıl, Türkiye Türkçesine geçiş sürecinde ilk değişmelerin başladığı yüzyıl olarak düşünülür. Türkiye Türkçesine has bazı ses ve şekil özelliklerinin ilk defa bu dönem metinlerinde başlamış olduğu tahmin edilmektedir.

Çalışmamızda Niyazî-i Mısrî'nin divanındaki dil özellikleri “Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Kelime Grupları, Sözcük Türleri” başlıklı dört bölüm halinde ele alınmıştır. Sonuçta eserin ses özellikleri, ses uyumları, yapım ve çekim ekleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi dil özelliklerini taşıdığı; Türkiye Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesinden farklı özelliklerine benzer her hangi bir değişimin bu eserde yer almadığı anlaşılmaktadır. 17. yüzyıldan itibaren Türkiye Türkçesi doğrultusunda bu dönem metinlerinde görülmesi muhtemel değişmeler, imlanın klasikleşmesi dolayısıyla yazıya yansıtılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Niyazî-i Mısrî, 17. yy., Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi

ABSTRACT**Master Thesis****A Language Study Upon Niyazî-i Mîsrî Dewan****Çınar AYDOĞMUŞ****The University of Firat****The Institute of Social Sciences****Turkish Language and Literature Department****Old Turkish Language Department****Elazığ – 2016; Page: Sayfa: XIII+275**

In this study, linguistic characteristics of sufi and poet Niyazi Misri, one of the most important personalities of 17th century, has been researched. In his poems, in which both prozody and syllabic meter is used with religion and sufizm content, we can see the plain language consisting linguistic characteristics of both classical literature and minstrel literature. The most favoured and extensive work of the poet is his dewan. This study is based on the review of the text which has been done by comparing 8 copies of his most reliable and present copies.

It has been accepted that in 17th century, the early changes in transition to Turkey-Turkish started to appear. It is assumed that some phonetic and morphology characteristics of Turkey-Turkish appeared for the first time in this period.

In this study, linguistic characteristics of Niyazi Misri's dewan has been researched in 4 main titles; Phonology, morphology, Phrases, Types of Words. In conclusion, the literal work has Ancient Ottoman Turkish linguistic characteristics in terms of phonology, phonetic rhymes, derivational and inflectional suffixes; it has been found any changes which are similar to the differences of Ancient Anatolian Turkish and Classical Ottoman Turkish. Potential changes based on Turkey-Turkish that are supposed to appear in this period since 17 th century, couldn't be projected on the text because of classicization of orthography.

Key Words: Niyazî-i Mîsrî, 17th century, Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish, Turkey Turkish

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ.....	XI
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ	30
1.1. Ünlüler	30
1.1.1. Normal Süreli Ünlüler.....	30
1.1.2. Uzun Ünlüler.....	31
1.1.3. Ünlü Uyumları	32
1.1.3.1. Kalınlık–İncelik Uyumu	32
1.1.3.2. Düzlük–Yuvarlaklık Uyumu.....	33
1.1.3.2.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma.....	35
1.1.3.2.2. Eklerde Yuvarlaklaşma	39
1.1.3.2.3. Düz Ünlü Taşıyan Ekler.....	48
1.1.3.3. Ünlü Değişimleri	57
1.1.3.3.1. e / i Değişimleri (i > e, e > i, é)	57
1.1.3.3.1.1. Eserde “i” İmlâsıyla Olanlar	58
1.1.3.3.1.2. Eserde “e” İmlâsıyla Olanlar.....	59
1.1.3.3.2. o > u ve ö > ü Değişimleri.....	59
1.1.3.3.3. ö, ü, u > i Değişimleri.....	60
1.1.3.3.4. ı > u, i > ü Değişimleri	60
1.1.3.3.5. ı > a Değişimleri	60
1.1.3.4. Ünlü Türemesi.....	61
1.1.3.5. Ünlü Düşmesi.....	61
1.1.3.5.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi	62
1.1.3.5.2. Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi	62
1.1.3.5.2.1. Kelime Bünyesinde Ünlü Düşmesi	62

1.1.3.5.2.2. Eklerde Ünlü Düşmesi	63
1.1.3.5.2.3. i- Fiili Düşmesi.....	63
1.1.3.5.2.4. Yardımcı Fiillerin Getirilmesiyle Meydana Gelen	
Düşmeler	64
1.1.3.6. Ünlü Birleşmesi.....	64
1.1.2. Ünsüzler	66
1.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri	67
1.1.2.1.1. k > h Değişikliği.....	67
1.1.2.2.2. k- > g- Değişikliği	68
1.1.2.2.3. ğ ve g Seslerinin Gelişmesi	71
1.1.2.2.3.1. Birden Fazla Hece Taşıyan Kelimelerin Sonunda	71
1.1.2.2.3.2. Yapım Eklerinde ve Hece Başlarında	72
1.1.2.2.3.3. Çekim Eklerinin Başında	73
1.1.2.2.4. g / ğ > y Değişmesi	74
1.1.2.2.4.1. Kelime Ortasında ve Hece Başında	74
1.1.2.2.4.2. Hece Sonunda	74
1.1.2.2.5. b > v Değişmesi	75
1.1.2.2.5.1. Kelime Başında	75
1.1.2.2.5.2. Kelime Arasında ve Sonunda.....	76
1.1.2.2.6. t > d Değişmesi	76
1.1.2.2.7. d > y Değişmesi	80
1.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi	80
1.1.2.3.1. İmlâsı Kalıplaşmış Ekler	81
1.1.2.3.2. Kelime İçindeki Sedâlılaşma	83
1.1.2.4. Ünsüz Türemesi	83
1.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi	85
1.1.2.6. Ünsüz Düşmesi	86
1.1.2.6.1. I Düşmesi	86
1.1.2.6.2. v Düşmesi.....	87
1.1.2.6.3. y düşmesi.....	87
1.1.2.7. Hece Düşmesi	88

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ	89
2.1. Yapım Ekleri	89
2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	89
2.1.1.1. -lık / -lik / -luk / -lük:	89
2.1.1.2. -lu / -lû:	89
2.1.1.3. -ge:	90
2.1.1.4. -suz / -süz:	90
2.1.1.5. -cı / -ci; -çı / -çi:	91
2.1.1.6. -daş / -deş:	91
2.1.1.7. -ra / -re eki:	91
2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri	92
2.1.2.1. la- / le-:	92
2.1.2.2. a- / e-:	92
2.1.2.3. et-:	93
2.1.2.4. te- :	93
2.1.2.5. (a)r-:	93
2.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri	93
2.1.3.1. -(ı)k / (ü)k:	93
2.1.3.2. -ı / -i / -u / -ü:	93
2.1.3.3. -ak / -ek:	94
2.1.3.4. -ce:	94
2.1.3.5. -ş:	94
2.1.3.6. -t:	94
2.1.3.7. -mur:	94
2.1.3.8. -ıcı / -ici:	94
2.1.3.9. Fiilimsi Ekleri	94
2.1.3.9.1. İsim fiil ekleri	94
2.1.3.9.2. Sıfat Fiil Ekleri	96
2.1.3.9.3. Zarf Fiil Ekleri	98
2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler	102
2.1.4.1. -ma- / -me-:	102
2.1.4.2. -y-:	103

2.1.4.3. -şur-:	103
2.1.4.4. Çatı Ekleri	103
2.1.4.4.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri	103
2.1.4.4.2. Edilgenlik Eki	104
2.1.4.4.3. Dönüşlülük Eki	105
2.1.4.4.4. İşteşlik Eki.....	106
2.2. Çekim Ekleri	106
2.2.1. İsim Çekim Ekleri	106
2.2.1.1. Çokluk Ekleri (+lar / +ler)	106
2.2.1.2. İyelik Ekleri.....	109
2.2.1.3. Hâl Ekleri	115
2.2.1.3.1.Yalın Hâli (Nominative)	115
2.2.1.3.2. İlgi Hâl Eki (Genetiv)	117
2.2.1.3.3. Yönelme Hâl Eki (Dativ)	118
2.2.1.3.4. Belirtme Hâli Eki (Akkuzativ / Yükleme)	120
2.2.1.3.5. Bulunma Hâl Eki (Lokativ).....	123
2.2.1.3.6. Ayrılma Hâl Eki (Ablativ)	125
2.2.1.3.7. Eşitlik Hâl Eki (Ekvativ).....	127
2.2.1.3.8. Vasıta Hâl Ekleri.....	128
2.2.1.3.9. Yön Hâl Ekleri (Direktiv)	129
2.3. Fiil Çekimi	131
2.3.1. Haber Kipleri.....	131
2.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	131
2.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	135
2.3.1.3. Geniş Zaman	137
2.3.1.4. Gelecek Zaman	141
2.3.1.5. Şimdiki Zaman.....	142
2.3.2. Dilek Kipleri	143
2.3.2.1. İstek Çekimi	143
2.3.2.2. Emir Çekimi.....	145
2.3.2.3. Dilek–Şart Çekimi.....	147
2.3.2.4. Gereklilik Çekimi.....	149
2.3.3. Birleşik Çekimler	149

2.3.3.1. Hikâye	149
2.3.3.2. Rivayet	150
2.3.3.3. Şart	150
2.3.4. Bildirme Ekleri.....	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZ DİZİMİ.....	154
3.1. Kelime Grupları	154
3.1.1. İsim Tamlamaları	154
3.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması	154
3.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	155
3.1.2. İyelik Grubu	157
3.1.3. Sıfat Tamlaması	157
3.1.3.1. Niteleme Sıfatı + İsim	157
3.1.3.2. Belirtme Sıfatı + İsim.....	158
3.1.3.2.1. İşaret Sıfatı + İsim.....	158
3.1.3.2.2. Sayı Sıfatı + İsim	159
3.1.3.2.3. Belirsizlik Sıfatı + İsim	159
3.1.3.2.4. Soru Sıfatı + İsim	159
3.1.4. Tekrar Gurubu	160
3.1.5. Birleşik Fiil	160
3.1.5.1. Tasviri Fiiller.....	160
3.1.5.1.1. Süreklilik Fiili	161
3.1.5.1.2. Tezlik Fiili.....	161
3.1.5.1.3. Yeterlilik (İktidarî) Fiili	161
3.1.5.2. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	162
3.1.5.3. Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller	165
3.1.5.4. İsim-Fiil Gurubu	167
3.1.5.5. Sıfat-Fiil Grubu	168
3.1.5.6. Zarf-Fiil Grubu.....	169
3.1.5.7. Edat Grubu	169
3.1.5.8. Bağlama Grubu	170
3.1.5.9. Ünlem Grubu.....	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÖZCÜK TÜRLERİ.....	172
4.1. Zamirler.....	172
4.1.1. Şahıs Zamirlerinde	172
4.1.2. İşaret Zamirleri.....	175
4.1.3. Dönüşlülük Zamirleri.....	177
4.1.4. Belirsizlik Zamirleri.....	178
4.1.5. Soru Zamirleri	181
4.1.6. Bağlama Zamirleri	182
4.1.7. İlgı (Vasfiyet) Zamiri.....	182
4.2. Zarflar.....	183
4.2.1. Zaman Zarfları	183
4.2.2. Yer Zarfları	185
4.2.3. Miktar Zarfları.....	185
4.2.4. Suret Zarfları	187
4.2.5. Soru Zarfları.....	188
4.3. Sıfatlar	188
4.3.1. Niteleme Sıfatları	188
4.3.2. Sıfatlarda Berkitme, Küçültme ve Karşılaştırma	190
4.3.2.1. Berkitme Sıfatları.....	190
4.3.2.2. Küçültme Sıfatları	190
4.3.2.3. Karşılaştırma Sıfatları:	190
4.3.3. Belirtme Sıfatları.....	190
4.3.3.1. İşaret Sıfatları	190
4.3.3.2. Belirsizlik Sıfatları	192
4.3.4. Soru Sıfatları	193
4.4. Edatlar	194
4.4.1. Bağlama Edatları.....	194
4.4.1.1. Şart Bildirenler	194
4.4.1.2. Sınırlama Bildirenler.....	194
4.4.1.3. Sebep Bildirenler.....	195
4.4.1.4. İstisnâ bildirenler.....	195
4.4.1.5. Cümle Bağlayıcıları	195

4.4.1.6. Bağlama (Atıf) Edatları.....	195
4.4.1.7. Bağlama (Atıf) Vavı.....	196
4.4.1.8. Karşılaştırma Edatları	196
4.4.1.9. Benzetme Edatları	196
4.4.2. Son Çekim Edatları	197
4.4.3. Soru Edatları	197
4.4.4. İşaret Edatları	198
4.4.5. Berkitme Edatları	198
4.4.6. Çağırma Edatları	198
4.4.7. Ünlem Edatları	198
4.4.8. Cevap Edatları.....	199
4.5. Yabancı Unsurlar	199
4.5.1. Arapça Unsurlar	199
4.5.2. Farsça Unsurlar	199
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA	205
EKLER.....	210
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	210
Ek 2. Hacı Mahmud Efendi Divanı.....	211
ÖZGEÇMİŞ.....	275

ÖN SÖZ

Bir toplumun geleceğine güvenle bakabilmesi, ilmî ve edebî yönden gelişebilmesi için kültürel mirasların araştırılarak kavranması gerekir. Bu kültür mirasının mihenk taşlarıysa çeşitli dönemin yetiştirdiği âlimlerdir. Bizler kültürümüzü gergef gergef işleyen şahsiyetleri yeni yetişen nesillere aktarmadığımız takdirde, onlar farklı toplumların kültür temsilcilerini içselleştirerek kendi milli benliklerinden uzaklaşırlar. Bunun engellenebilmesi için mukaddes tarihimiz içinde yetişen şahsiyetlerin tanınması, düşüncelerinin ve davranışlarının örnek alınması gerekmektedir. Zira onların fikirleri, yaptıkları işler, ilmî ve edebî çalışmalar insanlığa bahşedilen mirasların en görkemlisidir. Hatta bir mutasavvıf veya ilim adamının tek bir düşüncesi bile Mevlâna'nın “**Ne olursan ol, yine gel**” çağrısındaki gibi insanlığın hafızasında çağlar boyunca kalabilir. İşte dinî ve ilmî düşünceleriyle yaşadığı topluma yön vermeye çalışan zaman üstü seslerden biri de Niyâzî-i Mısırî'dir. Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemini geride bıraktığı 17. yüzyılda yaşayan Niyâzî-i Mısırî, pir ve mürşitlerin himmetleriyle mayaladıkları Anadolu'nun seçkin şehirlerinden Malatya'da doğmuş ve yaşadığı dönemin fikir hayatında önemli bir yer edinmiştir. Bir dilin şekillenmesinde ve gelişmesinde sanatçıların ve bilhassa şairlerin payı büyüktür. Dilin zenginliğini ve tarihi dönemlerdeki değişmelerini belirlemek için bu tarihî şahsiyetlerin eserlerinin dil özellikleri bakımından incelenmesi gerekir. Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkiye Türkçesine geçiş sürecinde ilk ses ve şekil değişimleri büyük oranda 17. yüzyılda başlamıştır. Bu yüzyılın sosyal hayatında etkili olan önemli şahsiyetlerinden biri Niyâzî-i Mısırî'dir. Bu düşüncelerle, yüksek lisans tezi olarak Türkçenin tarihi ve bu dönemdeki gücü ile ilgili çalışmalara az da olsa bir katkıda bulunmak için “Niyâzî-i Mısırî Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi” adlı bu çalışmayı yaptık.

Çalışmada, Kenan Erdoğan tarafından sekiz nüshanın karşılaştırılması ile oluşturularak neşredilen tenkitli metni esas aldık. Ayrıca bazı özellikleri eski yazılı metinden tespit etmek amacıyla zaman zaman divanın Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan bir nüshasından faydalandık. Okuyanların ve tezimizle ilgili değerlendirme yapanların faydalanması için bu nüshanın tıpkıbasımını incelememizin sonuna da koyduk. Gramer incelemelerini Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın “**Eski Türkiye Türkçesi**” ve Dr. Nesrin Sis'in “**Nev-i Hasb-i hâl**” adlı eserlerini esas alarak yaptık. Tezimizin **Giriş** bölümünde eserin yazıldığı dönemin siyasi, ekonomik ve edebî yapısı

hakkında genel bir tanıtmaya ve Niyazî-i Mısırî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında kısa bilgilere yer verdik. Eserin **Dil İncelemesi** kısmı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Dizimi, Sözcük Türleri bölümlerinden oluşmaktadır. Ses bilgisi bölümünde metnimizdeki ünlü ve ünsüz seslerin niteliklerine ve metinde görülen ses olaylarına yer verdik. Şekil Bilgisi bölümünde yapım ve çekim eklerini işlev ve kullanım şekilleri bakımından örneklerle gösterdik. Söz Dizimi bölümünde kelime gruplarına, Sözcük Türleri bölümünde ise sözcüklerin türlerine yer verdik. Fonksiyonlarının beyit içinde daha iyi anlaşılması ve Niyazi-i Mısırî'nin şiirinin de biraz bilinmesi amacıyla, tespit edilen özellikler için seçilen örnekleri, içinde yer aldıkları mısra veya beyitler halinde yazdık. Bu örneklerin yanına İncelemede esas aldığımız metinde verilen manzume ve beyit numaralarını yazdık.

Niyâzî-i Mısırî Divanının dil özelliklerini araştıran bu çalışmamızın, Türkçenin anlatım gücünü ortaya koymak, kelime hazinesini tespit etmek ve Türkiye Türkçesinin oluşma sürecini daha net bir şekilde kavramak amacıyla yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı inancındayız.

Bu çalışmayı yaparken beni cesaretlendiren, çalışma süresince şahsiyeti ve fikirleriyle yolumu aydınlatan ve engin hoşgörüsüyle her konuda yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER'e; yüksek lisans döneminde ders aldığım, birçok şeyi öğrenmemi sağlayan hocalarım Prof. Dr. Ahmet BURAN'a, Prof. Dr. Ercan ALKAYA'ya, Doç. Dr. Fatih ÖZEK'e, Yrd. Doç. Dr. Birol İPEK'e; üniversite hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Ali YILDIRIM'a, Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM'a, Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ'ye; Doç. Dr. Fatih ARSLAN'a, Yrd. Doç. Dr. Birol AZAR'a; şahsıma güvenerek beni onurlandıran Bülent ÖZCAN'a; bana hem annelik hem de babalık yapan yaşam kaynağım annem Azize AYDOĞMUŞ'a; çalışmam esnasında beni bir an bile yalnız bırakmayan ablam Pınar AYDOĞMUŞ'a ve yengem Zeynep AYDOĞMUŞ'a; benden desteğini esirgemeyen Ahmet Turan GÜLŞAH, Mehmet Ali SABAZ, Sinan AKGÜL ve Zeki ERDEM'e; çalışmam esnasında yardımlarını aldığım Cemile UZUN'a, Gülşen ALGÜL'e; Metin ÇOBAN'a, Berrin BAYTAR'a, Selma BAYRAK'a, Nimet KARANFİL'e, Nursel TOKGÖZ'e, minnet ve şükranlarımı arz ederim.

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
A.Ü	: Ankara Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numarası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ö.	: Ölümü
TDAY-B	: Türk Dili Yıllığı Belleten
TDK	: Türk Dili Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TY.	: Türkçe Yazmalar
vb.	: ve bunun gibi, benzeri
vs.	: ve saire

GİRİŞ

17. YÜZYILIN SİYASİ VE EKONOMİK YAPISI

Niyazî-i Mısırî'nin yaşadığı 17. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve askerî yönden gerileme süreci içerisine girdiği zaman dilimine tekabül etmektedir. Şöyle ki dokuz padişahın boy gösterdiği 17. yüzyılın ilk padişahı henüz on dört yaşına basan I. Ahmed'dir. Hem Avusturya hem de Safevî İranıyla mücadele hâlindeki devlet, merkezî otoriteden doğan boşluklar sebebiyle Celâlî isyanlarıyla yüz yüze gelmiştir. 1606 senesinde düşmanı Avusturya ile devletin ihtişamına gölge düşüren Zıttavtoruk Muahedesi imzalanmıştır. Bu anlaşma dolayısıyla Kanunî Sultan Süleyman'dan beri devam eden güçlü ve muzaffer devlet yapısının bittiği, iki hükümdarı eşit kabul eden madde ile - ayrıca antlaşma tarafların aile ve ahfadı için de geçerli kabul edilmiştir - iktidarın da dengelendiği ilan edilmiştir, denilebilir¹. Yirmi sekiz yaşındaki I. Ahmed'in vefatından sonra aklî dengesi yerinde olmadığı ifade edilen I. Mustafa tahta geçer. I. Mustafa'nın üç aylık hükümrânlığının ardından gelen Genç Osman'ın cülûs ve arpalık vermek konusundaki isteksiz tavrı sebebiyle kaybedilen Hotin Seferi ve nihayet tarihte Hâile-i Osmâniyye² adı verilen isyanla boğularak öldürülmesi, Osmanlı için artık daha trajik zamanların yaklaştığını gösteren gerçeklerdir. Kötü geçen ilk çeyreğin ardından ikinci çeyrek için bir denge unsuru mahiyetinde IV. Murad ismi dikkat çekicidir. Ordu ve devlet için yeniden bir yapılanmaya giden padişah, Koçi Bey'in eleştirel ve düzenleyici mahiyette ele aldığı Risale'sini kendi eylem plânı için kaynak kabul etmiştir³.

Ölçüsüz devlet organlarının ve rüşvetin ele alındığı Risale çerçevesinde hareket eden IV. Murad dönemi, yasakların ve otoritenin egemen olduğu bir despotizm olarak da değerlendirilebilir. Dönem padişahı Osmanlı Devletini eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak istese de ömrü buna vefa etmeyerek, 1640 yılında vefat eder. IV. Murad'ın vefatından sonra siyasi, sosyal ve ekonomik alanda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan I. İbrahim tahta geçmiştir. I. İbrahim'in tahta geçmesi ile IV. Murad'ın geçici olarak sağladığı başarı ve disiplin ortadan kalkmıştır. Saray kadınlarının ve cahil Ulemâ Sınıfı devlet yönetiminde etkili olmaya başladıkları bu dönemde ortaya çıkan isyanlar devleti hayli yıpratmıştır. Kösem Sultan çağı olarak adlandırılan bu dönemde Kösem

1 Joseph Von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, (Çev.:M. Ata), Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul 1990, s. 407.

2 Yılmaz Öztuna, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986. s. 328-331.

3 Yılmaz Kurt, Koçi Bey Risâlesi, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Sultan'ın Ocak Ağalarıyla anlaşması sebebiyle I. İbrahim tahttan indirilmiş ve yerine I. İbrahim'in henüz yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmed geçmiştir. Sekiz sene devam edecek olan ve "Ağalar Saltanatı" olarak da bilinen bu süreçte, değeri düşük akçeler, su yüzüne çıkan haksızlıklar sebebiyle on binlerce insan, hükümdarı ayak divanına çağırmıştır⁴. Devam eden bu siyasi süreç içerisinde I. İbrahim'in naibesi Kösem Sultan boğularak öldürülmüştür. Kösem Sultanın öldürülmesinden sonra yerine geçen Turhan Sultan Devlet-i 'Aliyye üzerinde etkinliğini sürdürmeye başlamıştır. Devlet ekonomisinin gün geçtikçe kötüye gitmesi sebebi ile –istikrar unsuru olarak görülen– Tarhuncu Ahmed Paşa, lüks ve gereksiz harcamaları minimuma indirmek için büyük çaba göstermiştir. Tarhuncu Ahmed Paşa, devlet bütçesini yeniden eski haline getirmek için vergi sisteminde bazı değişiklikler yapmıştır.

Yenilenmeler "Ağalar Saltanatı" olarak bilinen bu dönemde hoş karşılanmayarak Tarhuncu'nun öldürülmesine sebep olmuştur. Bu düzenlemeler Çınar Vakası / Vak'a-i Vakvâkiye ismiyle meşhur olayı tetiklemiş, ekonomik anlamda da yükselen enflasyon ve eşya fiyatlarındaki fahiş artış Turhan Sultan'ı yeni tedbirler almaya zorlamıştır. Buna bağlı olarak göreve getirilen Köprülü Mehmed Paşa merkezî otoriteyi güçlendirmeye çalışmış, Bozcaada ve Limni galibiyetleriyle, halkta psikolojik bir rahatlama sağlamıştır. Ardından sadaret mührünü alan oğlu Fâzıl Ahmed Paşa ve onun en yakın yardımcısı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa devam eden yaklaşık yirmi senelik süreçte, iç ve dış siyasette bir denge oluşturmak çabası gütmüşlerdir. Avusturya, Venedik ve Lehistan (Polonya) cephelerinde savaşlar devam etmiş, Viyana Bozgunundan sonra dönemin en önemli devlet adamı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa hem azledilmiş, hem de katledilmiştir. Bu hezimet bir dönemeç olarak yorumlanmıştır: ".. Avrupa'nın göbeğine kadar girmiş olan Osmanlı'nın son seferidir"⁵. Artık devletin hali ile geçmişin parlak durumu arasında mukayese edilemeyecek kadar büyük bir fark vardır. Osmanlı Devletinin bu durumu dolayısıyla bir buçuk asırlık Macaristan toprağı da kaybedilmiştir. Hükümdarlık koltuğuna yeni padişahlar, vezirler, sadrazamlar gelse de yokuşa doğru akan nehrin yönü bir türlü değiştirilemez. Yıllarca Avusturya-Venedik-İran arasında mücadele veren devlet bu yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça antlaşması ile topraklarının büyük

4 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2.Cilt, Ankara 1988, s. 247; Joseph Von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, (Çev.: M. Ata), Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul 1990, s. 458.

5 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 3. Cilt, Ankara 1988, s. 247.

bir kısmını kaybederek asrı noktalar. Bundan sonra Osmanlı Devletinin ihtişamını simgeleyen Sakarya, Nil ve Tuna nehrinden bahsetmek mümkün değildir.

17. YÜZYILDA EDEBÎ DURUM

17. yüzyılda Osmanlı Devletinde görülen siyasi, sosyal ve ekonomik alandaki gerilemeye rağmen; “Edebiyat ve Sanat” 15. ve 16. yüzyılda atılan sağlam temeller üzerine gelişmeye devam etmiştir. 17. yüzyıl edebiyat için gelişme ve yükselme dönemi olmuştur. Bu yüzyılda Sebk-i Hindî⁶ ile Hikemiyât⁷ anlayışları hâkim olmuştur. Sebk-i Hindî⁸ (Hind üslûbu) XVI. yüzyılda İran’da doğmuş, İran’lı şâirler tarafından, Hindistan’dan getirilmiştir⁹. Bu ekol mana ve sözden oluşan iki temel prensip üzerine oturmuştur. Mana ve söz her şiir için önemlidir. Farklı dönemlerdeki edebî anlayışlarda meydana gelen değişmelere binaen, kimi zaman biri diğerine göre daha ön plana çıkarken, kimi zaman da mana ve söz eşit derecede önem kazanmıştır.

16. yüzyıldan itibaren tasavvufun da tesiri ile söz güzelliği ve sanatı yerine, mana ve hayâl derinliği etkin bir şekilde verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede asrın ilk yarısında yaşamış, İstanbul şairi olan Nâ’îl-i Kadîm (ö.1666), usta gazelciliği ve hüznü üslûbuyla, Sebk-i Hindî’nin en başarılı temsilcilerinden biri olarak bu saftaki yerini alır. Geniş hayâlleri ve derinlerde saklanan anlamları birer birer sinesinden çıkaran şair, özellikle ilahî aşk konusuna yoğunlaşmıştır¹⁰. Asrın ikinci yarısında ise –fikirlere dayalı vecizeli söz söyleme geleneği– Hikemiyât¹¹ üslûbu etkili olmaya başlamıştır. Mevcut dönemde hikemiyât tarzında şiir yazılmasının iki nedeni vardır. Birincisi sanatçıların düşüncesinin ve sanat algısının bu akımın özellikleri ile uyum sağlaması; ikincisi ise sanatçıların yaşadığı dış dünya koşullarıdır. Tefekkür edebiyatı çıkırını açan ve Hikemî şiirin en güçlü temsilcisi olarak kabul edilen Nâbî (ö.1712) eşyanın arka plânını serimlemek ve yaşanan karmaşaya merhem olmak maksadıyla Hikemiyât vadisinde atını sürer¹². Bu yüzyılda nesir dalı, önceki çağları aşan erkle yoluna devam etmiştir. Kâtip Çelebî, Evliya Çelebi, Nâimâ gibi değişik kolların ve stillerin sâhibi âlim şahsiyetler bu alanda edebiyatımızda geniş yer bulmuştur. Osmanlı tarihinin ilk zamanlarından itibaren

6 İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, L-M Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 406.

7 Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 182.

8 İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, L-M Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 406.

9 M. Orhan Soysal, Eski Türk Edebiyatı Metinler, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 2002, s. 509.

10 Mine Mengi, age., s. 85-186.

11 Mine Mengi, age., s. 182.

12 Mine Mengi, age., s. 188-189.

hükümdarların tasavvufa karşı temayülleri olmuştur. Lâkin 17. yüzyılda tasavvuf ehline karşı gereğinden fazla düşmanlık besleyen vaizler sınıfı dolayısıyla bu ilgi azalmıştır. Ancak bu çekişme önemli sûfî ve mutasavvıfların yetişmesine engel olmamıştır. Yüzyılın ilk yarısında Alevî - Bektaşî sahalarında büyük ilgi gören Kul Himmet (ö.17. yüzyıl başları), Melâmî âlimlerinden Bezci-zâde Muhyî (ö.1611) ile Lâ-mekânî Hüseyin (ö.1622), halk ve hükümdar tarafından büyük ihtimam gören Celvetiyye Tarikatı Piri Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1628), Halvetiyye'nin önde gelen temsilcilerinden Abdülmecîd-i Sivasî (ö.1639) ve yeğeni Abdülehad Nûrî (ö.1650), Akkirmanlı Nakşî (ö.1654)¹³ ve dönemin önemli sofilerinden Sinân-ı Ümmî (ö.1657)¹⁴ gibi önemli şahsiyetler yetişmiştir.

Mimarî ve musikî asrın sanat dokusuna zarif bir şetaret katar. Çağın başında muhteşem bir yapı olarak inşa edilen Sultan Ahmed Camisi; asrın ortasında Eminönü Yeni Camisi inananları selâmlarken¹⁵; musiki de, ışıklı dantelâ bestekârı diye de bilinen, Hâfız Post ve onun talebesi Buhurî-zâde Mustafa İtrî bu yürüyüşe katılan usta şahsiyetlerdir¹⁶. Asrın siyasi, ekonomik ve edebi yapısından kısaca bahsetmemizin sebebi böyle hassas bir dönemden geçen Osmanlı Devleti'nin "Edebiyat ve Sanat" alanındaki ilerleyişinin sekteye uğramadan devam ettiğini gösterebilme çabasıdır. Niyazî-i Mısırî böyle bir dönemin manevi atmosferi içinde yaşamıştır.

NİYAZÎ-İ MISRÎ' NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN HAYATI

Niyazî-i Mısırî'yi diğer sûfilerden ayıran en önemli özelliği, yaşamı ile ilgili bilgilerin kendi eserlerinde yer almasıdır. Hem kendi eserlerinde, hem de asrın tarihi kaynaklarında Mısırî'nin doğum, ölüm ve yaşamı boyunca başından geçen olayların tarihleri net olarak kaydedilmiştir. İslam tarihinden itibaren, Anadolu coğrafyasında derin izler bırakan Malatya Gönül Sultânı¹⁷ Niyazî-i Mısırî 12 Rebi'ü'l- evvel 1027 (8 Şubat 1618) cuma günü Fırat'ın, Tohma'nın, Derme'nin bereket olup aktığı; yemyeşil bahçelerinde raks eden seher yelinin ılgıt ılgıt estiği; kayı, elma, kiraz, çilek ve envai çeşit lezzetin durağı; bir sanat şehri, bir kültür şehri, bir mânâ şehri...¹⁸ Malatya'da doğmuştur. Doğum yerini kendi ifadeleri ile yazdırdığı Mevâidü'l -îrfan adlı eserinde

13 Hikmet Atık, Nakşî Ali Akkirmanî Divânı, Buruciye Yayınları, Sivas 2007.

14 Mustafa Tatçı, Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

15 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s. 247.

16 Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 2001, 2.Cilt, s. 650.

17 Mustafa Tatçı, Malatya'nın Gönül Sultânı Niyazî Mısırî, Promat Bas. Yayın San., 2013, s. 25.

18 Mustafa Tatçı, age, s. 7.

açıkça ifade eder: “Ben doğum yerim olan Malatya’da ilk ilim talebinde bulunduğum sırada, gönlümde tarikat-ı sufîyyeyi bilmek arzusu vardı”¹⁹. Niyazî’nin esas adı Mehmed’dir. Niyazî ve Mısırî ise mahlaslarıdır²⁰. Mısırî lakabı eğitim almak maksadıyla Mısır’da bulunduğu dönemde, ona gönül verenler tarafından atfedilmiştir. Sûfî şiirlerinde bazen Niyazi bazen de Mısırî mahlasını kullanmıştır. Niyazî-i Mısırî’nin divanı ile ilgili doktora çalışması yapan Kenan Erdoğan, Niyazî mahlasını sülûktan önce, Mısırî mahlasını ise tasavvufî sülûkünü tamamlayıp, şeyh olduktan sonra kullandığını ifade eder²¹. Babası tasavvufa meyletmiş Nakşibendî tarikatı mensubu Soğancızade Ali Çelebi’dir. Annesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Kendi yazdığı mecmuada, dört kardeş oldukları şeklinde bir bilgi vermesine karşın, bize herhangi bir isim vermemektedir. Ancak daha sonraki bazı kaynaklarda, kardeşi Ahmed Efendi’nin, Niyazî-i Mısırî ile birlikte sıbyan mektebine gittiği²² şeklindeki ifadeler mevcuttur. Buradan da anlaşılabacağı gibi Niyazî Mısırî, baba tarafından ilim ile donatılmış bir aileye mensuptur. Bu hal doğal olarak onun ilerideki eğitim hayatına yön vermesinde etkili olmuştur. Sûfî’nin tasavvufun gerçeklerine ve sırlarına vakıf olmak gayesi ile çıktığı bu yolda, eğitimi sadece gittiği medreselerle sınırlı kalmamıştır.

Mısırî Malatya’daki çocukluk ve gençlik dönemlerinden bahsederken bu durumu şöyle anlatır: “Ben doğum yerim olan Malatya’da ilk ilim talebinde bulunduğum sırada kalbimde tarikat-ı sūfîyyeyi bilmek arzusu vardı. Önce onların meclislerine muhalif idim, gitmezdim. Fakat sohbetleri bereketiyle günden güne şevkim arttı, nihayet Halveti şeyhlerinden birine intisap ettim. Babam da beni ona gitmekten menediyor, kendi şeyhine götürmek istiyordu. O zat Nakşibendiyeden idi ve bana göre kâmil değildi. Sefer etmem icap etti. Nihayet 1048 yılında (21 yaşında iken) ki Bağdat bu yılda fethedilmişti. İlim talebi için Diyarbekir’e sefer ettim. Ama asıl maksadım tarikat ilmi idi. Orada bir yıl kaldım. Sonra Mardin’e gittim. Orada da bir sene kaldım. Diyarbekir ve Mardin’de mantık ve kelam okudum. Oradan Mısır’a gittim. Mısır’da Şeyhuniyye Medresesinde Kadiriyye’den bir şeyh buldum. Ona intisap ettim”²³. Sûfî Mısır’da ilim öğrendiği ve tekkedeki hizmetini disiplinli bir şekilde sürdürdüğü esnada bir rüya görür ve kendisine; “zâhir ilim talebinden vazgeçmedikçe tarikat ilminin kendisine açılmayacağı”

19 Mustafa Aşkar, Niyazî Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 62.

20 Mustafa Aşkar, age., s. 67.

21 Mustafa Aşkar, age., s. 68.

22 Mustafa Aşkar, age., s. 69.

23 Niyâzî-i Muhammed Mısırî, Mevâidü’l-İrfân (Mevâidü’l-İrfân), (Çev.: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara 1971, s. 39.

söylenmiştir. Bu teklif, ilim tahsil etmek maksadı ile doğduğu memleketin topraklarından hicret etmiş olan Niyazî-i Mısırî'ye çok zor gelmiştir. Ne yapacağı konusunda mütereddittir. Bu durumu kendisi şöyle ifade eder: “İlimden ayrılmam bana güç geldi. Ağlayarak tazarru ve niyaz ile Allaha istihare ettim ve uyudum. Rüyamda gördüm ki ben büyük bir şehirdeyim ve sultana hizmet ediyorum. Sultan da Şeyh Abdülkadir Geylani imiş. Kendisinin avlusu geniş bir sarayı var. Kendisi o esnada müritlerinden ileri gelenler arasında abdest alıyor. Sanki ben de öbür tarafında duruyor ve bana kızacağından korkuyorum. Oradan çıkacak bir yerde bulamadım. Beni gördü, çağırdı: “Ey Sûfi hemen kendisine dönüp, önünde durdum. Hizmetçilerinden birisine, “Buna bir kese getir” dedi. Hizmetçi bir kaç adım gittikten sonra ona seslenip, “Gel!” dedi,” ona kendi cebimden vereyim! Elini cebine soktu, bir kese çıkardı ve bana uzattı. Huzurunda keseyi açtım. İçinde taze sikkeli dirhemler vardı. İçinde başka bir kese daha gördüm, onu da açtım. Onda da taze sikkeli dinarlar vardı. Ben, “Efendim, bu iki kesenin manası nedir?” diye sordum. Cevaben dedi ki “Dirhemler zahir ilimdir, öğren ve onunla amel et. Dinarlar tarikat ilmidir, onu, ancak sana takdir edilmiş bulunan mürşidin yanında elde edebilirsin ve senin şeyhin bu şehirde değildir diye” işaret etti. Anlatamayacağım bir mutlulukla uyandım”²⁴.

Niyazî-i Mısırî, gün ışıyınca rüyasını ve Mısır'dan ayrılmak istediğini intisap ettiği şeyhine şu şekilde anlatır: “Rüyayı hocama söyledim. Bu rüya üzerine beni halife, yani yakın yardımcısı yapmak istedi. Dedim ki: Efendi benim kalbim hilafete kanmaz. Artık bundan sonra seyahat etmek istiyorum. Çünkü hiçbir yerde duracağım kalmadı. Eğer bana izin vermezseniz helak olmaktan korkuyorum. İzin verdi”²⁵. Niyazî şeyhinden izin aldıktan sonra tasavvuf hakikatinin parıltısı içinde olgunlaşmak ve asıl manevi kimliğini bulmak maksadıyla, Mısır'daki ilim yaşantısını sonlandırarak rüyasında işaret edilen mürşidi aramaya başlamıştır. Vuslat-ı Hakk'a uzanan bu tekâmül süreci içinde Suriye, Mısır, Arabistan ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerini dolaşmıştır. Buralarda birçok âlim ve tasavvuf erbabı ile tanışmıştır. Lâkin bu süre içerisinde rüyasında işaret edilen mürşide ulaşamamıştır. Sonunda Mısırî 1056/1646²⁶ yılında İstanbul'a gelmiştir. Küçükayasofya dolaylarında Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin yanındaki medresenin bir hücreinde halvete girmiştir. Sûfi İstanbul'a geldiği bu dönemde Kasımpaşa'daki Uşşakî Tarikatı piri,

24 Mustafa Aşkar, age., s. 75-76.

25 Orhan Tuğrulca, Niyazî Mısırî Bilge'nin Sofrası Aşk da Var İsyan da, Bilsam Yayınları, İstanbul 2012, s. 22.

26 Halil Çeçen, Niyazî Mısırî'nin Hatıraları, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 17.

Şeyh Hüsameddin Efendi'nin dergâhında misafir olarak kalmıştır²⁷. Kısa bir süre sonra İstanbul'dan ayrılarak Anadolu'nun şehirlerini dolaşmaya başlamıştır. Önce Bursa'ya gelmiştir. Burada bir müddet Sabbağ Ali Dede'nin evinde kalmıştır.

Yaşamını rüyalar ile şekillendiren Mısırî, Bursa'da iken gördüğü rüya üzerine, bu şehirden ayrılarak Uşak'a gelmiştir. Uşak'da Halvetî Şeyhi Ümmî Sinan'ın halifelerinden Şeyh Mehmed Halvetinin zaviyesinde kalmaya başlamıştır. Bir gün Şeyh Mehmed Efendi, Niyazî-i Mısırî'ye kendisinin halifesi olduğu Elmalı'da bulunan şeyhi Ümmî Sinan'ın, Uşak'a geldiğinde kendisini ona teslim edeceğini söylemiştir. Bir müddet sonra Şeyh Ümmî Sinan'ın, Elmalı'dan Uşak'a hareket ettiği haberi gelmiştir. Şeyh Mehmed, Mürşidi karşılamaya çıkar ve ilk karşılaşma esnasında Şeyh Ümmî Sinan, Mehmed Efendiye, “Senin hizmetinde Mısırî Mehmed Efendi adında bir derviş varmış.” diye sorar. Şeyh Mehmed Efendi de, “Belî, sultanım hazretleri, size teslim edeceğiz” diye cevap verir²⁸. Buna mukabil Niyazî-i Mısırî rüyasında gördüğü manen işaret edilen şeyhin bu zât olduğunu anlayarak, zâtın elini huşû il öpüp...²⁹ şeyhine inabet etmiştir. İlham ve teşvik kaynağı Şeyhi Ümmî Sinan'a kavuşan Mısırî onunla birlikte dergâhının bulunduğu Elmalı'ya gitmiştir. Niyazî-i Mısırî, Ümmî Sinan'a intisabını şu şekilde anlatır: “Mukadder mürşidimi bulmak için çok seyahat ettim. Şeyhim, azizim Ümmî Sinan Elmalılı'da kalbimin devasını buldum, kimyây-ı hakikate vasıl oldum. Kahire'deki rüya aynıyle zahir oldu. Telvinim gitti, temkin buldum”³⁰. Tasavvuf ilmine kavuşmak ümidi ile ikame ettiği Elmalı Dergâhında kalmaya başlayan Sûfî, hem manevi eğitimini tamamlamış hem de birçok müridin eğitim almasını sağlamıştır. Elmalı'da dokuz yıl kalan Mısırî seyr ü sülûkünü tamamlayarak halife tayin edilmiştir. Halife ilan edilmesinin ardında Uşak, Çal ve Kütahya şehirlerine gitmiştir. Yine bu yıllarda Hacı Mustafa adlı müridinin kız kardeşiyle evlenmiş Fatıma isimli bir kız ve Çelebi Ali isimli bir erkek çocuğu olmuştur.

Osmanlı devletinin kuruluş döneminden itibaren sultanların mutasavvıflara karşı duydukları hürmet, tarikatların kısa sürede Anadolu'ya yayılmasını sağlamıştır. Bu durum şeyhler ve ulemâlar arasında bitmek bilmeyen tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Niyazî-i Mısırî'nin yaşadığı 17. yüzyıla gelindiğinde mevcut tartışmalar daha da kızışarak

27 Mustafa Aşkar, age., s. 78.

28 Mustafa Aşkar, age., s. 79.

29 Aliye Uzunlar, Bir Mısırî Şeyhinin Kaleminden Hazret-i Niyazî-i Mısırî Mustafa Lütî Efendi, Revak Kitapevi, İstanbul 2013, s. 8.

30 Kenan Erdoğan, Niyazi-i Mısırî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, s. 50.

girift bir hal almıştır. Kadızâdelilerin düşünce yapısını benimseyen Vani Mehmet Efendi'nin, dönemin padişahı IV. Mehmet'e yakınlaşması ile memlekette semâ, zikir ve devrân yasaklanmıştır. Böyle intizamsız hüznün toprağında hala bir umud olma maksadı doğru yolu göstermeye çalışan Mısırî, çektiği meşakkatleri şöyle anlatır: “Bin yetmiş bir yılı (1661) sonlarına doğru Uşşak'tan Bursa'ya zorunlu olarak hicret ittik. Ve münkirlerin amacı, tekkeleri yıkmak ve yerine medrese bina etmektir. Bin seksen beş senesinde (1674) onlarla aramızda sulhumuz vaki oldu. Bin yetmiş üç yılında (1663) Şeyhülislâm Minkarîzâde'den devranın yasaklanmasına dair fetva aldılar. Bin yetmiş dokuzda (1668) büyük fitnelere düştüm. Bin seksen yılında (1669) tekkeyi inşa ettik. Bin yetmiş dokuz yılında (1668) öyle bir fitne çıktı ki, oturduğum mahalden başka bir mahalle gitmeye mecbur oldum. Bin seksen üç yılında (1672)bu fitneler öyle arttı ki; devlet erkânına durumu bildirmek için Edirne'ye gittim. Bin seksen dört senesi (1673) sonunda kendimizi nöbetle dervişana beklettik. Bir kaç ay nasihata çıkmadık. Bin seksen dört senesi (1673) recep ayı başına kadar böylece sürdü, gitti”³¹. Niyazî-i Mısırî, zikir ve devranın yasaklanmasına rağmen, insanlığın cılız varlığını düştüğü çamurdan kaldırmak istercesine tasavvuf faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Devletin ve vaizlerin vahim saldırılarına maruz kalan Mısırî, bunun sebebi olarak gördüğü Vani Mehmet Efendi ve onun zihniyetini temsil eden gurubu ağır bir şekilde tenkit etmiştir. Mısırî, asrın sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın Edirne ilindeki davetine uyarak, IV. Mehmet'in ikamet ettiği Edirne'ye gitmiştir. Edirne'den ayrıldıktan sonra İstanbul'a geçen Mısırî, Ayasofya Camiinde Cuma günü vaaz vermiştir. Bu vaazda padişah IV. Mehmed'in malumunda semâ ve devrânın erdemlerinden, dergâhların birer ilim ve irfan yuvası olduğundan, mevcut yasakların sakıncalarından bahsetmiştir. Bu vaaz üzerine ikna olan padişah yasakları sonlandırmış ve dergâhların tasavvuf irşadlarının devam etmesine izin vermiştir. Asrın en etkin sûfisi olan Mısırî'nin dergâh mensuplarının sayısı gün geçtikçe artmış, zikir ve semâ etkinlikleri için kullandıkları Şeker Hoca Camii³² yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu duruma bağlı olarak dönemin hayırseverlerinden Abdal Çelebi³³ Mısırî dergâhı olarak anılacak yeni bir dergâh inşa ettirmiştir. Dergâhın kapsına şu beyit yazılmıştır:

*Ümm-i dünyânın güzîde mefhar-i asrı budur
Şekeristân-ı hakâyık-ı dergâh-ı Mısırî budur*

31 Mustafa Aşkar, age., s. 99.

32 Mustafa Aşkar, age., s. 108.

33 Mustafa Aşkar, age., s. 109.

Niyazî-i Mısırî, maddî - dünyevî varlığını simgeleyen aba ve posttan sıyrılmakla meşgul iken, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ikinci kez padişah adına, şahsını Edirne'ye davet etmiştir. Davete icabet eden Mısırî burada kırk gün kadar kalmış, saygı ve itibar görmüştür. Mısırî'nin bu gelişi diğerlerinden farklı olmuş, asrın içinde bulunduğu meseleleri dile getirerek mevcut sistemin miskinliğini tenkit etmiştir. Sûfî burada Edirne Ulu Camii'nde³⁴ vaaz vermiştir. Vaaz ettiği esnada beyan ettiklerinden ötürü, daha sonra kendisine intisap edip müridi olacak olan sadr-ı âlî çavuşlarından Azbî Çavuş-mürşidinin bütün şiirlerini tahmis etmiştir³⁵- himayesinde Rodos'a sürgün edilmiştir. Mısırî ayağı bukağlı olarak Rodos adasında bulunan kalenin bir hücreğine hapsedilmiştir. Sürgün gittiği bu adada Mısırî zamanını zikir çekerek geçirmiştir. Bu çile takriben dokuz ay sürmüştür. Daha sonra yeniden Bursa'ya dönmüştür. Niyazî-i Mısırî, Bursa'ya döndükten sonra mal, mevki, kadın, erkek, şöhret gibi masivâ sevgileri³⁶ terk etmek ve kalben vahdet-i vücûda ulaşmak maksadıyla tasavvuf faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Lâkin Mısırî vaazlarındaki siyasi hava, cifirle çok uğraşarak gelecekte haber vermesi, özellikle mehdilik, hatta peygamberlik iddiası, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in peygamber olduklarını söylemesi gibi hazmı ve tevili zor davranış ve fikirlerinden dolayı Vani Mehmed Efendi'nin de tesiriyle 1088 (1677) yılının Safer ayında Limni'ye sürgün edilmiştir³⁷. Niyazî-i Mısırî bu adada tam on altı sene³⁸ kalmıştır. Bağışlanmasına rağmen adada kalmaya devam eden Sûfî, dönemin vezir-i azamı Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın etkisiyle yayımlanan buyrukla 1691 yılında Bursa'ya dönmüştür. Osmanlı toplumunda derin izler bırakan Mısırî, Limni'den Bursa'ya dönüşünde büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Mısırî, Bursa'da dostları ve sevenleriyle bir yandan zikir ve sohbet halkasını genişletirken, onun faaliyet ve fikirlerini zararlı bulanlar, onun aleyhinde çalışmışlardır. Ulemanın ekseriyetiyle birlikte bazı tarikat şeyhleri dahi onu tasvip etmemişlerdir. Sivâsîzâdelerden Nazîmî, Halvetilerden Selâmî, hatta başlangıçta Bursalı İsmail Hakkı bile onun fikirlerine karşı çıkmıştır³⁹. Mısırî, hayatının büyük bir bölümü sürgünde geçmesine rağmen düşüncelerinden taviz vermemiştir. Bursa'da ikamet ettiği esnada devletin Avusturya'ya sefer edeceğini duyan Mısırî "bu sene-i mübarekede fi

34 Mustafa Aşkar, age., s. 113.

35 Mustafa Kara, Niyazî Mısırî, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 13.

36 Âmiran Kurtkan, Niyazî-i Mısırî' den Esintiler, H Yayınları, İstanbul 2010, s. 17.

37 Kenan Erdoğan, age., s. 63.

38 Mustafa Tatcı, Limnili Şeyh Abdî-i Siyâhî: Limni'de Sürgün Bir Velî, H Yayınları, İstanbul 2014, s. 27.

39 Kenan Erdoğan, age., s. 65-66.

sebilillah gaza vü cihada memur olunduk”⁴⁰ diyerek, savaşa iştirak etmek için 200 kadar müridini çevresine⁴¹ toplamıştır. Bu durumu haber alan Sultân, etrafında müridleri olan şeyhlerin daha sonraları isyan ettiklerini anımsayarak, Mısırî’nin Bursa’da ikamet edip hayır duası ile meşgul olması yönünde hattı-ı hümayûn göndermiştir.

Bu hatt-ı hümayûn şöyledir: “Mısırî Efendi, selamımdan sonra sefere kasd ve azimetiniz olduğu mesmu-ı hümayûnum oldu. Sefere teveccühünüzden ise halvetinizde duaya meşgul olmanız ensebdir. Mahallinizden harekete rızâ-yı hümayûnum yoktur. Huzûr-ı hatır ile zaviyenizde oturup, asâkir-i İslamiye ve guzât-ı mücahidîne teveccüh-i tâm ile mansûr ve muzaffer olmaları duasında olmanız me’muldur, vesselâm”⁴². Hattı-ı hümayûnu okuyan Mısırî bu talebi kabul etmeyeceğini Sultâna yazmış olduğu namede şöyle anlatır: Padişahım innemesele Îsâ kemeseli Âdem, mûmâsiliilmu’l-esmada yığıldı, kabul edene melek dendi, etmiyene şeytan dendi. Padişahım, muhale ferman vermek âkil işi değildir. Bir kevkebetulü’ etmesin deyu ferman versen yahut ağrısı tutmuş avret doğursa padişaha asî olur mu? Padişahım ben seni esirgerim. Sana benim sû-i kasdım yoktur. Senin hayırhahınım. Senin düşmenin beni sana yanlış bildirir. Bu dahi malumun ola ki; enbiyâda ve evliyâda kizb ve hilaf ve müdahene olmaz. Bizim sana sû-i kasdımız yoktur. Dediğimize itimad edin. Ve nüdemâdan birisini şunu azl veya katleyle demem. Bu senin hizmetine lâayık değildir. Ancak umum üzre adleyle deyu nasihat ederiz. Kabul edersen senin izzetin ziyade olur; aziz olursun; kabul itmez isen zararı kendinize edersiniz. El-hasıl enbiyaya muhalefette olmaktan men ederim. Nasihati kabul edersen, tahtında sabitkadem olursun. Nasihatim budur. Bu mektubu kendi şeyhine gösterme ve re’yiyle âmil olma. Şeyhülislâma ve ulemâyâ göster, onların re’yiyle amil ol. Vesselamu âlâm enittebe a’l-hüdâ”⁴³. Mısırî, padişahın buyruğunu dinlemeyerek müridleri ile beraber Tekfurdağı’na kadar gitmiştir. Durumu haber alan Sultân, Niyazî-i Mısırî’yi karşılamak üzere Arap Beşir Ağa’yı -sûfiye münhasır- bazı hediyeler ile göndermiştir. Ancak asabi bir yaradılışa sahip olan Mısırî gönderilen hediyeleri kabul etmediği gibi “ Bizi seferden alı komağa sebep olan kendi kâfir, avradı boş. Ben mîrîden bir şey istemem ve azimetten dahi dönmem”⁴⁴ diyerek sefere katılma düşüncesinde kâti olduğunu bir kez daha beyan etmiştir. Sûfi’nin Edirne iline yakınlaşması ve Sûltan’a, devletin içinde yapılan hainleri

40 Mustafa Aşkar, age., s. 125.

41 Halil Çeçen, age., s. 21.

42 Mustafa Aşkar, age., s. 126.

43 Kenan Erdoğan, age., s. 67-68.

44 Kenan Erdoğan, age., s. 68.

bildireceği söylentisi, devlet adamları arasında tasaya sebep olmuştur. Asrın Sadrazamı Bozuklu Mustafa Paşa, Mürşidin duasını almak ve sonrasında savaşa çıkılmasını münasip gören II. Ahmed'i, Mısır geldiği vakit büyük karışıklık çıkacağını ifade eden düşünceleri ile vazgeçirmiştir. Sûltan, bu defa Dilaver Ağa'yı -Mısır'ı fikrinden vazgeçirmek için- göndermiştir. Lâkin tasavvuf ehli, bu fermanı dinlemeyerek yoluna devam etmiştir. Bütün bu olayları duyan Mısır'ı sevenler, halk ve ehl-i tarikat onu tâ Solak Çeşmesinde, Karabayır'da karşılayıp beraberce 26 Şevval 1104 (30 Haziran 1693) Salı günü Edirne'ye gelirler. Doğruca Sultan Selim (Selimiye) Camiine inerler. Mısır burada mihrap yanında oturarak “öğleden sonra va'z ederiz, sonra padişahla buluşup sefere gideriz,” der. Bu sırada halk camiin etrafını sarmış kalabalıktan içeriye girilemez olmuştur. Bu durum karşısında sadrazam “eğer bugün Mısır Efendi nefy olunmayup öğleye kalırsa vallâhi büyük fitne çıkar” diye padişaha telhis edince tekrar Limni adasına sürülmek üzere hatt-ı hümayûn alır. Veziri sanîri kâb-ı hümayûn kaymakamı Osman Paşa, “buyurun sizi padişah istiyor” diyerek kaldırmak isterse de “öğleden sonra varalım inşaallâh” diyerek kalkmak istemez. Akabinde bir grup yeniçeri ağası, “buyurun, padişah size muntazırdır” diye koltuklayarak aceleyle taht-ı revana bindirip Miraber Dilâver Ağa, levendler ve çavuşlarla birlikte Tekke Kapısı Kayık Yolu'ndan Boğaz Hisar (Çanakkale Boğazı)'da Kaptan Paşa'ya teslim edilerek Limni'ye kalebend olmak üzere sürülür⁴⁵. Niyâz-i Mısır'nin sürgünde yaşamaya dermanı kalmamıştır. Asi ruhuyla bütünleşen bedeni artık yetmiş sekiz yaşına gelmiştir. Şeyhleri ile savaşa katılabilmek için dönemin Sûltanı II. Ahmet'e bile kulak asmayan Sûfî, Limni'ye ikinci kez sürülünce mevt sükûtuna bürünmüştür. Bu nefye çok içerlenen Mısır, sitemini yazdığı namede şöyle ifade eder: “Ey Sultan Ahmed! Mısır'ı şiddet-i adâvetinden otuz kadar dervişleriyle Limni adasına nefy eyledin. Adamlar gönderüp tuzunu sattırmadın. Yine kibar adamlar gönderdin, vaazından i'râz eyleyin de yu. Cümle, emrine imtisâl eyleyüp muradın üzre amel eylediler. Mısır'ı İsâ aleyhisselam emreyledi ki, “Mısır! Sen dahi bugünden sonra Sultan Ahmed'e va'z u nasihadden i'râz eyle. Mısır dahi İsâ aleyhisselam'ın emrine imtisâl edüb va'zdani i'râz eylemişdür. Donanmaları tabl ve şenlikler etsünler. Limni'de feth-i azîm oldu. Mısır de va'zındani i'râz eylemişdür. Ey Sultan Ahmed! Senin bana şiddet-i adâvetin “İmam Hasan ve Hüseyin aleyhisselam'a evvel mümin olduğundandır. 78 yaşına girdim, ilimde ve amelde bir itimâd edeceğim yoktur. Ancak ol iki sultanın nübüvvetlerine evvel

45 Kenan Erdoğan, age., s. 68-69.

mümin olduğuma fahr ederim. Bir elim Hasan'ın omzunda, bir elim Hüseyin'in. Mısırî ol iki sultanın yoluna kurbandır. Ne zaman emredersen heman cellâdını yolla, Mısırî'yi pare pare eylesünler. Vallahü yekûlü'l- hakka ve hüve yehdî'ssebîl"⁴⁶. El- fakîr Şeyh Muhammed Mısırî⁴⁷.

Mısırî bu nameden sonra, artık asrın otoritelerine karşı düşünceleriyle ve eylemleriyle sürdürdüğü mücadelesine derin bir sessizlikle devam etme kararı alır⁴⁸. Rivayetlere göre yemiyor, içmiyor, bir cami minberinde devamlı ibadet ve zikirle meşgul oluyor kimseyle görüşüp konuşmuyordu⁴⁹. Sûfî küsmüş ve mahzunlaşmıştır. Niyâz-i Mısırî mevt vaktinin geldiğini hissetmiştir. Artık hâkikat-ı vuslat yolcuğuna hazırlanmıştır. Bu mâna adamı, 78 yaşında iken, 20 Receb 1105/16 Mart 1694 yılı Çarşamba günü kuşluk vakti Limni Adasında⁵⁰ irtihal ederek kâinatın iclâsından kurtulmuştur. Mezar taşına sekiz satırlık şu beyitler yazılmıştır:

*Mazhar-ı feyz-i Tarikat kâşif-i sırrullah
Mürşid-i ehl-i hakikat ârif-i pür intibah,
Ömrünü takva ve zikrullah ile itti temâm
Cay-ı arayış değildir bil di kim bu hankâh
Tekyegâh-ı âlem-i Mısır teni terk eyleyup,
Alem-i lahût'a gitti şevkilebî-iştibâh
Dâiyipûr şevki Hasîb söyledi tarihi,
Eyle Mısırî Efendiye kasr-i adnicâygâh*

Sene 1105

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN KİŞİLİĞİ

Âşık ve sâdık olmak demek, Allah'tan gayrısına bağlanmak, sadece Allah'ı görmek, bulmak ve Hak'la bir olmak demektir. Hak'la bir olmak vuslata kavuşmaktır. Vuslat için kat edilmesi gereken uzunca bir yol, çekilmesi gereken çile, aşılması gereken menzil, mertebe, hal, makam ve engeller bulunmaktadır. Kesretten vahdete, farktan ceme, cehaletten marifete, kahırdan lütfâ, celâlden cemale ulaşmak isteyen âşık ateşten gömlek

46 Kenan Erdoğan, age., s. 70.

47 Kenan Erdoğan, age., s. 70.

48 Orhan Tuğrulca, age., s. 48.

49 Kenan Erdoğan, age., s. 71.

50 Mustafa Aşkar, age., s. 132.

giymeye, demirden leblebi çiğnemeye razı olmuş demektir. Horasan'dan gelen pir ve mürşidlerin himmet ve nefisleriyle mayaladıkları Anadolu toprakları nice âşık ve sâdıklara mekân olmuştur. Dünya ve ukbâdan geçerek Hak'la vuslata eren Niyazî-i Mısırî himmet deryasında yetişen bir hakikat eridir⁵¹. Yıllarca sürgün hayatı yaşayan ve ancak bir Hak âşığının tahammül edebileceği kötülöklere maruz kalan Mısırî, Tasavvuf tarihinin en parlak simalarından biri olmayı başarmıştır. Mısırî, vahdet-i vücûd anlayışına uygun olarak, kâinatta mutlak kubh olmadığını ifade ederek tüm insanlara Allah'ın nûruyla bakan kişinin, zulmette nûr, zehirde panzehir, düşmanlarda dost, kahırda lütuf, zıt ve çok çeşitli aynalarda bir cemâl göreceği⁵² düşüncesi ile hareket etmiştir. Onun fikir dünyasının şekillenmesinde küçük yaşlarda çıktığı uzun seyahatler, farklı coğrafyaların ve şehirlerin görülmesi değişik kültürlerin öğrenilmesi, tasavvuf erbabı şahıslar ile dostluk kurması etkili olmuştur. Sûfî, ilim - irfân aşkıyla sürekli şahsını geliştirmeye çalışmıştır. Subh-ı sâdikaya ulaşma arzusuyla çıktığı bu yolda Niyazî-i Mısırî, sadece manevî cephesini geliştirmekle yetinmemiştir. Asrın yüksek eğitimini veren Camiu'l-Ezher'de İslâmî ilimleri tahsil⁵³ etmiştir.

Mısırî aldığı ilim tahsili ile şeyhi Ümmî Sinan'ın terbiyesi altında iken, şeyhin oğlu başta olmak üzere çevresindeki insanları okutarak, onların eğitimine katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde Niyazî-i Mısırî, kendisinden dinî görevlerini yerine getirmelerinde yardımcı olmak için Çal ve Kütahya'da bir süre görev yapmış, insanlara kendi alanında yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu da Mısırî'nin şahsiyetinin insanların eğitimi ile ne kadar yakından ilgili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Sûfî hakikat bildiklerini kimseden korkmadan dile getiren yürekli bir düşünür olmasının yanı sıra siyasi düşmanlarına karşı mücadele içinde olan gözü kara bir muhâliftir.

Mısırî, mevcut yapının miskinliğini sert bir üslupla eleştirmiştir. Öyle ki hâtırâtında Osmanlı padişahlarını Yahudilikle ithâm ederken bir an bile tereddüde kapılmamıştır. Mısırî bir taraftan mürşitlik sıfatıyla halifeler yetiştirip fikirlerini ve tarikatını yayarak lehinde bir ortam oluştururken, tarikatını ve fikirlerini kabul etmeyen birçok kimse de onun aleyhinde ağır tenkitlerde bulunmuştur⁵⁴. Bu tarz ağır tenkitler ile karşı karşıya kalan Sûfî, şahsını çekemeyen hasımlarının yaptıklarından ötürü galiz

51 Osman Eğri, İlimden İrfâna Nehirden Ummâna Alevilik Bektaşılık, Şah-ı Merdan Yayınları, İstanbul 2014, s. 223.

52 Osman Eğri, age., s. 225.

53 Mustafa Aşkar, age., s. 139.

54 Kenan Erdoğan, age., s. 107.

ifadeler kullanmışsa da onlara karşı toleranslı olmayı ihmal etmemiştir. Mısırî hususiyetle düşüncelerinden dolayı hiç kimseyi zorlamadığını, şahsının mütegallice olmadığını bildirmiştir. Bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: “Ey kardeşler! Ben inatçı, zorba birisi değilim. Hasedci münkir de değilim. Ben gökler gibi yüksek de değilim. Yerin de en aşağısıyım. Beni hor görmeyin. Hasanların risaletleri hakkındaki şüphelerinizi gelin bana sorun. Eğer hak sizde zuhûr ederse, ben yüz üstüne hakkı kabul ederim. Şayet hak bende zuhûr ederse, ar etmeyin, kabul edin. Siz, Mısırî’yi hiçe saydınız. Onun ilmi ve cehli size göre birdir”⁵⁵. Niyazî-i Mısırî’nin hasımları bilhassa “nübüvet-i hasaneyn”⁵⁶ görüşünden ötürü yaptıkları ağır eleştirilerde haklılarsa da sûfiyi şahsen dinlemeden zulüm etmişlerdir. Buna rağmen Mısırî, hasımlarına göre fikri konularda daha hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Mısırî, hayatının yirmi yıla yakını sürgünde geçirmesine sebep olan Osmanlı idaresini affetmemiştir. Mısırî yazdığı mecmuada Tatar Hanlarını, Osmanlı tahtına daha layık görmesi ve zaman zaman Osmanlı Sultanları aleyhinde söylediği ağır sözler bunu göstermektedir⁵⁷. Hatta Niyazî-i Mısırî Limni’ye sürgüne gönderilirken, “delidir” diye ayağına takılan bukağı, hizmetinde bulunan Melek Mehmet Ağa tarafından çıkarılmak istenince buna karşı çıkarak şöyle söylemiştir: “Demirleri vermem. Bu fakire lazımdır. Yarın rûz-ı mahşerde Hz. Resûlullah’ın huzuruna bu demir ile çıkayım ve zalimle ayağımdaki bu demir ile yüzleşeyim. Evlâd-ı Resûl’ü sevdim ve yoluna cân u başımı kurban eyledim diye fakiri bu azâba giriftâr eylediler”⁵⁸ diyerek siyasi idareye teberru etmek istemediğini açıkça dile getirmiştir. Hakkın ihyası ve doğruluğun intişar edebilmesi için çetin bedeller ödeyen Mısırî, sultanlara ve padişahlara şu tavsiyede bulunmuştur: “... Onlar padişahlardır, onlara biat lazım değildir, adalet lazımdır. Eğer adaletli olurlarsa Mehdi’dirler, etmezlerse Deccal’dirler. Her zalim Deccal, her adil Mehdi’dir.”⁵⁹ Mısırî, burada adalet ve hak kavramlarına vurgu yaparak asrın gelişmelerine duyarsız kalmadığını göstermiştir. Dünyadan ve ukbâdan geçen hak âşığı, kendisi ukubete uğramasına rağmen, kendisi yüzünden herhangi birinin ukubet çekmesine gönlü razı olmamış ve onları bağışlamıştır. Bir gün Mısırî’ye bir kaç kişi sataşıp, eziyet edince, onu sevenlerden bazıları şikâyet etmek üzere, Edirne’de bulunan Köprülü Fazıl Ahmed Paşa’ya giderler. Ahmed paşa, Mısırî Efendi nasıl isterse öyle cezalandırılacak şeklinde

55 Mustafa Aşkar, age., s. 140.

56 Kenan Erdoğan, age., s. 110.

57 Mustafa Aşkar, age., s. 140.

58 Osman Eğri, age., s. 228-229., Mustafa Tatçı, age, s. 46.

59 Orhan Tuğrulca, age., s. 81.

cevap gönderir. Bunun üzerine, Niyazî-i Mısrî, ben affeyledim, siz de affedin diyerek haber göndermiştir⁶⁰. Hakikaten Sûfî, burada rakik ve merhametli davranarak mütenebbih biri olduğuna dikkat çekmiştir.

Mısrî, kendi asrında yaşayan âlimler, sûfiler ile saf ilişkiler kurarak etrafındaki sohbet halkasının genişletmiştir. Niyazî-i Mısrî, yalnızca asrındaki müslümanlarla değil, Hristiyanlarla da diyalog kurmasını bilmiş, onlara karşı hoşgörülü olmuştur. Mısrî, farklı din mensuplarına müsamaha göstermesi konusunda, İbni Arabî, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli ve Mevlana Celaleddin Rumi'den farklı değildir. O geleneğin güçlü halkalarından biridir⁶¹. Bu durum XVII. yüzyıl tarihçilerinden Kantemir'in dikkatini çekmiş ve dönemin İstanbul Patriği Kallimcus'un ağzından duyduğu şu olayı eserine kaydetmiştir: Patrik Bursa'da iken dönemin tanınmış şeyhlerinden Niyazî-i Mısrî ile yakın bir arkadaşlık tesis eder. Niyazî-i Mısrî, bir gün yine patriği ziyarete geldiğinde masanın üzerinde bir kitap görür ve ne olduğunu sorar. Patrik kitabın İncil olduğunu söyleyince, bunun üzerine Niyazî-i Mısrî, "Ey hemşerim! sizin elinizdeki bu kitap Allah'ın bir lütfudur. Siz yaşadıkça, Allah da bu kitabı muhafaza edecektir. İncil de, İsa da Allah'ın kelimesidir."⁶² diyerek nevazişte bulunmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Mısrî, insani diyaloglarda nârin ve ince bir algıya sahiptir. Niyazî-i Mısrî'nin yanında kendinden önceki âlimlerin isimleri telaffuz edildiğinde onlara, ihtiram ve hürmet göstermiştir. Bir kez nispetinde Emir Sultan'ın ismi zikredildiğinde "biz bu büyük insanların yanında hiçbir şeyiz"⁶³ diyerek lütfetmiştir.

Mısrî, -Tasavvuf tarihiyle bütünleşen sûfilerde olduğu gibi- maişetini sağlamak için mum yapıp satmıştır. Başkalarına muhtaç olmadan yaşamını sürdürmeye çalışan Mısrî, dışarıdan gelen muavenetleri kabul etmemiş, kabul etse dahi mektep medrese gibi alanların yapımında kullanmıştır. Niyazî sadece şair olmayıp aynı zamanda bir mürşit olarak vaazlarında tesirli konuşmalar yaparak takdîr ve tanzîr edilmiştir. Hatta Mısrî, zikir ve devranın yasaklandığı dönemde, padişahın huzurunda yaptığı bir konuşmadan ötürü dönemin padişahı IV. Mehmed ikna olur, zikir ve deveran serbest edilir⁶⁴. Bu durum Mısrî'nin fasih konuşmalarının kudretini göstermektedir. Bu kudret onun insani ilişkilerine de aksetmiştir. Niyazî-i Mısrî yaşamını idame ettirmek için yerleştiği Bursa'da

60 Mustafa Aşkar, age., s. 140.

61 Orhan Tuğrulca, age., s. 83.

62 Mustafa Aşkar, age., s. 141.

63 Mustafa Aşkar, age., s. 141.

64 Mustafa Aşkar, age., s. 142.

adına yapılan Dergâhta, manevî eğitim verirken, hem insanların dertlerini dinlemiş hem de problemlerini çözmede yardımcı olmuştur. Bilindiği gibi tekkeler bulundukları topluma manevî olduğu kadar, maddi yönden de katkıda bulunmuştur. Özellikle de, Niyazî-i Mısırî'nin yaşadığı XVII. yüzyılda, devletin gerileme dönemine girmiş olması sosyo-psikolojik olarak da hissedilmeye başlanmış ve dolayısıyla bu durum, tekkelerin, halkın sıkıntı ve dertlerine çare aradıkları yerler haline getirmiştir⁶⁵. Bu bağlamda Niyazî-i Mısırî de, içerisinde yaşadığı topluma maddî / manevî destek vererek ne kadar lütuf ve sehavet sahibi olduğunu göstermiştir.

Mısırî'nin aradığı mürşid-i kâmil insanı bulabilmek için Malatya'dan başlayan uzun ve meşakkatli seyahati, Mısır başta olmak üzere Anadolu'yu şehir şehir dolaşmasına sebep olmuştur. Böylesine değişken bir hayat doğal olarak onun sınır tanımaz ve otorite dinlemez muhalif mizacını gergef gergef işlemiştir. Mısırî deli dalgaları olan bir denizi andırmaktadır. Bilhassa –aradığı mürşid-i kâmil insan– Ümmi Sinan, Mısırî için adeta bir dalgakıran olmuştur. Ümmi Sinan, Mısırî'nin uslanmaz karakterini dokuz yıl boyunca, tabiri yerindeyse örs üzerinde⁶⁶ döverek “deli dalgaları olan denizi, sükûnet ve huzura kavuşturmuştur”⁶⁷. Mısırî, inandığı ve iman ettiği değerleri için Nesimi gibi derisinin canlı canlı soyulmasını da, Nefî gibi sarayın bodrumunda boğdurulup boğazın serin sularına atılmayı da göze almış⁶⁸ bir karakterdir.

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN EDEBÎ YÖNÜ

17. yüzyıl, Türk şiirinin doruğa çıktığı, edebiyat tarihi açısından “Orta Klasik Dönem” diye isimlendirilen zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde ihtişamlı Osmanlı Devletinde siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri alanda gerileme süreci başlamış, ancak başta edebiyat olmak üzere birçok sanat dalında zirveye ulaşılmıştır. Böyle bir yüzyılda yaşayan Niyazî-i Mısırî, dönemin siyasi ve sosyal olaylarına doğrudan katılması sebebi ile renkli, heyecanlı ve hareketli bir ömür geçirmiş hakikat ehli tasavvuf şairlerinden biridir.

Yaşadığı yüzyılda Anadolu coğrafyasının manevî atmosferinde büyük tesiri olan Niyazî-i Mısırî, düşünceleri ile İbn Arabî'yi, şiirleriyle Yûnus Emre'yi anımsatmaktadır. Ona göre şiir, bir amaç değil bir yol gösterme aracıdır; ilahî gerçekler, şiir vasıtası ile daha

65 Mustafa Aşkar, age., s. 142.

66 Orhan Tuğrulca, age., s. 56.

67 Orhan Tuğrulca, age., s. 57.

68 Orhan Tuğrulca, age., s. 59.

iyi akılda kalır. Bu anlayış doğrultusunda aruz ve hece ölçüsü ile yazmış olduğu şiirlerinde güçlü bir hitabet üslubu kullanmıştır. Eserlerini Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yazmıştır. Eserlerinde düzenli ve sistemli olarak konuşma dili özelliklerine fazlaca yer vermiş; itina ile seçerek bir araya getirdiği kelimelere yüklediği mânâ ve mısralarında özenle seçilen kelimelerde ortaya çıkan ahenk onun şiir dilinin belirgin özellikleridir. Eserlerinde bazı ünsüzlerin sık aralıklarla tekrarından doğan bir ritim ile karşılaşılır. Mesela “Ey derde dermân isteyen yetmez mi derd dermân sâna” mısrasında olduğu gibi “d” ünsüzünün tekrarı hoş bir ahenk oluşturur. Şiirlerinin büyük bir kısmının güzel, etkili, canlı ve sade bir dille kaleme alındığı görülür. Türkçenin tüm inceliklerini bilen ve şiirlerinde kullanan Mısrî, Türk dilinin zenginleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Tasavvuf Niyazî-i Mısrî’nin şiirlerinin temel anahtarıdır. Tasavvufi şiirde, Allah’ın yankısı ve hikmeti okunur. Mutasavvıf şâir, şiirlerindeki işâretlerle İslâm inancının tek ve değişmez cümlesi olan, Tek’liği, Tevhîd’i tekrarlar⁶⁹. Bu bakımdan Mısrî’nin dili, Türkçe tasavvuf dilinin zirvesidir⁷⁰. Mısrî perspektifte şiiri, ham ve cılk bir duygu hâli değil, “Mutlak Hakikat’i” arama olarak algılamıştır. Sûfi bu algıyla mısralarına ilâhî gücün ân’ını yerleşmiştir. Ân’ın yerleştiği mısralarda yüzeysellikten söz etmek mümkün değildir. Çünkü mısralara derûnîlik sinmiştir. Varlığın özünü çözen, hâkikatiyle bütünleşen Sûfi şâir, aşağıdaki mısralarında olduğu gibi,

Dime ki Hakk’ı sende mevcûd ola ya

Ne sendedür ne bende sığmaz ol bir mekânda

kısa bir şiirinde bile, Allah’ın zaman ve mekândan münezzehiyetini, evren görüşünü “ya şundadır ya bunda keçe külah başında” gibi⁷¹ âdetâ bir tekerleme edasıyla kolayca anlatmayı başarmıştır. Mısrî, angaje olduğu düşünce yapısını değil, gönül dünyasının iç özgürlüğünü ifade etmek için yazdığı şiirlerinde sade halk Türkçesini kullanmıştır. Özellikle Mısrî’nin yaşadığı 17. yüzyılda Türk dili, Sebk-i Hindî akımının tesiri altına girmiştir. Ağır ve ağdalı bir dilin kullanıldığı bu dönemde Sûfi’nin sade halk Türkçesini kullanmaya çalışması onun mutasavvıf ve mürşit yönüyle alakalıdır. Çünkü nefs-i emmârelerden sıyrılan Mısrî, sanat göstermek veya şairler arasında şöhret sahibi

69 Roger Garaudy, İsamın Va’dettikleri, (Çev.: Nezihe Uzel), Ankara 1983, s. 183.

70 Mustafa Tatcı, age., s. 65.

71 Kenan Erdoğan, age., s. 87-88.

olabilmek için şiir söylememiş, şiirlerinde hep insanları irşat etmeyi amaç edinmiştir⁷². Arapça, Farsça kelimeleri halkın konuştuğu tarzda “çeşm-çeşim, kahr-kahr, ilm-ilim, cehl-cehil” gibi iç ünlü türemeleriyle kullanması⁷³ amacına uygun hareket ettiğini göstermektedir. Mısırî vâhdet aynasıyla kazandığı ilâhî bilgileri, Ahmet Yesevi gibi aruz ve hece ölçüsünü birlikte kullanarak şiirleştirmiştir. Mısırî’ye göre ilahi hakikatler, şiir vasıtası ile daha iyi akılda kalır. Zira şiir onun için bir gaye değil, yol gösterme aracıdır.⁷⁴ Bu bakımdan hece ölçüsünü kullanarak yazmış olduğu şiirlerinde Yunus Emre’nin dil sadeliğini esas almıştır. Sûfî, şiirlerinin dil ve imlâsında -Yunus devrinden kalma 17. yüzyılda artık yavaş yavaş unutilan- Eski Anadolu Türkçesi’nin: “assı virmek, toylamak, olmagıl, uçmak, tamu, artuk, taş (dış), uşda bencileyin, kangısı, öndin, talazlanmak, tapşurmak” vb.⁷⁵ birçok kelime gurubuna ve fiil çekimine yer vererek Eski Anadolu Türkçesinin zenginliğine dikkat çekmiştir. Sûfî tarikat konularını açıkladığı şiirlerinde konuyu sloganlaştırmadan; güzel bir üslûpla, çeşitli mazmun ve benzetmelerle⁷⁶ anlatmıştır. Mısırî vezin ve kafiye konusunda oldukça rahattır. Bunu büyük bir mesele haline getirmeden kulağına gelen benzer seslerle Arapça, Farsça, Türkçe kelime, hatta eklerle kafiyeli şiirler yazmıştır. Redifler, Niyazî’nin vazgeçemediği diğer hususlardan biri olmuştur. Hatta bu durumu abartmış, şiirlerinde aşağıdaki mısralarda olduğu gibi,

Kassâb elinde koyunum ya o beni ya ben onu

Cellâd elinde boyunum ya o beni ya ben onu

kelime gruplarından oluşan rediflerle örmüştür. Bu anlamda Niyâzî-i Mısırî Türk Edebiyatında oran bakımından en çok redif kullanan şair olarak değerlendirilebilir. Mısırî, Türkçeyi çok güzel kullanmıştır. “Dil oldı pâre pâre çağırırım dost dost”⁷⁷ mısrasında da olduğu gibi kelime tekrarlarına yer vererek Türk dilinin zenginliğini bir kez daha göstermiştir. Şiirlerinde ünsüz seslerin sık aralıklarla tekrarından doğan bir derûnî ahenk vardır. Mesela “Zâkir ü mezkûr u zikre biz müsemma olmuşuz”⁷⁸ mısrasında “z” ünsüzünün tekrarı hoş bir nidâ bırakmıştır. Yine aynı bentte “s” ünsüzü birçok kez tekrar

72 Halil Çeçen, age., s. 24.

73 Hasan Kavruk, Niyazî-i Mısırî Hayatı Sanatı Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya 2004, s.241.

74 Halil Çeçen, age., s. 24.

75 Kenan Erdoğan, age., s. 97.

76 Kenan Erdoğan, age., s. 93.

77 Kenan Erdoğan, age., s. 85., Kenan Erdoğan, age., s. 99.

78 Kenan Erdoğan, age., s. 253.

edilmiştir. Özellikle “z” ve “s” ünsüzlerinin birbirine yakın olması şiirindeki ahengin daha da artmasını sağlamıştır. Mısırî’nin diğer şiirlerinde de ses tekrarlarına dayalı ahenk oluşumu görülmektedir. Ses dalgalanmasını sağlayan ahenk unsuru olarak şair, aruzun en fazla Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün veznini kullanmıştır.

NİYAZÎ-İ MISRÎ’NİN ESERLERİ

Yaşamı boyunca dini ve siyasi birçok hadiseye karışan dolayısı ile hareketli ve renkli bir ömür geçiren Niyâzî-i Mısırî, telif ettiği eserlerle tutunmuş ve tanınmıştır⁷⁹. Yazdığı Tasavvufî şiirler ile insanı tefekküre ve düşünmeye sevk eden sûfî eserlerini Türkçe ve Arapça olarak iki dilde yazmıştır. Başta “Divân” olmak üzere birçok Türkçe eseri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Arapça olarak yazdığı önemli eserleri de vardır. Türk dilinin zenginleşmesine katkıda bulunan Mısırî’nin Arapça eserleri içinde Türkçe, Türkçe yazdığı eserleri içinde Arapça kısımlar yer almıştır.

A-TÜRKÇE ESERLERİ

1- Divân-ı İlâhiyyât:

Kuşkusuz Mısırî’nin en çok okunan, yazılan ve basılan eseridir. Tasavvuf tarihinin en meşhur ilahi divânıdır. Mustafa Kara, “Divân-ı İlâhiyyât” üzerine bazı açıklamalarda bulunmuştur: “Osmanlı döneminde divan sahibi olan mutasavvıf çoktur. Bu divanların bir kısmı basıldıysa da çoğu yazma halindedir. Bu divanlar içinde “İlmihal-i tarikat” diye tanınan Mısırî’nin Divân’ı kadar sevileni ve yayılanı çok azdır⁸⁰. Mutasavvıf şairin şiirlerinin yer aldığı bu eser dervişlerin adeta el kitabı haline gelmiştir. Eserin asıl temasını tasavvuf oluşturmaktadır. Edebiyat tarihçisi Gibb’in de belirttiği gibi, Niyazî-i Mısırî, şiirlerinde tasavvuf felsefesini en iyi şekilde yansıtan bir mutasavvıf olmakla birlikte, kazara divanında tasavvufun dışında işlenen bir konu varsa, ona ikinci dereceden ehemmiyet verilmesi gerekir⁸¹. Mısırî “Divân-ı İlâhiyyât’ın” tesiri ile Tekke şairleri arasında örnek olmuştur. Hatta Divânında Yunus Emre ve Mevlana gibi şairlerden terennüm ederek yazdığı şiirlerinin çoğu bestelenerek zikir meclislerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

79 Mustafa Aşkar, age., s. 144.

80 Mustafa Kara, age., s. 121.

81 Mustafa Aşkar, age., s. 153.

Mısrî'nin mazmunları teknik olarak kusurlu olmasına rağmen mısralarına sinen sofîyâne lirizm Divânının asırlar boyunca okunmasını sağlamıştır. Mısrî diğer eserlerinde olduğu gibi Divânında da şekle önem vermediğini gösterip manayı ön plana çıkarmıştır. Mutasavvıf, Divânında hece ve arzu ölçüsünü beraber kullanmıştır. Hece ölçüsü ile yazmış olduğu şiirlerinde “Sevdim seni hep varım yağmadır alan alsın”⁸² dizesinde görüldüğü gibi Yunus Emre'nin izini takip etmiştir. Divânında tasavvuf kanalıyla aşk ve güzelliği “Ey gönül gel gayrıdan aşka eyle iktidâ”⁸³ mısrasında olduğu Fuzûlî'den etkilenererek anlatmaya çalışmıştır. Divân'da kaside nazım şekilleri bulunmazken, sonda bir küçük mesnevi, yedi murabba, dört muhammes, bir müseddes, iki tarih, dört mülemma gazel; Fuzulî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Hz. Ali'nin şiirine yazılmış biri Arapça üç tahmis, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Mevlânâ'ya yazılmış nat'ları; şeyhine, Aspozi ve Uludağ'a yazılmış medhiyyeleri, Vânî Efendi hakkında yazılmış bir hicviyesi, birçoğu musammat gazel ve ilahileri bulunmaktadır. “Elif-be” sırasına göre tertip edilmiştir. Yeni bulunan şiirleri dâhil 198 Türkçe, 16 Arapça şiir mevcuttur. Divân'ın ilk baskısı Mısır Bulak'ta 1254/1839 yılında ta'lik hattıyla taş baskı halinde yayınlanmıştır. Daha sonraları Divânın şerhi Melamîlik Pîri Şeyh Muhammed Nûrî'l-Arabî vasıtası ile yapılmıştır. Eser Sadeddîn Bilginer tarafından yeni harfler ile hazırlanıp, basılmıştır⁸⁴. Ayrıca Kenan Erdoğan tarafından çeşitli nüshaların karşılaştırılmasıyla tenkitli metin oluşturularak yayımlanmıştır.

2- Mecmuaları

Niyâzi-i Mısrî'nin kaleme aldığı antoloji, hatıra ve günlük niteliğinde iki mecmuası bulunmaktadır.

a) Mecmua-i Kelimât-ı Kudsiyye:

Bursa Sultan Orhan Kütüphanesi No. 690'da kayıtlı olan antoloji mahiyetindeki bu mecmuada Niyâzî-i Mısrî, Limni adasındaki sıkıntılı günlerinin serzenişini dile getirmektedir. Mısrî'nin sürgün yıllarında yazdığı bu eser onun psikolojik durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Hurufî kültürün yoğun emarelerini taşıyan varaklar Mısrî'nin sevgisini, nefretini ihtiva etmektedir. Sûfî'nin en çok münakaşa edilen hatıratları bu

82 Mustafa Aşkar, age., s. 155.

83 Mustafa Aşkar, age., s. 154.

84 Kenan Erdoğan, age., s. 121., Mustafa Aşkar, age., s. 156.

mecmuasında yer almaktadır. Mısırî mecmuada aklına geleni düzensiz bir şekilde yazmış ve anlaşılması güç fikirlerini tefhîm etmiştir. Mecmua 14x19 cm ebadında, 116 varaktan oluşmaktadır. Mecmua, günü gününe yazılmış hatıralarla dolu olup, ara ara cifr hesaplarına rastlanmaktadır. Her yeni gün için ayrı seri bir rakam kullanmış ve o gün başından geçenleri kaydetmiştir. Tek nüsha halindeki bu mecmua ilk kez Abdalbaki Gölpınarlı ve Abdulkadir Karahan tarafından birer makale ile tanıtılmıştır. Eser Halil Çeçen tarafından 2006 yılında “Niyazî-i Mısırî’nin Hâtıraları” adı altında yayınlanmıştır⁸⁵.

b) Süleymanîye Kütüphanesindeki Mecmua:

Süleymanîye Kütüphanesi Reşid Efendi 1218 numarada kayıtlı bu mecmua bir cilt halinde, 12,5x20 ebadında ve 252 sayfadan oluşmaktadır. Bu eserde Niyâzî-i Mısırî’nin evliliği, çocukları ve doğum tarihleriyle ilgili bilgiler de kayıt altına alınmıştır. Bunun dışında eserde tamamen Türkçe-Arapça-Farsça, şiir-nesir karışık Hüsâmî, Muhyî, Abdî-i Halvetî, Yunus Usûlî, Ümmî Sinan, Ahmed Bey, Hayretî, Vehhâb Ümmî, Murâdî, Şemsî, Hâletî, Fazlî, Ahmedî, Eşrefoğlu, Sünbülî, Derviş, Vâfî, Zâkir, Divâne Mehmed Çelebi, Cemâlî, Senâî, Gavsi, Hüdâî, Azmî, Acizî, Nazîrî, İyânî, Nesîmî, Kemâl-i Ümmî, Üftâde gibi birçok şairin şiirleri, Hüdâî’nin Gülşen-i Vahdet ve Necâtü’l Garîk risâlesi, Şeyh İlâhî’nin Vesâyâ’sı, Mevlânâ’ya atfedilen Afâk ve Enfus Risâlesi, Rûhî’nin Terkîb-i Bendi, kendisinin 25 şiiri, Füsûs Şerhi’nden Türkçe parçalar yer almaktadır. Kendisinin divanında bulunmayan üç şiiri ve bir de tarihi⁸⁶ bu mecmuada yer almıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi Mısırî pek çoğu sûfî olan Türk, Arap ve Fars âlimlerinin eserlerini okumuş, beğendiklerini mecmuasında toplamıştır. Seçki özelliği taşıyan bu mecmua Niyazî-i Mısırî’nin hangi niteliklere sahip eserler okuduğunu ve hangi şairlerin tesiri altında kaldığını göstermesi açısından önemlidir.

3- Risaleleri

a) Risâle-i Devriye:

Tasavvuftaki devir nazariyesiyle ilgili mensur bir eserdir. Mısırî Türk Edebiyatının en güzel devriye yazar şairlerinden biri olarak tanınmıştır. Risâle-i Devriye iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üç, ikinci bölümde ise dört farklı devriye bulunmaktadır.

⁸⁵ Mustafa Aşkar, age., s. 156., Orhan Tuğrulca, age., s. 182.

⁸⁶ Kenan Erdoğan, age., s. 122-123.

Abdurrahman Güzel tarafından yayımlanmıştır⁸⁷.

b) Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne:

Niyâzî-i Mısırî bu eserde bazı tasavvuf terimlerini açıklamıştır. Risâlede soru ve cevap yöntemi ile âlimlerin inançları telif edilmiştir. Niyazî-i Mısırî'nin en çok basılan ve okunan eserlerinden biridir. Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne Mehmet Ali Aynî, Nazım Akkoyun, Ahmet Kabaklı, Ubeydullah Küçük⁸⁸ tarafından yayımlanmıştır.

c) Risâle-i Tevhid:

Eser Risale-i Tevhid, Risaletü't Tevhid, Risale-i Kelime-i Tevhid gibi isimler ile kayıt altına alınmıştır. Risalede Tevhid-i zât, esmâ ve sıfattan bahsedilmektedir⁸⁹.

ç) Risâle-i Eşrâtu's-Sâat:

Eser iki üç varaklı küçük bir risaledir. Niyâzî-i Mısırî Risâle-i Eşrâtu's-Sâat'de kıyamet âlâmetlerini anlatmıştır. Mustafa Tatçı tarafından neşredilen eser aynı zamanda Bahâ Doğramacı tarafından lisans tezi olarak hazırlanmış ve daha sonra yayımlanmıştır.

d) Tâbiratü'l-Vakîât:

Tabirname adıyla bilinen küçük bir risaledir. Sûfî'nin tasavvuf hayatı ve Halvetîlik tarîkatı için oldukça mühimdir. Hayatının rüyalar ile şekillendiren Niyâzî-i Mısırî, eserde sâlikin nefis mertebelerinde göreceği rüyalar ve rüyaların sıfatları anlatılmıştır. Eser Mustafa Tatçı tarafından "Niyâzî-i Mısırî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnamesi" adı altında yayınlanmıştır⁹⁰.

e) Risâle-i Hasaneyn:

Risale-i Hasaneyn, isminden de anlaşılacağı üzere Mısırî'nin Hz. Peygamberin hafidleri Hz. Hasan ve Hüseyin'in peygamber olduklarını delilleri ile açıklayan iki üç varaklı küçük bir risaledir. Aynı tema Mevâidü'l-İrfan adlı eserin altmış sekizinci mâidesinde de işlenmiştir. Bahâ Doğramacı'nın daha sonra yayımlanan lisans tezinde de

87 Kenan Erdoğan, age., s. 124.

88 Mustafa Aşkar, age., s. 159.

89 Kenan Erdoğan, age., s. 125.

90 Mustafa Tatçı, Niyâzî-i Mısırî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnamesi, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara 1989, s. 85-96.

bulunmaktadır. Eser Hasan Rıza tarafından 1271 yılında bastırılmıştır⁹¹. Eser Risâle-i Hüseyiniye ile aynı mahiyettedir⁹². Eserin nüshaları Süleymaniye Kütüphanesinde H. Mahmut 3346/2⁹³ numaralı fasılda muhafaza altına alınmıştır.

f) Risâle-i Hızriyye:

Bu eser Risâle-i Hızriyye-i Atika, Risâle-i Hızriyye-i Cedide, Risâle-i Hızriye ve Kıssa-i Hızır olarak isimlendirilmiştir. Risale Kur'an'daki Hz. Musa ve Hz. Hızır Kıssasının öznel değerlendirmesinin yorumudur. Bahâ Doğramacı tarafından şerh edilmiştir.

g) Risâle-i Arşîyye:

Niyâzî-i Mısırî'nin 1693 yılında yazdığı küçük bir risâledir. Eserin tam adı ve başlığı “Hz. Mısırî'nin mahkûm-ı tabâyi olmayıp mahkûm-ı ilm-i arşîyye olduklarını müşîr risaleleridir” şeklindedir. Ölümünden takriben bir yıl önce yazmıştır. Eser Mısırî'nin hayatı ve sürgün yılları ile alakalı bazı bilgiler vermektedir. Mısırî aynı zamanda risalede Bakara suresindeki Allah'ın Hz. Ademi yarattıktan sonra isimlerini öğrettiğine dair bir ayetle ilgili bazı açıklamalara yer vermiştir. Bahâ Doğramacı ilgili çalışmasında bu risaleyi günümüz diliyle⁹⁴ vermiştir.

ğ) Vahdetnâme:

Vahdetnâme risalesi “Risâle-i Vahdet-i Vücûd” adıyla bilinmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere bu risalede Niyâzî-i Mısırî “vahdet-i vücûd” hakkındaki düşüncelerini âyet ve hadislerle dayandırarak anlatmaya çalışmıştır. Eserde iman mertebeleri ve yaratılışın gayesi üzerinde durulmuştur. Bu risâle, kısmen Bahâ Doğramacı tarafından yayınlanmıştır⁹⁵.

h) Risâle-i Îâde:

Risâle-i Îâde Mısırî'nin tasavvufî görüşlerini anlattığı bir iki varaklı küçük bir risâledir. Sûfî bilhassa eserde “seyr-i sülûk” anlayışından bahsetmiştir. Bahâ Doğramacı

91 Mustafa Aşkar, age., s. 160.

92 Kenan Erdoğan, age., s. 126.

93 Kenan Erdoğan, age., s. 126.

94 Kenan Erdoğan, age., s. 126., Orhan Tuğrulca, age., s. 184., Mustafa Aşkar, age., s. 160.

95 Mustafa Aşkar, age., s. 160.

çalışmasında bu risâleyi de⁹⁶tefsir etmiştir.

ı) Risâle-i Nokta:

Niyâzî-i Mısırî'nin en çok tartışılan konulardan birini işlediği bir iki yapraklı küçük bir risâledir. Mısırî Risâle-i Nokta'da Hz. Ali'ye atfedilen “ben besmelenin başındaki “Be” harfinin altındaki noktayım”⁹⁷ sözlerinin şerhini yapmıştır. Sûfi bilhassa eserde Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in peygamberliğini ispatlamaya çalışmıştır. Mısırî eserde Yezid'e beddua okunmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

i) Risâle-i Akidetü'l- Mısırî:

Niyâzî-i Mısırî'nin kaleme aldığı birkaç varaklı küçük bir risâledir. Bahâ Doğramacı'nın isminden bahsettiği bu eser Süleymaniye Kütüphanesi Pertev P. 620/14 (54-56 y.) ve Millet Kütüphanesi AE. 815⁹⁸ sayılı bölümlerde yer almaktadır.

j) Risâle Fî Devrân-ı Sofiye:

Niyâzî-i Mısırî'nin zikir ve tasavvufun ayrılmaz parçası olan devrâna dâir düşüncelerini anlattığı risâledir. Risâle Fî Devrân-ı Sofiye yalnız Süleymaniye Kütüphanesi Pertev P. 620-9 numarada 36a,37b⁹⁹ meyânında bulunmaktadır.

k) Risâle-i Etvâr-ı Seba:

Risâle-i Etvâr-ı Seba'nın adına daha önceki kaynaklarda rastlanılmamıştır. Eser Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 3029/2, 6-12 ve 2923/4, 78-85 varakları arasındadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nin 2516/4 numaradaki “Esmâ-i Seba Fi'l” eseri ile aynı özellikleri taşımaktadır¹⁰⁰.

4- Şerhleri

a) Şerh-i Esmâü'l- Hüsnâ:

Halvetilikte sülûk esmâ –Allah'ın isimleri– ile yapılmaktadır. Niyâzi-i Mısırî

96 Mustafa Aşkar, age., s. 161.

97 Orhan Tuğrulca, age., s. 243.

98 Kenan Erdoğan, age., s. 127.

99 Kenan Erdoğan, age., s. 128.

100 Kenan Erdoğan, age., s. 128.

eserde Halvetlerin “seyrû sülûk” esnasında zikrettikleri on iki ism-i ilahinin (Allâh, Alfî, Kahhar, Hay, Azîm, Vâhid, Kayyûm, Samed, Ehad) Türkçe tasavvufî şerhini yapmıştır. Şerh-i Esmâü’l- Hüsnâ Bahâ Doğramacı tarafından yayımlanmıştır¹⁰¹.

b) Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre:

*“Çıktım erik dalına onda yidüm üzümü
Bostan ıssı kakuyup dir ne yirsin kozumu”*

mısralarıyla başlayan Niyâzî-i Mısırî’nin Yunus Emre’ye atfettiği şiirinin şerhidir. Mısırî’nin şathiye özelliği taşıyan bu eseri çok tanınmış ve tutulmuştur. Niyazî bu şerhte şeriat, tasavvuf, hakikat kavramları arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Mısırî eserde aynı zamanda mürşid olmadan bir kimsenin manen sülûkünü tamamlamasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. Sûfî, Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre’yi müridleri için yazmış olup bunu şöyle ifade eder: “Bu fakir Mısırî’den, Yûnus hazretlerinin bu dokuz ebyâtını şerh ve beyan etmeyi bazı ihvan iltimasıyla tesvîd olunup, sekiz ay miktarı kağıd arasında şöyle perişan kalmışdı. Sebeb ol idi ki acaba azîzin muradı üzere oldu mu olmadı mı?”¹⁰² Bektaşiler tarafından kabul görmüş ve ilgiyle okunmuştur. Eserin eski ve yeni harflerle çeşitli yayımları bulunmaktadır. Mesela yeni harflerle Yunus Divanını basıma hazırlayan Hüseyin Arif, Ahmet Kabaklı, Abdûlbâki Gölpınarlı ve Burhan Toprak bu şerhi Divân’la birlikte yayınlamışlardır¹⁰³.

5- Mektupları:

a) Kardeşi Ahmed Efendi’ye mektubu:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin 6374 numaralı mecmuanın 116b-117b’de ve Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah 384/5 numaralı bölümde 97-98 sayılı varakları arasında birer nüshaları bulunmaktadır¹⁰⁴.

101 Bahâ Doğramacı, Niyâzî-i Mısırî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1998, s. 68-75., Mustafa Aşkar, age., s. 162., Kenan Erdoğan, age., s. 128.

102 Halil Çeçen, age., s. 28., Mustafa Aşkar, age., s. 163.

103 Emine Sevim-Necla Pekolcay, Yunus Emre Şerhleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.137-152, Kenan Erdoğan, age., s. 129.

104 Kenan Erdoğan, age., s. 129.

b) Cevetî Selâmî Efendi'ye kısa bir mektubu:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın 117b'de bir nüshasında tespit edilmiştir¹⁰⁵.

c) Sürülmesi sırasında padişaha Malkara'dan gönderdiği mektup:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın 124b-125a varakları arasında mevcuttur¹⁰⁶.

ç) Padişaha teşekkürünü bildiren bir mektup:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın 25a sayfasında yer almaktadır (Padişaha iki tane daha mektup yazmıştır.)¹⁰⁷.

d) Kaymakam Paşa'ya bir mektup:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın, 126a varığında bulunmaktadır¹⁰⁸.

e) Karabaş Ali Efendi'ye yazdığı kısa bir mektup:

Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 243/10 numaralı fasılda 78. sayfasında mevcuttur¹⁰⁹.

f) Köprülüzâde Mustafa Paşa'ya mektup:

Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 3346/3 numaralı bölümde 31-37. varakta "Tezkire" adı altında yer almaktadır¹¹⁰.

B) ARAPÇA ESERLERİ

1- Mevâidü'l - 'İrfan ve Avâidü'l - İhsân:

Niyâzî-i Mısırî'nin "Divân-ı İlâhiyyât" adlı eserinden sonra yazdığı en geniş kapsamlı eseridir. Eser fasıllar halinde yazılmıştır. Mevâidü'l - 'İrfan yetmiş bir bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin sadece altmış sekizi Türkçe olarak yazılmıştır.

105 Kenan Erdoğan, age., s. 129.

106 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

107 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

108 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

109 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

110 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

Eserdeki dilin kusursuzluğu, Sûfî şairin Arapçaya ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir. Zira Mısırî Arap dilinin tüm inceliklerini kullanmayı çok iyi bilmektedir. Eserin her bölümünde farklı bir konuya değinilmiştir. Mısırî eserin her mâidesinde yer alan konuya bir ayet ve hadisla başlamıştır. Hatta Sûfî mâideye giriş yapmak için kullandığı ayet ve hadisin tasavvufî şerhini yapmadan asıl konuya geçmemiştir. Mevâidü'l- 'İrfan, Niyâzî-i Mısırî'nin “seyrû sülûk” esnasında yaşadığı manevî tecâriblerle zenginleştirilmiştir¹¹¹.

Mevâidü'l - 'İrfan bilhassa Niyâzî'nin ahlakî öğütlerini, tasavvufî açıklama ve düşüncelerini anlatması bakımından önemlidir. Allah'ı tanımayan kişinin karanlığa benzediğini izah etmeye çalışan Mısırî eseri hakkında şöyle der: “Ol risalenün ismi Mevayidü'l- 'İrfan ve Avâidü'l- İhsândur elli sekiz mayidedür elli yedi yaşında başladum elli yaşumuzda elli sekizde kaldı ve ol risaleyi böyle ilam olındum idi ki asla bir kitaba bakup bir şey yazmayam ta gicede ya gündüzde varidat-ı ilahi geldükçe onu yazam gayrı bir şey yazmayam bir sene tamam oluncaya dek ol kadar şey yazmak müyesser oldu varidattan bir vaizin sermayesidür Arabidür¹¹². Mısırî'nin mevt vakti gelmeden ilham ve şevkle yazdığı son eseridir. Bu eser 1972 yılında Dr. Süleyman Ateş tarafından¹¹³ neşredilmiştir.

2- Devre-i Arşkiye:

Eser üç fasıldan ve bir hatimeden meydana gelen Arapça bir risâledir. Birinci fasılda: on iki burcun tabiatı ve devri anlatılmıştır. İkinci fasılda; Kıyâmet ve cesetlerin haşrının nasıl olacağına değinilmiştir. Üçüncü ve son faslında ise kıyamet alâmetlerinin enfüse tatbiki yapılmıştır. Hatime faslında ise: Mevt ve kıyâmet-i kübrâ yorumlanmıştır. Bu eser Niyâzî-i Mısırî için oldukça ehemmiyetlidir. Divânında yer alan aşağıdaki mısralarda olduğu gibi,

*“ Devre-i Arşiyeden her kim haberdâr oldu ise
Ol duyar ancak Niyâzî ilm ü irfânım benüm ”*

övgüde bulunmuştur. Niyâzî-i Mısırî çok önem verdiği bu risâlenin sonuna tarih düşmüştür.

111 Mustafa Kara, age., s. 23., Mustafa Aşkar, age., s. 146.

112 Halil Çeçen, age., s. 28.

113 Orhan Tuğrulca, age., s. 241.

*“Bu risâle hoş olupdur hayret ehline delil
Şerbet-i gaybîdir içerse şifâ bulur alil*

*Mısıriyâ âb-ı hayât elfâzının bu tarihi
Akdi güya bezm-i cennet içre âbı- selsebîl”*

Mutasavvıfın eserlerinin büyük bir kısmında olduğu gibi, bu eserin de Arap veya Latin harfleriyle Türkçe baskısı yapılmamıştır. Devre-i Arşkiye yazma halindedir. Bahâ Doğramacı “Niyazî-i Mısırî, Hayatı ve Eserleri”¹¹⁴ adlı eserinde risâlenin bazı bölümlerine yer vermiştir. Bu risâle isim benzerliği sebebi ile çoğu kez “Risâle-i Devriye” ile karıştırılmaktadır¹¹⁵. Süleymaniye Kütüphanesinde eserin bazı nüshaları mevcuttur.

3- Tesbî-i Kasîde-i Bür’e (Bürde):

Niyâzî’nin Arap diline hâkimiyetini göstermesi açısından önemlidir. Mısırî’nin İmam Busayrî’ye ait kasidenin her beytinin önüne beş mısra ekleyerek yaptığı müsebbâ’dır. Bu eser Hz. Peygamber’e na’t olarak İmam Busayrî (ö. 695/1296) tarafından yazılmış ve yüzyıllarca İslâm âleminde meşhur olmuştur. İstanbul Üniversitesi 502 numaradaki Divân’ın 1a 21b yaprakları arasında ve Süleymaniye Kütüphanesi 1218 numaralı fasılda bazı nüshaları bulunmaktadır¹¹⁶.

4- Tefsir-i Fâtihatü’l- Kitâb:

Fâtihatü’l - Kitâb birkaç yapraklı Arapça bir risâledir. Mısırî bu eserde Fatiha Süresinin faziletlerinden bahsetmiş ve surenin tefsirini yapmıştır. Bunun yanı sıra bilhassa cifre dayalı bazı hesaplar yapmıştır¹¹⁷ Risâleyi, M. Şemseddin Efendi, Gülzâr-ı Mısırî isimli eserinde, Şeyh İsmail Hulusî olarak anılan birinin eseri Türkçeye tercüme ettiğini bildirmiştir¹¹⁸.

114 Bahâ Doğramacı, age., s. 87-89-90.

115 Kenan Erdoğan, age., s. 135.

116 Mustafa Aşkar, age., s. 147.

117 Orhan Tuğrulca, age., s. 241., Mustafa Aşkar, age., s. 148.

118 Mustafa Aşkar, age., s. 149.

5- Mecâlis:

Mısrî eserini Arap dilinin ahengini kullanarak yazmıştır. Eser 151¹¹⁹ varaktan oluşmaktadır. Eserde Mâide, En'âm ve Nisâ sûrelerinin tefsiri yapılmıştır. Sûfi aynı zamanda bazı cifr hesapları yaparak insanlığa nasihat etmiştir. Mecâlis tek nüsha halinde olup üzerine ilk çalışma Kenan Erdoğan tarafından yapılarak gün yüzüne çıkarılmıştır¹²⁰. Eser Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 1758 numaralı fasılda kayıt altına alınmıştır.

119 Halil Çeçen, age., s. 30.

120 Mustafa Aşkar, age., s. 150.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ

1.1. Ünlüler

Bilindiği üzere, nefes yolunun açık olduğu ve havanın dışarıya doğru çıkmaya devam ettiği esnada ağız boşluğunda, ses yolunda herhangi bir engele çarpmadan çıkan seslere denir¹²¹.

Ünlüler söyleniş sürelerine göre; normal süreli ünlüler, uzun ünlüler ve kısa ünlüler diye üçe ayrılır. Bu durumu Ahmet Buran şöyle izah eder: “Ortalama söz temposuyla konuşurken bu tempo içinde ortalama/normal bir sürede boğumlanan ünlülere “normal süreli ünlüler” normalden kısa sürede boğumlananlara “kısa ünlüler”, normalden daha uzun bir sürede boğumlananlara “uzun ünlüler”¹²² adı verilir. Niyâzî-i Mısrî’nin “Divân-ı İlâhiyyât” isimli eserinde tespit edilen ünlüler şunlardır: “-a -e -ı -i -o -ö -u -ü ve -â -î -û” Bu ünlülerin dışında varlığından söz edilen kapalı ê’nin imla özellikleri sebebi ile tespiti yapılamamaktadır. Türkçe kökenli kelimelerde yer alabileceği varsayılan uzun ünlüler de imladan dolayı tespit edilememektedir.

1.1.1. Normal Süreli Ünlüler

Normal söz temposuyla ortalama bir sürede boğumlanan ve duyulur hale gelen ünlülere normal süreli ünlüler denir¹²³. Divân-ı İlâhiyyât’ta yer alan normal süreli ünlüler -a -e -ı -i -o -ö -u -ü ünlüleridir. Bu normal süreli ünlüler aşağıdaki mısralarda yer alan kelimelerde bulunmaktadır:

Lik cennetde olursa tamudur ^c aşksuz aña (1-6)

Bülbül oluban ötegör gül gibi açıl tütegör (3-11)

Bu didüğüm vak’a ancak bu yüzüñ başındadır (5-7)

Bir bilinmez emr irişmedi dahi bu yüzde kim (11-3)

Gerçi kütüb çok yazar ilm-i ledünden haber (17-5).

121 Mehmet Hengirmen, Türkçe Dil Bilgisi, Nurol Matbaacılık, Ankara 1995, s. 54.

122 Ahmet Buran, Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler, 2. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 32.

123 Ahmet Buran Keban, Baskil, Ağın Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 25.

1.1.2. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler, boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan ya da iki normal süreli ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlüye denir¹²⁴. En eski Türkçeden itibaren Türkçede aslî uzun ünlülerin bulunduğu kesin olarak ispatlanmış ve kabul görmüştür¹²⁵. Bu uzunluklar sistemli olarak yaşayan şive ve lehçelerimizden Yakutça, Halaçça ve Türkmencede devam etmektedir¹²⁶. Uzun ünlüleri, asli uzun ünlü ve ikincil uzun ünlü olarak ayıran Ahmet Buran, ikincil uzun ünlüleri kısaca şöyle ifade eder: “Bu ünlüler, çoğunlukla ses kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bir söz içerisinde genellikle değişik ve açıklanabilir nedenlerle, kimi sesler kaybolurken, yiten, yok olan sesin veya seslerin boğumlanma süresini geride kalan ünlülerden biri üzerine alır ve böylece diğer ünlülerden daha uzun bir süre boğumlanma süresine sahip olur. İkincil uzun ünlüler, kimi zaman iki ünlünün, kimi zaman bir ünlü ile bir ünsüzün, kimi zaman bir ünlü ile iki ünsüzün boğumlanma sürelerinin birleşmesinden oluşur. Hece kaynaşmasına bağlı olarak oluşan ikincil uzun ünlüler ise iki ya da üç hecenin kaynaşması sonucunda oluşur”¹²⁷. Ancak eski yazı adı da verilen Arap kökenli alfabe ile yazılan metinlerde Türkçe kökenli kelimelerdeki uzun ünlüleri gösteren bir imla bulunmamaktadır. Bu yüzden bu kelimelerdeki ünlülerin uzunluk veya kısalığı imladan hareketle tespit edilemez. Kapalı ê ünlüsü de imladan dolayı belirlenememektedir. Dilimizde yer alan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde yazılan ünlüler ise sadece uzun ünlüler yazıldığı için uzun ünlülerdir. Niyâzî-i Mısırî’nin “Divân-ı İlâhiyyât” adlı eserinde özellikle Arap ve Fars dillerinden dilimize geçmiş kelimelerde uzun ünlülerden bilhassa –â –î –û ünlüleri yer almaktadır.

Niyâzî-i Mısırî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Dilerem senden **Hudâ’yâ** eyle **tevfikûñ refîk***

*Bir nefes gönlüm senüñ **‘âşkuñdan** itmegil **cüdâ** (1-4)*

*İkisinden **zâhîr** olmışdur **‘ulûm-ı enbiyâ** (4-2)*

***Zâtı vâhiddür velî** görindi nice bin **sıfât** (16-4)*

*Nefs ü **şeytândan emîn** olma **müdâm** (25-3)*

124 Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesinde Aslî (Vocal) Uzunluklar, Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1.Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 443-458.

125 Hatice Şahin, Eski Anadolu Türkçesi, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Ankara 2009, s. 41.

126 Zeynep Korkmaz, age., s. 443.

127 Ahmet Buran, age., s. 34.

'Âriflere esrâr-ı Hudâ'dan haberüm var (31-1)

Şûretâ bu hırmen-i 'âlemde sen bir dânesin (40-3)

Âteş-i hecrüñle cân turmaz figâna başlar (55-1)

Mülâzımdur kapunda ol hemân ihsâna tolanur (64-7)

Kârbândur bu halâyık dâ'imâ (77-3)

Hamr-ı rûy-ı yâr ile sekrân olan añlar bizi

Câhil anlamaz zevi'l- 'irfân olan añlar bizi

Vâşîf-ı esrâr olup hayrân olan añlar bizi (177-1)

1.1.3. Ünlü Uyumları

Ünlülerle ilgili ses uyumları büyük ses uyumu denen kalınlık – incelik uyumu ve küçük ses uyumu da denen düzlük – yuvarlaklık uyumu olmak üzere ikiye ayrılır. Kalınlık – incelik uyumu Türkçede her zaman sağlam görülen bir uyumdur. Bu ses uyumları hem kelimelerin köklerinde hem de kelime köklerine getirilen eklerde görülmektedir. Şiirde mısralar nasıl ki belirli bir kurala göre sıralanırsa, Türkçede sesler, bu ses uyumu kurallarına göre sıralanmaktadır. Bir kelime kökünde ve kelime kökü ile eklerde yer alan ünlüler belirli hususiyetlerle birbirlerine uymaktadır. Türkçede ünlüler dilin ve dudakların durumuna göre iki yönden benzeşmeye girer¹²⁸.

1.1.3.1. Kalınlık–İncelik Uyumu

Dilin arka tarafından teşekkül eden ünlüler kalın ünlü, dilin ön tarafından teşekkül eden ünlüler ince ünlü kabul edilir. Kalın ünlüler art ünlüler, ince ünlülere ön ünlüler¹²⁹ de denir. Türkçe bir kelimenin ilk hecesinin kalın ünlülerle (–a –ı –o –u) başlayıp, kalın ünlüler ile devam etmesi; ince ünlülerle (–e –i –ö –ü) başlayıp, ince ünlüler ile devam etmesi gerekir. Büyük ünlü uyumu kuralı yabancı kelimeler ve Türkçe ekler arasında özel bir durum oluşturmuştur. Yabancı kökenli kelimelerin son hecesinde kalın ünlü bulunuyorsa kelimeye Türkçe eklerin kalın varyantı, ince ünlü varsa Türkçe eklerin ince varyantı eklenerek yabancı kelimelerin son hecesiyle ekler arasında kalınlık ve incelik bakımından uyumlu olması sağlanır. Bu dönemde kalınlık ve incelik uyumu Türkçede kullanılan bazı ekler “–ken –leyin” dışında tamdır. Türkiye Türkçesinde büyük ünlü

128 Faruk Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gamer- Metin- Sözlük, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 26.

129 Muharrem Ergin, Türk Dili, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986, s. 105.

uyumuna aykırı düşen –ki aitlik ekinin ve isimden isim türeten –deş ekinin Eski Anadolu Türkçesinde hem kalın ünlülü hem de ince ünlülü şekillerinin kullanıldığı¹³⁰ bilinmektedir. Mısri Divânında da bu uyum Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi sağlamdır. Türkiye Türkçesinde uyum dışı kalan “hani, hangi, kardeş” kelimeleri ve isimden isim yapma eki “deş” metnimizde kalınlık – incelik uyumuna aykırı değildir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

kanı “hani”

***Ƙanı** bir mürşîd-i kâmil isteyen (146-1)*

kanı “hangi”

***Ƙanğısı** Hak'dan ırağ olmuş bularuñ söylegil*

***Ƙanğısı** kâdir ki Hağ emrine eyleye ‘inâd (27-5)*

karındaş, kardaş “kardeş”

*Civâr-ı Tuna'da olan **Ƙarındaşlar** çeker zahmet (24-5)*

*Ey **Ƙarındaş** bîr sözüim var tut şımâh (26-1)*

–daş

*Ravza-yı hadrâyı bilmez hızr’a **yoldaş** olmayan (4-7)*

*Ĥâlûme **haldaş** olur hem suruma **sırda+ş** olan*

*Cümle tağıldı başumdan kalmadı **hâldaşlar** (55-6)*

*Yalınız kaldum döküldi kalmadı **koldaşlar** (55-7)*

*Niyâzî’ye olup **haldaş** olursañ yolına **yoldaş** (105-7)*

*Şehüm yokdur **ayağdaşuñ** kim ilerü süre ferzin (130-3)*

***Yoldaşuñ** lâm oldu senüñ (166-3)*

1.1.3.2. Düzlük–Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük–Yuvarlaklık Uyumuna göre Türkçe kelimelerde düz ünlüleri düz ünlüler, yuvarlak ünlüleri düz–geniş veya dar–yuvarlak ünlüler takip eder. Düzlük ve yuvarlaklık uyumu yazı dilinde iki kurala tabi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi kelimenin ilk hecesinde düz geniş ya da düz–dar ünlü (–a –e –ı –i) varsa kelimenin diğer ünlülerinin de düz olması gerekmektedir. İkincisi ise bir kelimenin ilk hecesinde geniş–yuvarlak veya dar–yuvarlak ünlü (–o –ö –u –ü) varsa kelimenin sonraki hecesinde dar–yuvarlak (–u –ü),

130 Ahat Üstüner, Türkçenin Tarihi Gelişmesi, Grafikent Dijital Baskı Merkezi, Elazığ 2012, s. 171.

ya da düz–geniş (–a –e) ünlüler bulunmak zorundadır. Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşıyan eserde küçük ünlü uyumu büyük ünlü uyumu kadar sağlam değildir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde düzlük–yuvarlaklık uyumunun bulunmadığını¹³¹ ve düzlük–yuvarlaklık uyumunun bilhassa Osmanlı Türkçesinin son döneminde benzeşmeye bağlı olarak belirginleştiği¹³² bilinmektedir. Niyâzî-i Mısırî’nin Divânında da düzlük–yuvarlaklık uyumu yoktur. Bu uyumun olmayışı dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinde bir kısım ekler sadece düz ünlülü, bir kısım ekler de sadece yuvarlak ünlülü şekilde karşımıza çıkar. Ancak divanda bilhassa yuvarlak ünlülü bazı eklerin düz şekillerinin de yer alması dikkatimizi çekmiştir. Bu ya müstensihin yaptığı bir değişiklik ya da o dönemde düzlük–yuvarlaklık uyumunun yavaş yavaş yerleşmeye başladığı fikrini aklımıza getirmiştir.

Niyâzî-i Mısırî Divânından bazı örnekler şöyledir:

–oku / –okı “okumak”

*Kemâl-i devlet isterseñ **okı** 'âyât-ı Kur'ân'ı (8-7)*

*Mekteb-i 'irfâna gir **okı** bu 'ilmüñ aslını (14-4)*

*Gir mekteb-i 'irfana **okı** âdemün 'ilmin (31-5)*

*Âyât-ı ruhundan **okıyup** bir nice âyet (70-2)*

*Gel inanmazsañ gir **oku** mekteb-i 'irfâna bak (89-2)*

*Sûre-i Necm'i **okı** añlağıl vahy-ı Hak'ı (94-4)*

*Gel hakikat 'ilmini sen de **okı** (107-2)*

bulun– / bulın– “bulmak”

*Şular gibi çağlar iseñ tiz **bulunur** 'umm'an saña (3-10)*

***Bulunmaz** lâ-mekânîdür bilinmez bî -nişânîdür (45-4)*

*O sohbet kim **bulunsa** sohbet-i hayvânı neylerler (54-4)*

*Hakikatun sırları tarîkatsuz **bulunmaz** (73-1)*

***Bulunmadı** anuñ nâm u nişânı (134-2)*

*Cevzüñ yeşil kabını yemekle dad **bulunmaz** (135-6)*

*Şeytânı dañi gizli bu 'ilm ile **bulunmaz** (165-4)*

*Bâtil vücûd tolundı vücûd-ı Hâk **bulundı** (171-1)*

***Bulunmaya** içinde ehl-i 'irfan (190-11)*

131 Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 317-318., Ahat Üstüner, age., s. 171.

132 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2002, s. 72.

ķurtul- / **ķurtıl-** “kurtulmak”

*Ger ölümünden **kurtulam** dirseñ yūri var 'âşık ol (12-7)*

*Bunda aġyâr kesretinden **ķurtulan** (56-3)*

1.1.3.2.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

Kelime sonu –ġ ve –g ünsüzlerinin düşmesiyle:

Eski Türkçede sonu –g / –ġ ile biten kelimelerin sonundaki bu sesler Eski Anadolu Türkçesinde düşmüştür. Kelime sonundaki bu –ġ ve –g ünsüzlerinin düşmesi bu seslerden önceki düz ve dar ünlülerin yuvarlaklaşmasına yol açmıştır. Bu yuvarlaklaşma olayını yalnız bir nedene bağlamak doğru değildir. Zira Timurtaş –ġ ve –g ünsüzlerinin düşmesi kadar “f, v; b, m, p” ünsüzlerinin yuvarlaklaşmada etkisinin olduğunu belirtmiştir¹³³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

adriġ > ayru “ayrı, başka”

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

*Öyle sanurdum **ayruyam** dost ġayrıdur ben ġayrıyam (78-3)*

bilig > bilü “bilgi”

*Fenâyum Hak'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

*Tâlib-i şâdik iseñ **bilüñde** zünnâr olmasun (142-4)*

kapıġ > kapu “kapı, büyüklerin huzuru”

*Bekle ma 'ârif **kapusın** yüz göstere ihsân saña (3-5)*

*'İzzet isterseñ yūri var bekle zillet **kapusın** (10-5)*

*Göz kulak dil **kapuların** bağla muhkem bir zamân (12-6)*

*Budur evvel **kapu** dergâh-ı Hakk'a (18-2)*

*Mülâzımdur **kapunda** ol hemân ihsâna tolanur (64-7)*

***Kapusında** pâdişâhlar kul olan sultâna bak (89-6)*

*Ey şâh-ı cihân **kapuñ** ışigine Niyâzî (111-4)*

*Sen bu evün **kapusın** henüz bulup açmadın (135-3)*

*Bu hoş ġüzel yapısı var otuz iki **kapusı** var (151-2)*

***Kapusında** turup her bâr yüzüñ dergâhına tut var (154-2)*

*Sakın terk eyleyüp tamu **kapusın** saña açdurma (155-4)*

*Her kemâl ehli **kapusunda** anuñ ednâ kulu (172-1)*

*Öġrensın anı mescid öñünde **kapudan** as (198-4)*

133 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 28.

yapıġ > yapu “yapı”

*Bu hoş güzel **yapusı** var otuz iki kapusı var (151-2)*

Sondaki –ġ ve –g düştüğü halde yuvarlaklaşma olmayan kelimeler de mevcuttur:

açıġ > acı “acı”

*Kimisi tatlı balı ider **acı***

*Kimisi **acıyı** tatlı bal eyler (41-8)*

aşıġ > aşşı “fayda, yarar”

*Buluñ ziyân u **aşşıñuz** ya ben sizi ya siz beni (174-5)*

katıġ > katı “katı”

*Döndürimezsün bigüm **katı** ağırdur bu tolâb (12-2)*

***Katı** rûşen yola gider ol eşnâf (87-7)*

dirig > diri “diri”

*Şol cân ki fakat cismi **diri** tuta dime cân (198-8)*

*Ol nefha imiş **diri** tutan cümle cihânı (198-14)*

kuruġ > kırı

*Var ol **kırı** sevdâyı ko matlab yeter Sübhân saña (3-6)*

*Çalışduġın sihirler ha bir **kırı** 'anâdur (32-1)*

***Kırı** da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)*

*Niyâzî gibi itmez ol **kırı** lâf (88-5)*

*Terk it **kırı** da'vayı hem 'ucb ile riyâyı (98-7)*

***Kırı** lâf ile niaksud ele girmez (131-10)*

*Her bir **kırı** lâf ehli dâhil olamaz bu meclise (188-4)*

Dudak ünsüzlerine bağlı yuvarlaklaşmalar:

Dudak ünsüzlerinin “f, v; b, m, p” etkisiyle eser içinde yer alan bazı kelimelerdeki ünlüler yuvarlaklaşmıştır. Bilindiği gibi dudak ünsüzleri yanlarındaki yuvarlak ünlüleri korur ve bazen de düz ünlüleri yuvarlaklaştırır. Metnimizde bunun için sadece kamu kelimesi bunun için örnek verilebilir. Ancak bu kelimedeki yuvarlaklık –ğ sesinin düşmesine de bağlanmaktadır.

kamaġ > kamıġ > kamuġ > kamu “bütün, hep, kamu”

*Çürüklerün hep sağ olur zehrün **kamu** bal yağ olur (3-8)*

*'İlm-ı Füşuş'la tamu odları söyünür **kamu** (17-6)*

***Kamuya** yek nazar birle şubûdufî rû-yı tevhîd it (19-1)*

Ḳamu müşkiller yanuñda hall ola (25-8)

Ḳamusı ümmet oldılar Muhammed (28-11)

Bir ‘ ilimdür ol ki **ḳamu** ‘ilm ü irfân andadur (33-4)

Aç gözini ‘ibretle bak birdür **ḳamu** yakın ırak (53-5)

Gözi göñli dil ü cânı **ḳamu** Sübhan'a tolanur (64-6)

‘Alem **ḳamu** bir yüz dürür gören anı hayran imiş (78-8)

Ehl-i diller sükût üzre **ḳamusı** münzevi (90-2)

Haşr u neşr ile **ḳamuyı** cenneti (102-4)

Ḳamunuñ derdine çâre sen imişsin bu ‘âlemde (109-6)

Ḳamunuñ aslıdur âdemdeki dem (120-4)

Ḳamuya uğrasan döner cinâna (134-4)

Hak’ıla bî-nişân iken **ḳamu** cânlara cân ilen (152-2)

Dahi ‘ilmüñ mu muhît oldu **ḳamusın** yâ Resûlallâh (160-3)

Nokta'-i sırhum **ḳamunuñ** cevherine kân ola (168-5)

Yapım eklerindeki yuvarlak ünlüye bağlı yuvarlaklaşmalar:

Yapım ekindeki yuvarlak ünlü etkisiyle kelimenin sonundaki düz ünlü yuvarlak olabilir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–uḳ, –ük eki

artuḳ “başka; artık, geriye kalan”

Ümmetine cümleden **artuḳ** ider Haḳ rahmeti (119-4)

Halkuñ **artuḳ** eksigine keylimüz yokdur bizüm (177-2)

Yuvarlak ünlüsünü koruyan kelimeler:

Bazı kelimeler eskiden beri yuvarlak ünlülüdür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

altun “altın”

Kiminüñ bakırını ider **altun**

Kiminüñ **altunın** kara pul eyler (41-3)

‘Aşk ateşinde eriyen **altun** gibi sızmak gerek (97-2)

Gâh olur bakır kalay u gâh olur **altun** gümüş (113-6)

degül “değil”

- Her ne okursañ çün otuz ikiden taşra **degül** (14-5)*
*Meth ile zemmi âlemüñ kıymetde bir hardal **degül** (44-4)*
*Hakk'ı anlamak **degül** âsân ola (79-11)*
*Nefes dür cân **degüldür** nûn ile kâf (87-10)*
*Yohsa bu firsat bize bâkî **degül** (92-3)*
*Aşinâ-yı 'aşk olandan âh u zâr eksük **degül***
*Keşt-i bahre demâdem rüzgâr eksük **degül** (104-1)*
*Bu didigüm cennet **degül** aňlara ol minnet **degül** (151-7)*
*Her şerbeti kim içseñ şerbet **degül** ol demdür (165-2)*
*Niyâzî dir bunda uzak **degül** cânda (196-5)*

karşu “karşı”

- Ne görüñdi güle **karşu** gözine (38-7)*
*Nicesi tâkat getürsün aña **karşu** Mısrî kim (55-9)*
*Yüzünüñ mihrine **karşu** dolaşan zerrelerüñ (57-5)*
*Taglar dahi tayanmaz anuñ yüzine **karşu** (138-5)*
*Şol ki bülbüldür güle **karşu** nice zâr olmasun (142-3)*
*Aña **karşu** sen meh-lika düşdi (187-4)*

kendü “kendi”

- Sandılar Allâh fakîrdür **kendülerdür** ',' ağıniyâ (4-6)*
*Çok da virme **kendüñi** dünyâya çek bir dem elüñ (12-2)*
*Bu Niyâzî **kendüden** dimez bu sözü ey püser (12-11)*
*Şu mâhîler gibi **kendüñi** deryâdan cüdâ sanma (19-2)*
*Gezme gel bahr u berri **kendüñde** iste sırrı (37-3)*
*Niyâzî'küñtû kenzen'sırrını **kendüñde** bulduñsa (54-8)*
*Güç getürme **kendüñe** geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*
*Her kişiye **kendüinden** akreb olan dost zâtıdur (129-7)*
*Burc-ı belâda gördüm **kendümi** fâl içinde (161-5)*

Uçun > içün “için”

- Taşun içe hayâlâtı **içün** taşu zuhurâtı (2-6)*
*Habs **içün** geldi gelür utlâk **içün** fermân baña (5-1)*
*Ânın **içün** kim Hakk'un envârıdur Vâridât (17-3)*
*İmhitân **içün** gelüpsen bu ile (51-3)*

Şer-'t Hakk'ı hıfz için hışn eyleyüp şer'i gözet (65-8)

Anuñ için bir nefes ayılmadı mestânımız (72-1)

Anuñ için gâhi cem'üm geh perîşân tâ ebed (112-15)

ţamu “cehennem”

*°Aşk ile **ţamuda** olmak cennetidir ° aşıkun*

*Lîk cennetde olursa **ţamudur** ° aşksuz aña (1-6)*

*Bir olmuş uçmag u **ţamu** cümle baña olmuş sıfât (15-6)*

*'İlm-ı Füuş'la **ţamu** odları söyünür kamu (17-6)*

*Korkma **ţamudan** eger 'âşık isen (56-4)*

*Eliyle kürsîden birin **ţamuya** şarkıdur vâ'iz (84-2)*

***ţamuya** şöyle taldurmuş içinde yok tıracak yir (84-4)*

*Şol esîr-i nefis olan dâ'im mua'zzeb **ţamuda** (86-4)*

*Sakın terk eyleyüp **ţamu** kapusın saña açdurma (155-4)*

1.1.3.2.2. Eklerde Yuvarlaklaşma

Eklerin yazılışı Arap harfli yazıyı bırakıncaya kadar kalıplaşmış bir şekilde devam etmiştir. Bu eklerin bir kısmı Eski Türkçe devresinden bu yana yuvarlak olanlar; bir kısmı ise Eski Anadolu Türkçesi döneminde uyum dışı kalmış olanlar şeklinde gurublandırabiliriz¹³⁴. Eski Anadolu Türkçesi devresinin ilk anlarından itibaren kalıplaşmış şekillerin yazılışı bugünkünden farklı olmuştur. Bu hâl incelediğimiz eserde devam etmekte olup kelime kökünde ve diğer eklerde yer alan ünlüler ne olursa olsun, bu eklerdeki ünlülerinin değişmediği görülmüştür. Mısırî Divânında yuvarlak ünlü taşıyan ekleri, ünlüsü aslında yuvarlak olanlar ve sonradan yuvarlaşmış olanlar diye iki başlık altında inceledik.

Yuvarlak ünlülü ekler:

Zarf-fiil eki –up / –üp; –uban / –üben

Bu ekin ünlüsü incelendiğinde Eski Türkçe döneminden itibaren yuvarlaktır. İmlâsı, arap harflerini bırakıncaya kadar –up / –üp (وب) şeklini muhafaza etmiştir. Ekin genişletilmiş şekli de –uban / –üben (وبان) şeklinde yuvarlak ünlülüdür. Mısırî Divânında da ek yuvarlak ünlülüdür.

¹³⁴ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 31-32.

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

Geçüp (15-2), *Ulaşup* (15-3), *İrüşüp* (22-5), *Bağnanup* (25-2), *Açılup* (25-6), *Tagıdup* (41-16), *Uzanup* (41-21), *Dirilüp* (49-2), *Beñzedüp* (65-3), *Söyleyüp* (100-10), *Egdirüp* (140-9), *İdinüp* (140-13), *Eyleyüp* (167-3), *Yıkılulup* (168-1), *Gelüp* (168-8), *Talazlanup* (53-3), *Kaynayup* (55-1), *Aldanup* (83-1), *Bilmeyüp* (43-2) *Kesüp* (47-4), *Akup* (109-4), *Yıkup* (101), *İnüp* (11-4), *Gezüp* (22-3), *Olup* (23-1), *Umup* (23-3), *Yarılup* (45-2), *Okıyup* (70-2), *Çıkup* (55-9), *Bulup* (25-9), *Kılup* (25-11), *Koyup* (41-14), *Sanup* (71-7) *Düşüp* (26-4), *Giyüp* (28-4), *İdüp* (41-16) *Bilmeyüp* (43-2), *Döküp* (61-3), *Sürüp* (31-3), *İçüp* (66-3), *Söyleyüp* (100-10), *Düşüp* (112-5) vs.

Enbiyâ vü evliyâyâ ‘aşk olup dur reh-nümâ (1-7)

Çok segirtti gafllet ehli bu serâbı şu şanup (12-4)

Küfr ile îmandan geçüp ‘ayânda bulmuşam sebât (15-2)

Her şey ulaşup Hakk’ına çıkdı aradan kâ’inât (15-3)

Her dem ciğerler delüp çağıruram dzst dzst (20-5)

‘Aşk ile dâ’im uçup çağıruram dost dost (20-6)

Nice zahmetler çeker üftâdeler vaşluñ umup (23-3)

‘Aşka düşüp râhatı mihnet olur (26-4)

Şu vaktin kim çıkup gezdüñ semâyı

Bulup hazretde rifatler Muhammed (28-9)

Geçirüp onu bu bunu şol eyler (41-17)

Yorılup yolda kalmaya o kim ‘azm-i vişşâlüñdür (45-2)

Şol ki gaflletle yatup itmez tarab (51-2)

Sürüp dergâhuña yüzler döküp yaşı yere gözler (61-3)

Âyât-ı ruhundan okıyup bir nice âyet (70-2)

Ol küdüret tozını silüp mücellâ olmuşuz (76-8)

Her denîñüñ sözine aldanup itme ihtilâl (83-1)

‘Akıbet dermâna irüp cân u gönli ola sağ (86-1)

Kibr ü ‘ucbuñ ‘illetinden kurtılup sağ olmağa (100-6)

Varlıguñ mahv eyleyüp meydâna gel

“Lâ vü illâ”dan geçüp merdâne gel (107-1)

Şudan bir ‘ibret almaduñ niçün dâ’im akup çağlar (109-4)

Derde düşüp ağlayınca güldi cânânım benüm (112-5)

*Bî-duhân odlar **yaķup** bu sînemi külhân iden (127-1)*
*Katı Mecnun durur buña göñül **virüp** turan insân (128-2)*
*Kaysı nice yıl **ağladup** iñletmedi mi aşk (138-4)*

Ekin –uban / –üben şeklindeki örnekleri şunlardır:

*O yüzden **görüben** a'yân döner şem-'i cemâline (2-5)*
*Bülbül **oluban** ötegör gül gibi açıl tütegör (3-11)*
*Kimi âh **idüben** ağlar kimi pinhân iñiler (69-3)*
*Seher **kalkuban** her gâh yüzüñ yire sürüp (154-5)*
*Emmâreliğin terk **idüben** tasfiye buldı (198-19)*

Ettirgenlik eki –dur / –dür

*Suyı **toñdurup** ider taş u toprak (41-19)*
*Eger **öldürme**se oğlanı Soñı fâsık olurdı (101-6)*
*Suya varduk anlar ile kapların **toldurdılar** (112-11)*
*'Ulvî olup ıtlâka **irişdürdi** sülûki (198-21)*

Bildirme eki –dur / –dür, –durur

*°Aşk ile şamuda olmak **cennetidür** ° aşıkun (1-6)*
*Hatm-i cem 'i'l-mürselînüñ **fahridür** fakr u fenâ (10-1)*
*Hiç yürek kanından özge 'aşıka **yoķdur** şarâb (12-8)*
*Senüñ vasfuñda **vardur** her birinde (13-2)*
*Her sözüm miştâh-ı kufl-ı küntü kenz'**olmuş durur** (118-4)*
*Bâde **birdür** sâkî bir meclisteki yârân da bir*
*Bâdenüñ keyfiyyetini **kimdür** elvân eyleyen (140-8)*
*Her semt o şehriñ **yolidur** lâkin girenler **velidür** (151-21)*

Ettirgenlik eki –ur / –ür

*Vah baña 'ömr **geçürdüm** yok yere kıldum günâh (69-2)*
*Sen **yitürmişsin** hâ ararsın izin (103-4)*
*Meryem içre ben **toğurdum** bir gulâm (123-3)*

Sıfat-fiil eki –duk / –dük

*Bu **didügüm vak'a** ancak bu yüzüñ başındadur (5-7)*
*Zâhidüñ zikr **itdugi** şol harf ü şavtuñ resmidür (76-9)*

Emir eki –sun / –sün; –sunlar / –sünler

3. teklik ve çokluk emir ekleri Eski Türkçe döneminden yeni alfabenin kabulüne kadar geçen zaman diliminde her zaman yuvarlak ünlülü olmuştur. Metnimizde emir eklerinin yalnızca teklik şekilleri mevcuttur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Nicesi **baḡsun** etrâfa yâ ahkâfa yâhud kâfa (45-3)*

*Aḡla gözüüm iñle goñlüüm 'aklı olan **gölmesün** (69-3)*

*Nice **görsün** şems-i vechin çün anuñ (79-8)*

*Nice biñ cân anuñ **olsuñ** fedâsı (134-7)*

*Sevdüm seni hep varum yağmadur alan **alsun***

*Gördüm seni efkârum yağmadur alan **alsun** (144-1)*

***Tolsun** senüñ de goñlüne deryâ olup ^c irfan kamu (151-32)*

*Sözlerini **okusun** kim sırrına mihmân ola (168-9)*

*Mısrî'ye **söğsün** şol ağız Allâh demek bilmez ola (169-5)*

*Ya nice **bulsun** ol kemâlâtı (183-8)*

*Ol cânâ kıymaz nice gel **disün** aña cânânesi (188-4)*

Yön gösterme hali eki –aru / –erü

il-gerü > ilerü “ileri, önce, evvel”

*Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim **ilerü** süre ferzin (130-3)*

*Meleklerden **ilerü** seyrânı arzularsın (136-3)*

içgerü > içerü “içeri”

*Hurûfa bakma andan **içerü** bak (87-10)*

*Zâhidâ sûret gözetme **içerü** gel cânâ bak (89-1)*

Geniş zaman eki –ur / –ür

Eki Türkçe dönemde kullanılan ekin –ur, –ür; –ar, –er; –r şekillerinin varlığı inceleme altına aldığımız eserde tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Hem dañi cümle fena bulduñta ° aşk bakî **kalur** (1-3)*

*Zehî kenz-i hafî k'andan **gelür** her var olur peydâ (2-1)*

***Alur** şems ü kamer nûrî yüzüñden (28-5)*

*Kimisi istemezken **virür** evlâd (41-6)*

*İñlemek saña **yaraşur** derd ile (51-3)*

*Nefsüñi saña **bildirür** ölmezden öñdin öldürür (53-2)*

*Yaz olur kuşlar **çağırur** hû deyu Allâh deyu (69-4)*

*Bir 'aceb hatlar durur geh **yazulur** geh **silinür** (72-6)*

*Kahr u lûtfi bir **bilürsen** gam olur saña neşât (83-5)*

*Kafes de tûtîye sükkar **virürler** hiç karâr itmez (128-3)*

*Seni terk eyleyen insân **bulur** mı cismine ol cân (130-2)*

*Be-küllî 'âlemüñ halkı **bilürler** bende bir derd var (143-4)*

*Bu dil lutfâ cevân **kulur** (147-3)*

Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış ekler:

1. şahıs iyelik ekleri –(u)m / –(ü)m, –(u)muz / –(ü)müz

Eski Türkçe döneminde, eklendiği kelimenin ünlü sesine göre şekil alan iyelik ekleri; Eski Anadolu Türkçesinde aldığı yardımcı sesler –u ve –ü şeklinde daima yuvarlaktır. Bilhassa bu ünlünün yuvarlaklaşmasındaki asıl sebep “m” dudak ünsüzüdür¹³⁵.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bendüñden âzâd itmedüñ **feryâduma** dâd itmedüñ (7-2)*

*Karun durur derdile gam gitmez **başumdan** hiç elem (7-4)*

*İşidecek adını tuydu **cânum** dadını (17-2)*

***Bağrumı** pür-hûn ider şol çeşm-i mestânile bahş (21-1)*

*Tağıdur **'aklumu** şol zülf-i perîşânile bahs (21-1)*

*Leblerüñ feyzine mu 'tad eyledüñ çün **ağzumu** (21-2)*

*Zevk-i küllî **pâdişâhum** oldurur (30-4)*

*Pîrdür **envârum** Hak'dur **etvârum** (34-3)*

¹³⁵ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 33.

Erimüz erdür pîrimüz pîrdür

Karamuz nûrdur yirimiz turdur (34-1)

Eyledi hevâ gâret oldu iſimüz 'âdet (42-2)

*Karâr itmez bu cânum kalmadı hîç **dermânum** (50-2)*

Ateşüm yaſum iñildüm cân içinde gizlidür (55-4)

*Bî-keſem bu 'âlem içre **sırruma** yok **mahremüm***

*Bilmedi **derdüm** benüm ne kavm ü ne kardaşlar (55-5)*

***Hâlûme** haldaş olur hem suruma sırdâş olan (55-6)*

*Anuñ için bir nefes ayılmadı **mestânımız** (72-1)*

*Şol ruh u zülfüñde bulduk küfr ile **îmânımız**(72-2)*

*Adın işidürken il oldu şükür **mihmânımız** (72-3)*

*Hamdülillâh kim kabul oldu bu gün **kurbânımız** (72-4)*

*Lik gitdükde '**azîzüm** Şeyh Muhammed dünyeden*

***Kalbimüzi** yakdı derdi kaddümüzü kıldı dâl (106-5)*

*Ah u vâh- firkat ü hicrâne yanmakda **dilüm***

*Gözlerüm kan ile toldı bu **yanagum** üsti al (106-7)*

2. şahıs iyelik ekleri –(u)ñ / –(ü)ñ, –(u)ñuz / –(ü)ñüz

Bu ek 1. teklik ve 1. çokluk şahıs iyelik eklerinde olduğu gibi Eski Türkçe döneminden itibaren uyuma tâbidir. Eserimizde ve Eski Anadolu Türkçesi döneminin diğer eserlerinde de 2. teklik ve 2. çokluk şahıs iyelik ekleri yuvarlak ünlü ile yazılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Yağma idersüñ **varlıguñ** gider gönülden **tarliguñ***

*Mahv eylesüñ '**ağyarlıguñ** yâr olusar mihmân saña (3-2)*

*Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cânıla **gönlüñ***

*Ki her bir **sözüñ** içinde tıyasın cevher-i ma'na (8-5)*

*Var senüñ elbette **yâruñ** kandedür (38-2)*

*Al ele çevgân-ı zikri hem süvâr ol **nefsüñe***

*Kapagör tevhîd topını çünkü **mejdânüñdadur** (40-5)*

***Cenâbuñdan** budur herdem Niyâzî (124-5)*

***Şaçuñla kirpigüñ kaşuñ** heme evşâf-ı nakkâşuñ*

*Şehüm yokdur **ayakdaşuñ** kim ilerü süre ferzin (130-3)*

***Cânuñi** terk itmedin cânânı arzularsın (136-1)*
*Evvelin Âdem soñın Hâtem kılup bu '**âlemüñ** (137-4)*
*Ya 'kûb-veş ol **dîdelerüñ** görmez olunca (138-2)*
*Nâr u bâd u âb u **hâküñ** gel haber vir aslını (140-2)*
*Bu izâfât u kuyûdât **illerüñ** idüp harâb (150-7)*
*Sen sunmadın ol yolınur her **emrûñe** fermân kamu (151-5)*
*Kahr eyle **nefsüñ** askerin gark eylesün tûfân kamu (151-24)*
*Hor hor uyurken **başuñuz** Mısırî'yi ol vakt asuñuz*
*Buluñ ziyân u **assiñuz** ya ben sizi ya siz beni (174-5)*
***Vasluña** ey dost cân-behâ düşdi (187-6)*

İlgi hâli eki –uñ / –üñ / –nuñ / –nüñ

Eski Türkçe döneminde uyuma tabi olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde kelimelerin kök ünlüsüne uyum sağlamayarak yuvarlaklaşmıştır. İlgî hâl eki ünlü ile biten kelimelere –**nuñ** / –**nüñ**; ünsüzle bitenlere ise –**uñ** / –**üñ** şeklinde eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Her zamanda bir **velinüñ** **vechine** bunlar ziyâ (4-3)*
*Bulardan görinen **halkuñ** **vücûdı** (13-9)*
*Otuz iki harfî bildüñ dört **kitâbuñ** **aslıdur** (14-3)*
*Ey Niyâzî âdem oldı çün **cihânuñ** **şu'lesi** (16-7)*
*Şerî'at **enbiyânuñ** **sünnetidür** (18-5)*
***Leblerüñ** feyzine mu'tad eyledüñ çün ağzımı (21-2)*
***Ademüñ** **göñli** içinde baħr-ı 'ummân gizlidür (22-3)*
***Dûd-ı kazuñ** '**askeri** her ne kadar çoğ ise (32-6)*
***Hâkimüñ** **hükmi** yiter fitne ile âl nice bir (36-3)*
***Enbiyânuñ** **âsmânî** Hak gibidür sözleri*
***Evliyânuñ** sözleri tezyin dürür itme ğurûr (49-4)*
*İçindeki cân **kuşunuñ** **eğlencesi** tevhîd olur (60-7)*
*Her **denîñüñ** **sözine** aldanup itme ihtilât (83-1)*
*'Âlem anuñ **hüsninüñ** **şerhinde** olmuş bir kitâb (89-7)*
***Hak** yolunuñ **rehberi** nefesidür kâmilüñ (94-1)*

İsimden isim yapan ekler –lu / –lü, –suz / –süz

İsimden isim yapma eki olarak kullanılan bu ek, Eski Türkçe döneminde uyuma tâbidir. Lakin Eski Türkçede bu ekler **–lġ, –lġ; –luġ, –lũġ** şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu **–lġ, –lġ; –luġ, –lũġ** eklerinin Batı Türkçesinde son ünsüzleri düşmüştür. **–ġ** ve **–g** ünsüzlerinin düşmesiyle kelime sonunda bulunun düz ünlü yuvarlaklaşmıştır¹³⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey Niyâzî **ibtidâsuz** zevk bulduñ 'ışkdan*

*Dâim ü bâki **fenâsuz** zevk bulduñ 'ışkdan*

*Ey Fuzulî **intihâsuz** zevk bulduñ 'ışkdan (6 -7)*

*Dâ'imâ **susuz** gezüp 'ummânı bulmazsa ne güç (22-3)*

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Gel ey **derdsüz** kişi sen de düriüş sa'y eylegil bunda (64-2)*

*Halkın **uslu** dimesinden saña ne (92-5)*

***Nefessüz** dünyede bir harf dirilmez (190-10)*

Tekil 1. Şahıs görülen geçmiş zaman eki –dum / –düm

Eski Anadolu Türkçesinde 1. tekil şahıs görülen geçmiş zaman eki her zaman yuvarlaktır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Añladum** zebh-i azîme bir işaretdür bu koç (5-6)*

*Benven şu mahv-ı mahz-ı zât **buldum** vücûdumdan necât (15-1)*

***Aradum** bar u berri bulmadum ben bu sırrı (35-3)*

***Bildüm** ki cân tendedür ten cân ile zindedür (35-4)*

*Vah baña 'ömr **geçürdüm** yok yere kıldum günâh*

***Hağ** katında suçlu **oldum** suçlu olan iñiler (69-2)*

*Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)*

*Gönderem **didüm** bu cânı ey halîl (110-4)*

*Cümle mevcûdâtı **virdüm** ben vücûd-ı vâhide (118-5)*

*Ben **toğurdum** atasuz 'İsa'yı hem (123-4)*

***Kâbe** kavseyne '**irîşdüm** şırr-ı ev ednâ'menüm (125-2)*

¹³⁶ Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1985, s. 159 - 160

Tekil 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki –duñ / –dün

2. tekil şahıs görülen geçmiş zaman eki bu dönemde daima yuvarlaktır. Bu yuvarlaklık –ñ ve 1.şahıs eki –düm’ den kaynaklanmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdüñ (8-2)

Yâruñ isbâtında lâ'suz zevk bulduñ 'ışkdan

Ey Fuzulî intihâsuz zevk bulduñ 'ışkdan (6-7)

Ey çarh-ı dün n'ettüm saña hiç virmedüñ râhat baña

Güldürmedüñ önden soña âh mihnetâ vâh mihnetâ (7-1)

'Âkıbet dermân yirine derdini kılduñ 'ilâc (23-3)

Şol şarâb-ı kim anı suñduñ baña rûz-ı elest (29-4)

Her tohmı neden alduñ ise dikseñ anı bil (43-6)

Tig-i gamzeñle toğraduñ bağrum (48-5)

Yeter çalışduñ ey hoca fenâ mülküñ metâ'ına (64-4)

'Azm-ı gül idüp zât ile giryâna mı geldün (95-1)

Bu fenâ içre bekâ tıyduñ meğer (99-3)

İrişdi menzile cümle yol ehli sen toñup kalduñ (109-5)

Lütfuñla inşân eyledüñ vaşluñla handân eyledün (114-4)

Gıtdün ey tehlîl ü tekbîri güzel (139-2)

Köpek olup çok hırladuñ

Çatladuñ u hem gürlödüñ (166-11)

Çokluk 1. şahıs eki –uz / –üz

Eski Türkçe devresindeki biz zamirinden ortaya çıkan bu ek dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşarak bugünkü şeklini almıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Tâ ezelden biz bu 'aşk içinde rüsvâ olmuşuz

İsmimizdür söylenen ma'nâda 'anka olmuşuz (76-1)

Bir 'aceb gülzâra geldük bilmezüz kimdür dañi (141-3)

Lâ-mekândan gelmişüz biz ilimüz yokdur bizüm (177-2)

İlk hecedeki yuvarlak ünlüyü düz–dar ünlü takip ettiği için Eski Türkçe döneminden itibaren düzlük–yuvarlaklık uyumu dışında kalarak her zaman düz ünlülü kelimelerin varlığı eserimizde mevcuttur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

okı-:

*Kemâl-i devlet isterseñ **okı** 'âyât-ı Kur'ân'ı (8-7)*

*Mekteb-i 'irfâna gir **okı** bu 'ilmüñ aslını (14-4)*

*Gir mekteb-i 'irfana **okı** âdemün 'ilmin (31-5)*

*Âyât-ı ruhundan **okıyup** bir nice âyet (70-2)*

*Gel hakikat 'ilmini sen de **okı** (107-2)*

toğrı:

*İkisin bir bilüp **toğrı** hakikatle görür kim Hâk (80-5)*

***Toğrı** yoldan taşra gitme Mısıriyâ (96-10)*

*Kulda n'ola yâ rabbenâ kim saña **toğrı** yol vara (114-9)*

1.1.3.2.3. Düz Ünlü Taşıyan Ekler

Daima düz ünlülü oldukları için Eski Anadolu Türkçesinde düzlük – yuvarlaklık uyumuna aykırı şekillerde kullanılan ekler, Niyâzî-i Mısırî Divanında da düz ünlülü şekildedir. Ünlüsü daima düz – dar olan ekler şunlardır:

Yükleme hâli eki –ı / –i

Eski Türkçe döneminde –°ğ, –°g olan ek, Batı Türkçesine geçerken –ğ, –g ünsüzlerinin düşmesinden dolayı günümüzdeki –ı ve –i şeklini almıştır. Eski Türkçe döneminde bütün iyelik eklerinden sonra kullanılan –n yükleme hâl eki metnimizde 3. şahıs iyelik eklerinden sonra gelmektedir. Yükleme hâl ekinin bu şekli metnimizde sıkça kullanılmıştır. Ayrıca 3. şahıs iyelik eklerinden sonra –n yardımcı sesinden sonra –ı, –i eki kullanılmaktadır. Metnimizde –n–ı şekli, –n şeklinden daha azdır. Yükleme hâli eki bugün ünlü uyumlarına tâbi olmuştur¹³⁷.

137 Faruk Kadiri Timurtaş, age., s. 70-71.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bekle ma'ârif **kapusın** yüz göstere ihsân saña (3-5)*

*Dünya ile ' **ukbâyı** ko ' ûlâ ile '**uhrâyı** ko (3-6)*

***Yaprağını** tud bulur duduñ soñı fenâdur (32-5)*

*Kapagör tevhîd **topını** çünkü meydânuñdadur (40-5)*

*Hak'uñ **kullarını** bazı kul eyler (41-1)*

*Yokluk **yolını** tıyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53-2)*

*Açagör cân **gözün** kim bî-başar nâdânı neylerler (54-3)*

*Niyâzî'küntü kenzen'**sırrını** kendüñde bulduñsa*

*Süleymân **tahtını** yâ hikmet-i Lokmân'ı neylerler (54-8)*

*İşiginde baş urup şıdk **ayağın** berk basanuñ (57-6)*

*Göñül virme bu dünyâya **başın** uğratma gavğaya (64-5)*

*Ol küdüret **tozını** silüp mücellâ olmuşuz (76-8)*

*Yerinme nâkışum deyü kemâl **ehlini** gördükde (170-3)*

*Cânuñ **gözünü** açar erenlerüñ halveti (181-5)*

***Kalbini** keşşâf eylemiş şeffâf (183-5)*

***Derdini** dermân virüpdür yine ol yârelerüñ*

*Anuñ için arturur 'âşıklarüñ **efgânını** (185-3)*

3. teklik şahıs iyelik eki -ı / -i, -sı / -si

Teklik 3. şahıs iyelik eki Arap harfli Türk alfabesinin kullanılmaya başlanmasından yeni harflerün kabulüne kadar imlâsı değişmeyen eklerdendir. Eski Türkçe döneminde ve bu dönemi takip eden devrelerde hep düz ünlülü olan -ı / -i, -sı / -si teklik 3. şahıs iyelik eki son zamanlara dek değişmemiştir. Ek günümüz Türkiye Türkçesinde ünlü uyumlarına bağlı olarak yuvarlak ünlülü şekillerde de kullanılır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Mâsivâ-yı 'aşkuñuñ **sevdâsını** goñlümnden al (1-5)*

***Varlığın** mahv itmek oldı âyin erkân şâdıka (6-5)*

*Öñinde anuñ **livâsıdur** şerî'at (18-12)*

*Hakikatuñ **bekasıdur** şerî'at (18-24)*

*Hep görinen dost **yüzi** andan ayırmam gözi (20-10)*

***Gicesi** yok dâimâ olmuş şabâh (25-7)*

*Oldı şeytânî cân **gözi** kördür (34-4)*
*Ne göründi güle karşı **gözine** (38-7)*
*Kapagör tevhîd **topını** çünkü meydânuñdadur (40-5)*
*Kâmil olan **sultânı** gör dervişi ol sultân görür (44-5)*
*Görünse şemsüñ **envârı** meh-i tâbânı neylerler (54-1)*
*Leb ü dendânı **hevâsıyla** akan göz yaşınıñ (57-3)*
*Hem çıkar târihten girü **esâsı** kalmasun (71-2)*
*Harf **libâsından** mu'arrâ nokta-i ° üryâna bak (89-5)*
*Derviş olan 'âşık gerek **yolında** hem şâdık gerek (97-1)*
*Vahdetüñ **meydânı** seyri var iken (107-6)*
*Ol vechile ki cân u **dili** pür-taleb olsa (121-2)*
*Bu hoş güzel **yapısı** var otuz iki **kapısı** var (151-2)*
*Ol ki 'ankâdur yere düşmez bil anuñ **sâyesi** (182-5)*

Görülen geçmiş zaman eki –dı / –di

Görülen geçmiş zaman eki –dı / –di 3. teklik şahıs çekimlerinde (دى) imlâsı ile kalıplaşmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*İden Âdem'den ° ibâ Hak'dan dahi **oldı** cüd'a (4-4)*
*Habs için **geldi** gelür itlâk için fermân baña (5-1)*
*Geldi Hak bâtul firâr **itdi** tolaşdı mağribe (5-4)*
*Bu cihâna **toğdı** rûhen nûr-ı aşl-ı şâfiyâ (11-1)*
*Çok **segirtti** gaflet ehli bu serâbı şu şanup (12-4)*
*Hep güzeller arasında **buldı** hüsnüñ çün revâç (23-1)*
*Bu Niyâzî **düşdi** varlık câhına Yûsuf gibi (29-7)*
*Ne **büründi** bakduğuşca özine (38-7)*
*Dil bekâsın dost fenâsın **istedi** mülk-i tenüm (39-3)*
***Eyledi** hevâ gâret oldu işimüz 'âdet (42-2)*
*Zülfüñ teline kimüñ gönü **tolaşdı** (43-4)*
*Yahñız kaldum **döküldi** kalmadı koldaşlar (55-7)*
***Kalmadı** bu dilde seni görelî (59-1)*
*Bunca gavgalar ki **oldı geldi geçdi gitdi** hep (63-3)*

*Dil şehrini dün hısm ile **yıkdı** Niyâzî (70-4)*
*Şunuldu nâmesi yâruñ **dürüldi** defteri varuñ (93-3)*
*Diyâr-ı gurbete **şaldı** 'acep hâlüm sorarum yok (93-4)*
*Derde düşüp ağlayınca **güldi** cânânım benüm (112-5)*
***Vardı** çıkalı göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)*
*Tûtîlere sükker bâğınuñ zevki **irişdi** (175-2)*
*Gönül o bahre **talı** dilüm tutuldu **kaldı** (180-3)*

Soru eki –mı / –mi

Eski Türkçe döneminde soru eki –**mu** olduğu halde Eski Anadolu Türkçesinde düz – dar ünlü ile –**mı** / –**mi** şeklindedir. İmlâsı klişe olarak (می) son zamanlara kadar devam etmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Sıdkile Allâh'a tayan **itmez mi** gör ihsân saña (3-3)*
*Hasmuñı da bir gözet **var mı** saña hilesi (32-4)*
*Katre katre dökilenler **dür midür bârân mıdur***
*Zerre zerre görinenler **haş mıdur reyhân mıdur** (50-1)*
*Kurı **da'vâ mı** şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)*
*Bilmem bu cihân içine **yek-dâne mi** geldüñ (95-6)*
*Güldeki **didârı mı** gördüñ aceb (99-2)*
*Seherde açılan **güllerde midür***
*Yahud efğan iden **dillerde midür***
*Akan suda esen **yıllerde midür** (134-3)*
*Kaysı nice yıl ağladıp **inletmedi mi** aşk (138-4)*
*Hasri inkâr eyleyen mülhidler ilzâm **mı olur** (163-6)*
*Koyanlar 'akl u idrâki **olur mı** kimseden bâki (184 -3)*
*Gözünden yaş ile kanlar döken **bulmaz mı** sen hânı (184-4)*
***Göñül midür** ol kim içi vesvâs ile tolmış (198-7)*

İsimden isim yapan eki –cı / –ci eki

İsimden isim yapan –**cı**, –**ci** eki her zaman düz – dar ünlüdür. Yeni harflerin kabulüne kadar (حی) şeklinde kendini muhafaza etmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Çıkarur gâhi yoldan nice yolcu

Gehî yolcuyu göstermez yol eyler (41-15)

Dönüşlülük eki –(ı)n / –(i)n

Bu devirde dönüşlülük eki –(ı)n, –(i)n yardımcı ünlü düzdür. Çok az olmakla beraber ünlü âhengine uyarak yuvarlaklaştığı da görülmekte olup metnimizde birkaç örneği tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Her kanda baksam **görinür** gözlerüme sırr-ı ezel (15-3)*

*Velî 'ârif olan lutfâ **sevinmez** kahra incinmez (80-4)*

*Kaşuñ mihrâbını şimdi Niyâzî kible **idindi** (130-5)*

*Bâtıl vücûd tolundı vücûd-ı Hak **bulundı** (171-1)*

İşteşlik eki –(ı)ş / –(i)ş

Fiilden fiil yapan “–ş” işteşlik ekinden önce gelen yardımcı ünlü “ı” ve “i” bu dönemde hep düz şekli ile yazılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir bilinmez emr **irişmedi** dañi bu yüzde kim (11-3)*

*Hâzırüm ben hünerüñ vâr ise gel **görişelüm** (36-4)*

*Zerreler şemse güneş **irişdi** vahdet kânına (76-7)*

*Pek **yapış** bu 'urvetü'l-vüşkâ'ya pek (96-11)*

***Bilişdik** bunda hem ihsânlar itdı (157-8)*

*'Ulvî olup itlâka **irişdürdi** sülûki (198-21)*

Öğrenilen geçmiş zaman eki –mı / –miş

Eski Türkçe döneminden düz ünlü olan –mı / –miş öğrenilen geçmiş zaman eki bu dönemde de uyum dışında kalmış olup hep düz ünlüyle kelime kök ve tabanlarına eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Şûretâ gördiler Allâh diyeni **olmuş** fakîr (4-6)*

*Îhâta **eylemiş** her yaña bak her sû-yı tevhîd it (19-2)*

*Niyâzî dest-i kudretdür yıkılmaz **bilmiş** ol nakşın (68-5)*

*Bağlamış târihîn anuñ hem **dimiş** añlamasun (71-4)*

*Zînet **etmiş** zîr ü pes evsâf ile (79-2)*

*İçini **almış** anuñ zerk u riyâ (79-9)*

*Bu gün bir meclise vardum **oturmuş** pend i der vâ'iz (84-1)*

*Ol saña **açmış** durur dâ'im yüzün*

*Bî-cihet **göstermiş** eşyâda özin (103-4)*

*Niyâzî isteyen Hakk'ı **bulurmuş** (131-13)*

*Tağlar gibi **kuşatmış** beñlik günâhı seni (135-5)*

*Yanlış haber **söylemiş** size viren şalıgı (176-1)*

*Hadd ü hâlûñ iki **bölmüş** bu cihânuñ halkını (186-4)*

*Göñül midür ol kim içi vesvâs ile **tolmuş** (198-7)*

İstek kipi teklik 2. şahıs eki –sın / –sin

Şahıs zamirinin ekleşmesi ile oluşan istek kipi teklik 2. şahıs eki kelime kök ve tabanlarına hep düz şekliyle eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul **olasın** (4-4)*

*Ki her bir sözüñ içinde **tuyasın** cevher-i ma'na (8-5)*

*İsmemez misin ki **bulasın** necâh (25-2)*

*Hayretüñde **eyleyesin** çok siyâh (25-6)*

***Göresin** toğmaz tolnmaz bir güneş (25-7)*

*Nice bir 'adi ü katil fitneyi ihyâ **idesin** (36-2)*

*Eyü kem cümleten halka '**atasın** ol 'amîm itmiş (80-4)*

***Sanasın** yidi tamuduñ 'azâbı kendidür vâ'iz (84-3)*

***Bilesin** ol mantıkı nefesidür kâmilüñ (94-4)*

Teklik 2. şahıs bildirme eki –sın / –sin

Teklik 2. şahıs bildirme eki –sın, –sin metnimizde kelime kök ve tabanlarına hep düz şekliyle eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Sûretâ bu hürmen-i 'âlemde sen bir **dânesin** (40-3)*

*Zâhirâ ahkâm-ı eflâküñ velî **mahkûmısın** (40-4)*

*'İbâdet **acısın** bu nefse tatdur (131-3)*

*Hakâyık 'ilminüñ sen **mahremisin** yâ Resûlallâh (160-4)*

*Nebîler meyvedür sen **zübdesisin** yâ Resûlallâh (160-6)*

*Ehl-i fesâda **köprisin** (166-6)*

*Cûş idüp 'ummân-ı cân cismüm **gemisin** tağıda (168-2)*

Teklik 2. şahıs emir şahıs eki –ğıl / –gıl

Teklik 2. şahıs emir eki –ğıl / –gıl hem Eski Türkçe hemde Eski Anadolu Türkçesi döneminde hep düz – dar ünlüdür.¹³⁸

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey gönül gel **olmağıl** Hak'dan ırağ (92-1)*

*Sûre-i Necm'i okı **añlağıl** vahy-ı Hak'ı (94-4)*

***Diğil** kim gayriya andan duta her işiden insân (128-7)*

*Hañibin **şanmağıl** mülhid Anuñ filine uy dâ'im (155-6)*

İsimden isim yapma eki –lık / –lik

*Tarikat gerçi **sultanlıkdur** ammâ (18-11)*

*Hüsni içinde bu ne **şehlikdür** ki şâhân-ı cihân (23-2)*

*Vahdet ider **varlık** olur insilâh (26-5)*

*Pâyidâr olmaz **güzellik** nâgehân elden gider (66-2)*

*Dâ'imâ 'aşk ehliyle **'aşinâlık** eyle kim (66-4)*

***Âşinâlık** artduğınca ey Niyâzî dost ile (72-7)*

*Degil billâhi **mürşidlik** bu resme (87-5)*

138 Muharrem Ergin, Türk Dil bilgisi, İstanbul 1985, s. 306

Tagayyürden **bilinmezlik** zuhûrı

O **birlikden** dürür didügi bilsem (120-14)

Yitirdüm benligüm **benlik** baña Hâk benligindendür (143-6)

Yoğ anda sen ben siz ü biz **birlik** ile yeksân kamu (151-10)

Şol **ayrılık** güzeldür ola vişâl içinde (161-10)

Gider **ikilik** birlik olup herşey olur Hâk (198)

İsimden isim yapma eki **-lık** / **-lik** ekinin aynı zamanda metnimizde yuvarlak ünlülü şekli **-luğ** varlığında tespit edilmiştir.

Kulluğ eyle bi'l-gadâti ve'r-revâh (25-1)

Yokluğ yolını tuyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53-2)

Hem Hüseyin oldı **susuzlukdan** şehîd-i Kerbelâ (119-3)

Niyâzî tâ'ati terk eylemekbil kim **füzûlluğdur** (155-7)

Pîr-i 'aşka **kulluğ** it cânâne cân itsüñ seni (189-1)

Fiilden isim yapan ek -ıcı / -ici

Fiilden isim yapan **-ıcı** / **-ici** düz ünlü taşıyan eklerden biridir. Eser içinde yalnız bir örneği tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Can bahş **idici** nefh-i nidâdan haberüm var (31-3)

Zarf-fiil eki -ınca / -ince

Zarf-fiil eki **-ınca** / **-ince** Eski Türkçe döneminde **-ğınça** / **-ğınçe** şeklindedir. Bu ek Batı Türkçesine geçerken **-ğ** ve **-g** ünsüzleri düşmüştür. Bu dönemde yazılan eserde bu zarf-fiil ekinin düz ünlüyle yazıldığı tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Ki aslâ sende ayrılmaz ömür 'âhir **olınca** tâ (8-3)

Âteş-i a'da ile kayna **olınca** kîmyâ (10-5)

Hemân anlar da '**aklinca** şanur kim (18-16)

Deryâ olınca nefes **pârelenince** kafes

Tâ **kesilince** bu ses çağıruram dost dost (20-11)

Beyzaya **girince** ol yaprak aña gîdâdur (32-6)

*Ey Niyâzî iremezsüñ **ölmeyince** vuşlata (23-5)*
*Âşinâlık **artduğınca** ey Niyâzî dost ile (72-7)*
*Kavseyne **irışince** varur gelür gemiler (73-4)*
*Cânıma **kıymayınca** o deryâya talınmaz (73-5)*
*Sâlik **irince** kemâle şöyle bil (79-12)*
Añlayınca zât-ı Hakk'ı zevk ile (79-13)
***Gıtdüğince** dünyeden her ehl-i fazl-ı zü'l-kemâl (106-4)*
*İbtidâ 'azm **eyleyince** bu cihân iklimine (112-9)*
*Derde düşüp **ağlayınca** güldi cânânım benüm (112-5)*
*Ölüm vaktinde 'Azrâ'il **gelince** uyanan inşân (128-4)*
*Ol ilden 'azm **idince** bu cihâna (134-4)*
Cân ırmeyince aşlına bülbül gibi gül faslına (151-28)
***Akduğınca** sanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)*

Zarf-fiil eki –ıcağ / –icek

Zarf-fiil eki –ıcağ / –icek bu dönemde yazılan eserlerde ve metnimizde düz olarak yazılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Çıkıcağ** cân beden öldüğü gibi*
***Çıkıcağ** sır kalasıdur şerî'at (18-23)*
***Esicek** bâd-ı sabâ 'akluma şan şâne değer (57-1)*
*Yog **olmayıcağ** Yûsuf'un umma haberin sen (138-11)*

Gelecek zaman eki –ısar / –iser

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan –ısar, –iser eki metnimizde hep düz şekliyle kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örneklerin görünümü şöyledir;

*'Ârif ol kim cehl odından **kopısar** cümle 'azâb (12-10)*
*Nuri gönlünde **idiser** irtisâh (26-2)*
*Bunların aslı nedendür **olısar** yevmü't-tenâd (27-8)*
*Bize **viriliser** elhamdülillâh (157-6)*
*Ne kim geldi cihâna hem dahi her kim **geliserdür** (160-5)*

Yardımcı ünlüsü hem düz – dar hem de yuvarlak – dar ünlü ile kullanılan ekler de bulunmaktadır. Bu eklerden biri edilgenlik ekidir. Fiilden edilgen çatılı fiil türeten –l eki –(ı)l / –(i)l / –(u)l / –(ü)l şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.

Derüñden açılur güller Muhammed (28-6)

Yorilup yolda kalmaya o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)

Bükülmez neyleyüm göñlüm balâdur (67-4)

Sunuldu nâmesi yâruñ dürüldi defteri varuñ

Kırıldı şişesi 'âruñ bu yolda ihtiyârum yok (93-3)

Yıkıldı kal'a-ı küfrüm yapıldı dînüm îmânum (116-2)

Dest-i kudretle yazılmış yüzine âyât-ı Hâk (129-2)

Dökilür feyz-i rabbâni Hâk'a yalvar seherlerde (154-6)

Bozuldu hep suver elhamdülillâh (157-7)

1.1.3.3. Ünlü Değişmeleri

Ünlü değişimleri bir eserin bünyesinde aynı kelimenin farklı şekillerde yazılmasından görülebileceği gibi her hangi bir kelimenin değişik dönem ve eserlerde farklı şekillerde yazılmasından da tespit edilebilir. Ses değişimleri genellikle bir metindeki durum ile başka dönemlerde yazılmış metinlerdeki şekiller karşılaştırılarak belirlenir. Türkçede hem söz köklerinde hem de eklerde bulunan ünlüler farklı sebeplerle gelişmiş ve bazı değişikliklere uğramışlardır. Bu değişimler aynı asırda yazılan eserlerde olabileceği gibi aynı eserin içinde bir kelimenin farklı şekillerinde de görülmektedir¹³⁹.

1.1.3.3.1. e / i Değişimleri (i > e, e > i, é)

Eski Türkçe döneminden beri bazı kelimelerde ilk hecede **i > e**, **e > i** değişimi karşılıklı olmuştur. Özellikle kelimenin ilk hece ünlüsünü ilgilendiren bu hadise, aynı kelimenin (yi– / ye–; di– / de–; bil / bel) hem –i hem de –e yazılışlarından kaynaklanmaktadır. Bu hadise dokuzuncu ünlü sesin varlığını gündeme getirmiştir. Türk dilinin 13. yüzyıldan sonraki dönemlerinde –i’li yazılışların bilhassa arttığı tespit edilmiştir¹⁴⁰.

¹³⁹ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 19-26.

¹⁴⁰ Orhan Yavuz, “Türkçe’de Kapalı E”, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6. Sayı, Konya 1991, s. 271-306.

1.1.1.3.1.1. Eserde “i” İmlâsıyla Olanlar

big “beğ, bey”

*Döndürimezsün **bigüm** katı ağırdur bu tolâb (12-2)*

bil “bel”

*Kulluğa **bil** bağlar iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)*

di- “demek”

*Bu sebebdan **didiler** kim  aşka yokdur intihâ (1-3)*

gice “gece”

*‘Adetün olsun **gice** gündüz salâh (25-3)*

*Firkat odına yanup her **gice** bîmâr olur (47-3)*

girü “geri, sonra, tekrar”

*Hem çıkar târihden **girü** esâsı kalmasun (71-2)*

*O bahre salar iseñ şâyet **girü** gelinmez (73-6)*

ir- “erişmek, yetişmek, ulaşmak”

*Men ‘aref’sırrına **ir** ko gafleti (102-4)*

*Var ol hakikat şehrine **ir** anda Hakk ‘uñ sırrına (151-32)*

işik “eşik”

*Ehl-i ‘irfan **işiginde** yüziñi eyle türâb (12-1)*

*Ey şâh-ı cihân kapuñ **işigine** Niyâzî (111-5)*

it- “etmek, eylemek”

*Bu Niyâzî bendeñi **itme** garîb (30-5)*

*Giçe dünyâ ile ‘ukbâyı dahi **itmeye** ‘âr (101-2)*

vir- “vermek”

*Zâhir oldu gizli sırlar **virdi** Hak bürhân baña (5-4)*

*Ey çarh-ı dîn n’ettüm saña hiç **virmediñ** râhat baña (7-1)*

yidi “yedi”

*Sanasın **yidi** tamuduñ ‘azâbı kendidür vâ’iz (84-3)*

yir “yer”

*Zulmeti sürdi çıkardı ara **yirden** âfitâb (14-1)*

yit- “yetmek, kâfi gelmek”

*Hâkimün hükmi **yiter** fitne ile âl nice bir (36-3)*

1.1.3.3.1.2. Eserde “e” İmlâsıyla Olanlar

edgü > eyü “iyi”

*Ne görürse **eyü** kem zîr ü bâlâ (120-3)*

ked- > gey- “giymek”

*Kimi bulmaz **geye** çuldan ‘abâyı (41-7)*

*Meydâna çık gel ey kabâ ‘avrat gibi **geyme** kabâ*

*Ben Mısırî’yem **geydüm** ‘abâ ya sen beni ya ben seni (173-7)*

kedür- > geyür- “giydirmek”

***Geyürdi** suret-i insan baña devr-i zamân içre (152-5)*

1.1.3.3.2. o > u ve ö > ü Değişmeleri

Arap harfleri özellikle Türkçe için uygun bir alfabe değildir. Bilhassa yuvarlak ünlülerin yazımında harf yetersizliklerinin mevcudiyeti bilinmektedir. Arap harfli Türk alfabesinde yuvarlak –o –ö –u –ü gibi ünlüler aynı işaretle karşılanmıştır. Bu durumdan dolayı doğal olarak ilk hecedeki yuvarlak ünlülerin dar mı yoksa geniş mi olduğunu imlâdan tespit etmek mümkün değildir. Mevcut durum göz önüne alındığında aynı kelimeler farklı araştırmacılar tarafından “oğra- / uğra-, oşan- / uşan-; güzel / güzel” değişik şekilde okunmuştur. Bu tarz kelimelerdeki ü / ö ve u / o farklılaşmasını, ikiz ünlü olanlarda u ve ü, diğerlerinde ise Uygur dönemi eserlerindeki asıllarına uymanın daha yerinde olacağı dil âlimlerinin ortak görüşüdür¹⁴¹. Eserden seçtiğimiz aşağıdaki örnekler metni yayımlayan Kenan Erdoğan tarafından genellikle dar - yuvarlak şekilde okunmuştur.

Niyâzî-i Mısırî Divanından bazı örnekler şöyledir:

oşan- > uşan- “usanmak”

*Şerbetimüz dükenmedi içenleri **uşanmadı** (159-7)*

oğra- > uğra- “uğramak”

*Kamuya **uğrasan** döner cinâna (134-4)*

*Mısri'yâ şehir-i fenâyâ **uğradı** râhum bu gün (177-5)*

141 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 25.

gözel > güzel “güzel”

*Kande baksan ol **güzel** Allah'ı bul (103-1)*

*Bu hoş **güzel** yapısı var otuz iki kapısı var (151-2)*

tulun- > tolun- “kaybolmak, batmak”

*Bâtil vücûd **tolundu** vücûd-ı Hak bulundu (171-1)*

1.1.3.3.3. ö, ü, u > i Değişmeleri

Metnimizde tespit ettiğimiz **ö / ü / u > i** ünlü değişimleri aşağıdaki gibidir;

uçun > üçün > için

*Taşun içe hayâlâtı **içün** taşta zuhurâtı (2-6)*

*Ey Niyâzî dünya **içün** zerrece gam çekme kim (66-6)*

1.1.1.3.4. ı > u, i > ü Değişmeleri

Niyâzî-i Misrî Divanında Eski Türkçe şekilleri ile karşılaştırarak tespit ettiğimiz **ı > u, i > ü** değişiklikleri şunlardır:

adıgı > ayru “ayrı, başka”

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

bilig > bilü “bilgi”

*Fenâyum Hak'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

*Tâlib-i şâdık iseñ **bilüñde** zünnâr olmasun (142-4)*

kapıgı > kapu “kapı, büyüklerin huzuru”

*Budur evvel **kapu** dergâh-ı Hakk'a (18-2)*

*Sakın terk eyleyüp tamu **kapusun** saña açdurma (155-4)*

1.1.3.3.5. ı > a Değişmeleri

İnceleme altına aldığımız metnimizde tespit ettiğimiz **ı > a ünlü** ünlü değişimleri aşağıdaki gibidir;

ıgla- / yıgla- > ağla- “ağlamak”

*Şol zamân kim baş açık yalın ayak kan **ağlayam** (115-7)*

*Yûsuf yolına **ağlayan** ancak dime Ya'kûb (138-3)*

yığaç > ağaç “ağaç”

*Sen sögüd **ağacında** rummânı arzularsın (135-10)*

*Şol uçacuklar gibi binersin **ağaç** ata (136-2)*

1.1.3.4. Ünlü Türemesi

Ses niteliklerine ya da birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesine “ünlü türemesi” nedir. Ünlü türemesi daha çok alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır¹⁴². Türkçenin genel yapısı göz önüne alındığında ünlü türemelerinin bilhassa alıntı sözcüklerin Türkçenin ses sistemine uymayan ünsüzler veya ünlüler ile başlamasından kaynakladığı görülmektedir. Bu duruma bağlı olarak sonu iki ünsüz ile biten tek heceli yabancı kelimelerin ünsüz demetlerinin arasına bir ünlü getirilerek sözcüklerin Türkçenin ses sistemine uyması sağlanmaktadır. Metnimizde ünlü türemeleri bilhassa yabancı kökenli kelimelerde görülmüştür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Akl > Akıl

‘**Akl** iseñ aduñı mecnûna tak (92-3)

Kaydı-ı zulmetden çıkup olma ‘**akıl** divânesi (197-2)

Şükr > Şükür

Adın işidürken il oldı **şükür** mihmânımız (72-3)

Zikr > Zikir

Darb-ı **zikir** olmasa gönül pası silinmez (73-2)

Zikirden gayrı işgâli n’idersin (131-1)

1.1.3.5. Ünlü Düşmesi

Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi olayına “ünlü düşmesi” denir¹⁴³. Ünlü düşmesi Türkçede söz başında, söz içinde ve söz sonunda gerçekleşen bir ses olayıdır. Söz başında oluşan ünlü düşmeleri Türkçede daha çok akıcı ve sızıcı ünsüzlerin önündeki vurgusuz dar ünlülerde görülmektedir. Söz içinde ünlü düşmesi ise ünlülerin –özellikle dar ünlülerin– iyelik ya da isim çekim eklerini almaları durumunda vurgunun isim çekim veya iyelik ekli heceye kayması sonucunda bu kelimelerin iç hecesinde kalan dar ünlüler vurgusuz orta hece konumuna düştükleri için düşerler. Söz sonunda ünlü düşmeleri ise genellikle zayıf olan “ı” ünlüsünde görülmektedir¹⁴⁴. Eserde kelime ortasında ve eklerde meydana gelen ünlü düşmeleri

142 Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara 2006, s. 301.

143 Zeynep Korkmaz, age., s. 227.

144 Vahit Türk, Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi Örnekler, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2-3 Cilt 2003, Sayı:44, s. 223-233.

örneklerinin varlığı söz konusudur. Kelime başında ünlü düşmesine sadece bir kelimedede rastlanmaktadır.

1.1.3.5.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi

Eski Türkçede daha çok kelime başında kullanılan “uş” enklitiği ile oluşan **uş+imdi > şimdi** kelimesinde başta ünlü düşmesi görülmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Benüm bu nisbetüm **şimdi** ne mâhuñdur ne sâlûñdür (45-5)*

*Şerh olunmaz bu dil ile **şimdi** hayrânım benüm (112-7)*

***Şimdi** keşretde olan âdem Niyâzî söylenür (113-15)*

*Kaşuñ mihrâbını **şimdi** Niyâzî kıble idindi (130-5)*

*Hep gülistân oldu 'âlem **şimdi** hiç yâr kalmadı (179-2)*

1.1.3.5.2. Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi

Türkçede orta heceler vurgusuzdur. Bu yüzden orta hecedeki ünlü düşer¹⁴⁵. Sözcük ortasında ünlü (vokal) düşmesi Türkçenin her devresinde görülmektedir¹⁴⁶. Türkçede yaygın olan bu ses olayı “orta hece ünlüsünün düşmesi” terimiyle de adlandırılır.

1.1.3.5.2.1. Kelime Bünyesinde Ünlü Düşmesi

ağ(ı)z:

*Leblerüñ feyzine mu'tad eyledüñ çün **ağzumu** (21-2)*

*Her başda biñ **ağzı** var her lokması âdemdür (165-2)*

al(ı)n:

*Zîra bunuñ **alnıdur** levh u kalem turağı (176-5)*

beñ(i)z:

*Hem **beñzi** solar aglar gülemez (74-3)*

boy(u)n:

*Beni öldür sunayım **boynumu** gel çal nice bir (36-2)*

145 Muharrem Ergin, age., s. 125.

146 Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Garmer, Ankara 1997, s. 370.

göñ(ü)l:

*Sıdkıla **göñlüm** sever görmeye cânım iver (17-3)*

*Nuri **göñlünde** idiser irtisâh (26-2)*

kar(ı)n:

***Karnı** içiyken anuñ deryâlaruñ yatağı (176-2)*

oğ(u)l:

*Eger öldürmese **oğlanı** soñı fâsık olurdı (101-6)*

oy(u)na-:

*Ferz-i fikrin **oynadurken** 'aklı şeh-mât olmasın (71-9)*

uy(ı)kı:

*Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi **uykudan** (69-5)*

*Seherde **uykudan** uyan Niyâzî turma derdeñ yan (154-7)*

1.1.3.5.2.2. Eklerde Ünlü Düşmesi**ķara- ar- > karar-**

*Ateş-i ruhsâr ile yanmış **ķararmış** çehresi (89-5)*

***Ķararmış** gönliñ ey ģâfil nasihat neylesün saña (128-5)*

1.1.3.5.2.3. i- Fiili Düşmesi**idi > ydi:**

*Tıysa buni ģalk-ı cihân katresine **vireydi** cân (159-4)*

*Mescide varmağ ile zevke **ireydi** zâhid (161-12)*

*Senüñ dâ'im yüziñ böyle **güleydi** (193-1)*

ise > yse

*Anı her kim ki **sevdiyse** dînini eyledi yağma (8-2)*

*Her kim senüñ 'aşkuña **düşdiyse** bî-âr olur (47-6)*

*Ey Niyâzî bu riyâzet yolına kim **gıtdiye** (81-5)*

*Dünyâya anlar girmedi **girdiye** de eğlenmedi (151-16)*

*Her ne deñli rû-siyâh **ıtdiye** isyânuñ seni (162-3)*

iken > ken

*Bir yarım ta'mir **iderken** bir yanı oldu harâb (12-3)*

*Gökde **uçarken** seni indirdiler (38-9)*

*Kimisi **istemezken** virür evlâd (41-6)*

*Adın **işidürken** il oldı şükür mihmânımız (72-3)*

*Zâhidâ ayık **yürürken** aňlamazsın sen bizi (178-6)*

1.1.3.5.2.4. Yardımcı Fiillerin Getirilmesiyle Meydana Gelen Düşmeler

dev(i)r eyle-:

*Halka bir kez dönmedin ben nice kez **devreyledüm** (112-13)*

feh(i)m eyle-:

*Nişâna ilm-i esrâruñ o kim **feh** **eylemez** remzin (68-1)*

rah(i)m eyle-:

*Kulina **rahm eyleyüp** kıldı nazar şâhum bu gün (177-5)*

mey(i)l eyle-:

*El anuñ ile virmege **meyl eyledi** mâlı (198-17)*

1.1.3.6. Ünlü Birleşmesi

Türkçe kelimelerin aruz kalıbına uyum sağlayabilmesi için yapılan bazı kelimeler birleşmiştir. Bu gibi birleşmelerin bazıısı geçici birleşme bazıısı ise kalıcı birleşmelerdir. Mesela “**ok ve ök**” edatı hem tarihî metinlerde hem de lehçelerde ünlü ile biten kelimelerle veya edat özelliği taşıyan eklerle birleşirken, Türkçenin bu ses kuralı gereğince kendi ünlüsünü kaybedip birleştiği kelimelerle ve eklerle tamamen kaynaşmıştır¹⁴⁷. Eserde hem kalıcı hem de geçici birleşmelerle oluşan kelimelerin varlığı tespit edilmiştir:

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

anča+ok > ancağ

*Biri **ancağ** görür dâri bire deyyâr olur peydâ (2-14)*

*K'anı **ancağ** remz ile itmişl beyân ehl-i nikât (16-1)*

*Bunu **ancağ** ya 'Attâr u yahud Tayyâr olandan şor (58-4)*

*Senî seni bilmekdür **ancağ** pîre ülfetden garaz (82-1)*

*Hak 'ilmine bu 'âlem bir nüsha imiş **ancağ** (91-1)*

*Bu rumûzun noktasın **ancağ** yine 'ârif bilür (125-4)*

¹⁴⁷ Zeynep Korkmaz, Türkçede ok ve ök Pekiştirme (intensivum) Edatı Üzerine, 1.Cilt, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara 1995, s. 107.

bu+eyle > böyle

Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdiñ (8-2)

Kande böyle assılı bâzâr olur (56-10)

Beğenmez böyle kalbi añla şarrâf (87-6)

Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını (185-7)

Senüñ dâ'im yüzüñ böyle güleydi (193-1)

ki+ andan > k'andan

Zehî kenz-i hafî k'andan gelür her var olur peydâ (2-1)

kendü+ özi > kendüzi

Kendüzini bilmez şaşar 'aşk u hevâ halvetdedür (53-3)

kim+ ise > kimse

Kimse mahrem olmadı hiç râzına (38-8)

Ric'at ile baksalar da görmeye kimse fütur (49-5)

kim+ ise+ne > kimesne

Zerk-i tâ'atle kimesne hâl-i 'aşkı añlamaz (142-4)

ne+eyle- > n'eyle

Bilmem nic'etsem n'eylesem bu halvetüñ şerbetine (159-1)

ne+ise+ne> nesne

Gayrı nesne sanma 'aşkı zâhidâ (77-2)

İşit Niyâzînüñ sözün bir nesne örtmez Hak yüzün

Hak'dan 'ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân (78-9)

ne+ola- > n'ola-

Dime sen de n'olasın şerî'at (18-17)

Ni'met-i vasluñ 'atâ kılsañ n'ola 'âşıklara (23-4)

Nolaydı ey Keşîş Tağı n'olaydı (193-1)

ne+id- > n'id-

Velî n'idem ki kâr itmez bu öğütler saña aşlâ (8-4)

N'ideyim çün 'küllü şey'in hâlikun'didi Hudâ (106-8)

Bu halden gayrı ahvâli n'idersin (131-2)

şu+eyle > şöyle

Bârekallâh hoş musanna' eylemiş tâ şöyle kim (71-5)

Sâlik irince kemâle şöyle bil (79-12)

içün > çün

*Şol ism-i zâtuñ **hakkıçün** cümle sfatuñ **hakkıçün***

*'İzz ü sebâtuñ **hakkıçün** lutf eyle açıvir yolum (114-2)*

u- fiili ile yapılanlar:

Yeterlik bildiren yardımcı fiilerden umak fiiliyle oluşturulan birleşik fiillerde de ünlü birleşmeleri görülür. Türkiye Türkçesinde yeterlilik fiilinin olumsuzu **u-** fiili ile yapılmaktadır. Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

bul- ı (u)- maz > bulmaz

*İven kişi yol alımaz maksûdı hergiz **bulmaz** (3-5)*

***Bulmazsın** o vaşfile yürürseñ (190-4)*

*Bahâne **bulmazlar** hiç birinde (190-14)*

al- ı(u)- maz > alımaz

*İven kişi yol **alımaz** maksûdı hergiz bulmaz (3-5)*

*Mâyenüñ zevkiñ **alımaz** şol kim (183-9)*

1.1.2. Ünsüzler

Teşekkülleri esnasında ses yolunda belirli bir temas, engel, takıntı olan seslere ünsüz nedir¹⁴⁸. Ünsüz sesler oluşurken ses yolunda açılma, daralma ve ses tellerinde titreşimler oluşmaktadır. Ses tellerinde meydana gelen bu titreşimlere göre ünsüzler tonsuz ve tonlu ünsüzler olmak üzere ikiye ayrılır. Tonsuz ünsüzler ses tellerini titreştirmeden; tonlu ünsüzler ise ses tellerinin titreşmesiyle oluşmaktadır¹⁴⁹.

Ünsüzler söylenişleri sırasında ses yolunda bir daralma veya kapanma sonucu söylenebilen seslerdir. Niyazi-i Mısrî divanında Türkçe kelimelerde ve alıntı kelimelerde **-b -c -ç -d -f -g -ğ -h -ı -i -k -k -l -m -n -ñ -p -r -s -ş -ş -t -t -v -y -z -z -c** olmak üzere 28 ünsüz bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Muharrem Ergin, age., s. 94.

¹⁴⁹ Mehmet Hengirmen, age., s. 65-66-68.

1.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

Bir kelimedeki ünsüzün boğumlanma nitelikleri bakımından başka bir ünsüze dönüşmesine “ünsüz değişimi” denir. Bu tür değişimler boğumlanma noktaları birbirine yakın olan ünsüzler arasında daha fazla görülmektedir.

1.1.2.1.1. **ķ > ħ** Değişikliği

“Türkçe kelimelerin ön ses durumunda **ħ** sesi yoktur”¹⁵⁰. Bundan dolayı ön ses durumdaki **ķ** ünsüzü korunmuştur. Lakin Arapça ve Farsça dillerinden dilimize geçen kelimelerin ön seslerinde **ħ** ünsüzü bulunmaktadır. Bu kelimelerde Azerbeycan Türkçesinde **ħ**, Türkiye Türkçesinde ise **ķ** şekli yaygınlaşmıştır. Özellikle bazı kelimelerin **ķ**’lı ve **ħ**’lı biçimlerinin karışık olarak kullanılması **ķ** / **ħ** değişikliğinin düzenli olmadığını göstermektedir. Türkçe kelimelerin bünyesinde de birçok kelimede **ķ** > **ħ** ünsüz değişikliği görülmüştür¹⁵¹. **ķ** > **ħ** ünsüz değişikliği iç ve son seslerde daha çok görülür¹⁵². Bu ünsüz değişikliği, **ķ** sesinin **ħ** şeklini alması daha sonraki dönemlerde de gerçekleşmiştir¹⁵³.

Kelime ortasında

daķı > daħı

*Bir bilinmez emr irişmedi **daħı** bu yüzde kim (11-3)*

*Bir **daħı** ašlâ bu târihin nazîri olmasun (71-5)*

*Mâl u mülk ü kıavm ü ihvânuñ **daħı** (85-3)*

*Taglar **daħı** tayanmaz anuñ yüzine karşı (138-5)*

Kelime sonunda

yok > yoħ

***Yoħsa** görinen sûret bir gölge imiş ancaķ (91-3)*

***Yoħsa** bu fırsat bize bâkî degül (92-3)*

ıraķ > ıraħ

*Zikre meşğul ol sakın olma **ıraħ** (26-1)*

150 Mustafa Özkan, Türk Dilinin Gelişmesi Alanları ve EAT, Filiz Kitapevi, İstanbul 1995, s. 100.

151 Ahat Üstüner, age., s. 173., Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı II İndeks Gramer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1963, s. 418.

152 Ahat Üstüner, age., s. 173.

153 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 48.

1.1.2.2.2. k- > g- Değişikliği

k- > g- değişikliği kelime başında meydana gelmektedir. Bu değişiklik Eski Türkçe'den Batı Türkçesi'ne geçiş döneminde ortaya çıkmıştır. Bugün Türkçe kelimelerin başındaki “g-” sesinin Eski Türkçede “k-” olduğu bilinmektedir. **k- > g-** değişikliği Türk Dilinin farklı saha ve lehçelerinde muaddel bir yol izlemektedir. Arap harfli Türk alfabesinde “k-” ve “g-” ünsüzlerinin aynı işaretle ك (kef) yazılması bu ünsüz değişikliğinin hangi kelimelerde meydana geldiğini net bir biçimde tespit edilmesini güçleştirmiştir¹⁵⁴. “k-” ve “g-” ünsüzlerinin aynı işaretle yazılması karışıklıklara neden olmuştur. Bu karışıklık bazı yazmalarda üç noktalı veya keşideli kef gibi ayırt edici işaretler kullanılarak giderilmeye çalışılsa da başarılı olduğu söylenemez¹⁵⁵.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

k- / g- değişimine uğrayan kelimeler:

kiç- > geç-

*Bunca gavgalar ki oldı geldi **geçdi** gitdi hep (63-3)*

*Alduñ çü beni benden **geçdüm** bu cân u tenden (144-2)*

kel- > gel-

*Anuñçün her bir isminden **gelür** bir kâr olur peydâ (2-9)*

*Çok uzatma ki 'Azrâil **gelür** bu cânâ tolanur (64-4)*

kergek- > gerek-

*Herkese çü cân **gerek** Yûnus durur cân bañâ (9-5)*

*'Ârifüñ her bir sözini tuymağa insân **gerek** (178-6)*

keltür- > getür-

*Güç **getürme** kendüñe geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*

*Leyliniñ fecrin **getürmez** gökteki cevân iden (127-3)*

ked- > gey-

*Meydâna çık gel ey kabâ 'avrat gibi **geyme** kabâ*

*Ben Mısırî'yem **geydüm** 'abâ ya sen beni ya ben seni (173-7)*

kez- > gez-

*Şu vaktin kim çıkup **gezdüñ** semâyı (28-9)*

***Gezme** gel bañr u berri kendüñde iste sırrı (37-3)*

154 Leylâ Karahan, Erzurumlu Darîr Kıssas-î Yûsuf, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 56.

155 Ahat Üstüner, age., s. 173., Mustafa Özkan, age., s. 99.

kip+i > gibi

*Bülbül oluban ötegör gül **gibi** açıl tütegör (3-11)*

*Sular **gibi** çağ çağ tolaşuram tağ tağ (20-4)*

kéçe > gice

*‘Adetüñ olsun **gice** gündüz salâh (25-3)*

*Firkat odına yanup her **gice** bîmâr olur (47-3)*

kir- > gir-

*Nâlân olup **girdi** yola âh rihletâ vâh rihletâ (7-7)*

*Meydân-ı ‘aşka **girdiler** Hak yolunuñ ‘âşıkları (195-1)*

kirü > girü

*Hem çıkar târihden **girü** esâsı kalmasun (71-6)*

*O bahre salar iseñ şâyet **girü** gelinmez (73-6)*

kit- > git-

*Çünkü **gitti** ey Niyâzî kalmadı aslâ hicâb (14-7)*

*Nirden gelüp **gittüğünü** anlamayan hayvân imiş (78-5)*

kizlig > gizlü

***Gizlüce** ‘ibâdet kıl yalvar güzel Allâh’a (153-4)*

***Gizlü** sırnuñdan haber virdükde ‘uşşâkuñ dili (186-5)*

kök > gök

*Hep anı söyler duyarsın **gökten** inen dört kitâb (12-11)*

*Yir oturup **gökler** döner ark u semâ halvetdedür (53-4)*

köñgöl > göñül

*Ey **göñül** Mecnûn kımdür zâhiren ‘âkil nedür’ (63-1)*

*Darb-ı zikir olmasa **göñül** pası silinmez (73-2)*

kör- > gör-

*Bulardan **görinen** halkuñ vücûdı (13-9)*

*Ne kim âfâkda hor **görmezse** ‘arif (190-7)*

körset- > göster-

*Bekle ma’ârif kapusun yüz **göstere** ihsân saña (3-5)*

*Bî-cihet **göstermiş** eşyâda özin (103-4)*

köz > göz

***Göz** kulak dil kapuların bagla muhkem bir zamân (12-6)*

*Kana boyanmış **göz** hemîn Nil ü Fırâî’ı kan görür (44-2)*

közet- > gözet-

Gözet şun'-ı kadîmi kim kimüñ halkın 'azîm itmiş (80-1)

*Zâhidâ sûret **gözetme** içerü gel câna bak (89-1)*

közle- > gözle-

*Sag u solum **gözler** idüm dost yüzini görsem deyu (78-2)*

*Âdâb-ı Hakk'ı **gözledi** irşâd ider pîrân kamu (151-20)*

küç > güç

*Derdinüñ içindeki dermânı bulmazsa ne **güç** (22-6)*

*Ey Niyâzı kişi ol 'irfânı bulmazsa ne **güç** (22-7)*

kün > gün

*Toğdı **gün** mağribden açtı zulmeti Sübhân baña (5-3)*

*Kopsa kıyâmet bu **gün** gelmez perîşân baña (9-3)*

kündüz > gündüz

*Gice **gündüz** muntazırdur bu 'çalîl (110-2)*

*Derd uyutmaz râhat itmez gice **gündüz** 'âştıkı (142-3)*

Niyâzî-i Misrî Divanında “k-” sesini koruyan kelimeler:

kendü:

*Çok da virme **kendüñi** dünyâya çek bir dem elüñ (12-2)*

*Şu mâhîler gibi **kendüñi** deryâdan cüdâ sanma (19-2)*

kez:

*Halka bir **kez** dönmedin ben nice **kez** devreyledüm (112-13)*

*Bir **kez** elinden nûş iden olur ebed mestânesi (188-2)*

kim:

*Şol kişi **kim** olmaya ehl-i gurûr (51-5)*

kimse:

***Kimse** mahrem olmadı hiç râzına (38-8)*

***Kimse** bilmez hâlünü añlanmaduñ (99-4)*

kişi:

*İven **kişi** yol alıamaz maksûdı hergiz bulıamaz (3-5)*

*İven **kişi** yol alamaz makşûdını tiz bulamaz (97-4)*

1.1.2.2.3. ğ ve g Seslerinin Gelişmesi

Türk Dilinin tarihi seyri içinde birçok değişme ve gelişme meydana gelmiş olup bunlardan biri olan –ğ ve –g seslerinin değişmesidir. Eski Türkçe döneminden itibaren birden fazla heceli kelimelerin sonunda, bazı yapım ve çekim eklerinin başında; kelime bazı hecelerin ve çekim eklerinin başında bulunan –ğ ve –g sesleri Batı Türkçesinde düşmüştür.

1.1.2.2.3.1. Birden Fazla Hece Taşıyan Kelimelerin Sonunda

açığ > acı

*Kimisi tatlı balı ider **acı** (41-7)*

*Döküp **acı** yaşın dâ'im Hak'a yalvar seherlerde (154-1)*

bilig > bilü

*Fenâyum Hak'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

ķamuğ > ķamu

*Çürüklerüñ hep sağ olur zehruñ **ķamu** bal yağ olur (3-8)*

*Gözi gönli dil ü cânı **ķamu** Sübhan'a tolanur (64-6)*

ķatıg > ķatı

*Güçdür **ķatı** Hakk'un yolu dergâhı hem gayet ulı (3-9)*

***Ķatı** Mecnun durur buña gönül virüp turan insân (128-2)*

ķoluğ > ķolu

*Akıtdum nice dem yaşlar gözümden **ķolu** ķan içre (152-1)*

*Dilberâ gamzeñ okı içüm **ķolu** ķan eyledi (186-1)*

türlüg > dürlü

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Azuğum yok yazuğum çok yolda **dürlü** korku var (39-6)*

uluğ > ulu

*Dergâhuñ **ulu** gâyet kudret yolını göster (42-2)*

*Geh ķamuyı câmi' olmuş **ulu** meydân olurum (113-9)*

Eski Türkçede olduğu gibi tek heceli kelimelerin sonundaki – ğ ve – g sesleri mevcut imlâda kendini koruduğu gibi eserimizde de kendisini korumuştur.

beg:

*Bulmağa anı dü 'âlemde **begüm** sultân gerek (100-2)*

*Yeni divâra **begüm** bak eski virâne gerek (101-5)*

deg-:

*Geçer andan göñüle hem yetişür câna **deger** (57-2)*

*Birisi ma'nâda biñ lü'lü ü mercâna **deger** (57-3)*

sağ:

*Çün gördüñüz kim tñmazam **sağ** u sola bakınmazam (174-2)*

yağ-:

***Yağmur** gibi yağarsa belâ sen baş açarsın (95-2)*

1.1.2.2.3.2. Yapım Eklerinde ve Hece Başlarında

Eski Anadolu Türkçesinde yapım eklerinin başındave kelime bünyesindeki –ğ ve –g seslerinin çoğu düşmüştür. Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

belgür- > belür-

***Belürse** vech-i cânânı bu cism ü cânı neylerler (54-1)*

*Merkezi de **belürsiz** zâhir küçük noktadır (176-6)*

emgek > emek

*Vallahi Deccâl senüñ **emeklerüñ** hebâdur (32-1)*

*Kıl ferâgat anlara çekme **emek** (96-5)*

kiçgür- > geçür-

*Vah baña 'ömr **geçürdüm** yok yere kıldum günâh (69-2)*

*Tuygurur ol illeri tiz **geçürür** billeri (181-4)*

kergek > gerek

*Yola giderseñ saña rehber **gerek** (25-4)*

kazğan- > kazan-

***Kazandugun** 'amel bir gün gelür mîzâna tolanur (64-5)*

kulgağ > kulak

*Göz **kulak** dil kapuların bağla muhkem bir zamân (12-6)*

*Dili **kulak** **kulağı** hem dil eyler (41-13)*

kurtgar- > kurtar-

*Al elim **kurtar** ki nâçâr olmuşam yâ Rab meded (29-7)*

yalğan > yalan

*Gerçeklere teslîm ol her sözi **yalan** sanma (165-1)*

*Gerçeklere teslîm ol her sözi **yalan** sanma (165-2)*

yanğak > yanak

*Gözlerüm kan ile toldı bu **yanagum** üsti al (106-7)*

Metnimizde bazen üçüncü hecedeki **-ğ ve -g** ünsüz seslerinin düştüğü örneklerin varlığında tespit edilmiştir. Metnimizdeki örnekler aşağıdaki gibidir;

yapurğak > yaprak

*Beyzaya girince ol **yaprağ** aña gıdâdur (32-6)*

*Cihân bâğında insân bir şecerdür gayrılar **yaprağ** (160-6)*

ğarañgu > karañu

*İçüni eylemez aydın **karañusu** sürilmez (75-3)*

*Nefs odur kim cehl **karañusu** kaplar gönlini (86-3)*

-ğar / -ger > -ar / -er

*Âteş-i ruhsâr ile yanmış **kararmış** çehresi (89-5)*

-ığ / -ig > -u / -ü

*Budur evvel **kapu** dergâh-ı Hakk'a (182-2)*

*Anlar ki ezel gözleri **saçuñda** kalıpdur (43-2)*

*Dürlü dürlü fitneler **saçuñdan** oldı âşikâr (186-3)*

-lığ / -lig > -lu / -lü

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Azuğum yok yazuğum çok yolda **dürlü** korku var (39-6)*

*Şâni'i gör günde yüzbiñ **dürlü** şan'at gösterür (82-3)*

***Dürlü dürlü** fitneler saçuñdan oldı âşikâr (186-3)*

*Biten **dürlü** çiçekler solmayaydı (193-2)*

1.1.2.2.3.3. Çekim Eklerinin Başında

Eski Türkçe döneminde çekim eklerinin başında bulunan **ğ- ve g-** ünsüzleri Batı Türkçesi devresinde düşmüşlerdir. Metnimizdeki örnekler aşağıdaki gibidir;

-ğaru / -gerü > -aru / -erü

*Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim **ilerü** süre ferzin (130-3)*

-ğa / -ge > -a / -e

***Cihâna** bir velî gelmez illâ (18-20)*

-ğan / -gen > -an / -en

***Akan** şuda esen yıllerde midür (134-3)*

–ğınça / –ginçe > –ınca / –ince

*Gel ey 'ömri tamâm **olınca** bî-dâr olmayan goñül (109-3)*

–ğalı / –geli > –alı / –eli

*Hâr u hâşâk-ı enâniyyet **yanalı** 'aşk ile (112-3)*

–ğuçı / –güçi > –ıcı / –ici

*Cân bahş **idici** nefh-i nidâdan haberüm var (31-3)*

1.1.2.2.4. g / ğ > y Değişmesi

Türkiye Türkçesinde “ğ” veya “v” ünsüzü olarak boğumladığımız sesleri Eski Türkçe döneminde ve eserimizde “g” şeklinde karşımıza çıkmıştır.

1.1.2.2.4.1. Kelime Ortasında ve Hece Başında

degül “değil”

*Her ne okursañ çün otuz ikiden taşra **degül** (14-5)*

*Bu sözüñ Yûnus'ı Mısrî **degüldür** (41-23)*

ögüt “öğüt”

*Niyâzî bu **ögüdi** sen vir evvel kendi nefsüñe (128-7)*

*Kulak ki **ögüt** almaya her diñledüğinden (198-2)*

yigit “yiğit”

Dost ile ben dost olalı zevk ile ‘işret bulalı

*zayf-ı mükerremdür bu cân hep **yigidüm** kand ü nebât (15-4)*

segird- “seğirtmek”

*Çok **segirdi** ğaflet ehli bu serâbı şu sanup (12-4)*

1.1.2.2.4.2. Hece Sonunda

ögren- “öğrenmek”

***Ögrensin** anı mescid öñünde kapudan as (198-4)*

dög- “döğmek”

*Sen de gürz-i zikrile **dög** başına eyle kısâş (81-2)*

beg “beğ, bey”

*Bulmağa anı dü 'âlemde **begüm** sultân gerek (100-2)*

*Yeni dîvâra **begüm** bak eski virâne gerek (101-2)*

degme “değme”

*Remz-i Haqq'a mahrem olmak **degmenüñ** kârı degül (142-5)*

eglen- “eğlenmek”

*Devr ile **eglenürem** çağıruram dost dost (20-12)*

*Ber-çarâr olup biraz **eglenmedüñ** (99-4)*

1.1.2.2.5. b > v Değişmesi

Türkçe kelimelerin başında ve kelime bünyesinde, hece sonunda görülen bir değişmedir. Eserde **b > v** ünsüz değişiminin birçok kelime de gerçekleştiği tespit edilmiştir.

1.1.2.2.5.1. Kelime Başında

bar > var

*Her ne kim fevka'l-ulâ tahte'ş-şerâda **var** durur (16-4)*

*Ey karındaş bîr sözüm **var** tut şimâh (26-1)*

bar- > var-

*Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)*

***Vardı** çıkalı göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)*

bir- > vir-

*Her mürşide dil **virme** kim yoluñı sarpa uğradur (78-7)*

*Cümle mevcûdâtı **virdüm** ben vücûd-ı vâhide (118-5)*

Eski Türkçe dönemindeki teklik 1.şahıs “**ben**” ve çokluk 1.şahıs “**biz**” zamirleri Eski Anadolu Türkçesi alanında gelişen **–van, –ven; –vuz, –vüz** şeklinde, baştaki “b” sesi “v” ünsüzüne dönüşmüştür. Tonyukuk ve Yensisey yazıtlarında da kaşılaştığımız **–van, –ven** teklik 1. şahıs zamiri **b > v** değişikliğinden meydana gelmiştir¹⁵⁶.

–van, –ven

*Ne **kâdirven** seni medh itmege ben (28-2)*

*Ben **dönerven** lîk gözden mahfî devrânım benüm (112-12)*

–vuz, –vüz

*Ne tedbîr **idevüz** aña ki takdirin hakîm itmiş (80-3)*

*Her kande kâmil **görsevüz** bakup aña yirinürüz (114-8)*

¹⁵⁶ Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesindeki –van / -ven, -vuz / -vüz Kişi Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları, TDAY-B1964, Ankara 1989, s. 55-66.

1.1.2.2.5.2. Kelime Arasında ve Sonunda

eb > ev

*Sen bu **evün** kapusın henüz bulup açmadın (135-3)*

seb- > sev-

*Dürr ü yâkût-ı dehânuñ **seveli** dilber senüñ (21-3)*

*Hakk'ı **seven** 'âşıklarunñ eğlencesi tevîd olur(60-1)*

1.1.2.2.6. t > d Değişmesi

t- > d- ünsüzlerinin değişimi Türkçenin devre farklılıklarını göstermesi açısından önemlidir. Eski Türkçede kalın ve ince sıradan bütün kelimelerin başında **t-** ve **d-** ünsüzlerinin ayrımı yapılmayarak hep **t-**'li şekiller kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nde **t- > d-** değişimi düzensizdir. Bu düzensizlik dönem içindeki eserlerde de kendini göstermiştir. Özellikle ince sıradan kelimelerin başındaki **t-** ünsüzü **d-**sesine dönüşürken, kalın sıradan kelimelerdeki **t-** ünsüzü korunarak **t-** ile yazılmıştır¹⁵⁷. **t- > d-** ünsüz değişimi günümüzde de kesin olarak çözümlenememiş bir meseledir. Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişi belirten bu ses olayı incelediğimiz metinde oldukça fazladır. **t- > d-** ünsüz değişimi 17. yüzyıldan itibaren belli bir düzene girmeye başlamıştır¹⁵⁸.

Niyâzî-i Mîsrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

t- / d- değişmesi olanlar:

teñiz > deñiz:

*Gel ey vahdet **deñizini** talebkâr olmayan gönül (109-4)*

tağ > dağ:

*Çek sîneñe **dağ** üzre **dağ** şol haste canuñ ola sağ (151-27)*

tağı > dağı:

***Dağı** tozmaz ki tozından biline (190-2)*

*İniş **dağı** yokuş bir olup cümle yanında (198-22)*

ti- > di-:

*Halk-ı ' âlem **didiler** ' İsâ'ya Mîsrî bir zamân*

*Dahi bundan özge mâ evhâ **didi** Kur 'ân baña (5-8)*

¹⁵⁷ Mustafa Özkan, age., s. 99.

¹⁵⁸ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 57.

tiken > diken:

*Derdsizlere **diken** görinür gerçi Niyâzî (121-5)*

til > dil:

*Kâf-ı **dil** 'ankâsiyum sirruñ âşinâsiyum (9-4)*

*Yine **dil** na'tuñı söyler Muhammed (28-1)*

tile- > dile-

*Gelmez oldu **dile** hergiz la'l ü mercânile bahş (21-3)*

*Her kim Hâk'ı bulmak **diler** alsuñ Niyâzî'den haber (195-5)*

tirig > diri

*Şol cân ki fakat cismi **diri** tuta dime cân (198-8)*

*Bu nişânı 'âşıkuñ râhat olur gam **dirilür** (104-4)*

tög- > dög-

*Taşlar ile **dögünüp** insânı bulmazsa ne güç (22-2)*

*Sen de gürz-i zikrile **dög** başına eyle kısâş (81-2)*

tört > dört

*Hep anı söyler duyarsın gökten inen **dört** kitâb (12-11)*

*Otuz iki harfî bildüñ **dört** kitâbuñ aşlıdur (14-3)*

tut- > dut-

*Diğil kim gayriya andan **duta** her işiden insân (128-7)*

*Melekler seni **dutsuñlar** (166-3)*

tün > dün

*Ey çarh-ı **dün** n'ettüm saña hiç virmedüñ râhat baña (7-1)*

*Dil şehrini **dün** hısm ile yıkdı Niyâzî (70-4)*

türlüg > dürlü

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Başuñda **dürlü** boran olmayaydı (193-4)*

tüz > düz

*Ko şuret **düzmeği** kıl içüñi şâf (87-1)*

*Bu şehre irişdi yolum dört yanı **düz** meydân kamu (151-1)*

tüş- > düş-

*Gâh **düşerem** mutlaka geh aşl u geh mülhaka (20-8)*

*'Aşka **düşüp** râhatı mihnet olur (26-4)*

tüke- > düke-

*Hem dahi zemininde **dükenmez** güherüm var (46-4)*

***Dükendi** 'ömrüñ ey gönül hebâ yerlerde gaflatle (109-3)*

t olarak kalanlar:**tal-**

*Bu yolu bil andan gel deryâyı bul andan **tal** (98-4)*

*Gönül o bahre **taldı** dilüm tutuldu kaldı (180-3)*

țamu:

*°Aşk ile **țamuda** olmak cennetidir ° âşıkun (1-6)*

*'İlm-ı Füşuş'la **țamu** odları söyünür kamu (17-6)*

țatlı:

*Kimisi **țatlı** balı ider acı*

*Kimisi acıyı **țatlı** bal eyler (41-8)*

țoprak-:

*Suyı toñdurup ider taş u **țoprak***

*Taşı **țopragı** akıdur sel eyler (41-19)*

țar:

*Na'l ile tırnâk arasında yirüm gâh **țar** olur (113-8)*

țamar:

*Hayvânda da vardur o **țamarlarda** tolan kan (198-8)*

țudağ-:

*Deprenmez olur dil **țudağ** vasl u lika hâlvetdedür (53-5)*

taş:

***Taşı** toprağı akıdur sel eyler (41-19)*

***Taşlar** ile döğünüp insânı bulmazsa ne güç (22-2)*

țoğ-:

***Toğdı** gün mağribden açtı zulmeti Sübhân baña (5-3)*

*Hakikatüñ güneşi **toğmuş** durur tolinmaz (73-3)*

țol-:

*Şafâ vü zevk ile **țolsa** ne güzeldür ne güzeldür (62-7)*

*Tamuya şöyle **țoldurmuş** içinde yok turacak yir (84-4)*

tolaş-:

*Zülfüñ teline kimüñ gönü **tolaşdı** (43-4)*

*Sular gibi çağ çağ **tolaşuram** tağ tağ (20-4)*

toyla--:

*Dil ü cân mülkini **toylar** Muhammed (28-1)*

Eserde hem t-'li hemde d-'li yazılışlar**dağ / tağ**

*Çek sîneñe **dağ** üzre **dağ** şol haste canuñ ola sağ*

*Şâyed ola **tağ** üsti bâğ yadlar ola yârân kamu (151-27)*

dur- / tur-

*İşigünde **durmadan** oldum zelil (110-3)*

*Kindür anı baña göster şol sulara **turmayup** (140-5)*

duy- / tuy -

*Hep anı söyler **duyarsın** gökten inen dört kitâb (12-11)*

***Tuysam** diyen Hak sırrını sırr-ı Hudâ hâlvetdedür (53-7)*

İç seslerde –t– > –d– değişmesi:

t– > d– ünsüz değişimi sadece kelime başı ile sınırlı kalmayarak Eski Türkçe döneminde zarf-fiil eki olarak kullanılan **–matın ve –mătin**, Eski Anadolu Türkçesinde **–madın / –medin** şeklini almıştır. Kısaca kelimenin iç sesinde yer alan **–t–** ünsüzü **–d–** ünsüzüne dönüşmüştür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–matın / –mătin > –madın / –medin “-madan, -meden”

***Çalmadan** gayn ya ne kaçduñ var (48-2)*

*Döne döne **yanmadan** dermân umardum derdüme (50-7)*

*Hakk'ı añla **itmeden** bundan 'ubûr (51-5)*

*Gâh habs u gâh ıtlâk **olmadan olmadan** hâsıl nedür (63-1)*

*Menzil al **düşmeden** ortaya firak (92-3)*

***Ölmeden** evvel ölüp kabre girüp hem haşr olup (100-8)*

1.1.2.2.7. d > y Değişmesi

Türkçenin önemli ses olaylarından biri de **d > y, z** değişmesidir. Kelime içi –d– ünsüzünün 11. yüzyıldan itibaren Oğuz Türkçesinde “y” ünsüzüne dönüştüğü bilinmektedir¹⁵⁹. Eski Türkçe döneminde “d” ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesinde “y” ünsüzüne dönüşmüştür. Metnimizde **d > z** değişikliğine uyan örnek yoktur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

adağ > ayak

*Bu Mısırî gibi balçığı her bir **ayağ** basmak gerek (97-5)*

adık > ayık

*Zâhidâ **ayık** yürürken aňlamazsın sen bizi (178-6)*

adır- > ayır-

*Benligümdür senden **ayıran** beni(108-3)*

adru- > ayru-

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

bodın > boyun, boyun

*Kiminiñ mescidde **boynıñ** eğdirüp 'âbid iden (140-9)*

bedük > büyük

*Andan dahi **büyükdür** bu balıguñ kulağı (176-4)*

edgü > eygü > eyü

*Ne görürse **eyü** kem zîr ü bâlâ (120-3)*

ğod- > koy-

*İşigine **ğoya** başın diye şâhâ ne gerek (101-1)*

udğar- > uyar-

*Dendân-ı dehânı şeb-i zülfünde **uyarur** (111-3)*

udıku > uyku

*Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi **uykudan** (69-5)*

1.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

“Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz

¹⁵⁹ Zeynep Korkmaz, Sadrüddin Şeyhoğlu Marzubanâme Tercümesi, A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara 1973, s. 122.

ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyuma” denir¹⁶⁰. Eski Anadolu Türkçesinde, ünsüzler arasında seda uyumu Türkiye Türkçesindeki gibi sağlam değildir¹⁶¹.

1.1.2.3.1. İmlâsı Kalıplaşmış Ekler

“Bulunma hâli eki” –**da** / –**de**

*Bu **kafe**de rûz u şeb zâr olmuşam yâ Rab meded (29-3)*

*Şol kim ola **vuşlatda** halvet bula **celvetde***

*Bu Mısırî’ye **kesretde** vahdet yolını göster (42-7)*

*Her **burçda** benim biñ güneş ü biñ kamerüm var (46-2)*

***Uşda** vahdet gülleri açıldı hep (51-2)*

***Vuşlatda** olan hayretde kalan (74-2)*

*Her **tarafda** bâğ u bostân eylemiş (79-1)*

*Îlâhî yine **hasretde** hazân-ı nâr-ı firkatde (93-6)*

*Gel ey bah-ı **hakâyıkda** talep kılmayan asdâfi (109-1)*

*Her dem-i ‘Îsâ ile her bir **nefesde** mahremüm (118-4)*

*Kâfirüñ küfri daği **fâsıkda** ‘isyan eyleyen (140-10)*

***Gökde** yıldız yerde gündüz bahr u cîdâr eylemiş (141-4)*

***Başuñda** dürlü boran olmayaydı (193-4)*

Ancak az da olsa bu ekin sedasız ünsüzle başlayan şekli de görülmektedir:

*Hem daği cümle fenâ **buldukta** ‘aşk bâki kalur (1-3)*

*Leylinüñ fecrin getirmez **gökteki** cevân iden (127-3)*

“Ayrılma hâli eki” –**dan** / –**den**

*Dilerem **senden** Hudâ’yâ eyle tevfküñ refik*

*Bir nefes gönliüm senüñ ‘**âşkuñdan** itmegil cüdâ (1-4)*

*Tecellî eyler ol dâ‘im celâl ü geh **cemâlinden***

*Birinün hâsılı cennet **birinden** nâr olur peydâ (2-10)*

*Dersi ‘**aklundan** alursañ bil saña olmaz delîl*

*Dersüñi var **Hak’dan** al kim ‘ilmüñ ola reh-nümâ (10-4)*

*Deryâ olup tırmaz coşar talazlanup **başdan** aşar (53-3)*

*Vasl-ı deryâyuz biz ol **sesden** müberrâ olmuşuz (76-10)*

160 Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 575.

161 Ahat Üstüner, age., s. 172.

*Cân u gönüñ şâd olup her **guşşadan** âzâd ola (86-7)*

*Murg-ı cânı bu **kafesden** uçurup şâd ideyüm (150-8)*

*Kalkalar hep **yeñiden** sankim bahâristân ola (168-6)*

*Dahi tozmaz ki **tozından** biline*

*Sen anı sanına **sözinden** biline (190-2)*

*Öğrensin anı mescid önünde **kapudan** as (198-4)*

“Görülen geçmiş zaman eki” –dı / –di

*Her şey ulaşup Hakk'ına **çıktdı** aradan kâ'inât (15-3)*

*Cemâlünü göresüm **geldi** divânuñda turasum **geldi** (50-2)*

*Cümle **tağldı** başumdan kalmadı hâldeşlar (55-6)*

*Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)*

*'Âlem-i ervâha **uçdı** eyleyüp 'azm-i visâl (106-6)*

***Düşdi** 'aşk odı bu cânâ yadı küil **itdi** beni (112-2)*

*Cümle mevcûdâtı **virdüm** ben vücûd-ı vâhide (118-5)*

*Çü insân şüretin **buldum** Hak'a hamd u senâ **kıldum** (152-6)*

*Ben beni terk **eyledüm gördüm** ki ağyâr kalmadı (179-1)*

*Bularla **çıktdılar** 'arşa çıkanlar (190-6)*

*Killet içre sabr ile çok kimse **buldı** devleti (192-3)*

*Çün mâsivâ terk **itdiler** dosttan yaña 'azm **itdiler***

*'Arş üzre cevân **itdiler** Hak yolunuñ 'âşıkı (195-2)*

“sıfat-fiil eki” –duğ / –dük

***Çalışduğun** sihirler ha bir kırı 'anâdur (32-1)*

***Kazandüğün** 'amel bir gün gelür mîzâna tolanur (64-5)*

*Yiri cennet **bağduğı** dîdâr olursa 'âşıkı (104-3)*

“Bildirme ve ihtimal eki” –dur / –dür; durur

***Göçdür** katı Hakk'ıñ yolu dergâhı hem gayet ulı (3-9)*

*Belki vech-i Hakk'a **mir'atdur** özüñ bir hoş gözet (40-7)*

*Aña **yerleşdirür** halkı 'acep hizmetdedür vâ'iz (84-4)*

*'İbâdet acısın bu nefse **tatdur** (131-3)*

*Şehr-i **hakikatdur** adı Hak sırrını bunda kodı (151-8)*

*Bu ne hikmet bu ne kudret bu ne **şan'atdur** görüñ (186-10)*

“Fiilden fiil yapım eki” –dur, –dür

Şuyı toñdurup ider taş u toprak (41-19)

***Döndürür** dâ'im Mu'îd ismi takâzası beni (112-16)*

*Sakın terk eyleyüp tamu kapusın saña **açdurma** (155-4)*

*Ağlayanı **güldürürem***

*Deccâl'i ben **öldürürem** (166-15)*

*Göñülleri **toldurur** erenlerüñ halveti (181-1)*

1.1.2.3.2. Kelime İçindeki Sedâhlaşma

İki ünlü arasında kalan sedasız ünsüzler sedâhlaşır. Örnekler aşağıdaki gibidir;

-t- > -d-

*zayf-ı mükerremdür bu cân hep **yigidüm** kand ü nebât (15-4)*

*Beyt-i dili pâk olur zikr-i Hakk'ı **işiden***

*Sabr u karârı **gider** işleri devrân olur (52-4)*

*Niyâzî bu **ögüdi** sen vir evvel kendi nefsiñe (128-7)*

*Ne gam **giderse** dünyâdan Niyâzî (157-9)*

*Çün **gide** bulut 'âleme gün toğa muhakkak (198-23)*

-k- > -ğ-

***Kulluğa** bil bağlar iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)*

*O deryâya **talmağa** cân terkin urmak gerek (73-5)*

*İkudretüñ insânı mazhar **kılduğıyçün** zâtuña (186-8)*

-ç- > -c-

*Geldük iştiñ tâ **ucına** irişdük âhir **gücine** (174-3)*

1.1.2.4. Ünsüz Türemesi

Bir kelimenin içinde yer almayan bir ünsüzün farklı sebeplerle ortaya çıkmasına ünsüz türemesi nedir. Ünsüz türemesi ön, iç ve son seslerde meydana gelmektedir. Ünsüz türemesi bilhassa yan yana gelen iki ünlü arasında görülmektedir. Süer Eker' e göre ise Türkçede ekleme sırasında ünlüyle biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığında arada bir ünsüz türemektedir. Türeyen ünsüze koruma, koruyucu, bağlayıcı veya

kaynaştırma ünsüzü denmektedir. **-y-**, **-n-**, **-ş-**, **-s-** Türkçenin yardımcı sesleri olarak değerlendirirken; **-n-** ve **-s-** ünsüzlerinin bugün işlevlerini yitirmiş arkaik biçim birimlerinin kalıntısı; **-ş-** ünsüzünün ise üleştirme ekinden önce meydana gelen sesler olduğunu belirtmiştir. Talat Tekin ise ünsüz türemesini Türkçede eklenmeden oluşan ünlü çatışmalarını önlemek ya da iki ünlü arasındaki boşluğu doldurabilmek için kullanılan tek ünsüzün **-y-** sesi olduğunu; diğer ünsüzlerin ise kaynaştırma sesleri olarak kabul edilmelerinin nedenini çözümleme ve heceleme hatalarından kaynaklandığını ifade etmiştir¹⁶².

-y-

*Tevhîde tapşur öziñi **kimseye** açma râzuñı (3-4)*

*Bahr içinde **kaṭreyüm** bahr oldu hayrâtı baña*

*Ferş içinde **zerreyüm** 'arş oldu seyrân baña (9-1)*

*Yüzüñ **şuyı** hayâsıdur şerî'at (18-26)*

*Ne **yirdeyem** ne gökde ne **öliyem** ne zinde (20-13)*

***Beyzaya** girince ol yaprak aña ğıdâdur (32-6)*

*Saykal ur mir 'ât-ı kalbe **taşraya** bakmağı ko (40-6)*

*Koyup **karıncayı** gâhi fil eyler (41-14)*

*Alçağdan alçağ **yüriye** toprak içinde çürüye*

*'Aşk ateşinde **eriye** altun gibi sızmak gerek (97-2)*

*Bu yolu bil andan gel **deryâyı** bul andan tal (98-4)*

*Devlet-i **dünyâya** mağrûr olma sen (103-2)*

***Şuya** varduķ anlar ile kapların taldurdılar (112-11)*

*Kâşâne görinür heme **virâneye** baksam (122-1)*

***Mürdeyi** zinde idem ol cânlara cânân menüm (125-6)*

*Sen **katreyi** geçmedin 'ummânı arzularsın (136-4)*

-n-

*Zâhir olmuşken **yüzinde** nûr-ı zât-ı kibriyâ (4-9)*

*Yakañı al **elinden** kim seni soñra kılur rüsvâ (8-1)*

*Niyâzî'nüñ **dilinden** Yûnus durur söyleyen (9-5)*

162 Talat Tekin, Türkçede Kaynaştırma Sesleri, 13. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, İstanbul 2000, s. 109.

*Ben dost **yolunda** varımı terk eyledüm öñden soña (15-2)*

*Zerre iken sen Niyâzî rûh-ı a'zam **nûrına** (21-8)*

*Sevdâ-yı zülfüñ kimüñ takılsa **gerdanına** (47-2)*

*İlm-i ledün **dersini** 'arif olan kişiler (52-2)*

*Aç **gözini** 'ibretle bak birdür kamu yakın ırağ (53-5)*

*Döymeyen dost **derdine** 'aşka giriftâr olmasun (142-2)*

*Kapusında kûrup her bâr yüzüñ **dergâhına** tut var (154-2)*

*Baş açup girerüm 'aşk **mejdânına***

*Mansûr olurum "ene'l-hak '**lârına***

*Yanmakda Niyâzî şevkuñ **nârına** (158-5)*

*Cân **kulağına** ol sadâ düşdi (187-7)*

*Hağ **yolına** kurbân olur Hağ yolunuñ 'âşıkları (195-4)*

1.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasından bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin –zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisiyle– kendi hece sınırlarını aşarak boğumlanmasıyla kimi ünsüzler tekrarlanır. Bu ses hadisesine ünsüz ikizleşmesi denir¹⁶³. Talat Tekin ünsüz ikizleşmesini, aslı veya ikinci uzun ünlünün varlığı ile izah etmektedir. Zira açık hece konumundaki uzun ünlünün etkisiyle hecenin başındaki ünsüzler ikizleşir. Bu ikizleşmeyle ilk hecedeki uzun ünlü kısılır¹⁶⁴. Bilhassa ünsüz ikizleşmesi sözcüğe pekiştirme veya vurgu özelliği kazandırılmak istendiğinde ortaya çıkmaktadır. Pekiştirmelere bağlı olarak ortaya çıkan ünsüz ikizleşmesi Türkçenin en yaygın ses olaylarındanır¹⁶⁵. Hatice Şahin ise ünsüz ikizleşmelerini çoğunlukla ekleşme durumunda eriyen “g” esinin uzattığı ünlünün normal uzunluğa döndüğü esnada hecenin dengelenebilmesi için ortaya çıkan ses olayları olarak tanımlamaktadır¹⁶⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

elig > elli “elli sayısı”

*Kâbe kavseyni ev ednâ üç yüz **ellidür** bilüñ (5-3)*

163 Zeynep Korkmaz, age., s. 231.

164 Talat Tekin, Türk Dilinde Birincil Uzun Ünlüler, Simurg Yayınları, Ankara 1995, s. 225.

165 Ahat Üstüner, Türkçede Pekiştirme, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2003, s. 52.

166 Hatice Şahin, age., s. 46.

iyesi > issi > işşı “sahip”

Ey kudret işşı pâdişâh lûtf eyle açıvir yolum (114-1)

asıġ > assı “fayda”

Buluñ ziyân u assıñuz ya ben sizi ya siz beni (174-5)

1.1.2.6. Ünsüz Düşmesi

“Kelime içinde –bir ünsüzden önce– kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste –**r**, –**n**, –**l**, –**f** gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile –**y**, –**g**, –**ğ**, –**k**, –**h** gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayına” ünsüz düşmesi denir¹⁶⁷. Eski Anadolu Türkçesi döneminde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan –**g** ve –**ğ** ünsüzleri düşmüştür. –**g** ve –**ğ** ünsüzlerinin düşmesi Oguz grubu Türk lehçelerinde olduğu gibi fonetik bir temayüldür. Ünsüz düşmeleri –**y**, –**v**, –**h**, –**ğ** gibi yarım ünsüz seslerin zamanla ünlü seslere dönüşmesinden, farklı ses olaylarından Türkçede bazı ünsüz seslerin kelime başında ve sonunda bulunamamasından, çift ünsüz ile başlayan kelimeleri Türkçenin kabul etmemesinden ve bazı kelimelerdeki ünsüzlerin birleşmelerinden meydana gelmiştir. İlhan, ünsüz düşmelerinin nedenini şu şekilde açıklamıştır¹⁶⁸,

*Türkçe’nin aslî sesi olmaya ünsüz sesler düşürülmüştür. Bu ünsüz düşmesi ise başka dillerden dilimize geçmiş olan kelimelerin Türkçe’ye uyum sağlaması esassından kaynaklanmaktadır.

*Türkçe’nin aslî sesleri lehçelerin oluşum zamanından toplumsal algılara bağlı olarak düşürülmüştür.

*Sesin özelliğine bağlı olarak oluşan ünsüz düşmeleridir. Sesin özelliğine bağlı olan düşmelere akıcı ünsüz –**r**’nin söyleyişteki zorluğunu ve –**y**’nin yarı ünlü değerinde olmasından kaynaklanmaktadır.

1.1.2.6.1. I Düşmesi

Eski Anadolu Türkçesi devresinin başlarında kelür–, keltür–; olur–, oltur– fiillerindeki “**I**” ünsüzü düşmüştür¹⁶⁹.

167 Zeynep Korkmaz, age., s. 231.

168 Ahat Üstüner, age., s.173, Nadir İlhan, “Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi Nedenleri, Türleri”, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 25 –27 Nisan 2007.

169 Mustafa Özkan, age., s. 101.

oltur- > otur-

*Yir **oturup** gökler döner ark u semâ halvetdedür (53-4)*

*Geç **otur** taht-ı dile şâhâne gel (107-4)*

keltür- > getir-

*Güç **getürme** kendüñe geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*

*Leyliniñ fecrin **getürmez** gökteki cevân (127-3)*

1.1.2.6.2. v Düşmesi

suw > şu “su”

*Merkeb izinde **şu** görüp deryâyı gördüm sanma sen (169-2)*

1.1.2.6.3. y düşmesi

yırak > ırak “ırak, uzak”

*Aç gözini 'ibretle bak bürdür kamu yakın **ırak** (53-5)*

*Nice erbâb-ı 'ulûmı kıldı bizden mevt **ırak** (106-3)*

yığaç > ağaç / agac “ağaç”

*Sen sögüd **ağacında** rummânı arzularsın (135-10)*

*Şol uşacuklar gibi binersin **ağac** ata (136-2)*

yığla- > ağla-

*Ey gönül gel **ağlama** zârî zârî inleme (37-1)*

*O da **ağlar** tarılır çatmağičün (190-9)*

yıp / yip > ip “tel, ip”

*'Anâsır **ipligin** tab' iğnesinden (41-17)*

İnceleme altına aldığımız metnimizde Arapça kelimelerde de ses düşmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunlar genel itibari ile aruz kalıbına uydurma çabasından kaynaklanmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Haḵ > Hâḵ

*Sâlik-i **Hâḵ** olanuñ râhma bürhân olur (52-1)*

*Eyâ Deccâl **Hâḵ**'un takdîri bil hergiz bozulmaz (75-1)*

şekk > şek

*Hak göziyle bak ki bî-**şek** nûr-ı Yezdân andadur (33-2)*

*Düşmenüm bî-**şek** Hak'dan ol dûrdur (34-3)*

*Ağarır bî-**şek** yüzün bu gurre-i tevhîd ile (162-3)*

1.1.2.7. Hece Düşmesi

Kelime başında benzer ya da eş hecelerin yan yana bulundukları esnada bu hecelerden birinin düşmesi olayına hece düşmesi denir. Hece düşmesinin örnekleri daha çok Eski Anadolu Türkçesi devresindeki bazı kelimelerde tespit edilmiştir¹⁷⁰.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

karındaş > kardaş

*Bilmedi derdüm benüm ne kavm ü ne **kardaşlar** (55-5)*

yapurgak > yaprak

***Yaprağı** yer dud-ı kaz güle güle tûd ağlar*

***Yaprağını** tûd bulur duduñ soñı fenâdur (32-5)*

*Beyzaya girince ol **yaprak** aña gıdâdur (32-6)*

*Cihân bâğında insân bir secerdür gayrılar **yaprak** (160-6)*

taşık- > çık-

*Her şey ulaşup Hak'ına **çıkdı** aradan kâ'inât (15-3)*

*Geçdüm ben ad u sandan **çıkdum** ben o dükkândan (144-4)*

*O zâlimüñ elinden **çıkdı** çoğı yolından (171-6)*

*Meydâna **çık** gel ey kabâ 'avrat gibi geyme kabâ (173-7)*

Kayd-ı zulmetden çıkup olma 'akıl dîvânesi (197

170 Hatice Şahin, age., s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. Yapım Ekleri

2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

2.1.1.1. -lık / -lik / -luk / -lük:

İsimden isim yapan eklerin en işlek kullanılanlarındandır¹⁷¹. Ekin ünlüsü düzlük ve yuvarlaklık bakımından özellikle kelime kökünün ünlüsüne uymaktadır¹⁷².

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Hakikat gerçi **sultanlık**dur ammâ (18-12)*

*Hüsn içinde bu ne **şehlik**dür ki şâhân-ı cihân (23-2)*

***Kulluk** eyle bi'l-gadâti ve 'r-revâh (25-1)*

*Vahdet ider **varlık** olur insilâh (26-5)*

*Gehî ıssuz harâbı **şinlik** idüp (41-16)*

***Yokluk** yolını tuyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53-2)*

*Degil billâhi **mürşidlik** bu resme (87-5)*

2.1.1.2. -lu / -lü:

İsimden sıfat yapmak için kullanılmaktır. Kökün ünlüsü ne olursa olsun, ekteki ünlü daima yuvarlaktır¹⁷³. Niyâzî-i Misrî divanında yer alan bu ekle türetilmiş bazı kelimeler şunlardır;

***Derdlü** kullara yine sensin melâz (30-2)*

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*İñile ey **derdlü** gönül inile (51-1)*

*Başı **devletlü** kul oldur Hâk'ı bulmuş ola seri (64-6)*

*Hak katında **suçlu** oldum **suçlu** olan iniler (69-2)*

*Bir katı **gereklü** söz var kıl simâ' (85-1)*

171 Nesrin Sis, Nev'i Hasb-i Hâl Dil İncelemesi-Metin-Söz Dizini, Öz Serhat Yayıncılık, Malatya 2008, s. 91.

172 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 78.

173 Nesrin Sis, age., s. 91.

Halkın uşlu dimesinden saña ne (92-5)

Gizlü sırnuñdan haber virdükde 'uşşâkuñ dili (186-5)

Ne deñlü var ise 'âlemde evşâf (190-3)

Biten dürlü çiçekler solmayaydı (193-2)

2.1.1.3. -ge:

Dahi bundan özge mâ evhâ didi Kur 'ân baña (5-8)

Hiç yürek kanından özge 'aşika yokdur şarâb (12-8)

Çeker el gayr-ı Hak'dan ol bu ma'nâ özge seyrândur (68-4)

Namâz ehlinden özgeyle sakın sen tırma oturma (155-1)

2.1.1.4. -suz / -süz:

“-sUz eki isimlerden genellikle sıfat olarak kullanılan isimler türeten çok işlek bir ektir. Bu ekle türetilen kelimeler, eklendiği ismi bulundurmama veya o ismin karşıladığı varlık veya kavrama sahip olmama ifadesi taşırlar”¹⁷⁴. Kökün ünlüsü ne olursa olsun ektteki ünlü yuvarlaktır¹⁷⁵.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Lîk cennetde olursa tamudur ° aşksuz aña (1-6)

Dâim ü bâki fenâsuz zevk bulduñ 'ışkdan (6-6)

Dâ'imâ şusuz gezüp 'ummânı bulmazsa ne güç (22-3)

Bir devâsuz derde düşdüm âh ki lokmân bî-haber (39-3)

Gel ey derdsüz kişi sen de dürüş sa'y eylegil bunda (64-2)

Şerî'atüñ sözleri hakîkatsuz bilinmez (73-1)

Hakîkatuñ sırları tarîkatsuz bulunmaz (73-1)

Hak'dan 'ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân (78-9)

Göñülsüz olan ikbâli n'idersin (131-8)

Bir gün gidersin ansuzın köymez saña kârbân kamu (151-31)

174 Ahat Üstüner, Eski Türkiye Türkçesinde –sUz Eki, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2001, Cilt 11, 2. Sayı, s. 179.

175 Nesrin Sis, age., s. 91.

2.1.1.5. -cı / -ci; -cı / -çi:

Meslek isimleri yapan bu ek kimi zamanda bir işi itiyad haline getiren kimseyi göstermektedir¹⁷⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Çıkarur gâhi yoldan nice **yolcu***

*Gehî **yolcuyu** göstermez yol eyler (41-15)*

***Şefa'atçi** Muhammed Mustafâ'dur (67-5)*

2.1.1.6. -daş / -deş:

Bu ek bilhassa aynı grupta ortaklık ve beraberlik bildirmektedir. **-daş** şeklinin metinimizde birkaç örneği olmasına rağmen; **-deş** şekli metin içinde tespit edilememiştir¹⁷⁷.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ravza-yı hadrâyı bilmez Hızr'a **yoldaş** olmayan (4-7)*

*Civâr-ı Tuna'da olan **karındaşlar** çeker zahmet (24-5)*

*Ey **karındaş** bîr sözüüm var tut şimâh (26-1)*

*Bilmedi derdüm benüm ne kavm ü ne **kardaşlar** (55-5)*

*Hâlûme **haldaş** olur hem suruma **sırdâş** olan*

*Cümle tağıldı başumdan kalmadı **hâldaşlar** (55-6)*

*Yahınız kaldum döküldi kalmadı **holdaşlar** (55-7)*

*Niyâzî'ye olup **haldaş** olursañ yolına **yoldaş** (105-7)*

*Şehüm yokdur **ayağdaşuñ** kim ilerü süre ferzin (130-3)*

***Yoldaşuñ** lâm oldı senüñ (166-2)*

2.1.1.7. -ra / -re eki:

Kalıplaşma yoluyla zaman ve yön zarfı anlamlarına gelen yeni isimler türetmiştir.¹⁷⁸ Bu ekin metin içindeki örnekleri aşağıdaki gibidir;

*Bu şûret âlemi **içre** satı bâzâr olur peyda (2-8)*

¹⁷⁶ Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 77.

¹⁷⁷ Nesrin Sis, age., s. 92.

¹⁷⁸ Nesrin Sis, age., s. 92.

*İtme andan **soñra** aslâ kul u sultânile bahs (21-9)*

*Hâr **ıçre** biter gülzâr nâr **ıçre** toğar envâr (42-6)*

*Çün oldur **soñra** niçün dir ki bilmem (120-13)*

*Meryem **ıçre** ben toğurdum bir gulâm (123-3)*

*Ne aşşı **soñra** âh u zâr idüp hayfâ diyen insân (128-6)*

*'Âşıkun 'akıllar **ıçre** adı mülhid ya deli (172-6)*

*Ben sanurdum 'âlem **ıçre** baña hiç yâr kalmadı (179-1)*

***Soñra** ol yârelerin istediler dermânını (185-2)*

*Zulmet **ıçre** teşne diller âb-ı hayvâna irer*

*Killet **ıçre** sabr ile çok kimse buldı devleti (192-3)*

2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

2.1.2.1. la- / le-:

İsimlerden geçişli ve geçişsiz fiiler yapmaktadır. İsimden fiil yapma **la-** / **le-** eki sıkça kullanılmaktadır¹⁷⁹.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Añladum** zebh-i azîme bir işaretdür bu koç (5-6)*

*Âteş-i hecrüñle cân turmaz figâna **başlar** (55-1)*

***Bağlamış** târihin anuñ hem dimiş anıamasun (71-3)*

*Sağ u solum **gözler** idüm dost yüzini görsem deyu (78-2)*

*Çünkü anı **gizledüñ** kaır u celâl içinde (161-4)*

2.1.2.2. a- / e-:

İsimden fiil yapma **a-** / **e-** eki işlek bir ek olmayıp birkaç örneği tespit edilmiştir¹⁸⁰.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Beñzedüp** fânî görürse ol kişi 'irfândadur (65-2)*

*Ferz-i fikrin **oynadurken** 'aklı şeh-mât olmasın (71-9)*

179 Nesrin Sis, age., s. 92.

180 Nesrin Sis, age., s. 92.

2.1.2.3. et-:

İsimden fiil yapma **et-** ek geçişli fiil türetmiştir ¹⁸¹. İncelediğimiz metinde tespit ettiğimiz örneklerin görünümü aşağıdaki gibidir;

*Müstedriciüñ keydini keydün içinde **gözet** (32-3)*

*Belki vech-i Hakk'a mir'atdur özüñ bir hoş **gözet** (40-7)*

*Zâhidâ şûret **gözetme** içerü gel câna bak (89-1)*

*Sidre vü tûbâ **gözetmez** kâmilüñ cân u dili (172-5)*

2.1.2.4. te- :

*Ey derde dermân **isteyen** yetmez mi derd dermân sâña (3-1)*

*Dil bekâsın dost fenâsın **istedi** mülk-i tenüm (39-3)*

*Zulmet-i cehli bırak sen **iste** nûr-ı hikmeti (40-2)*

*Kimisi **istemezken** virür evlâd*

*Kimi **ister** ona yâd oğul eyler (41-6)*

2.1.2.5. (a)r-:

*Ateş-i ruhsâr ile yanmış **kararmış** çehresi (89-5)*

*Dise ne zamân **ağara** yâ Rab dil-i karam (121-2)*

***Kararmış** gönüñ ey gâfil nasihat neylesün saña (128-5)*

***Ağarır** bî-şek yüzün bu gurre-i tevhîd ile (162-3)*

2.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri

2.1.3.1. -(ı)k / (ü)k:

*Çokdur envâ'ı bu halkun biri insan üç **bölük** (27-3)*

***Çürügi** sağ idüp sağ **çürük** hem (41-12)*

*Bağrı anuñ **yanık** gerek cân gözleri **açık** gerek (97-1)*

*Ol kadar nâz arturur bir gül-'izâr **eksük** degül (104-2)*

2.1.3.2. -ı / -i / -u / -ü:

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

*Azuğum yok yazuğum çok yolda dürlü **korku** var (39-6)*

181 Nesrin Sis, age., s. 93.

*Ezel levhindeki **yazı** silinmez hem yuyulmaz (75-1)*

*Fenâyum Hakk'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

***Ölüleri** dirildür erenlerüñ halveti (181-1)*

2.1.3.3. -ağ / -ek:

***Korkak** o dur kim kocına ya ben sizi ya siz beni (174-3)*

*Zîra bunuñ alnıdur levh u kalem **turağı** (176-5)*

2.1.3.4. -ce:

*Hakk'ı seven 'âşıkларуñ **eğlencesi** tevhîd olur*

*'Aşk odına yanuklaruñ **eğlencesi** tevhîd olur (60-1)*

2.1.3.5. -ş:

*Yâd ile **bilış** olunca âşinâ elden gider (66-4)*

*Cümle **bilış** yoğ aslâ yad birbirine ihvân kamu (151-9)*

2.1.3.6. -t:

*Hacerden katıdur kalbi **öğüt** kâr itmeyen insân (128-5)*

*Kulağ ki **öğüt** almaya her diñledüğinden (198-2)*

2.1.3.7. -mur:

***Yağmur** gibi yağarsa belâ sen baş açarsın (95-3)*

2.1.3.8. -ıcı / -ici:

*Can bahş **idici** nefh-i nidâdan haberüm var (31-3)*

2.1.3.9. Fiilimsi Ekleri

2.1.3.9.1. İsim fiil ekleri

-mağ / -mek:

Fiilerden hareket isimleri yapan **-mağ** / **-mek** eki metnimizde işlek bir şekilde kullanılmıştır¹⁸².

182 Nesrin Sis, age., s. 93.

Varlığın mahv **itmek** oldu âyin erkân şâdika
 Kalbini **yakmak** gerek anuñ demâdem bârika (6-6)
 Bu harâbı niceler çalışdı ma'mur **itmege** (12-3)
 Ger 'azâb-ı âhiretten **bulmak** istersen halâş (12-10)
 Hemîn zât u şîfât esmâñi **bilmek** (13-8)
 Dünye ile bağanup **kalmak** neden (25-2)
İnlemek saña yaraşur derd ile (51-3)
Görmege iver yüzini eğlencesi tevhîd olur (60-3)
 Ey Allah'ım seni **sevmek** ne güzeldür ne güzeldür
 Yoluñda cân u bâş **virmek** ne güzeldür ne güzeldür (61-1)
 Vişâlüñ derdine **düşmek** yanup 'aşk odına **pişmek**
 Sonuñda saña **irişmek** ne güzeldür ne güzeldür (61-4)
 Senî seni **bilmekdür** ancak pîre ülfetden garaz
 O deryâya **talmağa** cân terkin **urmak** gerek (73-5)
 Bir yüzi dañi **görmek** dilemez (74-1)
 Ni'am zâhir gören işini **bozmağa** yorılmaz
 Anı zâhir gören işini **bozmağa** yorılmaz (75-6)
 Lafzu şûret cism ile **añlamak** isterler bizi (76-5)
 Vaşl-ı Haq **olmağa** eylerseñ heves (77-1)
 Senî seni **bilmekdür** ancak pîre ülfetden garaz (81-1)
 Noktayı fehmi **eylemektür** 'ilm ü hikmetden garaz (81-1)
 Cân **virmege** dost yolına kurbâna mı geldiñ (95-3)
 'Aşk ateşinde eriye altun gibi **sızmak** gerek (97-2)
 İsterse kim makbûl ola tevhîde **boyanmak** gerek (97-3)
 Bu Mısırî gibi balçığı her bir ayak **basmak** gerek (97-5)
 'Ârifüñ mutlak kelâmın **tuymağa** 'irfân gerek (100-1)
Bulmağa anı dü 'âlemde begüm sultân gerek (100-2)
 Vech-i nûrından anı **yakmağa** nâr eksük degül (104-3)
 İntizârın **çekmege** sabrum kalîl (110-6)
Varmağa dil nuşret diler lûtf eyle açvîr yolum (114-7)
Sürmege yüzüm sultâna geldüm (117-6)
 Ah u vâh- firkat ü hicrâne **yanmak**da dilüm (106-7)
Dönmek ister gönüm cümle sivâdan

Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâdan (158-1)

*'Ârifüñ her bir sözünü **tuymağa** insân gerek (178-7)*

*Şîrîn 'üme **varmağa** her cânibüm yol oldu (180-4)*

-ma / -me:

İş ve hareket isimleri yapmakta olup metnimizde sıkça kullanılmıştır¹⁸³.

*Sıdkıla gönlüm sever **görmeye** cânım iver (17-3)*

***Tuymaya** "ev adnâ"yı hikmet yolını göster (42-5)*

Yorulup yolda kalmaya o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)

*Demâdem **yanmada** cânı cihânda gül'izârum yok (93-5)*

*Şabr **itmede** Eyyûb ol gam **çekmede** Ya'kûb ol (98-6)*

*Gün be gün **eksilmede** her ehl-i faşl u ehl-i hâl*

***Gitmede** zevki cihânuñ **gelmede** dâ'im melâl (106-2)*

*Niçün **sevmeye** cân anı ki anda buldı cânânı (116-2)*

***Tatmaya** bunda dahi ol 'aşk ehlinüñ bigânesi (188-3)*

*Kulak ki öğüt **almaya** her diñledüğinden (198-2)*

2.1.3.9.2. Sıfat Fiil Ekleri

-(y)an / -(y)en:

Sıfat fiil **-(y)an / -(y)en** geniş zamanı ekdir¹⁸⁴. Metnimizde işlek bir şekilde kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Âb-ı hayvânı bu zulmi **bilmeyenler** şandı mâ (4-7)*

*Hızr ile hem-râh **olan** kes eylemez çün ü çerâ (10-3)*

***Alan viren** odur bâzâr içinde (41-2)*

*Derdine **düşen** şehün tahtı târmâr olur (47-5)*

*Sûre sûre **yazılanlar** hat mıdur Kır'ân mıdur (50-4)*

*Firkatde vuslat **isteyen** mihnetde rahat isteyen*

*Vahdetde 'işret **isteyen** 'ayş u bekâ halvetidür (53-6)*

***Gelen** kıldan egerçi kim hatâdur (67-1)*

183 Nesrin Sis, age., s. 93.

184 Nesrin Sis, age., s. 93.

Cehd eylemeyen menzil alamaz (74-4)

*Hak'ıñ sırrı emîn **olmayana** bil kim diyilmez (75-7)*

*Nirden gelüp gitdüğini **añlamayan** hayvân imiş (78-5)*

*Hem sırât üzre **geçen** mü'minleri (96-3)*

*Gel ey gevherlerinden hem harîdâr **olmayan** gönül (109-1)*

*Cins ü misli **olmayan** derde beni dükkân iden (127-2)*

*Katı Mecnun durur buña gönül virüp **ıuran** insân (128-2)*

*Hacerden katıdur kalbi öğüt kâr **itmeyen** insân (128-5)*

***Döymeyen** dost derdine 'aşka giriftâr olmasun (142-2)*

-ar / -er:

Sıfat fiil **-ar / -er** geniş zamanı ekidir¹⁸⁵. İnceleme altına aldığımız metnimizde yalnızca bir örneğinin varlığı tespit edilmiştir.

*Şem'-i cemâle **döner** pervânedür 'âşıkûñ (55-5)*

-maz / -mez:

Sıfat fiil **-maz / -mez** olumsuz geniş zaman ekidir¹⁸⁶. Metnimizde birkaç beyitte kullanılmıştır.

*Bir **bilinmez** emr irişmedi dahi bu yüzde kim (11-3)*

***Oñulmaz** aslâ bu derd çağıruram dost dost (20-9)*

*Göresin **toğmaz tolinmaz** bir güneş (25-7)*

*Hem dañi zemininde **dükenmez** güherüm var (46-4)*

*Nefsini bilen irermiş bir **dükenmez** devlete (82-5)*

*Bu **dükenmez** derdüne n'oldı sebep (99-2)*

-duğ / -dük:

Sıfat fiil **-duğ / -dük** işlek geçmiş zaman ekidir¹⁸⁷. Metnimizdeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir;

*Cem'u tafşıl **neydüğün** sen anladuñsa ebsem ol (21-9)*

*Kande baksa **gördüğü** didâr olur (56-5)*

185 Nesrin Sis, age., s. 93.

186 Nesrin Sis, age., s. 94.

187 Nesrin Sis, age., s. 94.

Ƙazandugun 'amel bir gün gelür mîzâna tolanur (64-5)

Lâkin Hak'ı bulmuş özi söyleşdügi fûrkân kamu (151-15)

-mîş / -miş:

Sıfat fiil **-mîş / -miş** işlek olmayan geçmiş zaman ekidir¹⁸⁸. Metnimizdeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir;

Kana boyanmış göz hemîn Nil ü Fırâî'ı kan görür (44-2)

Ezel câmindan içilmiş ne şerbetdür anı bilmem (126-1)

Yabandasın evüñ yok bir yanmış ocağın yok (135-9)

Bilmiş ol âdemdür gelen (166-9)

Yeşil atlasla tonanmış nev-civândur Aspozi (191-5)

-acağ / -ecek:

Mevtüñ elçisi gelecek çağıdur (51-5)

Tamuya şöyle toldurmuş içinde yok turacağ yir (84-4)

2.1.3.9.3. Zarf Fiil Ekleri

-(y)u / -(y)ü:

-(y)u / -(y)ü eki hal zarf fiili yapmaktadır¹⁸⁹. Metnimizdeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir;

Allâh deyu 'aşk ile tekbîr ideyin dir (70-3)

İsteyü git âdemi âdemde bul âdemi (94-3)

Açdılar gözlerin andan yaña yaña hû deyu (149-2)

-(y)up / -(y)üp:

Bağlama zarf fiil görevi ile kullanılan **-(y)up / -(y)üp**¹⁹⁰ ekleri metnimizde işlek bir şekilde kullanılmıştır. Ekin ünlüsü her zaman yuvarlaktır.

188 Nesrin Sis, age., s. 94.

189 Nesrin Sis, age., s. 94.

190 Nesrin Sis, age., s. 95.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Gösterüp** her mu'cizâtı evvelâ bildirdi (11-2)
 Her şey **ulaşup** Hakk'ına çıkdı aradan kâ'inât (15-3)
 Her dem ciğerler **delüp** çağıruram dzst dzst (20-5)
 Kimin pervâne-veş **yağup** kül eyler (41-10)
 Varlık cibâlin **kesüp** dost iline yol ider (47-4)
Kaynayup akar ol ateşle gözümden yaşlar (55-1)
Beñzedüp fânî görürse ol kişi 'irfândadur (65-3)
 On sekiz bin 'âlemi **tuğup** kuran (77-5)
 Her denînüñ sözine **aldanup** itme ihtilâl (83-1)
 Vuzû'dan el **yuyup** râhat idüp şol nefsi yaturma (155-2)
Açılup güller gibi handân olan añlar bizi (177-3)
 Cür'a-i şâfi **içüp** mestân olan añlar bizi (178-6)
 Gice gündüz zâr u efgân **eyleyüp** inlerdi dil (179-3)
 Ekin –uban / –üben şeklindeki örnekleri şunlardır:
 O yüzden **görüben** a'yân döner şem-'i cemâline (2-5)
 Bülbül **oluban** ötegör gül gibi açıl tütegör (3-11)
 Kimi âh **idüben** ağlar kimi pinhân iniler (69-3)
 Seher **kalkuban** her gâh yüzüñ yire sürüp (154-5)
 Emmâreliğin terk **idüben** tasfiye buldı (198-19)

-duğınca:

Eklendiği kelimeye –dığı¹⁹¹ zaman anlamı katmaktadır. Metnimizde sadece bir örneği tespit edilmiştir.

Âşinâlık artduğınca ey Niyâzî dost ile (72-7)

-ınca / -ince:

Düz ünlülü şekilleri bulunan zarf fiil **-ınca** / **-ince** eki eklendiği sözcüğe “–dığı zaman, –incaya kadar” vb. ifadeler katmaktadır¹⁹².

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ki aşlâ senden ayrılmaz ömür 'âhir **olınca** tâ* (8-3)

191 Nesrin Sis, age., s. 95.

192 Nesrin Sis, age., s. 95.

*Deryâ **olınca** nefes **pârelenince** kafes*
*Tâ **kesilince** bu ses çağıruram dost dost (20-11)*
*Ey Niyâzî iremezsüñ **ölmeyince** vuslata ‘ (23-5)*
*Beyzaya **girince** ol yaprak aña gıdâdur (32-6)*
*Kavseyne **irişince** varur gelür gemiler (73-4)*
*Cânıma **kıymayınca** o deryâyâ tahnmaz (73-5)*
Añlayınca zât-ı Hakk'ı zevk ile (79-13)
*Derde düşüp **ağlayınca** güldi cânânım benüm (112-5)*
*Ölüm vaktinde 'Azrâ'il **gelince** uyanan inşân (128-4)*
*Cân **irmeyince** aşlına bülbül gibi gül faslına (151-28)*
Akduğınca sanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)

-ıcağ / -icek:

Zaman zarfı yapan **-ıcağ / -icek** eki metnimizde fazla kullanılmamıştır¹⁹³. Bu ekin metnimizdeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir;

***Esicek** bâd-ı şabâ 'akluma şan şâne deger (57-1)*
*Yoğ **olmayıcağ** Yûsuf'un umma haberin sen (138-11)*

-madın / -medin:

Kelimelere “**-madın önce**”, “**maksızın**” anlamlarını katmaktadır. **-madın** zarf fiil eki metnimizde işlek olarak kullanılmamıştır. Ayrıca metnimizde zarf fiil ekinin **-medin** şekli de saptanmıştır. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir;

*Bir ticâret **kılmadın** ben nakd-i 'ömr oldı hebâ (39-4)*
*Bize Hâk' dan gel **olmadın** ecel kûsı **urulmadın***
*Cânun Azrâ'il **almadın** gel Allâh'a dönelüm gel (105-3)*
*Sen bu evün kapusın henüz bulup **açmadın** (135-3)*
*Şarâbı sen **içmedin** sarhoş u mest **olmadın** (135-7)*
*Gurbetlige **düşmedin** mihnete **sataşmadın***
*Kebâb olup **bişmedin** biryânı arzularsın (135-8)*
*Cânunı terk **itmedin** cânânı arzularsın*
*Zünnâruñi **kesmedin** îmânı arzularsın (136-1)*
*Sen **sunmadın** ol yolunur her emrüne fermân kamu (151-5)*

193 Nesrin Sis, age., s. 95.

-alı / -eli:

Zaman zarf fiil eklerindendir. **-alı / -eli** eki metnimizde çok işlek bir şekilde kullanılmamıştır. Kelimeye “**dan beri**”, “**-ınca, ince**” anlamlarını katmaktadır¹⁹⁴.

*Dost ile ben dost **olalı** zevk ile ‘işret **bulalı** (15-4)*

*Dürr ü yâkût-ı dehânuñ **seveli** dilber senüñ (21-3)*

*Sevdaña **düşeliden** dünyâ baña dâr olur (47-8)*

*Kalmadı bu dilde seni **görelî** (59-2)*

*Meftûn **olalı** mecnûn **olalı** (74-5)*

*Hâr u hâşâk-ı enâniyyet **yanalı** 'aşk ile (112-3)*

*Alî'nüñ sırrına **olalı** mahrem (120-18)*

*Vardı **çıkalı** göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)*

-ken:

Zarf fiil eki **-ken** “i-” fiiliyle kullanılmaktadır. Ünlü uyumuna girmeyen ekin metnimizde birçok örneği bulunmaktadır¹⁹⁵. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir;

*Bir yarım ta'mir **iderken** bir yanı oldı harâb (12-3)*

*Göğde **uçarken** seni indirdiler (38-9)*

*Kimisi **istemezken** virür evlâd (41-6)*

*Vaşl **umarken** hicrâne kaşduñ var (48-3)*

*Ferz-i fikrin **oynadurken** 'aklı şeh-mât olmasın (71-9)*

*Adın **işidürken** il oldı şükür mihmânımız (72-3)*

*Karıncalar gibi sen ufak ufak **yürürken** (136-3)*

*Hor hor **uyurken** başuñuz Mısırî'yi ol vakt asuñuz (174-5)*

*Mecnûn gibi sahrâları ağlayı **gezerken** (175-3)*

-dıkça / -dukçe / -dükçe:

Zarf fiil eki **-dıkça / -dukçe / -dükçe** ünlü uyumlarına ve ünsüz benzeşmesine uyum sağlamıştır¹⁹⁶.

194 Nesrin Sis, age., s. 96.

195 Nesrin Sis, age., s. 96.

196 Mehmet Hengirmen, age., s.259.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Çamurda sen Mısrî'yi **gördükçe** çok başma kim (32-7)*

*Nazar **kıldukça** insâna gönül hayrâna tolanur (64-1)*

*Tâ kaşları mihrâbına **kıldukça** nigâhı (70-3)*

*Çamurdur havzuñun içi **buladukça** turulmaz (75-2)*

*Gönül **turulmadukça** 'âlem-i gaybuñ şümûsı (75-3)*

*Güç getürme kendüñe **geldükçe** a'dâ ta'nesi (83-4)*

*Leblerin **açdıkça** cân nefh eyleyen cânâna bak (89-3)*

*Ol cemâl-i mutlakuñ 'aşkında **artdıkça** niyâz (104-2)*

***Çoğaldıkça** tolar kalbe hemm ü gam (120-17)*

*Dil serîr-i cennet-i kûyuñda **buldukça** makâm (148-4)*

*'Âşıkun ma'sûk yolında derdi **artdukça** müdâm (182-2)*

2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

2.1.4.1. -ma- / -me-:

Fiilden fiil yapan **-ma-** / **-me-** eki geçmiş, gelecek zaman, istek, dilek, emir, gereklilik çekimlerinde, fiil kök yahut gövdelerinde, zaman bildiren ekler arasında kullanılarak olumsuzluk anlamlarını ifade etmeyi sağlayan işlek bir ektir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Tevhîde tapşur öziñi kimseye **açma** râzuñı (3-4)*

*'Adâvet **kılma** kimseyle saña nefsuñ yeter düşmen (8-3)*

*Gir bu dert meyhânesine **koma** elden kâseyi (12-8)*

*Sıdkıla gönüm sever **görmeye** cânım iver (17-3)*

*Şu mâhîler gibi kendüñi deryâdan cüdâ **sanma** (19-2)*

*Dühûl-ı erba'in içre şakın **durma** hemân kaç (24-5)*

***Kazma** derin kuyıyı boyuñca var kazadır (32-3)*

*Keşret-i emvâca **bakma** cümle bir dcryâ durur (33-3)*

*Ey gönül gel **ağlama** zârî zârî inleme (37-1)*

*Karâr itmez bu cânım **kalmadı** hîç dermânım (50-2)*

*Dünyenüñ lezzâtına **aldanma** kim (56-7)*

*Gönül virme bu dünyâya başın **uğratma** gavğaya (64-5)*

*Key sakın **çıkma** izinden mürşidüñ (92-7)*

Görmedüm bir 'izzetin kimbulmaya âhir zevâl (106-1)

Riyâ ile bu halkı gel **azıtma** (131-9)

° ömrüñi hîçe **şatma** kendüñi oda **atma**

Her şâm u seher **yatma** yalvar güzel Allâh'a (153-6)

'İbâdet ehli ol dâ'im yüzüñ **kaldurma** toprakdan (155-2)

Zerre **komadı** hep yaka düşdi (187-8)

Şunlar ki **tatmadı** ezel bezminde anuñ cür'asın (188-3)

2.1.4.2. -y-:

Koyup karıncayı gâhi fil eyler (41-14)

İşigine **koya** başın diye şâhâ ne gerek (101-1)

Koyanlar 'akl u idrâki olur mı kimseden bâki (184-3)

2.1.4.3. -şur-:

Tevhîde **tapşur** öziñi kimseye açma râzuñı (3-4)

Şeyhe **tapşur** aña eyle ittibâ' (85-4)

Îmâmdan gayrıya aslâ sakın özüni **tapşurma** (155-6)

2.1.4.4. Çatı Ekleri

Cümle içindeki öznenin ve nesnenin belirlemesinde ve değiştirilmesinde görev üstlenmişlerdir. Ayrıca fiilin çatısını ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük ve işteşlik bakımından değişikliğe uğratmaktadır¹⁹⁷.

2.1.4.4.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri

-dur- / -dür-:

Beni **öldür** sunayım boynumu gel çal nice bir (36-2)

Şuyı **toñdurup** ider taş u toprak (41-19)

Tamuya şöyle **toldurmuş** içinde yok turacak yir (84-4)

Şem'-i 'âşka Mışriyâ **yandur** özüñ yog ol müdâm (104-5)

Suya varduk anlar ile kapların **toldurdılar** (112-11)

Sakın terk eyleyüp tamu kapusın saña **açdurma** (155-4)

197 Nesrin Sis, age., s. 97.

*Ağlayanı **güldürürem***

*Deccâl'i ben **öldürürem** (166-15)*

-t-:

*Taglar gibi **kuşatmış** beñlik günâhı seni (135-5)*

***Akıtdum** nice dem yaşlar gözümde tolu kan içre (152-1)*

***Akıt** aña kurşuni hemân sen delüğinden (198-2)*

-er-:

*Şabr u karârı **gider** işleri devrân olur (52-4)*

*Mısırî'ye uyan kişünün **gider** çürügi işünün (60-7)*

-gür-:

*Gülşen-i vaşluñ nesîmin **irgürüp** bâd-ı sabâ (29-2)*

-ur- / -ür-:

*Murğ-ı cânı bu kafesden **uçurup** şâd ideyüm (150-8)*

***Düşürdi** bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre (152-2)*

*Tuygurur ol illeri tiz **geçürür** billeri (181-4)*

2.1.4.4.2. Edilgenlik Eki

-(ı)l- / -(i)l-:

*Cümle eşyâda birer hâlet **konulmuşdur** müdâm (6-1)*

*Derüñden **açılur** güller Muhammed (28-6)*

*Vechinde yedi fâtiha âyâtı **yazılmış** (31-6)*

***Yorulup** yolda kalmaya o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)*

Sevdâ-yı zülfün kimün takılsa gerdânına (47-2)

*Katre katre **dökilenler** dür midür bârân mıdur (50-1)*

*Niyâzî dest-i kudretdür **yıkılmaz** bilmiş ol nakşın (68-5)*

*Yaraşur va'z aña hâkka ki yañar **yakılur** her dem (84-5)*

Buyrılan emrin hilâfı alınan tedbîr kamu (90-3)

***Kırıldı** şişesi 'ârûñ bu yolda ihtiyârum yok (93-3)*

*Hep birer kaftan **virildi** dostlaruma hem baña (112-10)*

*Yıkıldı kal'a-ı küfrüm **yapıldı** dînüm îmânum (116-2)*

*Bilmezem n'oldı **kesildi** âh ile zâr kalmadı (179-3)*

*Taşradan **varılmaz** biñ yılda erilmez (196-4)*

*Ol nefha ile **işidilür** ma'nî-i hikmet (198-16)*

-n:

Edilgenlik anlamının ünlü veya “I” ile biten fiillerde **-ln-** / **-lin-** eki ile sağlanmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir **bilinmez** emr irişmedi dahi bu yüzde kim (11-3)*

***Bulalmaz** lâ-mekânîdür bilinmez bî -nişânîdür (45-4)*

*Na'ra-'i İsrâfil oldı cümleye **çalındı** şûr (49-2)*

*Darb-ı zikir olmasa gönül pası **silinmez** (73-2)*

*“Ev ednâ'nuñ bahrine hergiz gemi **salınmaz** (73-4)*

*Bahr-ı 'ilminden **bilindi** hikmet-i levh u kalem (115-3)*

***Bilinmez** devre-i kübrâ haber vir sen bu suğrâdan (133-5)*

*Eşcârda sazlar **çalınur** dallarda meyve **salınur***

*Sen sunmadın ol **yolınur** her emrüne fermân kamu (151-5)*

*Her yañaya **çalınduk** çok adları takınduk (164-3)*

*Her ne kadar aña sen şetm eyle sen **alınmaz** (165-4)*

*Şeytânı sürdi Raḥmân levhinden ol **silindi** (171-2)*

*Küp olmuş idi hamra hamruñ küpi **delindi** (171-4)*

*Ne toğarlar ne **tolnurlar** anlar (190-5)*

2.1.4.4.3. Dönüşlülük Eki

-n:

Ünlü ile biten kelime kök ve gövdelerine **-n-**; ünsüzle biten kelimelerden sonra **-ln-** / **-lin-** şeklinde eklenmiştir. Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren kullanılan bu ek dönüşlülük tabanı yapmaktadır¹⁹⁸. Divanda tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

198 Zeynep Korkmaz, age., s. 128.

*Mazhar aña 'ayn-ı zâhir **görinür** gider gamı (6-3)*

*Her kanda baksam **görinür** gözlerüme sırr-ı ezel (15-3)*

*Ne **büründi** bakduğuñca özine (38-7)*

*Velî 'ârif olan lutfâ **sevinmez** kahra **incinmez** (80-4)*

*Kaşuñ mihrâbını şimdi Niyâzî kible **idindi** (130-5)*

*Var şemme vechullâh'ı bul tâ **görine** saña ol il (151-25)*

*Kırk yılda ere irdük bu şohbete **irince** (164-2)*

***Şoyunup** abdâlolan hünkâr-ı 'aşka essalâ (167-3)*

*Bir dil ki Hâk'uñ zikri ile **olınaya** mu'tâd (198-5)*

2.1.4.4.4. İşteşlik Eki

-ış- / -iş-:

Fiil kök ve gövdelerine gelerek, fiildeki kavramın birden fazla özne tarafından yapıldığını ifade etmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir bilinmez emr **irişmedi** dahi bu yüzde kim (11-3)*

*Hâzırüm ben hünerüñ vâr ise gel **görüşelüm** (36-4)*

*Geçer andan gönüle hem **yetişür** câna değer (57-2)*

*Zerreler şemse güneş **irişdi** vahdet kânına (76-7)*

***Bilişdik** bunda hem ihsânlar itdi (157-8)*

*Geldük iştiñ tâ ucına **irişdük** âhir gücine (174-3)*

2.2. Çekim Ekleri

2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1. Çokluk Ekleri (+lar / +ler)

Çokluk eki, isimlerin çokluk biçimlerini yapmak için kullanılan ek olup eklendiği isimleri diğer kelimeler ile biraraya getirmemektedir. Zira çokluk eki sözler arasında bağ kuran bir ek değildir. Bu bakımdan isim çekim eklerinden farklıdır¹⁹⁹. Çokluk eki **+lar** / **+ler** Eski Türkçe'den günümüze kadar değişime en az uğramış isim çekim eki olup Eski Anadolu Türkçe'sinde de **+lar** / **+ler** şeklinde kullanılmıştır. Eserde **+lar** / **+ler** çokluk eki dışında –sınırlı sayıda olsa da– çokluk kavramını ifade eden **+an**, **+en**, **+z** eklerinin

199 Günay Karaağaç, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 325.

varlığı da saptanmıştır. Hatipoğlu +z ekini çokluk eki olarak kabul ederken; +an ve +en ekini kelimeye küçültme anlamı katmasından dolayı çokluk eki olmadığını ifade etmiştir²⁰⁰. Von Gabain ise +z ekinin ikilik anlamı kattığını vurgulayarak +an, +en ekinin çokluk eki olduğunu belirtmiştir²⁰¹. Arapça ve Farsça dillerinden dilimize geçmiş olan kelimelerin çokluk şekilleri de +lar, +ler ekleri kullanılarak yapılmıştır. Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

+an:

oğul+an > oğlan “oğul; çocuklar”

*Eger öldürmese **oğlanı** soñı fâsık olurdu(101)*

+en:

er+en > eren “Er’in kuraldışı çoğul şeklidir.”

*Göñülleri toldurur **erenlerüñ** halveti*

*Ölüleri dirildür **erenlerüñ** halveti (181)*

+z:

kö-z > göz

***Göz** kulak dil kapuların bağla muhkem bir zamân (12)*

+lar / +ler:

***Felekler** de görüp anı döner edvâr olur peydâ (2-5)*

***Taglar** yemişli bâğ olur cümle cihân bostân saña (3-8)*

*Zâhir oldı gizli **sırlar** virdi Hak bürhân baña (5-4)*

*Velî n’idem ki kâr itmez bu **öğütler** saña aşlâ (8-4)*

*Gördüm bu **âlemler** kamû benüm vücûdumla-țolu (15-6)*

*Dañi bununla hatm olur bu **yollar** (18-3)*

*Şu **mâhîler** gibi kendüñi deryâdan cüdâ sanma (19-2)*

***Sular** gibi çağ çağ tolaşuram tağ tağ (20-4)*

***Leblerüñ** feyzine mu’tad eyledüñ çün ağzumu (21-2)*

200 Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 29-165.

201 Çeviren: Mehmet Akalın, A. Von Gabain Eski Türkçe Garameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 62.

Taşlar ile döğünüp insânı bulmazsa ne güç (22-2)
 Hep **güzeller** arasında buldı hüsnüñ çün revâç (23-1)
 Civâr-ı Tuna'da olan **karındaşlar** çeker zahmet (24-5)
 Kamu **müşkiller** yanuñda hall ola
 Cümle yañlış **işlerüñ** ola sıhâh (25-8)
Âşıklara dildâr-ı bekâdan haberüm var (31-1)
 Çalışduğın **sihirler** ha bir kırî 'anâdur (32-1)
 Sûre sûre **yazılanlar** hat mıdur Kur'ân mıdur (50-4)
 İlm-i ledün dersini 'arif olan **kişiler** (52-2)
 Cümle tağıldı başumdan kalmadı **hâldaşlar** (55-6)
 Yalnız kaldum döküldi kalmadı **koldaşlar** (55-7)
 'Alemi ucdan uca yakaydı **ateşler** (55-2)
 Sürüp dergâhuña **yüzler** döküp yaşı yere **gözler**
 Bir olsa gice **gündüzler** ne güzeldür ne güzeldür (61-3)
 İlâhi **tevbeler** olsun bir dahi mey içmeyem (66-3)
 Kavseyne irişince varur gelür **gemiler**
 Libâsın tazeler ancak **'akıllar** bunda hayrândur (68-6)
 Yaz olur **kuşlar** çağırur hû deyu Allâh deyu (69-4)
 Bir 'aceb **hatlar** durur geh yazılır geh silinür (72-6)
 Çıkar ağzından **ateşler** yakar şeytân-ı mel'ûnı (84-3)
 Kapusunda **pâdişâhlar** kul olan sultâna bak (89-6)
 Ol **münâfıklar** vezîr olsuñ ya bek (96-1)
 Geh açılup şâd olup **güller** gibi handân gerek (100-12)
 Halka-i zikri kurmuş **'âşıklar** (117-3)
 Bî-duhân **odlar** yakup bu sînemi külhân iden (127-1)
Giceler tâ subh olunca iñledür bu derd beni (129-4)
 Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürken (136-3)
 'Arş-ı a'lâda **melekler** cem'ine sultân iden (137-2)
Taglar dahi tayanmaz anuñ yüzine karşı (138-5)
Güllerin sünbüllerin bülbüle demsâz eyleyen (141-3)
 Eşcârda **sazlar** çalınur **dallarda** meyve salınur (151-5)

2.2.1.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs “-m”

Eski Anadolu Türkçesinde teklik 1.şahıs iyelik eki olarak **-m** ünsüzü kullanılmıştır. Teklik 1.şahıs iyelik eki ünlü ile biten kelimelere doğrudan gelirken; ünsüzle biten kelimelere ise yardımcı ses **u** ve **ü** ünlü seslerini alarak eklenmiştir²⁰². Bunun yanı sıra metnimizde sadece bir örnekte yardımcı ünlünün düz yazıldığı tespit edilmiştir. Divanda seçtiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir;

*Olmazsa çâre **derdüme** âh hayretâ vâh hayretâ (7-6)*

*Ucından **sırrıma** dâ'im irişür (13-5)*

*Benven şu mahv-ı mahz-ı zât buldum **vücûdumdan** necât (15-1)*

*Sıdkıla **gönlüm** sever görmeye **cânum** iver (17-3)*

*Leblerüñ feyzine mu'tad eyledüñ çün **ağzumu** (21-2)*

*Pîrdür **envârum** Hak'dur **etvârum** (34-3)*

*Beni öldür sunayım **boynumu** gel çal nice bir (36-2)*

***Azuğum** yok **yazuğum** çok yolda dürlü korku var*

***Yolum** alursa n'ola ger dîv ü şeytân bî-haber (39-6)*

*Oñmaduk **başum** gavğaya salduñ*

***Padişâhum** seyrâna kasduñ var (48-6)*

*Döne döne yanmadan dermân umardum **derdüme** (50-7)*

*İşigine **yüzüm** sürsem ne güzeldür ne güzeldür (62-4)*

*Bükülmez neyleyüm **gönlüm** balâdur (67-4)*

*Dermân arardum **derdüme** **derdüm** baña dermân imiş*

*Bürhân arardum **asluma** **aslum** baña bürhân imiş (78-1)*

*Bulmağa anı dü 'âlemde **begüm** sultân gerek (100-2)*

*Ah u vâh- firkât ü hicrâne yanmağda **dilüm***

***Gözlerüm** kan ile tıldı bu **yanagum** üsti al (106-7)*

*Gördüm seni **efkârum** yağmadur alan alsun (144-1)*

*'**Aklum** dahi her **varum** yağmadur alan alsun (144-2)*

***Kalbüm** marazından kurtılam diyen (146-1)*

*Gerçi her köşede **şeyhüm** dir çokdur (146-2)*

*Bu şehre irişdi **yolum** dört yanı düz meydân kamu*

202 Hatice Şahin, age, s. 50.

*Aña giren görmez **ölüm** içer âb-ı hayvân kamu (151-1)*
*Akıtum nice dem yaşlar **gözüm**den tolu kan içre (152-1)*
*Yakın geldi tulû'a şems-i **rûhum** (157-4)*
*Bu gün **günüm** toğar elhâmdülillâh (157-4)*
Kaldı başum anuñçün fitne vü âl içinde (161-8)
*Haq'dur bu **sözüm** hakla inkârına tayanma (165-1)*
***Vücûdum** Haq vücûdudur (166-18)*
***Benligüm** anlar alup bu varlığum tâlân ola (168-4)*
*Yerinme **nâkışum** deyü kemâl ehlini gördükde (170-3)*
*Kıldı beni **rabbüm** emîn ya sen beni ya ben seni (173-3)*
*Gördüm anuñ zikrine '**azâlarum** dil oldu (180-3)*
*Dilberâ gamzeñ okı **içüm** tolu kan eyledi (186-1)*
*Nideyüm **sabrum** bî-vefâ düşdi (187-3)*
*Bir yüze düş oldu **gözüm** yüzbiñ gezer dîvânesi (188-1)*
*Bir zamân bülbül gibi **efgânnum** ağdur göklere (189-2)*
***Nefsüm** dime şol dîve ki ilter seni şerre (198-6)*

Teklik 2. Şahıs “–(u)ñ / –(ü)ñ”

Eski Anadolu Türkçesinde teklik 2. şahıs iyelik eki ünlü ile biten kelimelere –ñ; ünsüzle bitenlere –(u)ñ ve –(ü)ñ yardımcı sesleri eklenerek yapılmaktadır²⁰³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Yağma idersün **varlığıñ** gider gönülden **tarlığıñ***
*Mahv eylesün '**ağyarlığıñ** yâr olusar mihmân saña (3-2)*
*Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cânıla **gönlün***
*Ki her bir **sözün** içinde tıyasın cevher-i ma'na (8-5)*
***Himmetün** dâ'im bu olsun kim Haqq'ı aňlayasın (12-9)*
*Tut **kulağıñ** kim sañadur cümle dillerden hitâb (14-6)*
*Hep güzeller arasında buldı **hüsnün** çün revâç (23-1)*
***Lisânun** vahy-i Haq söyler Muhammed (28-8)*
*Bize **tevhidün** ola dâ'im ma'âz (30-4)*

203 Ahat Üstüner, age, s. 172.

- 'Aşkuñ kime yâr olur dâ'im işi zar olur (47-1)*
Yârelerüñ oñılacak çağıdur (51-1)
Yoluñda cân u bâş virmek ne güzeldür ne güzeldür (61-1)
İçüñe hırsı almışsan işüñ şeytana tolanur (64-3)
Varlığıñ mahv eyleyüp meydâna gel (107-1)
Dükendi 'ömrüñ ey gönül hebâ yerlerde gafletle (109-3)
Lûtfuñla insân eyledüñ vaşluñla handân eyledün (114-4)
Gözüñ aç perdeyi kaldur kuracak yir mi gör dünyâ (128-2)
Şaçuñla kirpiğüñ kaşuñ heme evşâf-ı nakkâşuñ
Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim ilerü süre ferzin (130-3)
Rahmetüñ Mevlâ dahi artuğdur (132-2)
Havâdisden mukaddesdür vücûduñ
Cemâl-i zât-ı a'lâdur şuhûduñ (134-6)
Nefsüñi sen bilmedin Sübhân'ı arzularsın (135-2)
Çevgân ile topuñ yok meydânı arzularsın (136-2)
Sular gibi yüzüñ yire sür kalma yoluñdan (138-7)
Aşl-ı makşûd oldu dîdâruñ (148-5)
Dükeli dâr u diyâruñ raht u bahtın terk idüp (150-4)
Sen sunmadın ol yolınur her emrüñe fermân kamu (151-5)
Yoldaşuñ lâm oldu senüñ (166-2)
La'l-i cânân olalıdan ey Niyâzî meşrebüñ (186-12)
'Aşka 'uşşâkuñ da'vet itmişsin (187-7)
Zühdüñi ko 'aşka düş ehl-i cenân itsüñ seni (189-1)
Başuñda dürlü boran olmayaydı (193-4)
Sorduk bilenlere yüzüñ görenlere (196-3)

Teklik 3. şahıs “-ı / -i; -sı / -si”

Teklik 3. şahıs iyelik eki ünsüzle biten kelimelere **-ı, -i**; ünlü ile bitenlere **-sı/-si** şeklinde eklenmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ve inceleme altına aldığımız eserlerde hep düz şekliyle yazıldığı tespit edilmiştir²⁰⁴.

204 Ahat Üstüner, age, s. 172.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gör bu fânûsı ki anuñ şem'i o İdi nûr-ı zât (16-5)

Gicesi yok dâimâ olmuş şabâh (25-7)

'Aşka düşüp râhatı mihnet olur (26-4)

İsteyen yâri izlesün pîri (34-2)

'Âlimlere ebced hocasi olmak olur 'âr (46-3)

Dîdeyi giryân idüp sînesi biryân olur (52-3)

Ser-i 'uşşâkı top eyler anuñ kim raksı çevgândur (68-4)

Hem çıkar târihden girü esâsı kalmasun (71-2)

Ateş-i ruhsâr ile yanmış kararmış çehresi (89-5)

Gel bu ^c ırz u nâmûsı kıl fâr u mâr (92-4)

Şunuldi nâmesi yâruñ dürrüldi defteri varuñ

Kırıldı şişesi 'âruñ bu yolda ihtiyârum yok (93-3)

Hiç bekası yokdur anuñ tiz geçer (99)

Nice biñ cân anuñ olsun fedâsı (134-7)

Sînesi nûr ile eyle(ce) tolmuş (146-3)

Tâlib-i Hakk'ıñ devâsız derd dürrür sermâyesi (182-1)

Artar anuñ dembedem akrân içinde pâyesi (182-2)

Mısriyâ şol feyz-i akdes nûrı oldı dâyesi

Mülk-i Süleymân anlaruñ yanında bir virânesi (188-6)

Haq kazâsına rızâ vir bula kalbüñ vüs'ati (192-4)

Çokluk 1. şahıs “–muz / –müz; –(u)muz / –(ü)müz”

Eski Anadolu Türkçesinde çokluk 1. şahıs iyelik ekleri –muz / –müz; –(u)muz / –(ü)müz eki olarak tespit edilmiştir²⁰⁵. Eserimizde dönemin önemli özelliklerinden yuvarlaklaşmanın varlığı, 1. çokluk şahıs iyelik ekinde tespit edilememiştir. Bilhassa 1. çoğul şahıs iyelik eki ünsüzle biten kelimelere –(ı)muz / –(i)müz şeklinde –ı ve –i düz ünlü yardımcı sesleri ile eklenmiştir.

205 Ahat Üstüner, age, s. 172.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Erimüz erdür pîrimüz pîrdür

Karamuz nûrdur yirimiz turdur (34-1)

Eyledi hevâ gâret oldu işimüz 'âdet (42-2)

Anuñ için bir nefes ayılmadı mestânımız (72-1)

Şol ruh u zülfüñde bulduk küfr ile îmânımız (72-2)

Adın işidürken il oldu şükür mihmânımız (72-3)

Hamdülillâh kim kabul oldu bu gün kurbânımız (72-4)

Artı bezm-i vahdet içre günbegün seyrânımız (72-7)

Kalbimüzi yakdı derdi kaddümüzı kıldı dâl (106-5)

Nasîbimiz kadar elhamdülillah (157-8)

Şerbetimiz dükenmedi içenleri usanmadı (159-7)

Bizüm de mihnet imiş kısmetimiz ezelde (161-8)

Halkuñ artuk eksiğine keylimüz yokdur bizüm

Kimseye ta'n itmeye hiç dilimiz yokdur bizüm

Lâ-mekândan gelmişüz biz ilimiz yokdur bizüm

Her seher bülbül gibi nâlân olan añlar bizi (177-2)

Biz şol abdâlız bırakduk egnimizden şalımuz (178-4)

Ey Niyâzî katremüz deryâya saldı biz bu gün (178-8)

Çokluk 2. şahıs “-ñuz / -ñüz; -(u)ñuz / -(ü)ñüz”

Eski Anadolulı Türkçeçsinde çokluk 2. şahıs iyelik ekleri **-ñuz / -ñüz; -(u)ñuz / -(ü)ñüz** ekleridir²⁰⁶. Dönemin önemli ses hadiselerinden olan yuvarlaklaşma teklik 2.şahıs iyelik ekinde etkili olmuştur. Ekte görev yapan yardımcı sesler genellikle yuvarlak yazılmış olmasına rağmen bazende düz-dar ünlülüdür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Münkirleri dahl ider kime söziñüz dimez" (52-6)

Hor hor uyurken başuñuz Mısri'yi ol vakt asuñuz

Buluñ ziyân u assıñuz ya ben sizi ya siz beni (174-5)

206 Ahat Üstüner, age, s. 172.

Çokluk 3. şahıs “-ları, -leri”

Türkçemizde çokluk 3.şahıs iyelik ekini gösterebilecek bir ek bulunmamasından teklik olan **-ı** ve **-i** çokluk eki olarak kullanılmıştır. Faruk Kadri Timurtaş bilhassa **-lar** / **-ler** eklerinin eke değil kelimeye ait olduğunu vurgulayarak iyelik eki getirilen kelimenin çokluk eki olduğunu belirtmiştir²⁰⁷.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gülleri açtı fenâsında farkile resmiyâ (11-4)

‘İlm-ı Füuş’la tamu **odları** söyünür kamu (17-6)

Ferhâd’leyin gözinüñ **yaşları** pınar olur (47-4)

Enbiyânuñ âsmânî Hâk gibidür **sözleri**

Evliyânuñ **sözleri** tezyin dürür itme gurûr (49-4)

Şabr u karârı gider **işleri** devrân olur (52-4)

Tâ **kaşları** mihrâbına kıldıkça nigâhı (70-3)

Şerî’atüñ **sözleri** hakîkatsuz bilinmez

Hakikatuñ **sırları** tarîkatsuz bulunmaz (73-1)

Mürşidi olmayanlaruñ **bildükleri** gümân imiş (78-6)

Hep mülâzim kulluğında bu cihânuñ **şehleri** (89-6)

Diri kılan **tenleri** zinde iden **cânları** (94-7)

Hâk mezhebi **mezhepleri** deryâ-yı zât **meşrepleri**

Hâsıl kamu **matlabları** kadr içredür her an kamu (151-12)

Cüda düşüp ilinden **defterleri** çalındı (171-6)

Okları kavs-i kazânuñ kuvvetince yol alır (172-2)

Göñülleri toldurur erenlerüñ halveti

Ölüleri dirildür erenlerüñ halveti (181-1)

Tuygurur ol **illeri** tiz geçürür **billeri**

Yakın ider **yolları** erenlerüñ halveti (181-4)

Sâkı-i bezm-i elest peymânesin **içenleri** (185-6)

Meydân-ı ‘aşka girdiler Hâk yolunuñ ‘âşıkları (195-1)

207 Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 65.

2.2.1.3. Hâl Ekleri

İsmi hâlleri, isimlerin diğer sözcüklerle münasebeti esnasında içinde bulunduğu durumdur. Bu münasebete tâbi olan isimler bazen ekli bazen de eksizlerdir. Süer Eker hâl eklerini, cümle içindeki isimleri diğer kelimelere değişik anlam ilişkileri çerçevesinde bağlayan biçim birimi olduğunu; Koç hâl ekini cümle içindeki ismin görevini belirleyen ve ismin diğer sözcüklerle ilişkisini gösteren dil bilgisi ulamı olduğunu belirtmiştir²⁰⁸. Hâl eklerini isimleri farklı münasebetler için değişik hâllere sokan ekler olarak tanımlayan Muharrem Ergin bu ekleri şöyle sıralamıştır: “Yalın hâli, ilgi hâli, yapma hâli, yaklaşma hâli, bulunma hâli, uzaklaşma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli²⁰⁹. Demiray ise hâl eklerini, isim hâlleri başlığı altında “Yalın hâl, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli ve ayrılma hâli” diye beşe ayırmıştır²¹⁰. Eser içinde varlığı tespit edilen hâl eklerinin durumu günümüz Türkiye Türkçesi ile hemen hemen aynı yapıdadır.

2.2.1.3.1. Yalın Hâli (Nominative)

Türkiye Türkçesinde ismin yalın hâli eksiz biçimde kullanılmaktadır²¹¹. Mehmet Hengirmen yalın hâlin, ismin herhangi bir hâl eki almamış biçimi olduğunu belirtmiştir²¹². Zeynep Korkmaz ise ismin yalın hâlini “adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan durumu” olarak tanımlarken; yalın hâlde olan bir ismin çokluk ve iyelik eklerini de alabileceğini “dag, dağlar, dağımız” belirtmiştir²¹³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Kulluğa **bil** bağlar iseñ şâm u **seher** ağlar iseñ*

***Sular** gibi çağlar iseñ tiz bulunur ‘ummân saña (3-10)*

*Her ne **söz** kim söylenür ‘âlemde Türki yâ ‘Arab*

*Tut kulağın kim sanadur **cümle** dillerden **hitâb** (14-6)*

*Muhtdür Allah seni her işün ol **halk** ider*

208 Nurettin Koç, Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1992, s.20, Süer Eker, age, s. 279-280.

209 Muharrem Ergin, age, s. 283.

210 Kemal Demiray, Temel Dilbilgisi, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1991, s. 105.

211 Hatice Şahin, age, s.51.

212 Mehmet Hengirmen, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınları, Ankara 1999, s. 410.

213 Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 267.

Mekr-i Hudâ'dan sakın **bal** sanduğuñ belâdur (32-2)
 Bâtınâ **ay gün felekler cümle** fermânuñdur (40-4)
 Katre katre dökilenler dür midür **bârân** midur
 Zerze zerze görinenler **hat** midur **reyhân** midur (50-1)
 Encüm ile şems ü **kamer** ateşlere düşmüş yanar
Yir oturup **gökler** döner ark u **semâ** halvetdedür (53-4)
 'Âlemi ucdan uca yakaydı **ateşler** (55-2)
 Sürüp dergâhuña **yüzler** döküp yaşı yere **gözler**
 Bir olsa **gice gündüzler** ne güzeldür ne güzeldür (61-3)
Dil derdini dildânna takrîr ideyin dir (70-1)
 Vâr kelâmında **işâret** me'hazine bunlaruñ (71-7)
 Lutf ile **dün gice** geldi bize teşrîf itdi yâr (72-3)
Kesret içre bilmediler ferd ü **tenhâ** olmuşuz (76-2)
Nefs elinden kurtılana **cennet** olmuşdur turag (86-4)
 Kapusında **pâdişâhlar kul** olan sultâna bak (89-6)
 Hâk 'ilmine bu 'âlem bir **nüşa** imiş ancak
 Ol nüşada bu **âdem** bir **nokta** imiş ancak (91-1)
Yağmur gibi yağarsa **belâ** sen baş açarsın
Cân virmege **dost** yolına kurbâna mı geldüñ (95-3)
Kalp evi hep hûr u gilmân **cennet** ü **rıdvân** gerek (100-9)
 Gel **hakîkat** 'ilmini sen de okı
 Bir **kadem baş** mekteb-i 'irfâna gel (107-2)
Haber vir bize cânân illerinden (134-1)
 Çek sîneñe **dağ** üzre **dağ** şol haste cânuñ ola **sağ**
 Şâyed ola **tağ** üsti **bâğ** ola **yârân** kamu (151-27)
 Akıtdum nice dem yaşlar gözümden tolu **kan** içre (152-1)
 Hep gökleri indirseler **şerbet** ile taldursalar (159-1)
Kesret idi bir oldu **şûret** idi **sır** oldu
Zulmet idi **nûr** oldu bu âyete irince (164-6)
 Yağa yağa **kül** ider her diken **gül** ider (181-1)
 Fakr u **zillet** derd ü **mihnet** ol gürûhuñ 'izzeti (192-1)
 Biten dürlü **çiçekler** solmayaydı (193-2)
 Deryâ olup dürlür şaçar Hak yolunuñ 'âşıkları (195-3)

Yabanda yâr olmaz sendedir dost ili (196-4)

Añlamaz illâ kelâmum şeş cihet vîrânesi (197-4)

İniş dahi yokuş bir olup cümle yanında (198-22)

2.2.1.3.2. İlgi Hâl Eki (Genetiv)

Eserimizde ilgi hâl eki **-uñ / -üñ** ve **-nuñ / -nüñ**’dür. İlgi hâli ünlü ile biten isimlerin sonuna **-nuñ / -nüñ**; ünsüzle biten isimlere **-uñ / -üñ** şeklinde getirilmektedir. Teklik 1.şahıs ve çokluk 1.şahıs zamirlerine **-üm** şeklinde eklenmiştir. Şahıs zamirlerinde meydana gelen bu değişiklikte yuvarlaklaştırıcı dudak ünsüzü **m**’nin etkisinin olduğu ileri sürülmektedir. İsmi başka bir isimle ilgisi olduğunu gösteren bu ilgi hâli kelimelere bazen ekli bazen de eksiz olarak eklenmektedir²¹⁴. Eksiz ilgi hâli belirtisiz isim tamlaması yapmaktadır. Bu ek yalın hâl ekine benzese de belirtilmemiş bir ilgi hâli şeklindedir²¹⁵. Ekli ilgi ise belirtili isim tamlaması yaparak kelime grubuna mensubiyet, aitlik ve iyelik anlamları katmaktadır²¹⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gördüm bu ‘âlemler kamû benüm vücudumla tolu (15-6)

‘Diñmez gözünüñ yaşı yanar içi nâr olur (47-1)

Evliyânun sözleri tezyîn dürür itme gurûr (49-4)

Dünyenün lezzâtına aldanma kim (56-7)

İçindeki cân kuşunuñ eğlencesi tevhîd olur (60-7)

O yollaruñ mugaylânı’âşıklarun gülîstânı (62-3)

Başumuñ menzili mihnet-serâdur (67-3)

Hakîkatun sırları tarîkatsuz bulunmaz (73-1)

Ayağınun altına döşe yüzini çiin bisât (83-2)

Fena meydânınun merdî olan er (88-5)

Hep mülâzim kulluğında bu cihânun şehirleri (89-6)

‘Âlem anuñ hüsninün şerhinde olmuş bir kitâb (89-7)

Dil tahtınun serveri nefesidir kâmilün (94-1)

Derde düşenün derdine dermâna mı geldün (95-7)

214 Muharrem Ergin age, s.284.

215 Gülsel Sev, Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s.120.

216 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 1992, s. 381-383.

- Cânuñ ilindeki şems ü mâhı bul (103-1)*
Ol gözleri fettân dili sengînuñ elinden (111-1)
Ol cihânuñ fahrinüñ sırrına kurbân olayum (119-1)
Ol risâlet bâğınuñ anlar gül-i gülzârıdır (119-2)
Ben anuñ ayağının tozına kurbân olayum (119-5)
Göñlümuñ tahtında sultânumdur Allâh hû diyen (129-2)
Eger cân ise hüsninüñ behâsı (134-7)
Birer hâle cihânuñ halkı bir bir râzı olmuşlar (143-3)
Bizüm de mihnet imiş kismetimiz ezelde (161-8)
Karnı içiyken anuñ deryâlaruñ yatağı (176-2)
Zîra bunuñ alnıdır levh u kalem turağı (176-5)
Anuñ için arturur 'âşıkların efgânını (185-3)

2.2.1.3.3. Yönelme Hâl Eki (Dativ)

Cümlede yükleme bağı olarak isim soylu sözcüklerin gösterdiği nesneye , şahsa, kavrama; yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme anlamlarını katan bu eke yönelme hâl eki denir²¹⁷. Berke Vardar yönelme hâl ekini adın belirttiği kavrama dönüşü veya yönelişi anlatan durum olarak tanımlamıştır. Ayrıca datif ekin Türkçede –a / –e ünlü sesleriyle sağlandığını ifade etmiştir²¹⁸. Bu ek Eski Türkçe döneminde –ga / –ge şeklindeydi. Batı Türkçesine geçerken ek başındaki –ğ, –g ünsüzleri düşmüştür. Niyâzî-i Misrî Divanından yönelme hâl eki ünsüzle biten kelimelere –a / –e ünlüsüyle; ünlü ile biten kelimelerde olduğu gibi –y– yardımcı ünsüzünü alarak eklenmiştir²¹⁹.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- ‘Aşkuñı eyle iki ‘âlemde bana âşinâ (1-5)*
Sermâye bu yolda hemân teslim olur buña inan (3-3)
Zât-ı ‘ilme Mustafâ esmâya Âdem’dür emîn (4-1)
Mu’adil olmaz ol zevke hezârân ðennile selvâ”(8-6)
Devlet-i dünyâ seni bir rûtbeye muhtâc ider (10-2)
Bu cihâna toğdı rûhen nûr-ı aşl-ı şâfiyâ (11-1)

217 Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989, s. 162.

218 Berke Vardar, Açıklamalı Dilbilimi Terimler Sözlüğü, Multilingual Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s. 225.

219 Muharrem Ergin, age, s.284 – 287, Hatice Şahin, age, s. 52.

Gir bu dert **meyhânesine** koma elden kâseyi (12-8)
 Mekteb-i '**irfâna** gir okı bu 'ilmüñ aslını (14-4)
 Yakup 'aşk **odına** cânı meşâmuñ bû-yı tevhîd it (19-1)
 Dünyâ gamından geçüp **yokluğa** kanat açup (20-6)
 Ey Niyâzî iremezsüñ ölmeyince **vuşlata** (23-5)
 Hem yanuñda **düşmene** lâzım silâh (25-4)
 Ey Niyâzî dost iline **uçmağa**(25-9)
Zikre meşgul ol şakın olma ırâh (26-1)
 Derdlü **kullara** yine sensin melâz (30-2)
 Sensin âhir **cümlemüze** müste'âz (30-1)
 Gel kim **yâreñe** dürlü devâdan haberüm var (31-2)
 Gel öli iseñ **sözlerüme** tut kulağuñ kim (31-3)
 Artdı gündən **güne** feryâdun senüñ (38-3)
 Bir devâsuz **derde** düşdüm âh ki lokmân bî-haber (39-3)
 Saykal ur mir 'ât-ı **kalbe** taşraya bakmağı ko (40-6)
 Cândan saña tâlib kıl her **tâ'ate** râğıb kıl
 Bir **pîre** müşâhib kıl hıdmet yolını göster (42-4)
 Yolları ne var ayru ise hep **saña** âşık
 Cümle seni ister **saña** didâra gelürler (43-8)
 Varlık cibâlin kesüp dost **iline** yol ider
 Ferhâd'leyin gözinüñ yaşları pînar olur (47-4)
 Na'ra-'i İsrâfil oldu **cümleye** çalındı sûr (49-2)
 Döne döne yanmadan dermân umardum **derdüme** (50-7)
 Encüm ile şems ü kamer **ateşlere** düşmüş yanar (53-4)
 Nicesi tâkat getürsün **aña** karşı Mısrî kim (55-9)
 Güç getürme **kendüñe** geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)
Mihnetlere râğıb ol âsâna irem dirseñ (98-1)
 Görinür oldu her gâhi **gözüme** vech-i cânânım (116-1)
Derdsizlere diken görünür gerçi Niyâzî (121-5)
 Katı Mecnun durur **buña** gönül virüp turan insân (128-2)
 Sorma güzelüm **añlara** 'llâ'haberin sen (138-10)
Kimseye iz virmemiş bu yolda revân eyleyen (141-4)
 Kim ki cândan geçmez ise deñ **bize** yâr olmasun (142-1)

Dünyâyâ anlar girmede girdiyse de eğlenmedi (151-16)

*Tuysa bunu halk-ı cihân **katresine** vireydi cân*

*Olmaz behâ kevn ü mekân bu halvetüñ **şerbetine** (159-4)*

*Yanlış haber söylemiş **sîze** viren salığı (176-1)*

*Halkuñ artuk **eksiğine** keylimüz yokdur bizüm (177-2)*

*Tâ'atüñ **ihlâşa** irmez 'ilm ile a'mâl ile (182-3)*

*Bu nâr-ı '**aşka** yananlar bihâr-ı **şevka** talanlar (184-4)*

*Her kimüñ kim **şehrine** uğradı 'aşkun 'askeri (186-2)*

*Zühhd ü **tatvâya** yâr idüm evvel (187-1)*

*Bir **yüze** düş oldı gözüüm yüzbiñ gezer dîvânesi (188-1)*

*Bir zamân bülbül gibi efgânım ağdur **göklere** (189-2)*

*Zulmet içre teşne diller âb-ı **hayvâna** irer (192-3)*

*Rûh anuñ ile itdi **semâvâta** 'urûcî (198-19)*

2.2.1.3.4. Belirtme Hâli Eki (Akkuzativ / Yükleme)

Belirtme hâl eki ismin ve geçişli fiillerin doğrudan etkisi olduğunu gösteren hal ekidir. Belirtme hâl eki, bazen eksiz olmasına rağmen genellikle eklidir. Türkiye Türkçesinde belirtme hâli için **–ı, –i, –u, –ü** ünlü sesleri kullanılmıştır²²⁰. Aksan, belirtme hâl ekinin tümleç ve yüklem arasındaki münasebetin sağlanabilmesi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Demiray, belirtme durumunu yükleme hâli başlığı altında isimlerin **–i** eki almış şekilleri olarak tanımlamıştır. Belirtme hâl eki alan isim cümle içinde belirtili nesne görevindedir²²¹. Eski Türkçe döneminde belirtme hâl ekinin üç farklı şekilde kullanılmıştır.

–ı / –i:

Ekin en yaygın şekli isimlere getirilen **–ğ, –g** ünsüzleridir. Bu ekin Batı Türkçesine geçiş sürecinde düşmesi sebebiyle ekin yardımcı ünlüleri **–ı / –i** belirtme hâl eki olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu hâl eki ünlü ile biten kelimelere **–y–** ünsüzünü alarak eklenmiştir.

²²⁰ Muharrem Ergin, age, s. 231.

²²¹ Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 91, Kemal Demiray, age, s. 105.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Dünya ile ^c ukbâyı ko ^c ûlâ ile 'uhrâyı ko*
Var ol kırı sevdâyı ko matlab yeter Sübhân saña (3-6)
*Bir dem **beni** şâd itmedüñ âh veyletâ vâh veyletâ (7-2)*
*Gir bu dert meyhânesine koma elden **kâseyi** (12-8)*
*Şu vaktin kim çıkup gezdüñ **semâyı** (28-9)*
*Âdemde bulup vaşf-ı **ilâhîyi** Niyâzî (31-7)*
*Kazma derin **kuyıyı** boyuñca var kazadır (32-3)*
*Nice bir 'adi ü katil **fitneyi** ihyâ idesin (36-2)*
***Suyı** toñdurup ider taş u toprak (41-19)*
***Dîdeyi** giryân idiüp sînesi biryân olur (52-3)*
*Bu denî ahvâl-i **dünyâyı** şabîler lu'bine (65-3)*
***Noktayı** fehm eylemektür 'ilm ü hikmetden garaz (82-1)*
***Mürdeyi** zinde idem ol cânlara cânân menüm (125-6)*
*Mısrî'ye ucdan uca her **kûşeyi** zindân iden (127-5)*
*Dirüp **dünyâyı** cem' itme igende (131-6)*
*Topuğuñna çıkmayan **şuyı** deñiz sañursın*
*Sen **katreyi** geçmedin 'ummânı arzularsın (136-4)*
*Halkdan ayırmış yüzini pinhâna çekmiş **özini** (140-11)*
*Sevdüm **seni** hep varum yağmadur alan alsun*
*Gördüm **seni** efkârım yağmadur alan alsun (144-1)*
*Merkeb izinde su görüp **deryâyı** gördüm sanma sen (169-2)*
*'Ârifüñ her bir **sözini** tuymağa insân gerek (178-7)*
*Cânüñ **gözini** açar erenlerüñ halveti (181-5)*
*Şol kadar kıl **nâleyi** kim gülsitân itsüñ seni (189-2)*

—n:

Eski Türkçe döneminde, iyelik eklerinden sonra kullanılan —n belirtme hâl eki teklik 3. şahıs iyelik eklerinden sonra eklenmiştir. Belirtme hâlinin bu şekli eserimizde çok sık yer almıştır. Bu hâl eki özellikle halk edebiyatında daha sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam etmiştir²²².

222 Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 70.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Yüzin gören görür ağıâr içinde yâr olur peydâ (2-15)

‘İzzet isterseñ yûri var bekle zillet **kapusin** (10-5)

Açagör cân **gözin** kim bî-başar nâdânı neylerler (54-3)

İşiginde baş urup şıdk **ayağın** berk basanuñ (57-6)

İşigine koya **başın** diye şâhâ ne gerek (101-1)

Gel ey 'aşk odına pervâne gibi **cânın** atmayan (109-2)

–(n)ı / –(n)i:

Eski Türkçe Döneminde zamirlere getirilen –(n)ı / –(n)i belirtme Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ve incelediğimiz metinde kullanımdan düşmüştür. Zamirlere has olan bu ek, sadece arkaik bir şekilde **bunı**, **anı** işaret zamirlerinde kullanılmaya devam etmektedir²²³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Felekler de görüp **anı** döner edvâr olur peydâ* (2-5)

*Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle **anı** sevdüñ*

***Anı** her kim ki sevdiyse dînini eyledi yağma* (8-2)

*Hep **anı** söyler duyarsın gökten inen dört kitâb* (12-11)

*Ol ‘ayân iken **anı** örter delâil beyyinât* (16-2)

*Geçirüp onı bu **bunı** şol eyler* (41-17)

***Bunı** ancak ya ‘Attâr u yahud Tayyâr olandan şor* (58-4)

*Haber virdi **bunı** Kur‘ân haber vir seb‘-i kurrâdan* (133-7)

*Tuysa **bunı** halk-ı cihân kıtresine vireydi cân* (159-4)

*Çokdan arardum ben **bunı** ya ben sizi ya siz beni* (174-1)

Eksiz belirtme hâli:

*Çok da virme kendüñi dünyâya çek bir dem **elüñ*** (12-2)

*Zerresi zâhir olaydı ger beni yakan **oduñ*** (55-2)

*Ateşüm **yaşum** iñildüm cân içinde gizlidür* (55-4)

*Cism ü cânuñ kı **yükün** yeynildi gör* (77-4)

²²³ Zaynep Korkmaz, age, s. 139.

Yüreğin baş bağını kan eylemiş (79-12)

*Diyâr-ı gurbete saldı 'acep **hâlüm** sorarum yok (93-4)*

*Sürmeğe **yüzüm** sultâna geldüm (117-5)*

*Tarîk-i vaşla **lutfuñ** rehber eyle (124-1)*

2.2.1.3.5. Bulunma Hâl Eki (Lokativ)

İsmi kendisinden bulunma ifade eden fiiller ile münasette olduğunu gösteren durumdur. Kelime grublarında ve cümlede fiilin kendi içinde yaşanan olayları dile getirmek için isim bulunma durumunda olur. Bulunma durum eki **-da / -de; -ta / -te** şekilleriyle kelime kök ve gövdelerine eklenmiştir²²⁴. Karaman, bulunma hâl eki şöyle açıklamaktadır: **+de** ekiyle çekimlenmiş isimler, bağlandıkları yüklemelerin belirttikleri fiillerin nerede, ne zaman, ne durumda gerçekleştiğini dile getirmektedir. Böylelikle, yükleme bulunma, kalma, içindelik anlamları katarak cümleleri tümlerler²²⁵. Bulunma hâl eki Eski Anadolu Türkçesinde tonlu ve tonsuz ünsüzlerden sonra **-da / -de** şekliyle eklenmiştir. Eski Türkçe döneminde ve bazı Türkçe lehçelerinde ekin ünsüz uyumuna tâbi olduğu gözlemlenmiştir. Bu ekin imlâsı kapalı (é...) şeklinde olmasından dolayı kendinden önceki ünsüzün tonlu veya tonsuz olması durumu değiştirmemiştir. Türkçenin bütün dönemlerinde kendini muhafaza eden bulunma (lokativ) hâl eki ayrıca ayrılma fonksiyonu görevini de üstlenmektedir. Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örneklerin çok az bir kısmında tonsuz ünsüzle başladığı da görülmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Hem dahi cümle fena **buldukta** ° aşk bakî kalur (1-3)

*Taşınur **günde** yüzbin can 'adem iklîmine her dem (2-4)*

*Sermâye bu **yolda** hemân teslim olur buña inan (3-3)*

*Her **zamanda** bir velinüñ vechine bunlar ziyâ (4-3)*

***Şûretde** nem var benüm **şûretdedür** ma'denüm (9-3)*

*Bulmadılar hiç bu **şahrâda** biri bir katre âb (12-4)*

*Gör ki nice dere olupdur bu '**ilimde** dört kitâb (14-4)*

***Bâzârda** düzdüm halveti rûz şebüm 'îd ü berât (15-5)*

224 Muharrem Ergin, age, s. 234-235.

225 Tahir Karaman, Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri Türk Gramerinin Sorunları 2, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 278-295.

Cihânda çokdur envâ-'ı 'ulümuñ (18-8)
Ka'bede puthânede çağıruram dost dost (20-3)
 Bilen ider mi **cihânda** nefis ü şeytânile bahş (21-5)
 Şol **göñülde** kim devâma ire ol (26-3)
Çamurda sen Mısırî'yi gördükçe çok başma kim (32-7)
 Mısırî'nüñ **dînde** 'izzeti **zinde**
 Cümle **milletde** hamzevî hordur' (34-7)
 Sen bu **ilde** kimseye yâr olmaduñ (38-2)
 Azuğum yok yazuğum çok **yolda** dürlü korku var (39-6)
Günde bir taş binâ-yı ömrümüñ düşdi yire (39-2)
 Sûretâ bu hirmen-i '**âlemde** sen bir dânesin
 Ma 'na **yüzinde** ne kim var cümle harmânuñdadur (40-3)
 Şol kim ola **vuşlatda** halvet bula **celvetde**
 Bu Mısırî'ye **keşretde** vahdet yolını göster (42-7)
 Har o durur **harmanda** ol buğdayı kor saman görür (44-4)
 Başum **önünde** çevgân **elünde** (48-2)
 Birisi **ma'nâda** biñ lü'lü ü mercâna değer (57-3)
Sende çü cem' oldı hüsin şivesi (59-5)
Yoluñda cân u baş virmek ne güzeldür ne güzeldür (61-1)
 Ol ki **zulmetde** kalupdur dil aña bürhândadur (65-5)
 Hak **katında** suçlu oldum suçlu olan iñiler (69-2)
 Şol ruh u **zülfünde** bulduk küfr ile îmânımız (72-2)
Vuşlatda olan **hayretde** kalan (74-2)
 Her keşâfet kim izâfet gösterir **âyînede** (76-8)
 Ben **taşrada** arar idüm ol cân **içinde** cân imiş (78-2)
 Ne kim takdir idüpdür Hâk olur **elbetde** ol zâhir (80-3)
 Şol esîr-i nefis olan dâ'im mua'zzeb **tmuda** (86-4)
Göñülde himmetidür nûn ile kâf (88-2)
Kapusında pâdişâhlar kul olan sultâna bak (89-6)
Dünyede ölmezden evvel kıl sefer
 Hiç idinme bir **makamda** sen tırak (92-2)
 Derk-i **esfelde** münâfık oldı sek (96-2)
 Gel ey bahr-ı **hakâyıkda** taleb kılmayan aşdâfi (109-1)

- Evvelümde diñmez idi âh u efgâñum benüm (112-1)*
Serseri gamze cihânda nokta-i ma'nâ menüm (125-5)
Garîbüm ben bu 'âlemde mişâlümdür benüm Mecnûn (126-3)
Leylinüñ fecrin getürmez gökteki cevân iden (127-3)
Dilde sırrum sırda sübhânumdur Allâh hû diyen (129-1)
Kimdür anı baña göster şol sular da turmayup (140-5)
Biñde bir tutduñsa biñ yüz beşde biñ tut sözlerüm (141-5)
Eşcârda sazlar çalınur dallarda meyve salınur (151-5)
Beşer dinen bu 'âlemde senüñ sûretle şahsuñdur
Hakîkatde hüviyyetde değilsin yâ Resûlallâh (160-2)
Yer götüren sarı öküz ondört yüzbiñ yaşında"(176-4)
Ey Niyâzî n'oldı sende kayd-ı dindâr kalmadı (179-5)
Hubbî cânımda sırrı zâtımda (183-11)
Niyâzî kaldı hayretde yanar dil nâr-ı firkatde
Düşüp bu dâr-ı ğurbetde dün ü gün eyler efgânı (184-5)
Ne deñlü var ise 'âlemde evşâf (190-3)
Taşradan varılmaz biñ yılda erilmaz
Yabanda yâr olmaz sendedür dost ili (196-4)
Hayvânda da vardur o tamarlarda tolan kan (198-8)

2.2.1.3.6. Ayrılma Hâl Eki (Ablativ)

İsmi fiile bağlayan ve bilhassa fiilin kendinden uzaklaştığını ayrıldığını belirtmek üzere ismin girdiği duruma denir²²⁶. Ayrılma hâl eki, Eski Türkçe döneminde **-dın** / **-din**; **-tın** / **-tin**'dir²²⁷. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde ve inceleme altına aldığımız eserde **-dan** / **-den** şeklinde kelime kök ve gövdelerine eklenmiştir. Bilhassa tonsuz tabanlara **-dan** / **-den** şeklinde eklenmesi ünsüz uyumlarına aykırılığın göstergesidir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Bir nefes gönülüm senüñ 'âşkundan itmegil cüdâ (1-4)*
Anuñçün her bir isminden gelür bir kâr olur peydâ (2-9)
Cândan talep kıl yâruñı vir cânı bul dildâruñı (3-7)

²²⁶ Haydar Ediskun, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s. 111.

²²⁷ Çeviren: Mehmet Akalın, A. Von Gabain, age, s.64.

Gülden cüdâ bir bülbülem âh firkatâ vâh firkatâ (7-4)

Uyan **ğafletden** ey gâfil seni aldamasun dünyâ (8-1)

Bulardan görinen halkuñ vücûdı (13-9)

Saňa **senden** sefer eyle seni sen dû-yı tevhîd it (19-3)

Bakup **kamudan** Hakk'a çağıruram dost dost (20-8)

Can bu **ilden** göçmedin can ânı bulmazsa ne güç (22-1)

Tulû'ı kevkeb-i **şarkdan** mesâlibdür anuñ Mec (24-2)

Nefs ü **şeytândan** emîn olma müdâm (25-3)

Üç **bölükden** üç bölük dahi bölünmüş ey hoca (27-4)

Ol **zamândan** mest-i hüşyâr olmuşam yâ Rab meded (29-4)

Pirden ayrılan **Hak'**dan ayırdur (34-2)

Ardı **günden** güne feryâdun senüñ (38-3)

Meylumi **sivâdan** kes halvet yolını göster (42-3)

Sevdaña **düşeliden** dünyâ baña dâr olur (47-8)

Ger sen idrâk eylemezseñ bil ki **sendendür** kuşûr (49-1)

Deryâ olup turmaz coşar talazlanup **başdan** aşar (53-3)

Gider şirki **göñülden** Hakk'a kim tuğyânı neylerler (54-6)

'Alemi **ucdan** uca yakaydı ateşler (55-2)

'Li meni'l- mülk'hidâsın **işiden** cân kulağı (57-7)

Ene'l-Hak sırrını **cândan** geçüp ber-dâr olandan şor (58-1)

Ciğerden dil n'ola çekerse âhı (67-2)

Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi **uykudan** (69-5)

Tâ **ezelden** biz bu 'aşk içinde rüsvâ olmuşuz (76-19)

Bunca **evşâfdan** görinen bir cemâl (79-3)

Noktayı fehm eylemektür 'ilm ü **hikmetden** garaz (82-1)

Sükkerî helvâdur **andan** hasıl olur inbisât (83-4)

Cümleden evvel saňa lâzım olan (85-2)

Bu 'âlem o **deryâdan** bir katre imiş ancak (91-2)

Talep kıl her sehergâhı **yürekden** eylegil âhı (105-5)

Şudan bir 'ibret almaduñ niçün dâ'im akup çağlar (109-4)

Gâh olur **benden** hakîr hîç kimse olmaz dünyede (113-7)

Cüdâ düşdüm o **Leylâdan** ne hasretdür anı bilmem (126-3)

Her kişiye **kendünden** akreb olan dost zâtıdur (129-7)

*Ne arar kendini **halkdan** böyle pinhân eyleyen (140-11)*

*Akıtdum nice dem yaşlar **gözümde** tolu kan içre (152-1)*

*'İbâdet ehli ol dâ'im yüzüñ kaldurma **toprakdan** (155-2)*

***Hayvândan** ol edaldür kaldı dalâl içinde (161-9)*

*Cân u **dilden** bülbül-i gülzâr-ı 'aşka essalâ (167-4)*

*Kamîs-ı pür-nesîm ile o **cânândan** haber geldi (170-1)*

***Gözden** akıdur yaşı erenlerüñ halveti (181-3)*

*Nefha-i Rahmân'a bu **yoldan** ide gör sü'rati (192-5)*

*Öğrensin anı mescid öñünde **kapudan** as (198-4)*

Eski Türkçede kullanılan –**dın** / –**din** ayrılma hâl eki günümüzde bazı örneklerde kelime kök ve gövdelerinde kalıplaşmış olarak devam etmektedir.

*Nefsüñi saña bildirür ölmezden **öñdin** öldürür (53-2)*

2.2.1.3.7. Eşitlik Hâl Eki (Ekvativ)

İsimlerde ve isim kökenli sözcüklerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan duruma eşitlik hâli denir. Bu hâl ekini göstermek için Türkçenin tarihi akışı içinde ve yaşamaya devam eden lehçelerinde “gibi, kadar” adatlarının yerine getirilebilen +**ÇA**, +**sl** / **sU** ve teg edatının eklenmesinden oluşan +**dAy** ve +**dI** / **dU** ekleri kullanılmıştır²²⁸. Korkmaz, eşitlik hâl eki ayrıntıları ile ele alan makalesinde tarihi lehçelerden başlayarak çağdaş Türk lehçelerindeki ve Türkiye Türkçesindeki +**CA** ekini incelemiştir. Korkmaz’a göre, Türk lehçelerinde isimlere eklenerek farklı görevlerle değişik edatların **gibi**, **kadar**, **üzere** vs. yerini tutan +**ça** eki yazılı ilk metinlerde eşitlik münasebeti kurmuştur. Bu münasebet sözcüklerin nitelik farklılıklardan doğan bazı özelliklerle bütünleşerek ekte görev kaymalarının oluşmasına neden olmuştur. +**ça** eşitlik hâl eki eski metinlerde yaşayan lehçelere kıyasla daha işlek bir şekilde kullanılmıştır. Bu ek Türkiye Türkçesinde soyut anlamları ifade eden somut ilişkiler içinde **gibi** edatı yerinde kullanılmıştır. Ayrıca Korkmaz, eşitlik hâl ekinin cümlede “**mukayese** ve **sınırlama**” görevlerini üstlendiği belirtmiştir²²⁹. Eserimizde eşitlik hâl eki **kadar**, **miktar**, **zaman** anlamlarını ifade eder.

228 Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 56.

229 Zeynep Korkmaz, Türk Dilinde +ça Eki ve Bu ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1.Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 12-84.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Görür ol kenz-i mahfiden **nice** zâhir olur eşyâ*
*Bilür her nakş-ı şûretten **nice** esrâr olur peydâ (2-17)*
*Ki aşlâ senden ayrılmaz ömür 'âhir **olunca** tâ (8-3)*
***Bunca** yazılan ki ma'nâ bîkr-i Kur'ân'un ola (11-2)*
*Kazma derin kuyıyı **boyuñca** var kazadır (32-3)*
*Ne büründi **bakduğınca** özine (38-7)*
*Âşinâlık **artduğınca** ey Niyâzî dost ile(72-7)*
*Cânıma **kıymayınca** o deryâya talınmaz (73-5)*
***Añlayınca** zât-ı Hakk'ı zevk ile (79-13)*
*Halkı **bunca** enbiyâ kim geldi de'vet eyledi (82-2)*
*Derde düşüp **ağlayınca** güldi cânânum benüm (112-5)*
*Bu merâyâya anuñçün **bakduğumca** hurremüm (118-3)*
*Giceler tâ subh **olunca** iñledür bu derd beni (129-4)*
*Hem ne sır içün dönerler **bunca** devrân eyleyen (140-7)*
***Akduğınca** sanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)*
 Eşitlik hâl eki –**oğ** ve –**öğ** kuvvetlendirme edatlarıyla kalıplaşarak kullanılmıştır.
*Bu rumûzun noktasın **ancağ** yine 'ârif bilür (125-4)*
 Eşitlik hâl eki aynı zamanda iyelik ekli şekillerde de kullanılmıştır:
*Baş olup gitdi **öñince** 'âlîke yevmüñ-nüşûr"(49-3)*
*Oğları kıavs-i kazânuñ **kuvvetine** yol alır (172-2)*

–**layın** / –**leyin**:

Sonuna geldiği isimlerde eşitlik anlamı katan –**layın**, –**leyin** eki cümle içinde zarf görevinde kullanılan isimler türetmektedir.

- Ferhâd'leyin** gözinüñ yaşları pıñar olur (47-4)*
***Yûnus'leyin** Niyâzî 'irfânı arzularsın (135-11)*

2.2.1.3.8. Vasıta Hâl Ekleri

Cümle içindeki ismin hangi araç ve aletle yapıldığını belirten durumdur. Eski dönemden itibaren +**n** eki ile yapılan bu hâl günümüzde “**ile**” edatıyla yapılır. –**n** eki bazı

kelimelerde kalıplaşmıştır. Vasıta hâl eki **sebeP**, **zaman** ve **vasıta** anlamlarını ifade etmektedir.²³⁰

–la /–le; –ıla / –ile; –(y)ıla /–(y)ile:

İsim çekim eklerinden olan vasıta hâl eki eserimizde “ile” edatıyla oluşturulur.

***Şıdķıla** olmazsañ kulı itmez yolu âsân saña (3-9)*

*Karun durur **derdile** gam gitmez başumdan hiç elem (7-4)*

*Bu zâhir göziñi örtüp baña tut **cânıla** gönlüñ (8-5)*

*Gülleri açtı fenâsında **farkile** resmiyâ (11-4)*

*Dilemez kim eyleye şol âb-ı **hayvânile** bahş (21-2)*

*Mukaddemden olur Anuñ **remîniyile** Bisenc (24-3)*

*Sen de gürz-i **zikrile** döğ başına eyle kısâş (81-2)*

***Hakk'ıla** ortada kalmaya nizâ' (85-7)*

***Topıla** çevgânı sundı baña cânân lûtfile (112-6)*

*Ben anuñ '**ilmile** 'irfanına kurbân olayum (119-1)*

*Ol **vehile** ki cân u dili pür-taleb olsa (121-2)*

*Terk eylese hem '**ârile** nâmusını ol er (121-4)*

***Derdile** kul olmadın sultânı arzularsın (136-5)*

*Yerler altında tenlim **toprağıla** yeksân ola (168-2)*

*Her biri bir **vehile** hûb zâtun i'lân eyledi (186-7)*

*Bulmazsın o **vaşfile** yürürseñ (190-4)*

–n:

Vasıta hâl ekinin eski dönemlerde kullanılan –(ı)n şekli bazı kelimelerde kalıplaşmıştır. Niyâzî-i Misrî Divanından –n ekine örnek olabilecek sadece bir kelimenin varlığı söz konusudur.

*Bir gün gidersin **ansuzın** köymez saña kârbân kamu (151-31)*

2.2.1.3.9. Yön Hâl Ekleri (Direktiv)

Eski Türkçe döneminde –ğaru / –gerü; çok nadir olarak da –karu / –kerü ekleri yön gösterme ekleri olarak kullanılmıştır. Yön hâl eklerindeki –ğ ve –g ünsüzleri Batı

²³⁰ Ahmet Topaloglu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989, s. 29.

Türkçesine geçiş sürecinde düşmüştür. Günümüzde nerdeyse kullanılmayan **-garu** / **-gerü** eklerinin yerini alan başka bir direktiv eki bulunmamaktadır. Zira direktiv eki olarak bildiğimiz **-ru** / **-rü**; **-ra** / **-re** eklerinin bugün bile işlek oldukları söylenemez²³¹. Bu hâl eki cümlede **-a doğru**, **-a karşı**, **-a kadar**, **-e değin** gibi edatların işlevlerini yerine getirmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

-ra, -re eki

içre:

*Sakin soyma anı nâ-mahrem **içre** (18-26)*

*Kesret **içre** ol ne vahdetdür ki ana yok 'idâd (27-2)*

taşra:

*Her ne okursañ çün otuz ikiden **taşra** degül (14-5)*

*İt idi Bel'âm idi **taşra** dili şalındı (171-7)*

şoñra:

*Yakañı al elinden kim seni **şoñra** kılur rüsvâ (8-1)*

***Şoñra** ol yârelerin istediler dermânını (185-2)*

-aru, -erü eki

içerü:

*Hurûfa bakma andan **içerü** bak (87-10)*

*Zâhidâ şûret gözetme **içerü** gel câna bak (89-1)*

ilerü:

*Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim **ilerü** süre ferzin (130-3)*

*Meleklerden **ilerü** seyrânı arzularsın (136-3).*

231 Suzan Duran, Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler, TDAY-B 1956, Ankara 1988, s. 7.

2.3. Fiil Çekimi

2.3.1. Haber Kipleri

2.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Teklik 1. şahıs “-m”

2. şahıs “-ñ”

3. şahıs eksiz “eksiz”

Çokluk 1. şahıs “-k / -k”

2. şahıs “-ñuz / -ñüz”

3. şahıs “-lar / -ler”

Metnimizde görülen geçmiş zaman eki olarak **-dı / -di** kullanılmıştır. Görülen geçmiş zaman kipi teklik ve çokluk 3. şahıslara düz; diğer şahıslara da yuvarlak ünlülü şekilleriyle eklenmiştir²³². Divânımızda bu kip ekinin sadece iki yerde ünsüz uyumuna tabi oldukları tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey çarh-ı dîn **n'ettüm** saña hiç virmedüñ râhat baña (7-1)*

*Bu yola böyle mi **gittiler** eşrâf (87-3)*

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.

Teklik 1. şahıs “-du-m / -dü-m”

***Oldum** İsmâ'il gibi teslim-i Hâk indi hemin (5-5)*

***Añladum** zebh-i azîme bir işaretdür bu koç (5-6)*

*Benven şu mahv-ı mahz-ı zât **buldum** vücûdumdan necât (15-1)*

*Bâzârda **düzdüm** halveti rûz şebüm 'id ü berât (15-5)*

***Bildüm** ki 'âriflerün esrârıdur Vâridât (17-2)*

***Geldüm** cihâna garîb **oldum** güle 'andelib (20-5)*

***Aradum** bar u berri bulmadum ben bu sırrı (35-3)*

*Pirden **aldum** haberi ol bî-nişân sendedür (37-1)*

232 Nesrin Sis, age, s. 85.

- Bir devâsuz derde **düşdüm** âh ki lokmân bî-haber (39-3)
- Beni gör n'oldum şararup **soldum** (48-3)
- Döne döne yanmadan dermân **umardum** derdüme (50-7)
- Yalnız **kaldum** döküldi kalmadı koldaşlar (55-7)
- Hağ katında suçlu **oldum** suçlu olan iñiler (69-2)
- Yokla bu mışra'ı târih **añladum** çoğ olmasun (71-1)
- Bürhân **arardum** aşluma aşlum baña bürhân imiş (78-1)
- Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)
- Yine dosta gider **oldum** elümde bergüzârum yok (93-2)
- Gönderem **didüm** bu cânı ey halîl (110-4)
- Râhat ile **istedüm** vaslını kahr itdi baña (112-5)
- Çü **bildüm** vech-i cânânı kamuda **sezdüm** Allâh'ı (116-3)
- Sem'-i tevhîdi **gördüm** yakmışlar
- Gitdi karârum pervâne **geldüm** (117-2)
- Cümle mevcûdâtı **virdüm** ben vücûd-ı vâhide (118-5)
- Meryem içre ben **toğurdum** bir gulâm (123-3)
- Ben bâğ ile bostânı **gezdüm** hıyar bulmadum (135-10)
- Sevdüm** seni hep varum yağmadur alan alsun
- Gördüm** seni efkârum yağmadur alan alsun (144-1)
- Ben varlığımı **atdum** dost varlığına yetdüm (144-3)
- Bulut olup göge agdum matar olup yire **yağdum**
- Nice **geldüm** nice gitdüm nice **toğdum** nice **öldüm** (152-3)
- Ferhâd bu gün ben **oldum** varlık tağını **deldüm** (180-4)
- Teklik 2. şahıs** “-du-ñ / -dü-ñ”
- Ey Niyâzî ibtidâsuz zevk **bulduñ** ‘ışkdan
- Yârufî isbâtmda lâ'suz zevk **bulduñ** ‘ışkdan
- Dâim ü bâki fenâsuz zevk **bulduñ** ‘ışkdan
- Ey Fuzulî intihâsuz zevk **bulduñ** ‘ışkdan (6-6)
- Ne **sanduñ** sen bu gaddârı ki tâ böyle anı **sevdüñ** (8-2)
- Otuz iki harfî **bildüñ** dört kitâbuñ aşlıdur (14-3)
- Leblerüñ feyzine mu'tad **eyledüñ** çün ağzımı (21-2)
- Şu vaktin kim çıkup **gezdüñ** semâyı (28-9)
- ‘Âkıbet dermân yirine derdini **kılduñ** ‘ilâç (23-3)

*Her tohumu neden **alduñ** ise dikseñ anı bil (43-6)*
*Bağrumı **deldüñ** kana kaçduñ var (48-1)*
*Oñmaduk başum gavğaya **şalduñ** (48-6)*
*Yeter **çalışduñ** ey hoca fenâ mülküñ metâ'ına (64-4)*
*Bu kesrete ancak anı seyrâna mı **geldüñ** (95-5)*
*Bu fenâ içre bekâ **tuyduñ** meğer (99-3)*
*Fenâ ender fenâya **irdüñ** ise (131-11)*
***İşitdüñ** anı n'oldı Zelîha haberin sen (138-3)*
*Çünkü anı **gizledüñ** kahr u celâl içinde (161-4)*
*Yeter anı sen **horladuñ***
*Köpek olup çok **hırladuñ***
***Çatladuñ** u hem **gürledüñ** (166-11)*
*Bir ölisin **dirilmedüñ** (166-16)*
*İmâna kâbil **olmaduñ** (166-17)*
*Kibirle göklere baş **çekmeseydüñ** (193-4)*

Teklik 3. şahıs “-dı / -di”

*İden Âdem'den ^c ibâ Hâk'dan dahi **oldı** cüd'a (4-4)*
***Geldi** Hâk bâtl fırâr **itdi** tolaşdı mağribe*
*Zâhir oldı gizli sırlar **virdi** Hâk bürhân bana (5-4)*
*Bu cihâna **toğdı** rûhen nûr-ı aşl-ı şâfiyâ (11-1)*
*Her şey ulaşup Hâk'ına **çıktdı** aradan kâ'inât (15-3)*
*Günde bir taş binâ-yı ömrümün **düşdi** yire (39-2)*
***Tutdı** rikâbın ârifün nice selâtîn-i üvel (44-5)*
*Hazret-i 'Îsâ inüp gökden temâm **itdi** zuhûr (49-1)*
*İ'tizâr ile Niyâzî **yazdı** ol târihe şerh (71-10)*
*Çatreler ırmağa ırmağ **irdi** bahre cem' olup (76-6)*
*Kim ol deme **buldı** yol vaşl **oldı** Niyâzî ol (91-5)*
*Enbiyâ **çekdi** bu derdi sen de çek (96-10)*
*Nice erbâb-ı 'ulûmı **kıldı** bizden mevt ırak*
*Her birinün iftirâkı **kıldı** bizi ke'l-hilâl (106-3)*
*Çalınup tabl-ı beşâret **geldi** şâh-ı enbiyâ (115-2)*
***Vardı** çıkalı göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)*
*Aña kim **virdi** 'ilm-i gayâtı (183-1)*

Çokluk 1. şahıs “-du-ğ / -dü-k”

*Şol ruh u zülfüñde **bulduğ** küfr ile îmânımız (72-2)*
*Nice geldi cânı teslîm **eyledük** kurbânlığa (72-4)*
*Şuya **varduk** anlar ile kapların toldurdılar (112-11)*
*Bir 'aceb güzâra **geldük** bilmezüz kimdür daği (141-3)*
*Biz beş er idük **çıkduğ** bir günde yola **girdük***
*Kırk yılda ere **irdük** bu şohbete irince (164-2)*
*Her yañaya **çalınduk** çok adları **takınduk***
*Dört tekbîri bir **kılduk** tâ kâmete irince (164-3)*
***Geldük** iştiñ tâ ucına **irişdük** âhîr gücine (174-3)*
*Biz şol abdâlîz **bırakduk** egnimüzden şalımuz (178-4)*
***Sorduk** bilenlere yüzüñ görenlere (196-3)*

Çokluk 2. şahıs “-du-ñuz / -dü-ñüz”

*Çün **gördüñüz** kim tıñmazam sağ u sola bakınmazam (174-2)*

Çokluk 3. şahıs “-dı-lar / -di-ler”

*Şûretâ **gördiler** Allâh diyeni olmuş fakîr*
***Sandılar** Allâh fakîrdür kendülerdür ', ' ağniyâ(4-8)*
*Muhyiddîn ü Bedreddîn **itdiler** ihyâ-yı dîn (17-7)*
*Rızasın sende **buldılar** Muhammed (28-12)*
*Gökde uçarken seni **indirdiler** (38-9)*
*Nûr iken aduñ Niyâzî **kodılar** (38-10)*
*Zülfî sevdâsıyla 'âlem birbirine **girdiler** (63-2)*
*Gerçi şûret 'âleminde **kandılar** keşretdeyüz (76-2)*
*Ümmeti olmaklığı Hâk'dan temennâ **kıldılar***
*Evliyâ aña Niyâzî kul u kurbân **oldılar** (119-5)*
***Açdılar** gözlerin andan yaña yaña hû deyu (149-2)*
*Bundan inüp **dökildiler** bu tenlere her cân kamu (151-29)*
*Halk-ı 'âlem **sandılar** kim anı şeytân eyledi (186-3)*
*Bularla **çıkıldılar** 'arşa çıkanlar (190-6)*
*Meydân-ı 'aşka **girdiler** Hâk yolunuñ 'âşıkları*
*Maksûda bunda **irdiler** Hâk yolunuñ 'âşıkları (195-1)*
*Çün mâsivâ terk **itdiler** dosttan yaña 'azm **itdiler** (195-2)*

2.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Teklik 1. şahıs “–am / –em; –van / –ven; –ın / –in”

2. şahıs “–sın / –sin”

3. şahıs eksiz “–dur / –dür”

Çokluk 1. şahıs “–uz / –üz” “istek ve dilek çekimlerinde –vuz / –vüz”

2. şahıs “–sız / –siz” “Örneği yoktur”

3. şahıs “–lar / –ler”

Öğrenilen geçmiş zaman eki **–mış / –miş**’tir. Ayrıca zarf-fiil eki olarak kullanılan **–up / –üp** metnimizde öğrenilen geçmiş zaman eki **–mış / –miş** yerine kullanılmıştır²³³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–mış / –miş eki ile

Teklik 1. şahıs “–mış–am / –miş–em”

Ben içmişem âb-ı hayât irmez baña hergiz memât (15-1)

Küfr ile îmandan geçüp ‘ayânda bulmiŝam sebât (15-2)

‘Aŝkuñ ile tolmiŝam zühdümi yañılmıŝam

Mest-i müdâm olmiŝam çağıruram dost dost (20-2)

Ƙalmıŝam zindan-ı cism içre bu gün tenhâ ğarîb

İntizâr-ı şubh-ı didâr olmiŝam yâ Rab meded (29-1)

Bahr-ı ‘aŝkuñ ka’rına ğavvâŝ oliban talmiŝam (65-9)

Yanmiŝam ‘aŝkuñ odına oda yanan iniler (69-1)

Teklik 2. şahıs “–mış–sın / –miş–sin”

Sen yitürmişsin hâ ararsın izin (103-4)

Özenmez misin ol yâra ki aldanmıŝsin aĝyâra (105-4)

‘Aşka ‘uŝŝâkuñ da’vet itmişsin (187-7)

Teklik 3. şahıs “–mış–dur”

İkisinden zâhir olmiŝdur^c ulûm-ı enbiyâ (4-2)

Cümle eşyâda birer hâlet konılmıŝdur müdâm (6-1)

233 Nesrin Sis, age, s. 86.

Göñli **olmuşdur** anuñ yanından ol dâim uzağ (86-2)

Odur âdem ki nefsin **tanımuşdur** (120-2)

Odur âdem ki nefsin **tanımuşdur**

Muşhaf-ı hüsnüñde **yazmışdur** edîb-i kâf u nûn (148-1)

Çokluk 1. şahıs “–mış–uz / –miş–üz”

Tâ ezelden biz bu 'aşk içinde rüsvâ **olmuşuz**

İsmimizdür söylenen ma'nâda 'anka **olmuşuz** (76-1)

Lâ-mekândan **gelmişüz** biz ilimüz yokdur bizüm (177-2)

Geçmişüz andan şehâ bezm-i likâ abdâlıyuz (177-4)

Dünye vü 'ukbâyı ta'mir eylemekden **geçmişüz** (178-3)

Çokluk 3. şahıs “–mış–lar / –miş–ler”

Muhakkıklar **dimişlerdür** benî aşfar durur Efrenc (24-1)

Ehl-i 'aşk içinde **olmuşlar** ceres (77-3)

Şem'-i tevhidî gördüm **yakmışlar** (117-2)

Birer hâle cihânüñ halkı bir bir râzı **olmuşlar** (143-3)

Terk **eylemişler** kâl ü kıl lâl olmuş anlarda bu dil (151-14)

–up / –üp eki ile

Aslında zarf-fiil eki olan bu ek, bildirme eki ile –updur / –üpdür şeklinde geçmiş zaman kip eki olarak kullanılır. Bu çekim şekli sadece 3. tekil şahıs çekiminde görülür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gör ki nice dere **olupdur** bu 'ilimde dört kitâb (14-4)

Sanma Niyâzî özüñ derviş **olupdur** senüñ (53-7)

Kendi hubbından **olupdur** muktebes (77-2)

Olupdur Hızr u 'İsâ ile hemdem (120-2)

Düşüpdür Şâni'üñ mir'âtı âdem (120-1)

'Irz u vakâr u mâl menâl yağma **olupdur** cümlesi (173-2)

'Aşk odı şöyle **yakupdur** cism ü cihânı terk idüp (185-4)

Derdini dermân **virüpdür** yine ol yârelerüñ (185-3)

Ne kim mevcûd **olupdur** bu cihânda (190-14)

2.3.1.3. Geniş Zaman

Metnimizde Eski Türkçe döneminden itibaren geniş zaman eki olarak kullanılan **-r**; **-ar** / **-er**; **-ur** / **-ür** kullanılmıştır. Geniş zaman çekiminde zamir menşeli şahıs ekleri kullanılmıştır. Bu şahıs ekleri şöyledir;

Teklik 1.şahıs “-am / -em; -van / -ven; -ın / -in”

2.şahıs “-sın / -sin”

3.şahıs eksiz “-dur / -dür”

Çokluk 1.şahıs “-uz / -üz” “istek ve dilek çekimlerinde -vuz / -vüz”

2.şahıs “-sız / -siz”

3.şahıs “-lar / -ler”

-r eki ile oluşturulan geniş zaman:

Teklik 1. şahıs

***Dilerem** senden Hudâ'yâ eyle tevfıkım refik (1-4)*

Teklik 2. şahıs “-r-sın / -r-sin”

*N'oldı **ağlarsın** ne **eylersin** taleb (99-2)*

*Sen yitürmişsin hâ **ararsın** izin (103-4)*

*Nâdânı terk itmedim yârânı **arzularsın***

*Hayvânı sen geçmedin insânı **arzularsın** (135-1)*

*Çevgân ile topuñ yok meydânı **arzularsın** (136-2)*

Teklik 3. şahıs -r “Şahıs eksiz”

*Yaprağı yer dud-ı kaz güle güle **tud ağlar** (32-5)*

*Bu cân yine vuşlat **diler** sen şâh ile vahdet **diler***

*Varmağa dil nuşret **diler** lûtf eyle açıvir yolum (114-7)*

*Niyâzî **dir** bunda uzak degül cânı (196-5)*

Çokluk 1. şahıs “-r-uz / -r-üz”

*Manıku't-Ṭayr'ıñ lügât-i muğlakından **söylerüz** (76-4)*

Çokluk 3. şahıs “-r-lar / -r-ler”

*Lafzu şûret cism ile añlamak **isterler** bizi (76-5)*

***Dirler** imiş halka-i zikre girüp dönmez niçün (112-12)*

-ar / -er eki ile**Teklik 1. şahıs “-ar-am / -er-em; -ar-van / -er-ven”**

*Gâh **düşerem** mutlaka geh aşl u geh mülhaka (20-8)*

*Gökler gibi **dönerem** gün gibi tolanuram (20-12)*

*Ben **dönerven** lîk gözden mahfî devrânım benüm (112-12)*

*Gâhi 'âbid gâhi zâhid gâhi fiska **düşerem** (113-5)*

Teklik 2. şahıs “-ar-sın / -er-sin”

*Hep anı söyler **duyarsın** gökten inen dört kitâb (12-11)*

*Nice bir şarf idüp **idersin** isrâf (87-2)*

*Pervâne gibi ateşe dâ'im cân **atarsın** (95-2)*

*Yağmur gibi yağarsa belâ sen baş **açarsın** (95-3)*

*Bu hasta Niyâzî'ye şifâ remzin **idersin** (95-7)*

*Zikirden gayri işgâli **n'idersin** (131-1)*

*Şol uçacuklar gibi **binersin** ağaç ata (136-2)*

*Bir gün **gidersin** ansuzın köymez saña kârbân kamu (151-31)*

Teklik 3. şahıs “-ar / -er” “Şahıs eksiz”

***Yanar** Niyâzi derdile hiç kimse yok hâlin bile (7-7)*

*Yüzünüñ metnini şerh **ider** okman faşl u bâb (14-5)*

*Kara balçığı **açar** gâh gül eyler (41-9)*

*Hâr içre **biter** gülzâr nâr içre **toğar** envâr (42-6)*

*Şol câhil ü nâdânı gör **örter** Hak'ı inkâr ider (44-3)*

*Deryâ olup tırmaz **coşar** talazlanup başdan **aşar***

*Kendüzin bilmez **şaşar** 'aşk u hevâ halvetdedür (53-3)*

*Encüm ile şems ü kamer ateşlere düşmüş **yanar***

*Yir oturup gökler **döner** ark u semâ halvetdedür (53-4)*

***Geçer** andan gönüle hem yetişür câna değer (57-2)*

*İzinden ırmaz gözini cân ile **tutar** sözünü (60-3)*

*Va'de-i bezm-i vişâle kim **irer** vâsıl nedür (63-2)*

*Çenginiñ çengi aña **Kur'ân yeter** (96-9)*

*Zulmete Hızr ile gir gevher **çıkır** (107-3)*

*Yüzinde âyet-i Raḥmân okur her kim **siler** tozın (130-2)*

*Ey Niyâzî göñlüne 'âşıklarun hikmet **tolar** (149-5)*

***Yurtar** yalıñuz gideni kurd u peleng arslan kamu (151-22)*

*Bu cân **Hakk'a gider** elhamdülillah (157-1)*

*İçüne bir od **şalar** nefsün şıfâtın **yakar***

*Cânuñ gözini **açar** erenlerun halveti (181-5)*

*Yakup bu sîne-i çâki **düşer** âteşlere cânı (184-3)*

Çokluk 3. şahıs “-ar-lar / -er-ler”

*Bu yolu cümleden a'lâ **tutarlar** (87-9)*

*Saña 'âşık olan diller **niderler** hûr u gilmânı*

*Cemâlün seyr iden gözler **niderler** bâğ u bostânı (184-1)*

*Gör ki nice keşf **iderler** sırr-ı Hakk estârını (185-6)*

*Ne **toğarlar** ne tolnurlar anlar (190-5)*

-ur / -ür eki ile

Teklik 1. şahıs “-ur-am / -ür-em; -ur-van / -ür-ven”

*Bakup cemâl-i yâre **çağıruram** dost dost*

*Dil oldı pâre pâre **çağıruram** dost dost (20-1)*

*Sular gibi çağ çağ **tolaşuram** tağ tağ*

*Hayran baña hayr u sağ **çağıruram** dost dost (20-4)*

*Ağlayanı **güldürürem***

*Deccâl'i ben **öldürürem** (166-15)*

Teklik 2. şahıs “-ur-sın / -ür-sin”

*Topuğuña çıkmayan suyu deñiz **sañursın** (136-4)*

*Alçağda **alursın** yüri deryâ haberin sen (138-7)*

***Gösterürsin** yol egrisin (166-6)*

Teklik 3. şahıs “-ur / -ür” “Şahıs eksiz”

Görür ol kenz-i mahfiden nice zâhir olur eşyâ
Bilür her nakş-ı şûretiden nice esrâr olur peydâ (2-17)
 Yakañı al elinden kim seni şöñra **kulur** rüsvâ (8-1)
Virür iseñ devletüñ tekrâr olur (56-9)
 Hâ'ib-i hâsir **kalur** ol anda derd giryândadur (65-7)
 Bir 'aceb haqlar durur geh **yazulur** geh silinür. (72-6)
 Kavseyne irişince varur **gelür** gemiler (73-4)
 Ehl-i 'âlem derdinüñ mislin görür râhat **bulur** (127-2)
Açulur bâb-ı sübhânı **çekilür** hân-ı sultânî
Dökilür feyz-i rabbânî Haq'a yalvar seherlerde (154-6)

Çokluk 1. şahıs “-ur-uz / -ür-üz”

Her kande kâmil görsevüz bakup aña **yirinürüz** (114-8)

Çokluk 3. şahıs “-ur-lar / -ür-ler”

Şunlar ki görüp yüzüñi bu dâra **gelürler**
 Ol 'ahde vafâ eyleyüp ikrâra **gelürler** (43-1)
 Beğa 'anqasına **olurlar** ezyâf (87-8)
 Kafes de tûtîye sükker **virürler** hiç kkarâr itmez (128-3)
 Be-küllî 'âlemüñ halkı **bilürler** bende bir derd var (143-4)
 Feyz **alurlar** cümle hû'dan yaña yaña hû deyu (149-3)
 Sıfât-ı halk içinde görünürler
 Ne togarlar ne **tolnurlar** anlar (190-5)
 Kimi şâdân ki nâ-şâd **olurlar**
 Niceler şuretâ cellâd **olurlar** (190-12)

Geniş zamanın olumsuzu**Teklik 1. şahıs “-maz-am / -mez-em”**

İbn-i vaktüm ben ebü'l -vakt **olmazam**
 'Abd-i maḥzum ben taşarruf **bilmezem** (123-1)
 'Âneyüm ben **gitmezem** ben **gelmezem** (123-2)
 Mısıryâ ben **toğmazam** ben **ölmezem** (123-7)

*Meyhânede bir kadeh nûş itmegi **virmezem** (161-13)*
*Vallâhi senden **korkmazam** da 'vâ-yı bâtil **kılmazam** (173-4)*
*Hakdur yolum **yanılmazam** ya sen beni ya ben seni (173-4)*
*Çün gördüñüz kim **tıñmazam** sağ u sola **bakınmazam***
*Şanursuñuz **tañmazam** ya ben sizi ya siz beni (174-2)*

Teklik 3. şahıs “–maz / –mez” “Şahıs eksiz”

***Gelmez** oldı dile hergiz la'l ü mercânile bahş (21-3)*
*Bu zevke yiler herkes **bulmaz** velî her nâ-kes (91-4)*
*Aşşı **virmez** saña ne kara ne aq (92-6)*
*Evvelümde **diñmez** idi âh u efgâñum benüm*
*Gice gündüz **gitlemez** idi zâr u giryânım benüm (112-1)*
*Gâh olur benden hakîr hîç kimse **olmaz** dünyede (113-7)*
***İşitlemez** olur kulağum efsâneye baksam (122-3)*
*Taşlar dahi **tañmaz** anuñ yüzine karşı (138-5)*
*Göñül **turmaz** eyür elhamdülillâh (157-2)*
*'Ârifüñ göñlüni **bilmez** kandedür halk-ı cihân (182-5)*

Çokluk 1. şahıs “–maz–uz / –mez–üz”

*Bir 'aceb gülzâra geldük **bilmezüz** kimdür dañi (141-3)*
*Zâhid-i leffâr olan reh-zenlere **açılmazuz** (177-3)*

2.3.1.4. Gelecek Zaman

Eski Anadolu Türkçesinin Selçuklu ve Beylikler döneminde olduğu gibi incelediğimiz metinde de gelecek zaman eki olarak **–isar / –iser** kullanılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılmaya başlanan sıfat–fiil **–acaq / –ecek** ekleri Divânımızda zaman kavramını belirtmek için sadece bir yerde; diğer örneklerdeyse isimleri niteleyen sıfat göreviyle kullanılmıştır. Eski Türkçe döneminde gelecek zaman **–taçı / –teçi; –ğay / –gey; –cı / –çi** ekleriyle sağlanmaktaydı. Eski Türkçe döneminde **–ğu / –gü** ekleriyle yapılan gelecek zaman oluşumlarının yerini bu devreden itibaren **–acaq / –ecek** ve **–ası / –esi** sıfat–fiil ekleri almıştır²³⁴. Görüldüğü gibi 13.

234 Nesrin Sis, age, s. 87., Vecihe Hatipoğlu, age, s. 20-23.

yüzyıldan itibaren kullanılan –acak / –ecek ekleri çekimli fiilden ziyade sıfat–fiil görevinde kullanılmıştır. Anlaşılacağı üzere –acak / –ecek eki kesinlik belirten gelecek zaman eylemler için kullanılmıştır. Bu ek aynı zamanda dilek, gereklilik, emir kuvvetli ihtimal, yeterlilik mefhumlarının da ifade etmektedir.

–isar / –iser eki ile

‘Ârif ol kim cehl odmdan **kopisar** cümle ‘azâb (12-10)

Nuri gönlünde **idiser** irtisâh (26-2)

Bunlaruñ aşlı nedendür **olisar** yevmü’t-tenâd (27-8)

Bize **viriliser** elhamdülillâh (157-6)

Metimizde –ecek eki sadece bir yerde zarf-fiil eki olan –ıcak eki işlevinde kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz örneğin görünümü aşağıdaki gibidir:

İşidecek adını tuydu cânım dadını (17-2)

2.3.1.5. Şimdiki Zaman

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan eserlerde olduğu gibi metnimizde de şimdiki zamanı gösteren özel bir ek bulunmamaktadır. Şimdiki zaman ekini karşılamak için geniş zaman –r; –ar / –er; –ur / –ür ekleri kullanılmıştır. Mısırî Divânında şimdiki zamanı gösterme işlevini sıfat–fiil ekleri –**mağda** / –**mekde** üstlenmiştir. Bunun yanı sıra ekin –**mada** / –**mede** şeklide görülmektedir. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

–mağda / –mekde eki ile

Ah u vâh- firkat ü hicrâne **yanmağda** dilüm (106-7)

Yanmağda Niyâzî şevkuñ nârına (158-5)

Her biri **bilmekde** hâlüm vâlih ü hâyran ola (168-8)

–mada / –mede eki ile

Demâdem **yanmada** cânı cihânda gül'izârum yok (93-5)

Gün be gün **eksilmede** her ehl-i faşl u ehl-i hâl

Gitmede zevki cihânuñ **gelmede** dâ'im melâl (106-2)

2.3.2. Dilek Kipleri

2.3.2.1. İstek Çekimi

Eski Türkçe devresinde –ğay / –gey ve daha sonraki dönemlerde –ga / –ge eklerinden inkişaf eden istek çekimini göstermek için Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi metnimizde de –a / –e ekleri kullanılmıştır²³⁵.

Teklik 1. şahıs “–a–m / –e–m”

*Ger ölümünden **kurtulam** dirseñ yüri var 'âşık ol (12-7)*
*Her ne yaña kim **egilem** ol yaña her şey egilür (15-7)*
*Şalduñ şikâra hōd beni avum alup **bulam** seni (114-5)*
*Mürdeyi zinde **idem** ol cānlara cānân meniüm (125-6)*
*Nice haber **virem** sana (147-2)*
*Nice bir bu ten zemininde qarâr idüp **qalam** (150-6)*
*Ben **ölem** ve hem **dirilem** (166-8)*
*Ben **gidem** bu ten sarâyı yıkılup vîrân ola (168-1)*

Teklik 2. şahıs “–a–sın / –e–sin”

Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cānıla gonlūñ
*Ki her bir sozüñ içinde **tuyasın** cevher-i ma'na (8-5)*
*İster iseñ ma'rifette **olasın** âlî-cenâb (12-1)*
*İsmemez misin ki **bulasın** necâh (25-2)*
***Göresin** toğmaz tolinmaz bir güneş (25-7)*
*Nice bir 'adi ü katil fitneyi ihyâ **idesin** (36-2)*
*Sil gözünü dön andan bak **göresin** gündüzi (73-3)*
*Tâ **bulasın** 'uzletile Hâk katında ihtisâş (81-4)*
***Sanasın** yidi tamuduñ 'azâbı kendidür vâ'iz (84-3)*
***Bilesin** ol manıķı nefesidür kâmilüñ (94-4)*
*İsteriseñ **bulasın** cānânı sen (102-1)*
*Her kande anuñ zerre-i hüsnüñ **göresin** şor*
*Ola **tuyasın** hasretile tâ haberin sen (138-6)*

235 Muharrem Ergin, age, s. 327.

Teklik 3. şahıs “-a / -e” “Şahıs eksiz”

*Şol kim **ola** vuşlatda halvet bula celvetde (42-7)*

*Her şey çalışır bir şıfatı **eyleye** ma'mûr (95-4)*

*Alçakdan alçak **yüriye** toprak içinde **çürüye***

*'Aşk ateşinde **eriye** altun gibi sızmak gerek (97-2)*

*İşigine **koya** başın **diye** şâhâ ne gerek (101-1)*

*Îkûlda n'ola yâ rabbenâ kim saña toğrı yol **vara** (114-9)*

Çokluk 1. şahıs “-e-vüz”

*Ne tedbîr **idevüz** aña ki takdirin hakîm itmiş (80-3)*

Çokluk 3. şahıs “-a-lar / -e-ler”

*Buyurdi Hâk ki Kûr'ân'da **ideler** Âdem 'e secde (130-4)*

Tîğ-ı 'aşkuñla şehîd olsam mezârûm sengine

***Yazalar** bu âyeti (148-6)*

***Îkalkalar** hep yeñiden şankim bahâristân ola (168-5)*

İstek kipinin olumsuz**Teklik 1. şahıs “-ma-y-am / -me-y-em”**

*Îlâhi tevbeler olsun bir daği mey **ıçmeyem** (66-3)*

Teklik 3. şahıs “-ma-y-a / -me-y-e” “Şahıs eksiz”

*Âşık oldur **gitmeye** her dem başından şâ'ika (6-5)*

*Sıdkıla göñlüm sever **görmeye** cânım iver (17-3)*

*Ric'at ile baksalar da **görmeye** kimse fütur (49-5)*

*Yorilup yolda **ıalmaya** o kim 'azm-i vişâlûñdür (45-2)*

*Çün bu a'zâ-yı ra'ıyyet **olmaya** şarf-ı vücûd (65-2)*

*Geh hamûş olup dilinden kimse **almaya** cevâb (100-12)*

*Giçe dünyâ ile 'ukbâyı daği **itmeye** 'âr (101-2)*

*Niçün **sevmeye** cân anı ki anda buldı cânânı (116-2)*

*Cinn ü şeytân ki **itmeye** aslâ füzûl (139-4)*

*Kimseye ta'n **itmeye** hiç dilimüz yokdur bizüm (177-2)*

***Tatmaya** bunda dahi ol 'aşk ehlinüñ bigânesi (188-3)*

*Îkulağ ki öğüt **almaya** her diñledüğinden (198-2)*

Çokluk 3.şahıs “-ma-y-a-lar”

Niçün olmayalar ümmet ki Hakk'un (28-12)

2.3.2.2. Emir Çekimi

Günümüzde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de emir çekimi her şahsa göre farklıdır. Emir 1.şahıs için ya **-ayın** / **-eyin** ya da **-ayım** / **-eyim**; teklik 2.şahıs için bazen ekli **-ğıl** / **-gil** bazen de eksiz şekilleri kullanılmıştır²³⁶.

Teklik 1. şahıs “(y)-ayın / (y)-eyin; (y)-ayım / (y)-eyim”

*Beni öldür **şunayım** boynumu gel çal nice bir (36-2)*

*Allâh deyu 'aşk ile tekbîr **ideyin** dir (70-3)*

*Lutf ile bu gün hâşılı ta' mîr **ideyin** dir (70-4)*

*N'**ideyim** çün 'külli şey'in hâlikun'didi Hudâ (106-8)*

***Gireyin** meydâna berdâr olayum şimdengeru (150-3)*

Teklik 2. şahıs “eksiz”

*Şeyh izine **tut** göziñi şeyhüñ yeter bürhân saña (3-4)*

*Ehl-i 'irfan işiginde yüzini **eyle** türâb (12-1)*

*Mekteb-i 'irfâna gir **okı** bu 'ilmüñ aslını (14-4)*

*Beni öldür **sunayım** boynumu **gel çal** nice bir (36-2)*

*Cândan saña tâlib **kıl** her tâ'ate râğıb **kıl***

*Bir pîre müşâhib **kıl** hıdmet yolını göster (42-4)*

*Bu suretün libâsın **vir** gayrına Niyâzî (73-6)*

*Cism ü cânuñ **ko** yükün yeynildi gör (77-4)*

*Terk **it** añları saña virür şudâ' (85-3)*

*Menzil **al** düşmeden ortaya fırak (92-3)*

*Enbiyâ çekdi bu derdi sen de **çek** (96-10)*

Teklik 2. şahıs “-ğıl / -gil” “ekli”

*Kağısı Hakk'dan ırağ olmış bularuñ **söylegil** (27-5)*

*Cem' u farkı **eylegil** meşhûdunuz (30-3)*

²³⁶ Muharrem Ergin, age, s. 325.

*Sûre-i Necm'i okı **añlağıl** vahy-ı Hâk'ı (94-4)*

*Ay u gün yıldızları kim döndürür **virgil** haber (140-7)*

Teklik 3. şahıs “–sun / –sün”

*İsteyen yâri **izlesün** pîri (34-2)*

*Nicesi **bağsun** etrâfa yâ ahkâfa yâhud kâfa (45-3)*

*Nicesi tâkat **getürsün** aña karşı Mısrî kim (55-9)*

*Îlâhi tevbeler **olsun** bir daği mey içmeyem (66-3)*

*Nice **görsün** şems-i vechin çün anuñ (79-8)*

*Gördüm seni efkârım yağmadur alan **alsun** (144-1)*

***Tolsun** senüñ de göñlüne deryâ olup ^c irfân kamu (151-32)*

*Sözlerini **okusun** kim sırrına mihmân ola (168-9)*

*Mısrî'ye **söğsün** şol ağız Allâh demek bilmez ola (169-5)*

*Çatre nice **añlasun** 'ummân olan añlar bizi (178-8)*

*Ol câna kıymaz nice gel **disün** aña cânânesi (188-4)*

*Pes nice **aylsun** ki dâ'im devr ider peymânesi (188-5)*

Çokluk 1.şahıs “–alum / –elüm”

***Tutalum** Hâk yirüñ anda senüñ dâr-ı na'im itmiş (80-7)*

*Nice bir **sevelüm** gayrı nice bir **olalum** ayrı*

***Analum** vuslat-ı yâri gel Allâh'a **dönelüm** gel (105-2)*

***Soralum** gel bilenlere güli bûyın direnlere*

*Vişâline irenlere gel Allâh'a **dönelüm** gel (105-6)*

*Cem olup Hâk'a münâcât **idelüm***

*Nûr-ı Kur'an ile toğrı **gidelüm** (139-5)*

***Yanalum** 'âşıklar Mevlâ derdiyle (158-5)*

Çokluk 2. şahıs “–ñ; –uñ / –üñ”

*Bir haber **virüñ** baña ol bî-nişân kandedür (35-1)*

*Şunuldu nâmesi yâruñ dürrüldi defteri **varuñ** (93-3)*

***Buluñ** ziyân u assıñuz ya ben sizi ya siz beni (174-5)*

*Bu ne hikmet bu ne kudret bu ne şan'atdur **görüñ** (186-10)*

Çokluk 3. şahıs “–suñlar / –süñler”*Melekler seni **dutsuñlar****Kürsini 'arşdan **atsuñlar****Tahte's-serâya **diksüñler** (166-3)***Emir kipinin olumsuzu****Teklik 2. şahıs “–ma–ğıl / –me–gil”***Bir nefes gönülüm senüñ 'âşkuñdan **itmegil** cüdâ (1-4)**Ey gönül gel **olmağıl** Hâk'dan ırak (92-1)**Hatibin **şanmağıl** mülhid anuñ filine uy dâ'im (155-6)***Teklik 3. şahıs “–ma–sun / –me–sün”***Uyan gâfletten ey gâfil seni **aldamasun** dünyâ (8-1)**Ağla gözüm iñle gönülüm 'aklı olan **gölmesün** (69-3)**Hem çıkar târihden girü esâsı **kalmasun** (71-2)**Kim hisâb itse buñı yañlış şanup **yañılmasun** (71-3)**Evvel olmuş umarız tâ haşre dek **yıkılmasun** (71-8)**'Âr u 'ırz ile gelüp 'âşıklara bâr **olmasun** (142-1)****Kalmasun** varlıkda Mısri'nün vücûdı zerrece (150-10)***2.3.2.3. Dilek–Şart Çekimi**

Eski Türkçe döneminde –sar / –ser şeklinde olan dilek–şart kipi daha sonraları son sesteki –r ünsüzünü kaybederek günümüzde de kullanılan –sa / –se şeklini almıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Teklik 1. şahıs “–sa–m / –se–m”*Her kanda **bağsam** görünür gözlerüme sırr-ı ezel (15-3)**Her ne deñlü âşikâr **itsem** hafâsın arturur (16-2)**Her nere **varsam** yakar bu cânımı^c aşk ateşi (29-5)**Medîne şehrine **varsam** Habîb'üñ ravzasın **görsem****İşigine yüzüm **sürsem** ne güzeldür ne güzeldür (62-4)**Zarâfetle bu Mısri'den haber **alsam** dime hiç (75-7)**Yahûd 'aynı mı yâ cem'i mi **disem** (120-9)*

*Cânâne görünür baña cânâ neye **baksam***

*Kâşâne görünür heme virâneye **baksam** (122-1)*

*Tîğ-ı 'aşkuñla şehîd **olsam** mezârum sengine*

Yazalar bu âyeti (148-6)

*Bilmem **nic'etsem** n'eylesem bu halvetüñ şerbetine (159-1)*

*Vechüñi **görsem** tağilur 'aklum (187-5)*

Teklik 1.şahıs “–sa–ñ / –se–ñ”

*Beyledür her iş ki Hâk adıyla **kilsañ** ibtidâ"(6-6)*

*Ni'met-i vaşluñ 'atâ **kilsañ** n'ola 'âşıklara (23-4)*

*Yola **giderseñ** saña rehber gerek (25-4)*

*Her şeye mahlûk göziyle **bağsañ** ol mahlûk olur (33-2)*

*Her tohmı neden alduñ ise **dikseñ** anı bil (43-6)*

*Bu tabiat zulmetinden bulmak **isterseñ** halâş (81-1)*

*Ger naşîşat **eyleseñ** tâ haşre dek (96-4)*

***Alsañ** n'ola bir toğrica Leylâ haberin sen (138-4)*

Teklik 3. şahıs “–sa / –se” “Şahıs eksiz”

*Bu sırdandır ki bir kâmil zuhûr **itse** bu ^c âlemde (2-12)*

*Niyâzî kande **bağsa** ol hemân dîdâr olur peydâ (2-16)*

*Her neye **bağsa** gözüñ bil sırr-ı Sübhân andadır*

*Her ne **iştirse** kulağın mağz-ı Kur'ân andadır (33-1)*

*Her kimüñ kim derd-i Hâk'dan yüreğinde **olsa** tağ (86-1)*

*Ol vechile ki cân u dili pür-taleb **olsa***

***Dise** ne zamân ağara yâ Rab dil-i karam (121-2)*

***Görse** makbûbı gönül bî-ihtiyâr mâ'il olur (140-12)*

*Cemâli zâhir **olsa** tiz celâli yakalar anı*

*Görürsün bir gül **açılsa** yanında hâr olur peydâ (151-11)*

Dilek–şart kipinin olumsuz

Teklik 3. şahıs “–ma–sa / –me–se” “Şahıs eksiz”

*Darb-ı zikir **olmasa** gönül pası silinmez (73-2)*

*Eger **öldürmese** oğlanı şoñı fâsık olurdu (101-6)*

*Zerreler zâhir m'olurdu âfitâb **olmasa***

*Kaatreler kânde yağardı hîç sehâbı **olmasa** (163-1)*

*Ey Niyâzî kimde kim cehlûñ 'azâbı **olmasa** (163-7)*

*Şer' **reddetmese** sen de kıl ikbâl (190-13)*

2.3.2.4. Gereklilik Çekimi

Günümüz Türkiye Türkçesinde gereklilik eki olarak kullanılan **–meli / –malı** metnimizde kullanılmamıştır. Bu ekin işlevini “**dilek–şart**” ekine “**gerek**” kelimesinin getirilmesiyle meydana gelen **–sa gerek / –se gerek, –mağ gerek** eki veya **–mek gerek** şekilleri yerine getirmektedir. Gereklilik eklerinin bir kısmı gelecek zaman anlamı vermektedir²³⁷.

–mağ gerek / –mek gerek eki ile

*Kalbini yak**mağ gerek** anuñ demâdem bârika (6-6)*

*O deryâya talmâğa cân terkin **urmak gerek** (73-5)*

*'Aşk ateşinde eriye altun gibi şiz**mağ gerek** (97-2)*

*İsterse kim maqbûl ola tevhîde boyan**mağ gerek**(97-3)*

*Yoğ olmayan var olamaz varını talat**mağ gerek** (97-4)*

*Bu Mısrî gibi balçığı her bir ayak bas**mağ gerek** (97-5)*

–sa / –se gerek eki ile

*Gözin yuman cemâlünden kime aç**sa gerek** yüzün (130-1)*

*Şehâ yüz döndüren senden kime dön**se gerek** yüzün (130-1)*

2.3.3. Birleşik Çekimler

2.3.3.1. Hikâye

Yalın zamanlı bir fiile ek eylemin **–dı / –di** biçiminin eklenmesiyle oluşturulan bileşik zamana hikâye birleşik zaman nedir²³⁸. Divânda öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, istek ve şart kiplerinin birleşik çekimlerine rastlanmıştır. Örnekleri şöyledir;

²³⁷ Muharrem Ergin, age, s. 328, Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 132.

²³⁸ Mehmet Hengirmen, age, s. 229.

*Zulmeti sürdi **çıkar**dı ara yirden âfitâb (14-1)*
*Nûr ile **bulmuş**du 'âlem yeni cân (139-1)*
*Çatreler kande **yağard**ı hiç sehâbı olmasa (163-1)*
*Ey Niyâzî ger **tokınmayay**dı hiç bâd-ı fenâ (191-9)*
*Biten dürlü çiçekler **solmayay**dı (193-2)*

2.3.3.2. Rivayet

Yalın zamanlı bir fiile ek eylemin belirsiz geçmiş zamanı gösteren –**imış** > –**miş** ekinin eklenmesiyle oluşan birleşik zamana rivayet birleşik çekimi denir²³⁹. Metnimizde sadece geniş zamanın rivayeti birleşik çekimlerine rastlanmıştır.

*Nefsini bilen **irermiş** bir dükenmez devlete (82-5)*
*Çün nefsin bilse kişi Allâh'ı **bilürmiş** (121-3)*
*Niyâzî isteyen Hakk'ı **bulurmuş** (131-13)*

2.3.3.3. Şart

Çekimli eylemlere ek eylemin –**sa** / –**se** ekinin getirilmesiyle şartlı birleşik zaman yapılmaktadır. Metnimizde öğrenilen geçmiş ve geniş zamanının birleşik çekimlerine rastlanmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey Niyâzî mürşid **isterseñ** bu yolda ^c aşka uy (1-7)*
*Şıdkıla **olmazsañ** kulu itmez yolu âsân saña (3-9)*
*Ehl-i Hâk olmak **dilerseñ** zerķ-ı tâ'at terkin it*
*Ey ki ehl-i 'aşka **söylersen** melâmet terkin it (6-4)*
***Varmazsa** yolum şeyhüme **sarmazsa** merhem yâreme*
***Olmazsa** çâre derdüme âh hayretâ vâh hayretâ (7-6)*
*Ťûfan **olursa** cihan bir katre ťûfan baña (9-2)*
*Dersi 'aklundan **alursañ** bil saña olmaz delîl (10-4)*
*Her ne **okursañ** çün otuz ikiden taşra degül (14-5)*
*Can bu ilden göçmedin can ânı **bulmazsa** ne güç*

239 Mehmet Hengirmen, age, s. 232.

*Yârını terk itmedin yârını **bulmazsa** ne güç (22-1)*
*Şûreti insân içi hayvân **olursa** kişiniñ (22-2)*
*Yola **giderseñ** saña rehber gerek (25-4)*
*Zikr ile tevhide **irerse** gönül (25-5)*
*Ne noksan ire câhuña **kılursan** (28-13)*
*Cennetiñ zevkin **dilerseñ** cümle 'irfanuñdadur (40-2)*
*Gönül **tuymazsa** viedân ile Allah'ı haqîkatce (54-5)*
*Kim ki kendin yoğ **iderse** Mısrîyâ (56-12)*
*Bu hâlile **olursañ** bil işüñ hüsrâna tolanur (64-2)*
*Nedendür kâni' **olmuşsan** murâd-ı nefse **talmuşsan***
*İçüñe hırsı **almışsan** işüñ şeytana tolanur (64-3)*
*Cigerden dil n'ola **çekerse** âhı (67-2)*
*Ne deñlü **eylersem** pend ü naşihat (67-4)*
*Gel **inanmazsañ** gir oku mekteb-i 'irfâna bak (89-2)*
*Çare yok senden **olmazsa** çâre (132-3)*
*Harîm-i kuds-i lâhûta **varursañ** (134-5)*
*Aña **girerse** bir kişi gider gönülden teşvişi (151-17)*
*Ne gam **giderse** dünyâdan Niyâzî (157-9)*
*Şerî'atla **olursa** ger o ef'âl (190-13)*

2.3.4. Bildirme Ekleri

“İmek” yardımcı fiilinin geniş zaman ve şimdiki zaman çekimi kabul edilen bildirme ekleri birleştikleri ismin şimdiki zaman hâlinde ortaya çıktığını veya çıkmaya devam ettiğini; ismin şimdiki zamanda bulunduğunu bildirerek, haber verirler. Onun için bu ekler daha önceleri haber ekleri olarak isimlendirilmiştir. Şimdi ise bu eklere bildirme ekleri denilmektedir²⁴⁰.

İsim fiilinin şimdiki zamanı karşılayan bu ekler şöyledir:

Teklik 1. şahıs “-am / -em / -van / -ven”

2. şahıs “-sın / -sin”

3. şahıs “-dur / -dür; -durur / -dürür”

240 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985, s. 315.

Çokluk 1. şahıs “-uz / -üz / -vuz / -vüz”

2. şahıs “-sız / -siz” “Örneği yoktur.”

3. şahıs “-durlar / -dürler; -dururlar / -dürürler” “Örneği yoktur.”

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Teklik 1. şahıs “-am / -em / -van / -ven”

*Gülden cüdâ bir **bülbülem** âh firkatâ vâh firkatâ (7-4)*

***Benven** şu mahv-ı mahz-ı zât buldum vücûdumdan necât (15-1)*

*Ne **yirdeyem** ne gokde ne öliyem ne zinde (20-13)*

*Öyle sanurdum **ayruyam** dost gayrıdur ben **gayrıyam** (78-3)*

*Geh sehâb u geh matar gâhi **toluyam** gâh kar (113-3)*

*Pervâne od bülbüle dâim **gûlzâram** (121-5)*

*'Âlimem bir 'ilmile ma'lûm ancak bendedür **

*Ben **yogam** kimdür beni bu 'ilmle hemrâz eyleyen (141-1)*

Teklik 2. şahıs “-sın / -sin” “Ekin sonundaki -n son zamanlarda -ñ olarak yazılmıştır.”

*Derdlü kullara yine **sensin** melâz (30-2)*

*Ey Niyâzî baş açık **dîvânesin** (107-7)*

*Sen ğâ'ib ü hâzırsın her hâlûme **nâzırsın** (144-6)*

*Zuhûr-ı kâ'inâtun **ma'denisin** yâ Resûlallâh*

*Rumûz küntü kenzüñ **mahzenisin** yâ Resûlallâh (160-1)*

*Hakâyık 'ilminüñ sen **mahremisin** yâ Resûlallâh (160-4)*

*İçinde cümleñ **ser-askerisin** yâ Resûlallâh (160-5)*

Teklik 3. şahıs “-dur / -dür; -durur / -dürür”

*Lik cennetde olursa **tamudur** ^c aşksuz aña (1-6)*

*Bil ki seddeyn iki kaş İskender **ortasındadur** (4-8)*

*Döndürimezsün bigüm katı **ağırdur** bu tolâb (12-3)*

*Vahdet-i Hakk'ı tıyanım dili **lâldür** 'aklı mât (16-3)*

*Şerî'at enbiyânuñ **sünnetidür** (18-5)*

*Ademüñ gönli içinde bahr-ı 'ummân **gizlidür** (22-3)*

*Keşret-i emvâca bakma cümle bir **deryâ durur** (33-3)*

Katı Mecnun durur buña gönül virüp turan insân (128-2)

Mehdî benüm ‘adlüm dürür 'İsâ benüm *fazlum durur* (173-6)

Tâlib-i Hakk’uñ devâsız derd dürür sermâyesi (182-1)

Nûr-ı vâhid cümle ‘âlem yok durur bigânesi (197-1)

Çokluk 1. şahıs “-uz / -üz / -vuz / -vüz”

Biz hâkîkat şemsüyüz revzenlere açılmazuz (177-3)

Tekye-i iklim-i lâhûtda bekâ abdâhyuz

Baş açık yalın ayak râh-ı fenâ abdâhyuz (177-4)

Bildirme ekinin olumsuzu “**değül**” ile yapılmakta olup tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir:

Her ne okursañ çün otuz ikiden taşra degül (14-5)

Bu sözüñ Yûnus’ı Mısrî degüldür (41-23)

Meth ile zemmi âlemüñ kıymetde bir hardal degül (44-4)

Añla hemân bir söz dürür yokuş degüldür düz dürür (78-8)

Yohsa bu fırsat bize bâkî degül (92-3)

Remz-i Hakk’a mahrem olmağ degmenüñ kârı degül (142-5)

Bu didigüm cennet degül añlara ol *minnet degül* (151-7)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZ DİZİMİ

3.1. Kelime Grupları

3.1.1. İsim Tamlamaları

İsim tamlamaları eski dil bilgisi kitaplarında “**terkîb-i izâfet**” olarak adlandırılmıştır. İki ismin birbirine yaklaştırılmasına “**izâfet**”; iki ismin bir araya getirilerek birbirine bağlanmasına “**terkîb-i izâfî**” denilmiştir. Bu terkiplerin oluşmasını sağlayan ilk isme “**muzâfun-ileyh**”, ikincisine ise “**muzâf**” ismi verilmiştir²⁴¹. Kısacası isim tamlamaları bir ismin başka bir isimle ya da şahısları gösteren zamirlerle olan münasebetlerini ifade eden kelime gurublarına denir²⁴². İsim tamlamaları belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

3.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tahsin Banguoğlu ilk ismin anlam bakımından iyelik ekli ögeyi sınırlayıp belirli hâle getirmesini belirtili isim tamlaması olarak tanımlamıştır²⁴³. Kısacası belirtili isim tamlamaları tamlayanın ilgi hâli eki, tamlananın iyelik eki aldığı kelime grublarıdır. Faruk Kadri Timurtaş bilhassa bu tarz tamlamaların cümleye mülkiyet, nisbet, izafet ve aidiyet anlamlarını kattığını vurgulamıştır²⁴⁴.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Kâf-ı dil ‘ankâsiyum sırruñ âşinâsiyum (9-4)

Otuz iki harfî bildüñ dört kitâbuñ aslıdur (14-3)

Mekteb-i ‘irfâna gir okı bu ‘ilmüñ aslını (14-4)

Yüzüñ suyu hayâsıdur şerî’at (18-26)

Kahr u lûtfuñ ‘illeti bir dimenüñ aslı nedür (27-9)

Kandedür dostuñ ili kande açılur güli (35-2)

Hâkimüñ hükmi yiter fitne ile âl nice bir (36-3)

Hak’uñ kullarını bazı kul eyler (41-1)

241 Halit Ziya, Kavâid-i Lisân-ı Türkî, Matbaa-yı Osmaniye Yayınları, İstanbul 1302, s. 7.

242 İbrahim Nemci, Türkçe Garmer, Kanaat Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1929, s. 248-250.

243 Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 331-333.

244 Faruk Kadri Timurtaş, , age., s. 66.

- Zülfüñ teline** kimüñ gönü tolaşdı (43-4)
- Kim ki **'aşkuñ dârına** ber-dâr olur (56-1)
- Oldı **yüzüñ şubhı** senüñ ey nigâr (59-1)
- Halkuñ arasından** çıkar tevîdî görse cân atar (60-4)
- Nebîlerüñ nazargâhı** velîlerün karârgâhı (62-6)
- Hakîkatuñ sırları** tarîkatsuz bulunmaz (73-1)
- Vahdetüñ sırrı** bilinmekdür o da'vetten garaz (82-2)
- Cânuñ ilindeki şems ü mâhı** bul (103-1)
- Vahdetüñ meydânı** seyri var iken (107-6)
- Bu **cihânuñ halkına** bir bir yolum uğrar benüm (113-2)
- Ol **cihânuñ fahrinüñ sırrına** kurbân olayum (119-1)
- Âlî'nüñ sırrına** olalı mahrem (120-18)
- Nedür **Kur'an'un esrarı** nedür **esrârüñ envârı** (133-6)
- Eger cân ise **hüsninüñ behâsı** (134-7)
- Birer hâle **cihânuñ halkı** bir bir râzı olmuşlar (143-3)
- Her semt o **şehrüñ yoludur** lâkin girenler velîdür (151-21)
- Yanmağda Niyâzî **şevkuñ nârına** (158-5)
- Bilmem nic 'etsem n'eylesem bu **halvetüñ şerbetine**
- Bu cânı teslîm eylesem bu **halvetüñ şerbetine** (159-1)
- Kur'an'ın esrarı** benüm (166-14)
- 'Ârifüñ bir himmeti** var 'arş ana olmaz mekân
- Sidre vü tûbâ gözetmez **kâmilüñ cân u dili** (172-5)
- Ûtîlere sükker **bâğınüñ zevki** irişdi (175-2)
- Göñülleri toldurur **erenlerüñ halveti**(181-1)
- Ölüleri dirildür **erenlerüñ halveti** (181-1)
- Anuñ içün arturur **'âşıklarüñ efgânını** (185-3)
- Bir dil ki **Hak'ın zikri** ile olmaya mu'tâd (198-5)

3.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanın ilgi hâli eki almadığı, tamlananın iyelik eki aldığı kelime gruplarıdır. Leyla Karahan bu tarz tamlamaların “belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşıladığını ve

öğeleri arasında daimi bir ilişki bulunduğunu” vurgulamıştır²⁴⁵. Mahzar Kükey göre belirtisiz isim tamlamaları birleşik sözcük grublarıdır²⁴⁶. Birleşik kelime grubları oluşturan belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı ismi, tamlananı ise ismin cinsini ve çeşidini belirtmektedir²⁴⁷. Bu tarz tamlamalar bilhassa edebiyatımızda teşbih ve istiâre sanatlarında kullanılmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Eylemez halvet-sarâ-yı sırr-ı **vahdet mahremi** (6-3)*

*Sarâ-yı **dîn esâsıdır** şerî'at*

*Tarîk-ı **Hâk hüdâsıdır** şerî'at (18-1)*

*‘Âlimlere **ebced hocası** olmak olur ‘âr (46-3)*

*Salât-ı ehl-i ‘**irfân kiblesidir** ‘şemme vechullah (54-7)*

*Ene'l- **Hâk sırrını** cândan geçüp ber-dâr olandan şor (58-1)*

*Şol **kıyâmet günlerinde** cüml'âlemyân iniler (69-5)*

*Darb-ı zikir olmasa **göñül pası** silinmez (73-2)*

*Ol **küdûret tozını** silüp mücellâ olmuşuz (76-8)*

*Sağ u solum gözler idüm **dost yüzini** görsem deyu (78-2)*

***Nefs elinden** kurtılana cennet olmuşdur turağ (86-4)*

***Harf libâsından** mu'arrâ nokta-i ^c üryâna bak (89-5)*

***Nefs tamusiñ** sırât-ı şer' ile bunda geçüp (100-9)*

*Bize **Hâk'dan** gel olmadın **ecel kûsı** urulmadın (105-3)*

*Ol vakt o **yürek yarasına merhemi** şaram (121-4)*

***‘İbâdet acısın** bu nefse tatdur (131-3)*

*Vech-i âdemle **cihân fanûsını** tenvîr idüp (137-3)*

*Başına bu **devlet kuşu** konan olur sultân kamu (151-17)*

*Sakın terk eyleyüp **țamu kapusın** saña açdurma (155-4)*

***Yer ile gök arası** tolar dahi taşardı (176-3)*

***Dost belâsı** sehmine 'üryân idüp sînelerin (185-2)*

245 Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 15-17.

246 Mazhar Kükey, Türkçenin Söz Dizimi, Kardeş Matbaası, Ankara 1975, s. 15.

247 Muharrem Ergin, age., s. 382.

3.1.2. İyelik Grubu

Tamlayanı ilgi ekini almış bir şahıs zamiriyle tamlananı iyelik eki almış isimlerle kurulmaktadır. Bu kelime gruplarının tamlayanı ve tamlananı arasında ait olma ve iyelik ifadesi vardır. Metmizde kullanılan şahıs zamirleri, Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki zamirlerden çok farklı değildir²⁴⁸.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir nefes gönlüm **senüñ 'âşkundan** itmegil cüdâ (1-4)*

*Gördüm bu 'âlemler **kamû benüm vücûdumla**-tolu (15-6)*

*Öñinde **anuñ livâsıdur** şerî'at (18-12)*

*Vallahi Deccâl **senüñ emeklerüñ** hebâdur (32-1)*

*Şol 'ankâ kim **anuñ gönli** nazârgâh-ı hayâlüñdür (45-3)*

***Benüm** bu nisbetüm şimdi ne mâhuñdur ne sâlüñdür (45-5)*

***Bizüm** de mihnet imiş **kismetimüz** ezelde (161-8)*

3.1.3. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması bir sıfat unsuru ile isim unsurunun meydana getirdikleri kelime gruplarına denir. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak ya da belirtmek için getirilmektedir. Sıfat tamlamalarında tamlayan yardımcı unsur, tamlanan asıl unsurdur. Bu tamlamalar eksiz bir şekilde yapılmaktadır. Sıfat tamlamalarında sıfat önce isim sonra getirilmektedir²⁴⁹. Sıfat işlevinde kullanılan sözcüklerin türlerine göre; tamlananın nitelenen bir isimle oluşturdukları sıfat tamlamalarının aşağıdaki gibi gruplandırılacak olursak;

3.1.3.1. Niteleme Sıfatı + İsim

*Var ol **kurı sevdâyı** ko matlab yeter Sübhân saña (3-6)*

*Tağlar **yemişli bâğ** olur cümle cihân bostân saña (3-8)*

*Zâhir oldu **gizli sırlar** virdi Hak bürhân baña (5-4)*

*Bir yarım **ta'mir** iderken bir yanı oldu harâb (12-3)*

*Ben içmişem **âb-ı hayât** irmez baña hergiz memet (15-1)*

***Şerî'atsuz hakikat** oldu ilhâd (18-18)*

²⁴⁸ Nesrin Sis, age., s. 100.

²⁴⁹ Muharrem Ergin, age., s. 380., Nesrin Sis, age., s. 101.

Göresin **toğmaz tolinmaz bir güneş** (25-7)

Derdlü kullara yine sensin melâz (30-2)

Gel kim yâreñe **dürlü devâdan** haberüm var (31-2)

Kazma **derin kuyıyı** boyuñca var kazadır (32-3)

Cân yatur **gafil binâsı** oldu vîrân bî-haber (39-2)

Kiminüñ altunun **kara pul** eyler (41-3)

Kana **boyanmış göz** hemîn Nil ü Fırâî'ı kan görür (44-2)

Gel ey **derdsüz kişi** sen de düriş sa'y eylegil bunda (64-2)

İkisin bir bilüp **toğrı haqîkatle** görür kim Hâk (80-5)

Sükkerî helvâdur andan hasıl olur inbisât (83-4)

Qurı da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)

Yeni divâra begüm bak **eski virâne** gerek (101-5)

Nûr ile bulmuşdı 'âlem **yeni cân** (139-1)

Bu **hoş güzel yapısı** var otuz iki kapısı var (151-2)

3.1.3.2. Belirtme Sıfatı + İsim

3.1.3.2.1. İşaret Sıfatı + İsim

Varlıkların yerini gösterme yoluyla belirtmek amacıyla metnimizde bu, ol, o, şol, şu sıfatları bir isimle biraraya gelerek tamlama kurmuşlardır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Şu mâhîler gibi kendüñi deryâdan cüdâ sanma (19-2)

Şol ruhuñla hattıñuñ sırrını zâhid anlasa (21-6)

Can **bu ilden** göçmedin can ânı bulmazsa ne güç (22-1)

Milel küfrinde **bu kâfir** nice sâl eyleye pervâz (24-3)

Şol göñülde kim devâma ire ol (26-3)

Ey Niyâzî 'âkıbet **ol yârile** (26-5)

Terk it Niyâzî seni bul andan **o sultânı**

Her kim cânından geçer **ol vâşıl-ı yâr** olur (47-9)

Saña bir cezbe Niyâzî ki **o dosttan** yetişe (57-9)

Başmı hırkaya çekmiş **şu yatan aslana** bak (90-2)

Vech-i ehadiyyet ki **şu eşyâda** görünmüş

Bu kesrete ancak anı seyrâna mı geldüñ (95-5)

***Bu yoluñ** mihnetine ol katı merdâne gerek (101-2)*

*Özenmez misin **ol yâra** ki aldanmışsın ağyâra (105-4)*

*Añladı mı tâ sorsan **o bînâ** haberin sen (138-2)*

*Kindür anı baña göster **şol sular**da turmayup (140-5)*

*Alduñ çü beni benden geçdüm **bu cân u tenden** (144-2)*

***Ol şehre** mürsel gelmedi anlan da'vet kılmadı (151-11)*

*Nice açıldum nice soldum **şu gül** gibi cihân içre (152-3)*

***Bu fırsat** ele geçmez yalvar güzel Allâh'a (153-3)*

3.1.3.2.2. Sayı Sıfatı + İsim

Mısırî Divânında, asıl sayı sıfatı olarak kullanılan bir, iki, üç, biñ, dü, şeş, kelimeleri bir isimle bir araya gelerek tamlama kurmuşlardır. Bazı örnekler şöyledir:

*‘Aşkunu eyle **iki** ‘âlemde bana âşinâ (1-5)*

*Çokdur envâ'ı bu halkun biri insan **üç bölük** (27-3)*

*‘İbretile **şeş cihetden** görinen eşyâya bâk (33-5)*

*Şıyup **biñ pare** iden şışe-i kalbi celâlûndür (45-1)*

*Bulmağa anı **dü** 'âlemde begüm sultân gerek (100-2)*

3.1.3.2.3. Belirsizlik Sıfatı + İsim

Metnimizde belirsizlik unsuru olan **bir, bir nice, her, bazı**, vb. isimleri belli belirsiz niteleyen sıfatlarla, bir isim unsurunun oluşturduğu tamlamalar çok sık olmasada kullanılmıştır. Tespit ettiğimi bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

*Yanar Niyâzi derdile **hiç kimse** yok hâlin bile (7-7)*

*Hak'uñ kullarını **bazı kul** eyler (41-1)*

*Kazandüğün 'amel **bir gün** gelür mîzâna tolanur (64-5)*

*Âyât-ı ruhundan okıyup **bir nice âyet** (70-2)*

*Bir hazînedür tasavvuf mâlik olmaz **her hasîs** (100-2)*

*Bu fenânun 'ızz u câhı 'iş u nûşı **bir hayâl**'(106-1)*

3.1.3.2.4. Soru Sıfatı + İsim

İsimleri soru yoluyla niteleyen **nice, ne** vb. sıfatlar ile kurulmaktadır. Bu tür tamlamalar metnimizde fazla yer almamıştır. Bazı örneklerin görünümü şöyledir:

Ne sırdur kim iki kimse nazar eyler bu ekvâna (2-14)

Gör ki nice dere olupdur bu 'ilimde dört kitâb (14-4)

Hüsn içinde bu ne şehlikdür ki şâhân-ı cihân (23-2)

Çalmadan gayn ya ne kaşduñ var (48-2)

Kaysı nice yıl ağladup iñletmedi mi aşk (138-4)

3.1.4. Tekrar Gurubu

Metnimizde aynı cinsten sözcüklerin tekrar edilmesiyle oluşan kelime grublarının varlığı söz konusudur.

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örneklerin görünümü şöyledir;

Dil oldı pâre pâre çağıruram dost dost (20-1)

Sular gibi çağ çağ tolaşuram tağ tağ (20-4)

Adetüñ olsun gice gündüz salâh (25-3)

Ėatre Ėatre dökilenler dūr midūr bârân midur

Zerre zerre görinenler hat midur reyhân midur (50-1)

Halka halka salınan kâkül mi yâ hablü'l-metîn

Sûre sûre yazılanlar hat midur Kur'ân midur (50-4)

Bu cihânuñ halkına bir bir yolum uğrar benüm (113-2)

Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürken (136-3)

Gir semâ'a zikr ile gel yaña yaña hû deyu (149-1)

3.1.5. Birleşik Fiil

Bir isimle yardımcı fiilin ya da iki ayrı fiil biçiminin veya isim soylu bir ve birden fazla kelimeyle bir esas fiilin birleşmesinden oluşarak bir hareketi karşılayan fiil türleridir²⁵⁰.

3.1.5.1. Tasviri Fiiller

Tasviri fiiller, fillere eklenen **-a**, **-e** ya da **-u**, **-ü**; **-ı**-i zaf-fiil şekillerine has fiiller getirmek suretiyle yapılmaktadır. Bu fiiller aynı zamanda birleşik fiiller olarak da adlandırılmıştır. Bu fiiller tezlik, yaklaşma, süreklilik, iktidar (yeterlilik) fiilleri olmak

²⁵⁰ Nesrin Sis, age., s. 103.

üzere dört başlıkta gruplandırılmıştır.

3.1.5.1.1. Süreklilik Fiili

Fiillere getirilen zarf-fiil biçimlerinden sonra “**dur-**, **gel-**, **gör-**” fiillerinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Hâkikat kârbânına **uya gör** (87-7)*

*Nefha-i Rahmân'a bu yoldan **ide gör** sü'ratı (192-5)*

3.1.5.1.2. Tezlik Fiili

Türkiye Türkçesinde fiil kök ve gövdelerine zarf-fiil ekleriyle “**ver-**” yardımcı fiilin eklenmesiyle yapılmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Fark **idivir** mümkün ise ber-sebîl-i infirâd (27-13)*

*Ey kudret ıssı pâdişâh lûtf eyle **açivir** yolum*

*Bağlandı her yanum i şâh lûtf eyle **açivir** yolum (114-1)*

*'Izz ü şebâtuñ hakkıçün lutf eyle **açivir** yolum (114-2)*

*Ol fahr-i 'âlem hakkıçün lûtf eyle **açivir** yolum (114-3)*

*Hecrüñle hayrân eyledüñ lûtf eyle **açivir** yolum (114-4)*

*Bağladı dünyâ-yı denî lûtf eyle **açivir** yolum(114-5)*

*Ey lûtfi çok senden meded lûtf eyle **açivir** yolum (114-6)*

3.1.5.1.3. Yeterlilik (İktidarî) Fiili

Yeterlilik Fiili “**-bil**” fiiliyle yapılmaktadır. Günümüz Türkiye Türkçesinde olumlu şeklini gördüğümüz iktidarî ekinin, bu devirde olumsuz “**-u**” fiiline menfî ek getirilmesiyle karşılanmaktadır. Olumsuz şeklinde, zarf-fiil ekinen sonra gelen “**-u**” fiili araya herhangi bir yardımcı ses gelmemesinden dolayı “**-u**” ünlüsü düşer. Eski Anadolu Türkçesinde umumiyetle “**-ı -i**” zarf-fiil ekleri kullanılmaktadır

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

'İbret **alabilürseñ** al mâh ile sâlinden (165-3)

u- Fiilin Olumsuzu İle

İven kişi yol **alınmaz** maksûdı hergiz **bulmaz** (3-5)

Ey Niyâzî **iremezsün** ölmeyince vuslata (23-5)

'Aklın **diremez** kendin **bulamaz** (74-2)

Râh-ı 'aşka **gidemez** merkeb feres (77-4)

İven kişi yol **alamaz** makşûdını tiz **bulamaz**

Yoğ olmayan var **olamaz** varını talatmak gerek (97-4)

Âb u havâsı mu'tedil giren **çıkamaz** ay u yıl (151-3)

Bulmazsın o vaşfile yürürseñ (190-4)

Bahâne **bulmazlar** hiç birinde (190-14)

3.1.5.2. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, isim ya da isim soylu bir sözcüğe “**ol-**, **eyle-**, **it-**, **kıl-**” yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşmaktadır. Metnimizde bu şekilde oluşmuş birleşik fiiller çokça görülmektedir. Bunların büyük kısmı “**isim + yardımcı fiil**” şeklinde olmasına rağmen “**fiil + yardımcı fiil**” şeklindeki örnekleride mevcuttur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

ol-:

Cem'-i cem'ü'l-cem' ile **fetholdi** ebvâb-ı Hudâ (4-8)

Erba'înüm çün **tamâm oldu** dâhi on gün geçer (5-2)

Bahr içinde katreyüm **bahr oldu** hayrâtı baña

Ferş içinde zerreyüm **'arş oldu** seyrân baña (9-1)

Dersi 'aklundan alursañ bil saña **olmaz delil**

Dersüñi var Hak'dan al kim 'ilmüñ **ola reh-nümâ** (10-4)

Gicesi yok dâimâ **olmuş şabâh** (25-7)

Kangısı Hâk'dan **ırağ olmuş** bularuñ söylegil (27-5)

Bir olsa gice gündüzler ne güzeldür ne güzeldür (61-3)

Niyâzî'ye **naşib olsa** varup makşûdını bulsa (62-7)

Hak'ı ańlamak degül **âsân ola** (79-11)

Cân u gönüñ şâd olup her guşşdan **âzâd ola**

Bir ola dâ'im Niyâzî gözüñe yakın ırağ (86-7)
Kim dilerse 'aşk ile yâr olsun ağyâr olmasun (142-5)
*Başuñda dürlü **boran olmayaydı** (193-4)*

eyle-:

'Aşkunu eyle iki âlemde bana âşinâ (1-5)
*Gehî zulmet **zuhûr eyler** gehî envâr olur peydâ (2-1)*
***Mahv eylesün** 'ağyarlıguñ yâr olusar mihmân saña (2-3)*
*Kande bulur Hakk'ı **inkâr eyleyen** bu Mısırî'yi (4-9)*
*Anı her kim ki sevdiyse **dînini eyledi** yağma (8-2)*
*Kâbe kavseyni ev ednâda **ikamet eyleme** (10-6)*
*Ben dost yolında varımı **terk eyledüm** öñden soña (15-2)*
*Anı **tevhîd eylemez** illâ ki şirk ehli ider (16-3)*
***Îhâta eylemiş** her yaña bak her sû-yı tevhîd it (19-2)*
*Kürsi üzre **eylemezdi** küfr ü îmânile **bahş** (21-6)*
*Milel küfrinde bu kâfir nice sâl **eyleye pervâz** (24-3)*
*Hayretüñde **eylesin** çok sıyâh (25-6)*
*Râhatı **terk eyledün** mihnetdesin (38-5)*
*Hakk'ıñ kullarını bazı **kul eyler***
*Onı **kul eylemez** yine **ol eyler** (41-1)*
*Ol 'ahde **vafâ eyleyüp** ikrâra gelürler (43-1)*
*Ger sen **idrâk eylemezseñ** bil ki sendendür kuşûr (49-1)*
*Çıkar **âh eyledüğince** semâya (67-3)*
***Cehd eylemeyen** menzil alamaz (74-4)*
*Nice **mecrûh eylediyse** rûhiñi emmâre nefis (81-2)*
*'Ârif oldur başına halkı dirüp **cem' eylemez** (100-5)*
*Varlıguñ **mahv eyleyüp** meydâna gel (107-1)*
*İbtidâ '**azm eyleyince** bu cihân iklimine (112-9)*
***Terk eylese** hem 'ârile nâmusını ol er (121-4)*
*Seni **terk eyleyen** insân bulur mı cismine ol cân (130-2)*

it-:

*Bir nefes gönlüm senüñ 'âşkundan **itmegil cüdâ** (1-4)*
*Bu sırdandır ki bir kâmil **zuhûr itse** bu ° âlemde*
*Kimi **ikrâr ider** anı kime inkâr olur peydâ (2-12)*
*Sıdkıla olmazsañ **kulı itmez** yolu âsân saña (3-9)*
*Bahr-i bî-pâyânı bulmaz **itmeyen terk-i sivâ** (4-5)*
*Geldi Hâk bâtl **fırâr itdi** tolaşdı mağribe (5-4)*
*Bendüñden **âzâd itmedüñ** feryâduma **dâd itmedüñ***
*Bir dem beni **şâd itmedüñ** âh veyletâ vâh veyletâ (7-2)*
*Bu harâbı niceler çalışdı **ma'mur itmeğe***
*Bir yarım **ta'mir iderken** bir yanı oldu harâb (12-3)*
*Her ne deñlü **âşikâr itsem** hafâsın arturur (16-2)*
***Karar itmez** beden olmayacak cân (18-24)*
*Bu Niyâzî bendeñi **itme ğarîb** (30-5)*
*Anuñçün tıgını çeşmüñ demâdem **eksik itmez** kim (45-2)*
*Ey Niyâzî dünyede **itmez huzur***
*Hâk'ı añla **itmeden** bundan 'ubûr (51-5)*
*Fikrin **icrâ itmemişdür** hem-çünân küfrândadır (65-2)*
*Kim **hisâb itse** buñı yañlış şanup yañılmasun (71-3)*
***Böyle itseñ** bil hâkîkat sırrına (85-5)*
*Düşdi 'aşk odı bu cânâ yakdı **kül itdi** beni (112-2)*
*Buluşdı bir ten ü bir cân bu **mülki itdiler** seyrân (116-5)*
*Kafes de tûtîye sükker virürler hiç **karâr itmez** (128-3)*
*Kisve-i tenden mu'arrâ **seyr ider** bu gökleri (129-6)*
*Ey Niyâzî bu vücûdun **terk iderse** ol durur (140-15)*
*Safâ'at kılmasan varlık Niyâzı **yoğ iderdi** (160-7)*
*Ne deñlü **vaşf idersem** biñde biri degildür (176-5)*
*Gör ki nice **keşf iderler** sırr-ı Hak estârını (185-6)*

kıl-:

*Zümre'-i ehl-i hâkîkat anı **kılmış muktedâ** (1-1)*
*Cândan **talep kıl** yâruñı vir cânı bul dildâruñı (3-7)*
*Yakañı al elinden kim seni soñra **kılır rüsvâ** (8-1)*

*Haddüni bil **kılma** ol şems-i dırahşânile **baḥs**(21-8)*

*‘‘Âkıbet dermân yirine derdini **kılduñ** ‘ilâç (23-3)*

*Bir **ticâret kılmadın** ben nakd-i ‘ömr oldu hebâ (39-4)*

*Vah baña ‘ömr geçürdüm yok yere **kıldum günâh** (69-2)*

*Câmi’i-i Sultan Selim Hân’a **kılup** bir pab’ı **pâk** (71-4)*

*Kazadur başuma geldi beni senden **cüdâ kıldı** (93-4)*

*Ol şehre mürsel gelmedi anlan **da’vet kılmadı** (151-11)*

*Çü insân şüretin buldum Hâk’a **hamd u senâ kıldum** (152-6)*

*Vallâhi senden korkmazam **da’vâ-yı bâtl kılmazam** (73-4)*

*Kahr evsâfına **mazhar kılup** anı le’im itmiş (80-2)*

***Talep kıl** her sehergâhı yürekden eylegıl âhı (105-5)*

3.1.5.3. Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller

Aslında yardımcı fiil olmayan “bağ-, açıl-, al-, geç-, eg-, gel-, bil-, göster-, kalma-, getür-, dök-, yan-, var-, koy-, ir-, gel-, aç-, olın-, idin-, gir-, vir-, sür-, irme-, sat-, çek-, tur-, tut-, **ko-**”²⁵¹ vb. fiillerin bir isimle ya da isim grubuyla birlikte anlam bakımından kaynaşmasıyla oluşmaktadır. Metnimizde deyimleşmiş birleşik fiillerin birçok örneği tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

bağ-:

*Ḳulluğa **bil bağlar** iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)*

açıl-:

*Bülbül oluban ötegör **gül gibi açıl** tütegör (3-11)*

al-:

***Yakañı al** elinden kim seni şoñra kılur rüsvâ (8-1)*

geç-:

***Küfr ile îmândan geçüp** ‘ayânda bulmuşam sebât (15-2)*

eg-:

***Boyun egmiş** tırur çeşmüñe hayrân (28-7)*

251 Nesrin Sis, age., s. 114-118.

bil-:

*Qandedür 'ilmile **hikmet bil** anı cânuñdadur (40-1)*

göster-:

*Vech-i mutlak günde yüzbiñ çehreden **yüz gösterir** (55-8)*

kalma-:

*Karâr itmez bu cânun **kalma**dı hiç dermânun (50-2)*

getür-:

*Nicesi **tâka** getürsün aña karşı Mısırî kim (55-9)*

dök-:

*Sürüp dergâhuña **yüzler döküp** yaşı yere gözler (61-3)*

yan-:

*Hem şâm u seher **odlara yanar** (74-3)*

koy-:

*İşigine **koya başın** diye şâhâ ne gerek (101-1)*

ir-:

*Men 'aref'sırrına **ir** ço gafleti (102-4)*

aç-:

***Gözün aç** perdeyi kaldur kuracak yir mi gör dünyâ (128-2)*

oln-:

*Gelmeyedüñ 'âleme sen **halk olunmazdı** cihân (115-5)*

yum-:

***Gözün yuman** cemâlünden kime açsa gerek yüzin (130-1)*

idin-:

*Kaşuñ mihrâbını şimdi Niyâzî **kible idindi** (130-5)*

gir-:

*Qurı lâf ile maksud **ele girmez** (131-10)*

vir-:

***Haber virdi** bunu Qur'an haber vir seb'-i kurrâdan (133-7)*

***Vir serini** Niyâzî sırrını virme yâda (161-15)*

sür-:

*Şular gibi **yüzün yire sür** kalma yoluñdan (138-7)*

irme-:

Cân ırmeyince aşlına bülbül gibi gül faşlına (151-28)

sat-:

‘ Ömrüñi hîçe şatma kendüñi oda atma (153-6)

çek-:

Gönül tesbîhi çek seccâdeden hîç ayağun ırma (155-1)

Kâmil odur kim aç susuz çok çok emek çekmiş ola (169-4)

tut-:

Gönül o bahre taldı dilüm tutuldu kaldı (180-3)

Şol cân ki fakat cismi diri tuta dime cân (198-8)

ko-:

Dünya ile ‘ ukbâyı ko ‘ ûlâ ile ‘uhrâyı ko(3-6)

‘İzzeti ko zilleti tut oldur anuñ mâyesi (182-3)

ağla-:

Yüzün gözün kan ağlayup şitâdan (193-2)

3.1.5.4. İsim-Fiil Gurubu

Fiilerden hareket isimleri yapan –**ma**, –**mak** eklerini almış fiilsilerle bir isim ya da isim grubunun bir araya gelmesiyle oluşmaktadır²⁵².

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Varlığın mahv etmek oldu âyin erkân şâdıka

Kalbini yakmak gerek anuñ demâdem bârika

Ger ‘azâb-ı âhiretten bulmak istersen halâş (12-10)

Bu nefis-i kâfiri katl etmek için (18-9)

Dünya ile bağnanup kalmak neden (25-2)

Gehî kahr u gehî lûtfun kemâlin bilmek isterseñ (58-3)

Ey Allah'ım seni sevmek ne güzeldür ne güzeldür

Yoluñda cân u bâş virmek ne güzeldür ne güzeldür (61-1)

Çıkup huccâc ile gitmek ne güzeldür ne güzeldür

Yoluñda cân terk etmek ne güzeldür ne güzeldür (62-1)

252 Nesrin Sis, age., s. 119.

*O deryâya talmağa cân **terkin** urmak gerek (73-5)*

***Hakk'ı** aňlamak degül âsân ola (79-11)*

***Demâdem** yanmada cânı cihânda gül'izârum yok (93-5)*

*İsterse kim makbûl ola **tevâhîde** boyanmak gerek (97-3)*

*Şabr içmede Eyyûb ol **ğam** çekmede Ya'kûb ol (98-6)*

***Sen seni bilmek** necâtuñdur senüñ (102-6)*

*Gün be **gün** eksilmede her ehl-i faşl u ehl-i hâl*

*Remz-i **Hakk'a** mahrem olmak degmenüñ kârı degül (142-4)*

*Her kim **Hak'ı** bulmak diler alsuñ Niyâzî'den haber (195-5)*

3.1.5.5. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat fiil ve ona bağlı isim ya da isim grubuyla bir araya gelmesiye oluşmaktadır. Metnimizde sıfat fiil grupları geniş zaman –(y)**an** –(y)**en** ve geçmiş zaman –**mış**, –**miş**, –**duk**, –**dük** eklerini almış fiilimsilerle meydana gelmiştir²⁵³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–(y)**an** / –(y)**en**:

*Ey râhat-ı cân isteyen **kurbân** olandur cân saña (3-1)*

***Katresin nûş** eyleyen 'uşşâk ebed görmez 'azâb (14-2)*

*Nirden gelüp gittüğünü **aňlamayan** hayvân imiş (78-5)*

*Gel ey gevherlerinden hem **harîdâr** olmayan **göñül** (109-1)*

–**mış** / –**miş**:

***Kana** boyanmış göz hemîn Nil ü Fırâî'ı kan görür (44-2)*

Ezel câmindan içilmiş ne şerbetdür anı bilmem (126-1)

*Yeşil atlasla **tonanmış** nev-civândur Aspozi (191-5)*

–**duk** / –**dük**:

*Yiri cennet **bağduğı** didâr olursa 'âşıkun (104-3)*

253 Nesrin Sis, age., s.119.

3.1.5.6. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf fiilin kendine bağlı unsurlar ile oluşturduğu kelime gruplarıdır. Mısırî Divânında zarf fiil grupları **-(y)up**, **-(y)üp**, **-alı**, **-eli**, **-(y)u**, **-(y)ü**, **-(y)ınca**, **-(y)ince**, **ken**, **-meyüp**, **-(y)ıcak**, **-(y)icek**, **-mayıcağ**, **-madın**, **-medin** ekleriyle kurulmuştur²⁵⁴.

Niyâzî-i Mısırî Divânından bazı örnekler şöyledir:

Enbiyâ vü evliyâyâ 'aşk olup dur reh-nümâ (1-7)

Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cânıla gonlün (8-5)

Dost ile ben dost olalı zevk ile 'işret bulalı (15-4)

Çkarar itmez beden olmayıcağ cân (18-24)

Dürr ü yâkût-ı dehânuñ seveli dilber senün (21-3)

Gökde uçarken seni indirdiler (38-9)

Bunda seni hiç bilmeyüp inkâra gelürler (43-2)

Vaşl umarken hicrâne kaşduñ var (48-3)

Mey içüp mahbûb olunca ihtiyâr elden gider (66-3)

Sâlik irince kemâle şöyle bil (79-12)

Şarâbı sen içmedin sarhoş u mest olmadın (135-7)

Kimdür anı baña göster şol sularda turmayup (140-5)

Derdile kul olmadın sultânı arzularsın (136-5)

Kırk yılda ere irdük bu şohbete irince (164-2)

3.1.5.7. Edat Grubu

Bir isim ve edat unsurunun bir araya gelerek oluşturdukları kelime gruplarıdır. Metnimizde bu kelime grubu **içün**, **çün**, **içre**, **üzre**, **özge**, **gibi**, **ile** vb. edatlarıyla oluşturulmuştur.

Niyâzî-i Mısırî Divânından bazı örnekler şöyledir:

Taşun içe hayâlâtı için taşa zuhurâtı (2-6)

Habs için geldi gelür ıtlâk için fermân baña (5-1)

Şu mâhîler gibi kendünî deryâdan cüdâ sanma (19-2)

Kesret içre ol ne vahdetdür ki ana yok 'idâd (27-2)

254 Nesrin Sis, age., s. 120.

Kesret içre bend-i ağyar olmuşam yâ Rab meded (29-6)

Manşûr gibi meydâna girüp dâra gelürler (43-4)

Bülbül gibi dâ'im öter eğlencesi tevhîd olur (60-49)

Çıkup huccâc ile gitmek ne güzeldür ne güzeldür (62-1)

Çeker el ğayr-ı Hâk'dan ol bu ma'nâ özge seyrândur (68-4)

Vech-i bâkî levhi üzre dâimâ a'yânımız (72-6)

Vechi üzre gör ne yazmış defter-i Rahmân'a bak (89-1)

Ehl-i diller sükût üzre kamustı münzevi (90-1)

Pervâne gibi ateşe dâ'im cân atarsın (95-2)

Nasîbimiz kadar elhamdülillah (157-8)

Şol kadar kıl nâleyi kim gülsitân itsün seni (189-2)

3.1.5.8. Bağlama Grubu

İki kelime ya da kelime grubunun eksiz olarak **u**, **ü**, **ve**, **vü**, **ile** vb. sıralama edatları ve **hem...hem**, **ne...ne**, vs. denkleştirme ve bağlama edatlarıyla oluşturulan kelime grublarıdır²⁵⁵.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Dünye vü uhrâ daği hem haşr u neşr olmak nedür (27-7)

Gönlüme daği ne gelürüm ne giderüm var (46-5)

İñler idi yer ü gök hep tağlar ile taşlar (55-3)

Meryem ü 'İsâ vü Mehdî-dem ü Havvâ gibi (63-5)

Kimüñdür feyz ü hem ihyâ ne sırdur hem dem-i 'İsâ (133-4)

Ne Mısrî 'yüm ne Mehdî'yüm ne 'İsâ'yum ne insânum (143-7)

Alduñ çü beni benden geçdüm bu cân u tenden (144-2)

Ne sendedür ne bende sığmaz ol bir mekânda (156-1)

Kim bilürdi zülfüñ ile kaşlaruñ ma'nâsını (163-4)

Ben ölem ve hem dirilem (166)

Sidre vü tûbâ gözetmez kâmilüñ cân u dili (172-5)

Yer ile gök arası tolar daği taşardı (176-3)

Geç ağ ile karadan halkı bırak aradan (180-5)

²⁵⁵ Nesrin Sis, age., s. 121.

'Abid ü zâhidlerüñ 'aklını hayrân eyledi (186-5)

*Merâtib **Sidre vü Tûbâ** sıfat bil 'Arş-ı a'lâyı (190-2)*

***Hem** rûh-ı muşavverdür o **hem** 'âkil ü dânâ (198-11)*

3.1.5.9. Ünlem Grubu

Metnimizde ünlem grubları bir isim ve **ey**, **âh**, **vâh**, **dirîgâ** ünlem unsurunun birleşmesiyle oluşmuştur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Güldürmedüñ önden soña **âh mihnetâ vâh mihnetâ** (7-1)*

*Güliden cüdâ bir bülbülem **âh fırkatâ vâh fırkatâ** (7-4)*

*Mecnûn-veş âh ideyüm **Feryâd-veş vâh ideyüm***

*Bu virdi hergâh ideyüm **âh hasretâ vâh hasretâ** (7-5)*

*Nâlân olup girdi yola **âh rihletâ vâh rihletâ** (7-7)*

*Uyan gâfletden **ey gâfil** seni aldamasun dünyâ (8-1)*

*Bu Niyâzî kendüden dimez bu sözü **ey püser** (12-11)*

*Ey tarikat erleri **ey hakîkât** pirleri (35-1)*

***Ey dirîgâ** gitdi şehr-i Ramazan (139-5)*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÖZCÜK TÜRLERİ

4.1. Zamirler

4.1.1. Şahıs Zamirlerinde

Şahıs zamirleri varlıkları şahıslar halinde ifade eden kelimelerdir. Varlıkların bütünü konuşan, dinleyen, adı geçen olmak üzere üç şahısta toplanmaktadır. Bir varlık konuşan, dinleyen ya da adı geçendir. Bunlar dilbilgisinde birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olarak isimlendirilmiştir. Şahıslar teklik olabilecekleri gibi çokluk da olabilirler. İsimleri doğrudan karşılayan zamirler, isim hâl ekleriyle çekime girdiklerinde teklik 1.şahıs, 2.şahıs ve 3.şahıs zamirlerinin kökleri değişmektedir. Şahıs zamirlerini karşılayan kelimeler aşağıdaki gibidir²⁵⁶.

Teklik 1. şahıs zamiri “**ben / men**”

Teklik 2. şahıs zamiri “**sen**”

Teklik 3. şahıs zamiri “**o, ol**”

Çokluk 1. şahıs zamiri “**biz**”

Çokluk 2. şahıs zamiri “**siz**”

Çokluk 3. şahıs zamiri “**anlar**”

1. şahıs zamirleri: “ben / men, biz”

ben:

*'Abd-i mahzum **ben** tasarruf bilmezem (123-1)*

*Zerresi zâhir olaydı ger **beni** yakan odun (55-2)*

*Dermân arardum derdüme derdüm **baña** dermân imiş*

*Bürhân arardum aşluma aşlum **baña** bürhân imiş (78-1)*

*Ne sendedür ne **bende** sığmaz ol bir mekânda (156-1)*

*Aldun çü beni **benden** geçdüm bu cân u tenden (144-2)*

*Ta'n eyleme zâhid **benüm** hâlûme (158-4)*

256 Muharrem Ergin, age., s. 306.

men:

Men 'aref'le thâ rameyte iz rameyte'remzini (27-12)
*Ol **menem** kim vâşîf-ı esrâr-ı ilm-i Âdemüm (118-1)*
*Maḥbûb sevisinden bizi **men** eyleme vâ'iz (122-3)*
*'Âlem-i ârâyi buldum 'âlem-i âra **menüm***
*Mâlik-i kevn ü mekânnum tâcile dârâ **menüm** (125-1)*
*Gör bugün 'Îsâ **menüm** Mısırî cihân-ı 'âlemüm*
*Mürdeyi zinde idem ol cânlara cânân **menüm** (125-6)*

biz:

*Tâ ezelden **biz** bu 'aşk içinde rüsvâ olmuşuz (76-1)*
*Herkes aṇlamaz **bizi** bizler mu'ammâ olmuşuz (76-4)*
*Yohsa bu firsat **bize** bâkî degül (92-3)*
*Nice erbâb-ı 'ulûmı kıldı **bizden** mevt ırak (106-3)*
*Halkuñ artuk eksigine keylimüz yokdur **bizüm***
*Kimseye ta'n itmeye hiç dilimüz yokdur **bizüm***
*Lâ-mekândan gelmişüz **biz** ilimüz yokdur **bizüm***
*Bu fenâ gülzâra hergiz meylimüz yokdur **bizüm***
*Her seher bülbül gibi nâlân olan aṇlar **bizi** (177-2)*

2. şahıs zamirleri: “sen, siz”**sen:**

*Ne sanduñ **sen** bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdüñ (8-2)*
*Uyan gaḥfletden ey gâfil **seni** aldamasun dünyâ*
*Yakañı al elinden kim **seni** soñra kılur rüsvâ (8-1)*
*Hatt-ı Qur'ân şekli söyler **saña** bir bir aşliyâ (11-3)*
*Rızasın **sende** buldılar Muḥammed (28-12)*
*Yâ ilâhî saña **senden** el-ıyaz (30-1)*
*Derdlü kullara yine **sensin** melâz (30-2)*
*Vallahi Deccâl **senüñ** emeklerüñ hebâdur (32-1)*

siz:

*Yoğ anda sen ben **siz** ü biz birlik ile yeksân kamu (151-10)*

*Çokdan arardum ben bunu ya ben **sizi** ya siz beni (174-1)*

*Yanlış haber söylemiş **siz**e viren şalığı (176-1)*

3. şahıs zamirleri: “ol, anlar”**ol:**

*Bir zamân yüz virme dünyâ ehline 'uzletde **ol** (12-5)*

*'Aşık-ı nakkaşa şadık 'ibretle **ol** hayrândadır (65-6)*

*Ey Niyâzî fariğ ü âzâde **ol** var çekme gam (83-5)*

anuñ:

***Anuñ** zatına gayet sun'una hergiz nihâyet yok*

***Anuñ**çün her bir isminden gelür bir kâr olur peydâ (2-9)*

*Elinde **anuñ** 'asâsıdır şerî'at (18-20)*

anı:

*Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle **anı** sevdüñ (8-2)*

*Ne deñlü gayrıya ağılatsa bir kimse **anı** da (75-4)*

*Gör ne sırdan fayz alur gözle **anı** (102-2)*

aña:

*Nicesi tâkat getürsün **aña** karşı Mısri kim (55-9)*

*Çenginiñ çengi **aña** Kur'an yeter (96-9)*

*'Id-i ekberdür **aña** vuşla-ı cânâne gerek (101-7)*

*Mısri **aña** şor kâf ile 'anâ haberin sen (138-12)*

anda:

*Ne hâsıl şol 'ibâdetden riya vü 'ucb ola **anda** (54-6)*

*Niçün sevmeye cân anı ki **anda** buldı cânânı (116-2)*

andan:

*Gelür yüzbin dahi **andan** bulur i'mâr olur peydâ (2-4)*

*Hep görinen dost yüzi **andan** ayırmam gözi (20-10)*

*İtme **andan** soñra aşlâ kul u sultânile bahş (21-10)*

*Bu yolu bil **andan** gel deryâyı bul **andan** tal (98-4)*

***Andan** dahi büyükdür bu balıguñ kulağı (176-4)*

anlar:

*Hemân **anlar** da 'akınca şanur kim (18-16)*

***Anlar** ki ezel gözleri saçuñda kalıpdur (43-2)*

*Dünyâya **anlar** girmedi girdiyse de eğlenmedi (151-16)*

*Ne togarlar ne tolinurlar **anlar** (190-5)*

anlara / añlara:

*Yine işi **anlara** lûtf ile ihsân olur (52-6)*

*Kıl ferâgat **anlara** çekme emek (96-5)*

*Şorma güzelüm **añlara** illâ'haberin sen (138-10)*

*Bu didigüm cennet degül **añlara** ol minnet degül (151-7)*

*Söyler var **anlara** sendedür dost ili (196-3)*

anlarda:

*Terk eylemişler kâl ü kıl lâl olmuş **anlarda** bu dil (151-14)*

anlaruñ:

***Anlaruñ** dañi turar eskidi kaftânum benüm (112-10)*

*Mülk-i Süleymân **anlaruñ** yanında bir virânesi (188-6)*

4.1.2. İşaret Zamirleri

Metnimizde işaret zamiri olarak **bu**, **şu**, **o** ve **şol** kullanılmıştır. Metnimizde tespit ettiğimiz işaret zamirlerinin görünüşleri aşağıdaki gibidir;

“bu, bunlar”

İşaret zamiri **bu**’nun çokluk şekli **bular** ve **bunlar**’dır. Metnimizde işaret zamiri olarak “**bu**” ve “**bunlar**” kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

bu:

*Müşkili çokdur Niyâzî'nüñ velî biri de **bu** (27-13)*

*Geçirüp onı bu **bunu** şol eyler (41-17)*

***Bunda** seni hiç bilmeyüp inkâra gelürler (43-2)*

*Haqq'ı aña itmeden **bundan** 'ubûr (51-5)*

***Bunuñla** bir oldı dem-i 'Îsâ ile Mısırî (46-5)*

bunlar:

*Karaeflâk'ile zıddeyn olur **bunlar** dahi ol (24-4)*

***Bunlardan** bildür baña hem ne dürür mebde' me'âd (27-7)*

*Vâr kelâmında işâret me'hazine **bunlaruñ** (71-7)*

İşarat Zamiri: “şu, şunlar”

İşaret zamiri **şu**’nun çokluk şekli **şular** ve **şunlar**’dır. Metnimizde işaret zamiri olarak “**şu**” ve “**şunlar**” kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

şu:

*Mülki **şu** ki terk ide bulur şâh-ı mülûki (198-21)*

***Şuna** kim senden bir hüdâ geldi (132-4)*

şunlar:

***Şunlar** ki görüp yüzüñi bu dâra gelürler (43-1)*

***Şunlar** ki tatmadı ezel bezminde anuñ cür 'asın (188-3)*

İşarat Zamiri: “ol, olar”

İşaret zamiri “**ol**” ve şahıs zamiri “**ol**” arasında çekim yönünden herhangi bir fark bulunmamaktadır. Bilhassa işaret zamirleri, isimlerin önüne gelerek sıfat görevi ile kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

anda: “orada”

*Seni şâh-ı ‘ilim kılup ol **anda** (28-11)*

*Niçün sevmeye cân anı ki **anda** buldı cânânı (116-2)*

*Yoğ **anda** sen ben siz ü biz birlik ile yeksân kamu (151-10)*

olar:

***Olar** kim der-i dildârı temâşâ iden her nûrdan (68-3)*

*Olmaz **olarda** hiç fesâd buğz u hâsed kibr ü ° inâd (151-9)*

*Şeytân **oları** görmedi andan **olar** pinhân kamu (151-16)*

*Yokdur **olarda** ihtilâf günden 'ayân Hâk bî-hılâf (151-11)*

“şu + ol > şol”

Şol işaret zamiri şu teklik 2. şahıs işaret zamiri “şu” ve teklik 3. şahıs işaret zamiri “ol” daralması yoluyla meydana gelmiştir. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

***Şol** ki söz kâdrin bilür cânuñ nisâr eyle aña (83-2)*

***Şol** ki bülbüldür güle karşı nice zâr olmasun (142-3)*

*Mâyenuñ zevkiñ alıma **şol** kim (183-9)*

4.1.3. Dönüşlülük Zamirleri

Kişi kavramını pekiştirerek belirten ya da yapılan işin yapana dönüşünü gösteren kelimelere dönüşlü zamir denir. Türkçede dönüşlü zamirler “**kendi**” sözcüğü ile kurulmaktadır²⁵⁷. Eski Anadolu Türkçesinde dönüşlülük zamiri olarak “**öz**”, “**kendü**” ve “**kendüz**” kullanılmıştır²⁵⁸. Metnimizde “**öz, kendi, kendü, kendüz**” kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

öz:

*Tevhîde tapşur **öziñi** kimseye açma râzuñı (3-4)*

*Belki vech-i Hâk’a mir’atdur **özüñ** bir hoş gözet (40-7)*

*Görür **öz** nefsiñi her bakduğı dem (120-3)*

*Lâkin Hâk’ı bulmuş **özi** söyleşdügi fûrkân kamu (151-15)*

257 Mehmet Hengirmen, age., s. 152.

258 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 85.

*Ne büründi bakduğuñca **özine** (38-7)*

*Katı çalışdı süründi yöneldince saña **özün** (130-5)*

kendi:

***Kendi** okur dâim 'llâ vechehû'Sübhânımız (72-5)*

*Turur **kendisi** yok gibi işin işler hafâda*

*Alan viren odur **kendisi** mahfidür görilmez (75-5)*

***Kendini** göstermek içündür bu şan'atdan garaz (82-3)*

*Sanasın yidi tamuduñ 'azâbı **kendidür** vâ'iz (84-3)*

*Qurtulup hayvân adından **kendin** insân eyledi (186-11)*

kendü:

***Kendü** mir'âtuñda gözle anı sen (102-1)*

*Bu Niyâzî **kendüden** dimez bu sözü ey püser (12-11)*

*Güç getürme **kendüñe** geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*

*° Ömrüñi hiçe şatma **kendüñi** oda atma (153-6)*

*Gezme gel bahr u berri **kendüñde** iste sırrı (37-3)*

*Her kişiye **kendünden** akreb olan dost zâtıdur (129-7)*

*Burc-ı belâda gördüm **kendümi** fâl içinde (161-5)*

kendü + öz > kendüz

***Kendüzini** bilmez şaşar 'aşk u hevâ halvetdedür (53-3)*

4.1.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsiz şahısların, varlıkların veya diğer şeylerin yerini tutan zamirlere belgesiz zamir denir²⁵⁹. Bir kişinin ya da nesnenin kesinlikle gösterilmediği belirsizlik zamirleri isim hâk eklerini alarak çekime girmektedirler. Örnekler aşağıdaki gibidir:

biri:

***Biri** ancak görür dârı bire deyyâr olur peydâ (2-14)*

*Toyadı **biri** bunuñ câhından u mâlından (165-3)*

259 Mehmet Hengirmen, age., s. 154.

birisi:

*Biri ehl-i hayme **birisi** kûrâ biri bilâd (27-3)*

cümle:

*Hem dahi **cümle** fena bulduḳta ° aşḳ bakî kalur (1-3)*

*Na'ra- 'i İsrâfil oldu **cümleye** çalındı şûr (49-2)*

*'Irz u vaḳâr u mâl menâl yağma olupdur **cümlesi** (173-2)*

her biri:

***Her biri** bilmekde hâlüm vâlih ü hâyran ola (168-8)*

*Bir kabirden biñ Muhammed **her birisi** yüzbiñe (49-3)*

***Her birinüñ** iftirâkı kıldı bizi ke'l-hilâl (106-3)*

her kim:

*Anı **her kim** ki sevditse dînini eyledi yağma (8-2)*

*Leylâ-yı 'aşḳuñ senüñ **her kimi** Mecnûn ider (47-3)*

***Her kimüñ** kim derd-i Hâḳ'dan yüreginde olsa taḡ (86-1)*

***Her kime** olsa feth-i bâb içer bunu görmez 'azâb (159-6)*

her kişi:

*Hadd-i zâtında mu'ammâdur bu gûya **her kişi** (71-9)*

***Her kişie** kendünden akreb olan dost zâtıdur (129-7)*

her ne:

***Her ne** okursañ çün otuz ikiden taşra degül (14-5)*

***Her neye** baksa gözüñ bil sırr-ı Sübhân andadur (33-1)*

***Her ne** işitse kulaḡun maḡz-ı Ḳur'ân andadur (33-1)*

her nere:

***Her nere** varsam yakar bu cânımı° aşḳ ateşi (29-5)*

hiç kimse:

*Yanar Niyâzi derdile **hiç kimse** yok hâlin bile (7-7)*

ķamu:

*‘İlm-i Füşuş’la ķamu odları söyünür **ķamu** (17-6)*

***ķamuya** yek nazar birle şubûdufî rû-yı tevķîd it (19-1)*

*Çü bildüm vech-i cânânı **ķamuda** sezdüm Allâh’ı (116-3)*

*Bakup **ķamudan** Hakk’a çağıruram dost dost (20-8)*

ķangı:

***ķangısı** Hakk’dan ırağ olmuş bularuñ söylegil*

***ķangısı** ķâdir ki Hakk emrine eyleye ‘inâd (27-5)*

kim:

*Yakañı al elinden **kim** seni soñra kıılır rüsvâ (8-1)*

***Kim** seni buldı kendi yoğ oldu (187-6)*

kimesne:

*Zerk-i tâ’atle **kimesne** hâl-i ‘aşkı añlamaz (142-4)*

kimi:

***Kimi** ikrâr ider anı kime inkâr olur peydâ (2-12)*

***Kiminüñ** âh u efğânın bol eyler (41-4)*

***Kimini** mahrem idinüp ehl-i ‘irfan eyleyen (140-13)*

kimse:

*‘Adâvet kıılma **kimseyle** saña nefsüñ yeter düşmen (8-3)*

***Kimse** mahrem olmadı hiç râzına (38-8)*

***Kimseye** iz virmemiş bu yolda revân eyleyen (141-4)*

*Ķoyanlar ‘aql u idrâki olur mı **kimseden** bâķi (184-3)*

ne kim:

*Ma ‘na yüzinde **ne kim** var cümle ħarmânuñdadur (40-3)*

***Ne kim** geldi cihâna hem dahi her kim geliserdür (160-5)*

nesne:

*Gayrı **nesne** sanma 'aşkı zâhidâ (77-2)*

*İşit Niyâzînüñ sözün bir **nesne** örtmez Hâk yüzün*

*Hâk'dan 'ayân bir **nesne** yok gözsüzlere pinhân (78-9)*

niceler:

*Bu harâbî **niceler** çalışdı ma'mur itmeğe (12-3)*

***Niceler** şuretâ cellâd olurlar (190-12)*

dükeli:

***Dükeli** ins ile cinne olan ihsâna değer (57-9)*

4.1.5. Soru Zamirleri

İsimlerin yerine soru youyla geçen kelimelere soru zamiri nedir. Soru zamirlerden “**kimi**” şahısları “**ne**” ise nesneleri karşılamaktadır²⁶⁰. Bunların dışında günümüzde kullanılmayan “**ķanda**” ve “**ķandan**” soru zamirlerinin varlığında tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir:

kim:

*Halkı bunca enbiyâ **kim** geldi de'vet eyledi (82-2)*

*Şehâ yüz döndüren senden **kime** dönse gerek yüzün (130-1)*

*Gözin yuman cemâlünden **kime** açsa gerek yüzün (130-1)*

*Zerrece 'aşk odı **kimde** olsa yakar varlığın (142-6)*

ne:

*Hân-ı fazluñdan **ne** gider ger toyunsa cümle ac (23-4)*

*Ey Niyâzî **ne** yatarsun aç göziñi uykudan (69-5)*

*Her katre hemîn lücce-i deryâ **neye** bakşam (122-5)*

***Nedür** Qur'ân'un esrarı **nedür** esrârüñ envârı (133-6)*

²⁶⁰ Mehmet Hengirmen, age., s.150., Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 88.

ķanda:

Her ķanda bakşam ġorinür ġözlerüme sırr-ı ezel (15-2)

Ķandan ġelür yoluñ senüñ ya ķanda varur menzilüñ (78-5)

4.1.6. Baġlama Zamirleri

Baġlama zamirleri bir kelimeyi herhangi bir kelime grubuna ya da cümleyi bir kelimeye veya kelime grubuna baġlayan zamirlere denir. Türkiye Türkçesinde baġlama zamiri olarak Farsça dilinden alınmış “**ķi**” ve “**ķim**” eki kullanılmaktadır. Bu zamirler ana cümle, yardımcı cümle ve cümlelerin şahışları arasında baġ kurarlar. Her iki baġlama zamiri “**ķi o**” manasını vermektedir²⁶¹.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

ķi:

Bir ‘ilimdür ol ķi kamu ‘ilm ü irfân andadur (33-4)

şunlar ķi ġörüp yüzüñi bu dâra ġelürler (43-1)

Bunca ġavġalar ķi oldu ġeldi ġeç di ġitdi hep (63-3)

Ol ķi zulmetde ġalupdur dil aña bürhândadur (65-5)

Odur âdem ķi nefsin tanı mışdur (120-2)

ġöz ġulaķ oldu hep bir her ne ķi var ol oldu (180-1)

Ol ķi ‘anķâdur yere düşmez bil anuñ sâyesi (182-5)

ķim:

Ser-i ‘uřřâķı top eyler anuñ ķim raksı çevġândur (68-4)

şu ķim Ĥaķ’dan ġelür cânâ yerilmez (190-10)

4.1.7. İlgi (Vasfiyet) Zamiri

İlgi zamiri “**ķi**” isimlerin eksiz ya da bulunma hâl eki almış şekillerinde eklenmektedir. Ek durumundaki ilgi zamiri eklendiġi kelimenin ünlü seslerine uyum sağlamaktadır. Metnimizde ilgi zamiri kelimelere hep ince şekliyle eklenmiřtir²⁶².

261 Zeynep Korkmaz, age., s. 449., Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 89.

262 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 89.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

-ki:

Âdemdeki âyât-ı Hûda'dan haberüm var (31-6)

'Men 'aref sırrındaki ma'den senüñ kânuñdadur (40-7)

*Mücerred **dildeki** 'ilmi veya 'irfânı neylerler (54-5)*

*Haftınuñ **leylindeki** yüzbiñ meh-i tâbâna bak (89-4)*

*Şaşar andan **tağdaki** hınzır da yek³ (96-3)*

*Nedür **dillerdeki** 'ilmeyn nedür hem remz-i Zülkameyn (133-3)*

***İçindeki** bî-pâyânı arzularsın (135-3)*

Dil-i vîrândaki ol kenz-i vîrândan haber geldi (170-4)

4.2. Zarflar

Filleri, filimsileri niteleyen veya belirten kelime ya da kelime grublarına zarf denir²⁶³. Zarflar kelimelerin anlamını yer-yön, zaman, ölçü, nitelik ve soru bakımından sınırlamaktadırlar²⁶⁴. Metnimizde, yapı ve görev bakımından birçok zarf bulunmaktadır. Bunların bir kısmı doğrudan zarf olanlar; bir kısmı ise yön, karşılaştırma ve vasıta hâl ekleriyle meydana gelen zarflardır. Divân'da kullanılan bazı zarflar ise Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmaktadır.

4.2.1. Zaman Zarfları

hemân:

*Sermâye bu yolda **hemân** teslim olur buña inan (3-3)*

seher:

*Kulluğa bil bağlar iseñ şâm u **seher** ağlar iseñ (3-10)*

bir zamân:

*Halk-ı ' âlem didiler ' İsâ'ya Mısırî **bir zamân** (5-8)*

dün:

*Ey çarh-ı **dün** n'ettüm saña hiç virmediñ râhat baña (7-1)*

gice gündüz:

*Kim ki zikre **gice gündüz** sa'y ider (26-2)*

²⁶³ Mehmet Hengirmen, age., s. 160.

²⁶⁴ Yakup Karasoy, Orhan Yavuz, Ahmet Kayasandık ve Bekir Direkci, Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, SÜ Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları Konya 2002, s. 199.

soñı:

*Hârın gezüp evvel **soñı** gülzâra gelürler (43-9)*

hemîn:

*Çana boyanmış göz **hemîn** Nil ü Fırât'ı kan görür (44-2)*

öñdin:

*Nefsüñi saña bildirür ölmezden **öñdin** öldürür (53-2)*

bir gün:

***Bir gün** olur cümle zehr-i mâr olur (56-7)*

kaçan:

***Kaçan** kim ol kemân-ebrû girer seyrân-ı 'aşk içre (68-3)*

bir nefes:

*Anuñ için **bir nefes** ayılmadı mestânımız (72-1)*

dün gice:

*Lutf ile **dün gice** geldi bize teşrîf itdi yâr (72-3)*

her dem:

*Halk-ı 'âlem **her dem** okur küllü şey'in hâlıkün'' (72-5)*

bugün:

*Gör **bugün** 'Îsâ menüm Mısırî cihân-ı 'âlemüm (125-6)*

İmdi:

*Gör **imdi** bahri kandan bunca emvâc (120-6)*

dün ü gün:

***Dün ü gün** gönli fikrüne düşdi (132-5)*

bir dem:

*Gel ey bâd-ı şabâ lûtf eyle **bir dem** (134-1)*

henüz:

*Sen bu evün kapusın **henüz** bulup açmadın (135-3)*

gehî:

*Güneş olup **gehî** toğdum zemîn ü âsumân içre (152-4)*

nâ-gâh:

*İre lutfi saña **nâ-gâh** Hâk'a yalvar seherlerde (154-5)*

Yakın:

***Yakın** geldi tûlû'a şems-i rûhum (157-4)*

seher vaktinde:

*Bu şeb baña **seher vaktinde** mihmândan haber geldi (170-5)*

evvel:

*'Aşk meydânında **evvel** dikdi anuñ dârını (185-5)*

biñ yılda:

*Taşradan varılmaz **biñ yılda** erilmez (196-4)*

4.2.2. Yer Zarfları**aradan:**

*Her şey ulaşup Hakk'ına çıkdı **aradan** kâ'inât (15-3)*

girü:

*O bahre şalar iseñ şâyet **girü** gelinmez (73-6)*

berü:

*Alleme'l-esmâ'ya mazhar ister iseñ gel **berü** (76-11)*

taşrada:

*Ben **taşrada** arar idüm ol cân içinde cân imiş (78-2)*

ortada:

*Hakk'ıla **ortada** kalmaya nizâ' (85-7)*

içerü:

*Hurûfa bakma andan **içerü** bak (87-10)*

*Zâhidâ şûret gözetme **içerü** gel câna bak (89-1)*

taşra:

*Toğrı yoldan **taşra** gitme Mısriyâ (96-10)*

aradan:

*Geç ak ile karadan halkı bırak **aradan** (180-5)*

4.2.3. Miktar Zarfları

Türkçe ve yabancı kökenli miktar zarflarının bir kısmı sıfatlardan bir kısmı ise sözcüklerin tekrarlanmasından oluşmuştur. Miktar zarfları sıfatların tekid hâlleridir²⁶⁵.

²⁶⁵ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 95.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

çok:

*Gerçi kütüb **çok** yazar ilm-i ledünden haber (17-5)*

hep:

*Bunca gavğalar ki oldı geldi geç di gitdi **hep** (63-3)*

nice:

***Nice** geldi cânı teslim eyledük kurbânlığa (72-4)*

bunca:

*Bir cemâli **bunca** elvân eylemiş (79-3)*

bir katre:

*Bu 'âlem o deryâdan **bir katre** imiş ancak (91-2)*

key:

***Key** sakın çıkma izinden mürşidüñ (92-7)*

biraz:

*Ber-çarâr olup **biraz** eglenmedüñ (99-4)*

küllî:

*Zevk-i **küllî** isteyen 'âşık dañi 'üryân (100-16)*

ol kadar:

***Ol kadar** nâz arturur bir gül-'izâr eksük degül (104-2)*

nice kez:

*Halka bir kez dönmedin ben **nice kez** devreyledüm (112-13)*

bir kez:

*Halka **bir kez** dönmedin ben nice kez devreyledüm (112-13)*

artuk:

*Ümmetine cümleden **artuk** ider Hâk rahmeti (119-4)*

katı:

***Katı** çalışdı süründi yöneldince saña özin (130-5)*

igende:

*Dirüp dünyâyı cem' itme **igende** (131-6)*

katre katre:

***Katre katre** kıldı zâtını dañi 'aşkuñ yeli (172-7)*

zerre zerre:

***Zerre zerre** kıldı Mısırî'nüñ vücûdını kazâ (172-7)*

şol kadar:

Şol kadar kıl nâleyi kim gülsitân itsüñ seni (189-2)

4.2.4. Suret Zarfları

hemân:

*Sermâye bu yolda **hemân** teslim olur buña inan (3-3)*

pâre pâre:

*Dil oldı **pâre pâre** çağıruram dost dost (20-1)*

yalñız:

*Çün gel oldı **yalñız** girdüm yola tenhâ ğarîb (39-5)*

hoş:

*Belki vech-i Hakk'a mir'atdur özüñ bir **hoş** gözet (40-7)*

halka halka:

***Halka halka** salınan kâkül mi yâ hablü'l-metîn (50-4)*

eyle kim:

*Dâ'imâ 'aşk ehliyle 'aşinâlık **eyle kim** (66-4)*

derd ile:

*İnlemek saña yaraşur **derd ile** (51-3)*

ne deñlü:

***Ne deñlü** eylersem pend ü naşihat (67-4)*

serâser:

*Diler bir demde katl eyler **serâser** 'âlemüñ halkın (68-5)*

şöyle kim:

*Bârekallâh hoş muşanna' eylemiş tâ **şöyle kim** (71-5)*

şöyle:

*Tamuya **şöyle** toldurmuş içinde yok turacak yir (84-4)*

eyle:

*Cümle yârânuña **eyle** gel veda' (85-2)*

bu resme:

*Degil billâhi mürşidlik **bu resme** (87-5)*

bir bir:

*Bunca şüretler libâsın gâhi **bir bir** giyerüm (113-14)*

yine:

Olur zâhir gider yine kalur yem (120-6)

toğrı:

Nûr-ı Kur'ân ile toğrı gidelüm (139-5)

böyle:

Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını (185-7)

4.2.5. Soru Zarfları

ne:

Hân-ı fazluñdan ne gider ger toyunsa cümle ac (23-4)

niçün:

Diseñ niçün bilinmez hâl-i 'ûlâ (120-13)

4.3. Sıfatlar

4.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların özelliklerini belirten ve isimlerden önce gelerek onları niteleyen sıfatlara ise niteleme sıfatı nedir²⁶⁶. Metnimizde niteleme sıfatının birçok örneği tespit edilmiştir. Bilhassa Divânımızda niteleme sıfatları **-lu / -lü** ve **-suz / -süz** ekleriyle kurulmuştur. Ayrıca Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşan örneklerin varlığında saptanmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Azuğum yok yazuğum çok yolda dürlü korku var (39-6)

Kiminüñ altunun kara pul eyler (41-3)

İder ak güneşi gâh kara balçık

Kara balçığı açar gâh gül eyler (41-9)

Gehî issuz harâbî şinlik idüp (41-16)

Başî devletlü kul oldur Hâk'ı bulmuş ola seri (64-6)

Ey Niyâzî dünya için zerrece gam çekme kim (66-6)

Bârekallâh hoş muşanna' eylemiş tâ şöyle kim (71-5)

İkisin bir bilüp toğrı hakikatle görür kim Hak (80-5)

²⁶⁶ Mehmet Hengirmen, age., s. 132.

- Nice mecrûh eylediyse rûhîñi **emmâre** nefis (81-2)*
- Sükkerî** helvâdur andan hasıl olur inbisât (83-4)*
- Bir katı **gereklü** söz var kıl simâ' (85-1)*
- Ėuri** da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)*
- Başmı hırkaya çekmiş şu **yatan** aşıana bak (90-2)*
- Nefhi** hayât eyleyen nefesidür kâmilüñ (94-2)*
- Sükkeri** olan Ėidâyı neylesün*
- 'Aķ l u fikri Bekri'nüñ **tuzlı** semek (96-7)*
- Kümmel-i** insân içinde biñde bir inşân gerek (100-17)*
- Eski** dîvârı yıkup hem katl-i oğlâna gerek (101-4)*
- Yeni** divâra begüm bak **eski** virâne gerek (101-5)*
- Ol gözleri **fettân** dili sengînüñ elinden (111-2)*
- Geh kamuyı câmi' olmuş **ulu** meydân olurum (113-9)*
- Ne görürse **eyü** kem zîr ü bâlâ (120-3)*
- Seherde **açılan** güllerde midür*
- Aķan** suda **esen** yıllerde midür (134-3)*
- Cevzüñ **yeşil** kabını yemekle dad bulunmaz (135-6)*
- Nûr ile bulmışdı 'âlem **yeni** cân (139-1)*
- Bu **hoş güzel** yapısı var otuz iki kapısı var (151-2)*
- Aķıtđum nice dem yaşlar gözümden **tolu** kan içre (152-1)*
- Uyan gözüñ aç turma yalvar **güzel** Allâh'a (153-1)*
- Döküp **acı** yaşın dâ'im Hâķ'a yalvar şehirlerde (154-1)*
- Ey **bî-misâl** vâhid hüsnüñ misâl içinde (161-1)*
- Ėâ'be-i nûr-ı siyâhuñ **bî-nihâyet** yolları*
- Ėat' ider **erbâb-ı** 'aşķ bir lemha'-i tevĥîd ile (162-2)*
- Ben gidem bu **ten** sarâyı yıkılıp vîrân ola (168-1)*
- Merkezi de **belürsiz** zâhir **küçük** nokţadur (176-6)*
- Baş açık **yalın** ayak râh-ı fenâ abdâliyuz (177-4)*
- Gizli** sultândur sırr-ı Sübhân'dur (183-2)*
- Şol **siyâh** zülfüñ teli 'aķlum perîşân eyledi (186-1)*
- Kendi sunar **tolu tolu** peymâneler 'âşıķlara (188-2)*
- Ölmezden evvel öldürür **bâķî** hayâtı ol bulur (195-4)*

4.3.2. Sıfatlarda Berkitme, Küçültme ve Karşılaştırma

4.3.2.1. Berkitme Sıfatları

Sıfatlarda berkitme “**m, p, r, s**” ünsüz sesleri ile yapılmıştır. Metnimizde hem “**m, p, r, s**” ünsüz sesleri hem de sıfatların tekrarlarıyla yapılan berkitmeler bulunmaktadır. Misrî Divanından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

*Şol fakir olup gezenlerde hazine **toptolu** (22-4)*

*Anuñ içi **toptoludur** Türk ü ‘Arab Süryân kamu (151-21)*

***Dürlü dürlü** fitneler saçuñdan oldı âşikâr (186-3)*

4.3.2.2. Küçültme Sıfatları

Metnimizde küçültme sıfatları **–cak / –cek** ve **–cuk / –cük** ekleriyle yapılmış olup tespit ettiğimiz örneğin görünümü aşağıdaki gibidir;

*Şol **uşacuklar** gibi binersin ağaç ata (136-2)*

4.3.2.3. Karşılaştırma Sıfatları:

Karşılaştırma sıfatları **–rak / –rek** ekiyle yapılmaktadır. İnceleme altına altığımız metnimizde karşılaştırma sıfatı örneği tespit edilememiştir.

4.3.3. Belirtme Sıfatları

İsimleri göstererek, sayı belirterek, soru sorarak veya belgesiz olarak belirten sıfatlara belirtme sıfatları nedir. Belirtme sıfatları işaret, belirsizlik, sayı ve soru sıfatları olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır²⁶⁷.

4.3.3.1. İşaret Sıfatları

İsimleri göstererek belirten sıfatlara işaret sıfatı nedir. İşaret sıfatları “**bu, şu, o, ol, şol**” kullanılmıştır²⁶⁸. Metnimizde “**bu**”, “**ol**” ve “**şol**” sıklıkla kullanılmıştır.

bu:

*Ey Niyâzî mürşid isterseñ **bu yolda** ^c aşka uy (1-7)*

***Bu sırdandur** ki bir kâmil zuhûr itse **bu** ^c âlemde (2-12)*

*Añladum zebh-i azîme bir işaretdür **bu** **koç** (5-6)*

²⁶⁷ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 91.

²⁶⁸ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 91.

*Velî n'idem ki kâr itmez **bu öğütler** saña aşlâ (8-4)*
*Çok segirtti gaflet ehli **bu serâbı** şu şanup*
*Bulmadılar hiç **bu şahrâda** biri bir kaçre âb (12-4)*
*Gördüm **bu 'âlemler** kamû benüm vücûdumla tolu (15-6)*
*Can **bu ilden** göçmedin can ânı bulmazsa ne güç (22-1)*
*Milel küfrinde **bu kâfir** nice sâl eyleye pervâz (24-3)*
*Çokdur envâ'ı **bu halkun** biri insan üç bölük (27-3)*
***Bu kafesde** rûz u şeb zâr olmuşam yâ Rab meded (29-3)*
*Aradum bar u berri bulmadum ben **bu sırrı** (35-3)*
*Elbette **bu bağ** içine kim girse Niyâzî (43-9)*
*Ben de 'arî terk idüp girdüm **bu dervişliğe** (47-6)*
*Ata ata kirpik okın **bu Niyâzî'nüñ** dilin (50-8)*
*Adın işitmekle düşdi halka **bu savaşlar** (55-9)*
*Gönül virme **bu dünyâya** başın uğratma gavğaya (64-5)*
*Dikkat ister **bu mu'ammâ** mişlidür gafıl mebâş (71-3)*

şu:

*Başmı hırkaya çekmiş **şu yatan aşılan** bak (90-2)*
*Vech-i ehadîyyet ki **şu eşyâda** görünmüş (95-5)*
*Nice açıldum nice şoldum **şu gül** gibi cihân içre (152-3)*

o:

*Geldüm **o dost** ilinden koka koka gülinden (20-14)*
*Terk it Niyâzî seni bul andan **o sultânı** (47-9)*
*Gözsüz olanlar **o yüzi** göremez (56-6)*
*Çavuşup birbirine hâlâ **o deryâ** olmuşuz (76-6)*
*Fakru fahri'dür Niyâzî bil **o devletden** garaz (82-5)*
*Mısri ko **o sevdâyı** Sübhan'a İrem dirseñ (98-7)*
*Gel şorma **o mecnûnlara** dâna haberin sen (138-8)*

ol:

*Zann ider **ol câhilûñ** devr ile 'isyân olur (52-5)*
*Çaynayup akar **ol ateşle** gözümden yaşlar (55-1)*

*İ'tizâr ile Niyâzî yazdı **ol târihe** şerh (71-10)*
*Ben taşrada arar idüm **ol cân** içinde cân imiş (78-2)*
*Ne kim takdir idüpdür Haq olur elbetde **ol zâhir** (80-3)*
*Lîk görmez **ol yüzi** keşretde tuğyân eyleyen (140-14)*
*Bu didigüm cennet degül aňlara **ol minnet** degül (151-7)*
*Hemân ki **ol şehre** gelür her korkudan âzâd olur (151-18)*
*Yine zuhûr iden **ol mekânda** vü zamânda (156-2)*
*'Ukdesin kim hall iderdi **ol kitâbdan** zülfünüñ (163-5)*

şol:

*Ne hâsıl **şol 'ibâdetden** riya vü 'ucb ola anda (54-6)*
*Buldılar **şol zevkı** kim buldı anı ancaq havâş (81-5)*
*Kindür anı baña göster **şol sularda** tırmayup (140-5)*
*Çek sîneñe dağ üzre dağ **şol haste** canuñ ola sağ (151-27)*
*Vuzû'dan el yuyup râhat idüp **şol nefsi** yaturma (155-2)*
*Mısrî'ye sögsün **şol ağız** Allâh demek bilmez ola (169-5)*
*Biz ricâl esrârını **şol zenlere** açılmazuz (177-3)*
*Mısrıyâ **şol cânlara** cânân olan aňlar bizi (178-9)*
*Nice terk etsün ^c aşkı **şol ^c âşıq** (187-4)*
***Şol el** ki anuñ olmaya hayr u hasenâtı (198-3)*

4.3.3.2. Belirsizlik Sıfatları

bir:

***Bir nefes** göñlüm senüñ 'âşkundan itmegil cüdâ (1-4)*
*Bu sırdandır ki **bir kâmil** zuhûritse bu ^c âlemde (2-12)*
*Añladum zebh-i azîme **bir işaretdür** bu çoç*
Hem beşâretdür gele Yahyâ ile mıhmân baña (5-6)

cümle:

***Cümle milletde** hamzevî hõrdur' (34-7)*
*Sen saña bak **cümle 'âlem** halkı dîvânuñdadur (40-6)*
*Hurûf-ı cârre gibi **cümle eşyâ** (41-21)*

hep:

*zayf-ı mükerremdür bu cân **hep yigidüm** kând ü nebât (15-4)*

***Hep güzeller** arasında buldı hüsnüñ çün revâç (23-1)*

*Şaşurdu bizi nefis-i bed eyledi **hep yolları** sed (114-6)*

***Hep du'âlar** bunda olurdu kabûl (139-4)*

***Hep erenler** hû ile kaldırırlar cân perdesin (149-2)*

her bir:

*Ki **her bir sözün** içinde tıyasın cevher-i ma'na (8-5)*

*Zülfünün **her bir telinde** bağı biñ Mecnûn'ı gör (89-4)*

*Hem dem-i 'İsâ ile **her bir nefesde** mahremüm (118-4)*

her:

***Her zerre** Niyâzî heme hurşîd-i münevver*

***Her kaatre** hemîn lücce-i deryâ neye baksam (122-5)*

*Sen gâ'ib ü hâzırsın **her hâlûme** nâzırsın (144-6)*

*Sen şunmadın ol yolınur **her emrüne** fermân kamu (151-5)*

kamu:

***Kamu müşkiller** yanuñda hâll ola (25-8)*

*Hak'ıla bî-nişân iken **kamu cânlara** cân ilen*

Düşürdi bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre (152-2)

nice:

*Gör ki **nice dere** olupdur bu 'ilimde dört kitâb (14-4)*

***Nice zahmetler** çeker üftâdeler vaşluñ umup (23-3)*

*Çıkarur gâhi yoldan **nice yolcu** (41-15)*

4.3.4. Soru Sıfatları**ne:**

*Ezel câmindan içilmiş **ne şerbetdür** anı bilmem (126-1)*

*Akar gozlerimün yaşı **ne hikmetdür** anı bilmem (126-2)*

*Cüdâ düşdüm o Leylâdan **ne hasretdür** anı bilmem (126-3)*

*Ne sırdur Âdem ü Havvâ **ne sırdur** "alleme'l-esmâ"(133-2)*

*Bu Mısırî'ye 'aceb bu tağ **ne derdi** (193-5)*

4.4. Edatlar

Tek başlarına anlamları olmayan–cümle içindeki görevlerine göre anlam kazanan–, cümle içinde isimler ve fiiller arasında anlamlı kelimeler grubunun oluşmasını sağlayan kelimelere edat nedir²⁶⁹. Hacıeminoğlu edatları “alet sözler” ve “vasıtalar” olarak isimlendirmiştir²⁷⁰.

4.4.1. Bağlama Edatları

Cümleleri ya da cümle içindeki kelimeleri, kelime gruplarını mana bakımından veya şekil yönünden birbirlerine bağlayan sözlere bağlama edatı nedir²⁷¹. Metnimizde Türkçe ve yabancı kökenli birçok edat kullanılmıştır.

4.4.1.1. Şart Bildirenler

gerçi:

*Ṭarīkat **gerçi** sulṭanlıkdur ammâ (18-11)*

ger:

*Zerresi zâhir olaydı **ger** beni yakan oduñ (55-2)*

egerçi:

*Gelen kıldan **egerçi** kim ḥaṭâdur (67-1)*

eger:

***Eger** öldürmese oğlanı şoñı fâsık olurdı (101-6)*

4.4.1.2. Sınırlama Bildirenler

velî:

*Mazhar-ı tâmmı **velî** âdem yüzidür şübhesiz (33-7)*

lîk:

*Yola geldüm **lîk** göçmüş cümle kârbân bî-ḥaber (39-4)*

ancak:

*Yûsuf yolına ağlayan **ancak** dime Ya 'kûb (138-3)*

269 Hatice Şahin, age., s. 62.

270 Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s. 5.

271 Necmettin Hacıeminoğlu, age., s.112.

4.4.1.3. Sebep Bildirenler

illâ:

*Kenz-i lâ-yefnâyı bilmez kandedür **illâ** fakîr (4-5)*

çünkü:

***Çünkü** gitdi ey Niyâzî kalmadı aşlâ hicâb (14-7)*

ya'ni:

***Ya'ni** râhat 'ayn-ı mihnet mihneti râhat mıdur (27-10)*

zîrâ:

*Ehline añlar bellüdür bilür **zîrâ** bir illüdür (151-23)*

çün:

*Hakîkat şehrine **çün** rihlet oldu (157-2)*

çünkü:

*Sen beni **çünkü** bilmedün (166-17)*

çü:

*Bu 'âlem halka-i vuştâ **çü** nâsût bil bu şugrâyı (194-4)*

4.4.1.4. İstisnâ bildirenler

illâ ki:

*Anı tevhid eylemez **illâ ki** şirk ehli ider (16-3)*

meger:

*Bu fenâ içre bekâ tıyduñ **meger** (99-3)*

4.4.1.5. Cümle Bağlayıcıları

kim:

*Ey Niyâzî dünya içün zerrece gam çekme **kim** (66-6)*

ki:

*Şûretâ gördi **ki** bir şekl-i münakkaş neylesün (145-4)*

4.4.1.6. Bağlama (Atıf) Edatları

yâ:

*'İlm-i ledün okını **yâ** gürzini şal nice bir (36-4)*

yâhud:

*Nicesi baksun etrâfa yâ ahkâfa **yâhud** kâfa (45-3)*

ile:

*Encüm **ile** şems ü kamer ateşlere düşmüş yanar (53-4)*

veyâ:

*Yarınki va'd olan hûrî **veyâ** gûlmânı neylerler (54-2)*

4.4.1.7. Bağlama (Atıf) Vavı

vü:

*Zât u esmâ **vü** şifât ile ki hâlâ yekdemüm (118-5)*

u:

*Alduñ çü beni benden geçdüm bu cân **u** tenden (144-2)*

ü:

*Cünbüşi gösteren sen şekl **ü** hayâl içinde (161-2)*

4.4.1.8. Karşılaştırma Edatları

ger ger:

*Her ne görür kendiyüzün **ger** yahşi **ger** yaman görür (44-1)*

gehî gehî:

***Gehî** kahr u **gehî** lûtfun kemâlin bilmek isterseñ (58-3)*

geh geh:

*Bir 'aceb hatlar durur **geh** yazılır **geh** silinür (72-6)*

gâhî geh:

*Geh Naşârâ geh Yahûdî **gâhî** tersa **geh** Mecûs (113-4)*

gâhi gâhi:

***Gâhi** dünyâ **gâhi** 'uqbâ **gâhi** mahşer **geh** sırât (113-11)*

ne ne:

*Be-küllî anda gark imiş **ne** ben varum **ne** 'irfânum (116-4)*

hem hem:

***Hem** bikir **hem** bir gülüm kim şolmazam (123-3)*

4.4.1.9. Benzetme Edatları

şanasın:

***Şanasın** yidi tamuduñ 'azâbı kendidür vâ'iz (84-3)*

nite kim:

Nitekim cân olur mahfî bedende (88-4)

şan kim:

Ėalkalar hep yeñiden şankim bahâristân ola (168-6)

şanki:

Akduğınca şanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)

4.4.2. Son Çekim Edatları

gibi:

Şular gibi çağlar iseñ tiz bulunur 'umm'an saña (3-10)

dek:

Evvel olmuş umarız tâ haşre dek yıkılmasun (71-8)

Farsça benzetme edatları

-veş:

Mecnûn-veş âh ideyüm Feryâd-veş vâh ideyüm (7-5)

-vâr:

On sekiz biñ 'âlemi seyr eyledüm seyyâre-vâr (125-2)

4.4.3. Soru Edatları

neden:

Dünye ile bağnanup kalmak neden (25-2)

niçün:

Niçün ol mayalar ümmet ki Hakk'un (28-12)

ne deñlü:

Ne deñlü eylersem pend ü naşihat (67-4)

nedür:

Ne yerdür merkez-i ednâ nedür yâ halka-i vuştâ (133-5)

kanı:

Ėkanı bir mürşîd-i kâmil isteyen (146-1)

nice:

Pes nice ayılsun ki dâ'im devr ider peymânesi (188-5)

4.4.4. İşaret Edatları

tâ:

*Ger naşîhat eyleseñ **tâ** haşre dek (96-4)*

uşda:

***Uşda** vahdet gülleri açıldı hep (51-2)*

4.4.5. Berkitme Edatları

dañi:

*Hâkim şer'i **dañi** ger saña uydurduñ ise (36-3)*

hiç:

*Gönlüm göginiñ yıldızınıñ **hiç** 'adedi yok (46-2)*

de:

*Ben **de** 'arı terk idüp girdüm bu dervişlige (47-6)*

yine:

*'Arifüñ kadrin **yine** ol 'arif olanlar bilür (83-3)*

tağı:

*Bu vücûdum **tağı** kalka atıla yünler gibi (168-3)*

4.4.6. Çağırma Edatları

yâ:

*İntizâr-ı şubh-ı dîdâr olmuşam **yâ** Rab meded (29-1)*

eyâ:

***Eyâ** Deccâl Hâk'un takdîri bil hergiz bozulmaz (75-1)*

-yâ:

Diyâr-ı dâr-ı dünyâda Hüdâyâ bâki dârum yok (93-1)

-â:

İşigine koya başın diye şâhâ ne gerek (101-1)

i:

*Tevbe iderdi hayra niyyet **i** derdi şerre (171-4)*

4.4.7. Ünlem Edatları

hasretâ:

*Bu virdi hergâh ideyüm âh **hasretâ** vâh **hasretâ** (7-5)*

âh:

*Bir devâsuz derde düşdüm **âh** ki lokmân bî-ḥaber (39-3)*

dirîğâ:

*Ey **dirîğâ** gitdi şehr-i Ramazan (139-5)*

4.4.8. Cevap Edatları

belî:

*Gerçek ere diyen **belî** eğlencesi tevḥîd olur (60-2)*

4.5. Yabancı Unsurlar

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit edebildiğimiz yabancı unsurların metnimiz içindeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir:

4.5.1. Arapça Unsurlar

Başa gelen ekler

lâ – “Olumsuzluk bildirmektedir.”

***Lâ-cerem** ol şevk-i rûhânî ile 'ümrândadur (65-4)*

***Lâ-mekân** ilinde seyyâr olayum şimdengeru (150-7)*

***Lâ-mekândan** gelmişüz biz ilimüz yokdur bizüm (177-2)*

4.5.2. Farsça Unsurlar

Başa gelen ekler

–be– “iki kelime arasında bulunarak yaklaşma ifade eder”

***Sâl-be-sâl** evrâk eşcâr inḳılâbı olmasa (163-6)*

bed– “Eklendiği kelimeye kötü anlamı katmaktadır.”

*Kimüñ **bed-nefs** ü **bed-efâl** u **bed-hû** **bed-zamîr** itmiş (80-2)*

*Yezîd-i **bed-nâm** idi ‘ilimde ḥaḥam idi (171-7)*

*Dime aña ki bu gâyet **bed-a'mâl** (190-13)*

bî– “Bu ek isimleri olumsuz ve sıfat yapar.”

*Bahr-i **bî-pâyânı** bulmaz itmeyen terk-i sivâ (4-5)*

***Bî-ḥod** olandan şaḳın kim saḥibi kim Ḥudâdur (32-4)*

*Ḥaḳ göziyle baḳ ki **bî-şek** nûr-ı Yezdân andadur (33-2)*

*Bir ḥaber virüñ baña ol **bî-nişân** ḳandedür (35-1)*

Ey Niyâzî Şübhesiz ol **bî-mekân** sendedür (37-5)
 Kûs-ı rihlet çaldı mevt ammâ henüz cân **bî-haber**
 'Asker-i a'zâya lerze düş di sultân **bî-haber** (39-1)
 Esmâ'-i ilâhiyyede **bî-had** hünerüm var"(46-1)
 Münkîr-i ni'met olanlar **bî-gümân** hüsrândadur (65-1)
Bî-cihet göstermiş eşyâda özin (103-4)
 O zevki arzular şânîde **bî-kem** (120-15)
Bî-duhân odlar yakup bu sînemi külhân iden (127-1)
Bî-çâre Mısri'nün sözün dinleyen (146-3)
 Kâ'be-i nûr-ı siyâhuñ **bî-nihâyet** yolları (162-2)
 Nideyüm sabrum **bî-vefâ** düşdi (187-3)
 Halk-ı 'âlem kabza-i kudretde **bî-çün ü çerâ** (192-4)
nâ– “Bu ek isimleri olumsuz ve sıfat yapar.”
 Şakın soyuma anı **nâ-mahrem** içre (18-26)
Nâ-murâd olmağa talib ola kim menzil ala (101-3)
 İre lutfi saña nâ-gâh Hâk'a yalvar seherlerde (154-5)
 Kimi şâdân ki **nâ-şâd** olurlar (190-12)
pür– “Dolu” anlamına gelmekte olup birleşik kelimeler yapar.
 Bağrumı **pür-hûn** ider şol çeşm-i mestânile bahs (21-1)
 Her nere varsam yakar bu cânımı 'aşk ateşi
 Yana yana külli **pür-nâr** olmuşam yâ Rab meded (29-5)
 Yazılmaz **pür-faqr** cürmi rızâ-yı hükm-i sultândur
 Libâsın tazeler ancak 'ağıllar bunda hayrândur (68-6)
 Zikr ü fikrûñle beni **pür-nûr** idüp (108-2)
 Ol vechile ki cân u dili **pür-taleb** olsa
 Dise ne zamân ağara yâ Rab dil-i kıram (121-2)
 Kamîs-ı **pür-nesîm** ile o cânândan haber geldi (170-1)
 Her taraf **pür** mîve-i şîrîn leb-i dilber-misâl
 Yeşil atlasla tonanmış nev-civândur Aspozi (191-5)
 Ol sebepten ehl-i **pür** 'aql u zekâ vü ma'rîfet
 Mağzen-i ehl-i ulûm-ı kâmilândur Aspozi (191-7)
hem– “Birlik ve beraberlik” anlamını katmaktadır.
 Hızr ile **hem-râh** olan kes eylemez çün ü çerâ (10-3)

*Fikrin icrâ itmemişdür **hem-çünân** küfrândadur (65-2)*

*Pâdişâhâ 'aşkuñı **hem-hâne** kıl (108-1)*

*Derûnum zikrûn ile eyle **hem-dem** (124-4)*

*Anuñ içün âh u zâr olur hemîn **hem-sâyesi** (182-1)*

ser– “Baş ve başkan” anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

*Dirilüp acb-i zenebden cümle mevtâ **ser-te-ser** (49-2)*

*'Aşl u fikrüm zevrakı yollarda kaldı **ser-nigûn***

*Belki cümle 'aql u fikri bende **ser-gerdân** iden (127-4)*

*Tutdurur saña sözün hükmin **ser-efrâz** eyleyen (141-5)*

*İçinde cümleñ **ser-askerisin** yâ Resûlallâh (160-5)*

Sona gelen ekler

–**ân** “İsimleri çoğul yapmaktadır.”

*Şol kıyâmet günlerinde **cüml'âlemyân** iniler (69-5)*

–**ârây** “Süsleyen” anlamında kullanılmaktadır.

'Âlem-i ârâyı buldum 'âlem-i âra menüm (125-1)

–**dâr** “Tutan” anlamında kullanılmaktadır.

*Manşûr gibi 'âkıbet yolında **ber-dâr** olur (47-2)*

*Kim ki 'aşkuñ dârına **ber-dâr** olur (56-1)*

*Ene'l-Hağ sırrını cândan geçüp **ber-dâr** olandan şor (58-1)*

*Gözleriñi n'oldu **bî-dâr** eyledüñ (99-1)*

*Gel ey 'ömri tamâm olunca **bî-dâr** olmayan goñül (109-3)*

–**gâh** “Zaman ve yer” isimleri yapmak için kullanılmıştır.

*İre lutfi saña **nâ-gâh** Hağ'a yalvar şehirlerde (154-5)*

–**hâne** “Yer” isimleri yapmak için kullanılmıştır.

*İdüp **dil-hâneyi** ta'mîr otur bu beytü'l-ahzânda (170-5)*

–**mend** “–lı ve –li” isimden isim yapma eki olarak kullanılmıştır.

*N'etsüñ Niyâzî **derd-mend** itmiş 'anâşır kayd u bend (114-11)*

–**sâzı** “Düzenleyicik, yapıcılık” anlamında kullanılır, birleşik kelimeler yapar.

*Ki sensün derd-menün **çâre-sâzı** (124-5)*

–**şinâs** “Tanıyan, bilen” anlamında kullanılır, birleşik kelimeler yapar.

*Haşr iden ey **hağ-şinâs** nefesidür kâmilüñ (94-8)*

–**vâr** “–lı ve –li” anlamında kullanılmıştır.

On sekiz biñ 'âlemi seyr eyledüm seyyâre-vâr (125-2)

–**veş** “Benzetme eki olarak kullanılmaktadır. Metnimizde “gibi” özelliğindedir.”

Mecnûn-veş âh ideyüm Feryâd-veş vâh ideyüm (7-5)

Kimin pervâne-veş yakup kül eyler (41-10)

Ya'kûb-veş ol dîdelerüñ görmez olunca (138-2)

Âfitâb olan göñül telvîn-i meh-veş neylesün (145-2)

Dünye vü 'ukbâ hevâsından geçüp abdâl-veş

Kâşif-i cilbend-i esrâr olayum şimdengeru (150-2)

Ŧolanayum Hızr-veş 'âlem gözinden bir zamân (150-5)

–**zâr** “Yer isimleri yapımında kullanılmaktadır.”

°Andelîb-i bâğ-ı gülzâr olayum şimdengeru (150-1)

Kelime sırasında kullanılanlar

–**te** “–dan –den” hâl eki yerine kullanılmıştır.

Dirilüp acb-i zenebden cümle mevtâ ser-te-ser (49-2)

–**tâ** “Berî, dek kadar, nihayet” anlamlarında kullanılmıştır.

Ŧohinmaz ol hâl ü had mine'l-ezel tâ ebed (20-9)

Yokluğun tâ gayetinde vâr olur (56-12)

Evvel olmuş umarız tâ haşre dek yıkılmasun (71-8)

Giceler tâ şubh olunca iñledür bu derd beni (129-4)

Dört tekbîri bir kılduk tâ kâmete irince (164-3)

Ezelden tâ ebed hükm-i Süleymândan haber geldi (170-6)

Geldük iştîñ tâ ucına irişdük âhir gücine (174-3)

SONUÇ

17. Yüzyılda Osmanlı devletinde tasavvuf mensupları arasında önde gelen şahsiyetlerden biri Niyazî-i Mısırî'dir. Çeşitli dini – tasavvufi içerikli eserler kaleme alan Niyazî-i Mısırî'nin en çok okunan ve sevilen eseri ilahilerden oluşan divanıdır. Hem aruz ve hem hece vezni ile dinî, tasavvufi içerikli şiirler kaleme alan Niyazî-i Mısırî, şiirlerinde hem klasik edebiyatın dil özelliklerine, hem de aşık edebiyatı dil özellikleri taşıyan sade bir dile rastlanmaktadır. Divanının çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan en çok güvenilen sekiz nüshası Kenan Erdoğan tarafından karşılaştırılarak divanının tenkitli metni yayımlanmıştır.

Türkiye Türkçesine geçiş sürecinde ilk değişmelerin başladığı 17. yüzyılda Türkiye Türkçesine has bazı ses ve şekil özelliklerinin ilk defa bu dönem metinlerinde başlamış olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu ses ve şekil değişmelerinin klasikleşen imla kuralları dolayısıyla tespit edilmesi güçleşmektedir.

Yaptığımız bu inceleme göstermektedir ki Niyâzî-i Mısırî divanı genel olarak dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi ve 17 yüzyıl klasik Osmanlı Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır.

1. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi eserimizde de ilk hecede **i / e** değişmesi gösteren kelimeler genellikle **i**'li şekillerde görülmektedir. Bazı kelimelerin hem **i** hem **e** ile yazılmış şekilleri bulunmaktadır.
2. Kelimelerde kalınlık–incelik uyumu çok sağlamdır. Hatta Türkiye Türkçesinde uyum dışı kalan bazı eklerin bu dönemde uyuma tâbi olduğu da görülmektedir.
3. Bütün Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde olduğu gibi metnimizde de yuvarlaklaşma hadisesi görülmektedir.
4. Düzlük yuvarlaklık uyumu bulunmamaktadır. Ünlüsü yazılmayan eklerin düz ünlülü mü veya yuvarlak ünlülü mü olacağı, eserin tenkitli metnini neşreden bir tercihi olarak 17. yüzyılın genel özelliklerine uygun kabul edilmiştir.
5. Bildirme eki **-dUr / -dUrUr** şeklinde, ilgi hali **-Uñ / -nUñ** şeklinde transkribe edilmiştir. Bazı nüshalarda bu ekin yer yer **-Un** şekli de görülmektedir. Ancak diğer nüshalardaki **-Uñ** şekli esas alınmıştır.

6. Düzlük – yuvarlaklık uyumu bulunmadığı için bazı ekler sadece düz ünlülü, bazı ekler sadece yuvarlak ünlülüdür. Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi bir kaç ekin de hem düz hem yuvarlak ünlülü şekilleri görülür.
7. Bazı kelimelerde düzlük, yuvarlaklık bakımından her iki şeklin bulunduğu görülür. Eserde, iki şekillilik “**kendi** / **kendü**” dönüşlülük zamirinde ve Arapça kökenli “**fursat** / **fırsat**” kelimelerinde tespit edilmiştir. Metnimizde “**kendi**” 16 kez (ع) ile, “**kendü**” kelimesi 12 kez (ؤ) ile; “**fursat**” kelimesi 2 kez (ع) ile yazılmıştır.
8. Kelime başında **t** / **d** ünsüz değişimi bu dönemde karışık bir haldedir. Baştaki **t** sesleri kalın ünlülü kelimelerde daha çok **t** olarak devam etmiş; ince ünlülü kelimelerde **d**’ye dönüşmüştür. Birkaç kelimenin her iki şekli görülmektedir.
9. Yan yana gelen ünsüzler arasında seda bakımından uyum mevcut değildir. Metnimizde görülen geçmiş zaman, bulunma hali eki ve ayrılma hâl ekinin genellikle tonlu ve tonsuz tabanlara tonlu şekliyle eklendiği görülür. Buna rağmen bazı örneklerde bu eklerin tonsuz olarak eklendiği tespit edilmiştir. **gittiler** eşrâf (87-3), **dosttan** yaña (195-2)
10. Metnimiz, fiil çekimi bakımından dönemin dil özellikleri ile bağdaşmaktadır.
11. Metnimizde **-ecek** eki sadece bir yerde zarf-fiil eki olan **-ıcak** eki işlevinde kullanılmıştır. **İşidecek** adını tıydu (17-2)

KAYNAKÇA

- AKALIN, Mehmet, A. Von Gabain Eski Türkçe Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- AKSAN, Doğan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- ARAT, R. Rahmeti ve TEMİR, Ahmet, Türk Şivelerinin Tasnifi Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayınları, Ankara 1992.
- AŞKAR, Mustafa, Niyazî Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- ATEŞ, Süleyman, Niyâzî-i Muhammed Mısırî, Mevâidü'l-İrfân (Mevâidü'l-İrfân) Emel Matbaası, Ankara 1971.
- ATİK, Hikmet, Nakşî Ali Akkırmanî Divânı, Buruciye Yayınları, Sivas 2007.
- BANARLI, Nihat Sami, “*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*”, İstanbul 2001, 2.Cilt, s. 650-682.
- BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- BURAN, Ahmet, Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler, 2. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 45-61.
- BURAN, Ahmet, *Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler*, 2. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 77-83.
- BURAN, Ahmet, Doğu Anadolu Ağızları Üzerine Bir İnceleme, Boğaziçi Yayınları, Ankara 1992.
- BURAN, Ahmet, Keban, Baskil, Ağın Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- CAFEROĞLU, Ahmet, Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmesi, TDAY-B 1995, Ankara 1988.
- ÇEÇEN, Halil, Niyazî Mısırî’ nin Hatıraları, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- DEMİRAY, Kemal, Temel Dilbilgisi, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1991.
- DOĞRAMACI, Bahâ, Niyâzî-i Mısırî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1998.
- DURAN, Suzan, Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler, TDAY-B 1956, Ankara 1988.

- EDİSKUN, Haydar, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.
- EĞRİ, Osman, İlimden İrfâna Nehirden Ummâna Alevilik Bektaşılık, Şah-ı Merdan Yayınları, İstanbul 2014.
- EKER, Süer, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara 2006.
- ERDOĞAN, Kenan, Niyazi-i Mısırî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı II İndeks Gramer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
- ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Garmer, Ankara 1997.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 1992.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2002.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dili Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dili, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dünyası El Kitabı Türklerde Yazı ve Alfabeler, TKAE Yayınları, 2.baskı, Ankara 1992.
- GARAUDY, Roger, İsmâın Va'dettikleri, Çeviren: Nezihe Uzel, Pınar Yayınları, Ankara 1983.
- GÜLENSOY, Tuncer, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul 1992.
- HAMMER, Joseph Von, Büyük Osmanlı Tarihi, çev. M. Ata, Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul 1990.
- HATİPOĞLU, Vecihe, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
- HENGİRMEN, Mehmet, Türkçe Dil Bilgisi, Nurol Matbaacılık, Ankara 1995.
- HENGİRMEN, Mehmet, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınları, Ankara 1999.
- İLHAN, Nadir, “*Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi Nedenleri, Türleri*”, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 25 –27 Nisan 2007, s. 87-94.
- KARA, Mustafa, Niyazî Mısırî, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- KARAAĞAÇ, Günay, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- KARAHAN, Leylâ, Erzurumlu Darîr Kıssas-î Yûsuf, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- KARAHAN, Leylâ, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

- KARAMAN, Tahir, Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri Türk Gramerinin Sorunları 2, TDK Yayınları, Ankara 1999.
- KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan; KAYASANDIK, Ahmet ve DİREKÇİ, Bekir, Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, SÜ Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları Konya 2002.
- KAVRUK, Hasan, Niyazî-i Mısırî Hayatı Sanatı Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya 2004.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, Çile, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1999.
- KOÇ, Nurettin, Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Eski Anadolu Türkçesinde Aslî (Vocal) Uzunluklar, Türk Dili Üzerine Araştırmalar*” 1.Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 443-458.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türk Dilinde +ça Eki ve Bu ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme*”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1.Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türkçede Ok ve Ök Pekiştirme (intensivum) Edatı Üzerine*”, 1.Cilt, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara 1995.
- KORKMAZ, Zeynep, Eski Anadolu Türkçesinde Aslî (Vocal) Uzunluklar, Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1.Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- KORKMAZ, Zeynep, Eski Anadolu Türkçesindeki –van / -ven, -vuz / -vüz Kişi Bildirme Eklerinin Anadolu Ağzlarındaki Kalıntıları, TDAY-B1964, Ankara 1989.
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, 2.Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, Sadrüddin Şeyhoğlu Marzubanâme Tercümesi, A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara 1973.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türk Dilinde +ça Eki ve Bu ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme*”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1.Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 104-114.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türkçede ok ve ök Pekiştirme (intensivum) Edatı Üzerine*”, 1.Cilt, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara 1995, s. 77-86.

- KORKMAZ, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- KURT, Yılmaz, Koçi Bey Risâlesi, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- KURTKAN, Âmiran, Niyazî-i Mısırî' den Esintiler, H Yayınları, İstanbul 2010.
- KÜKEY, Mazhar, Türkçenin Söz Dizimi, Kardeş Matbaası, Ankara 1975.
- MENGİ, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- MISRÎ, Niyâzî-i Muhammed, Mevâidü'l-İrfân (Mevâidü'l-İrfân), (Çev.: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara 1971.
- NEMCİ, İbrahim, Türkçe Garmer, Kanaat Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1929.
- ÖZKAN, Mustafa, Türk Dilinin Gelişmesi Alanları ve EAT, Filiz Kitapevi, İstanbul 1995.
- ÖZTUNA, Yılmaz, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986.
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, L-M Yayıncılık, İstanbul 2003.
- SEV, Gülsel, Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- SEVİM, Emine-PEKOLCAY, Necla, Yunus Emre Şerhleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- SİS, Nesrin, Nev'i Hasb-i Hâl Dil İncelemesi-Metin-Söz Dizini, Öz Serhat Yayıncılık, Malatya 2008.
- SOYSAL, M.Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinler, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 2002.
- ŞAHİN, Hatice, Eski Anadolu Türkçesi, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Ankara 2009.
- TATCI, Mustafa, Limnili Şeyh Abdî-i Siyâhî: Limni'de Sürgün Bir Velî, H Yayınları, İstanbul 2014.
- TATCI, Mustafa, Malatya'nın Gönül Sultanı Niyazî Mısırî, Promat Bas. Yayın San., 2013.
- TATCI, Mustafa, Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- TATÇI, Mustafa, Niyâzî-i Mısırî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnamesi, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara 1989.
- TEKİN, Talat, “*Türkçede Kaynaştırma Sesleri*”, 13. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, İstanbul 2000, s. 55-69.
- TEKİN, Talat, Türk Dilinde Birincil Uzun Ünlüler, Simurg Yayınları, Ankara 1995.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gamer- Metin- Sözlük, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- TOPALOĞLU, Ahmet, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.

- TUĞRULCA, Orhan, Niyazî Mısrî Bilge'nin Sofrası Aşk da Var İsyan da, Bilsam Yayınları, İstanbul 2012.
- TÜRK, Vahit, “*Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi Örnekler*”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2-3 Cilt 2003, Sayı:44, s. 223-233.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, 3. Cilt, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, I. Kısım, 3. Cilt, Ankara 1988.
- UZUNLAR, Aliye, Bir Mısrî Şeyhinin Kaleminden Hazret-i Niyazî-i Mısrî Mustafa Lütî Efendi, Revak Kitapevi, İstanbul 2013.
- ÜSTÜNER, Ahat, “*Eski Türkiye Türkçesinde –sUz Eki*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2001, Cilt 11, 2. Sayı, s. 179-191.
- ÜSTÜNER, Ahat, Türkçede Pekiştirme, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2003.
- ÜSTÜNER, Ahat, Türkçenin Tarihi Gelişmesi, Grafikent Dijital Baskı Merkezi Elazığ 2012.
- VARDAR, Berke, Açıklamalı Dilbilimi Terimler Sözlüğü, Multilingual Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- YAVUZ, Orhan, “*Türkçe’de Kapalı E*”, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6. Sayı, Konya 1991, s. 271-306.
- ZİYA, Halit, Kavâid-i Lisân-ı Türkî, Matbaa-yı Osmaniye Yayınları, İstanbul 1302.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Çınar Aydoğmuş
Öğrenci Numarası	122213116
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Eski Türk Dili
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ahat Üstüner
Tez Başlığı (Türkçe)	Niyazî-i Mısıri Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin, 21/06/2016 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 21'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

1

HACI MAHMUD EFENDİ
BEŞİKTAŞ
Vakıf Kütüphanesi

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
1923

Süleymaniye - U

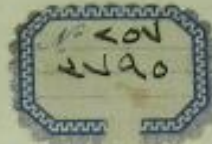
Kısım: *Hacı Mahmut*

Yeni Kayıt: *96124*

Eski Kayıt: *10*

Süleymaniye - U	Yan - 4
Kısım	Hacı İbrahim
Yeni Kayı	96134
Eski Kayı	10

هنا ديوان التباين في العشاق المصنف المصطفى الخلق في المازون من الشيخ المستفي
 باق سنان الامام في المازون من الشيخ الملقب بالراغب المازون من الشيخ عبد الوهاب
 الامام في المازون من الشيخ محمد بن الميرزا الملقب ببيك باشي المازون من الشيخ
 علاء الدين العشاق في المازون من الشيخ تاج الدين الفصيح المازون من الشيخ
 المعروف عند براه رنجاني المازون من الشيخ الشيوخ الكامل
 المجلد السبعين في الله تعالى اسرار العزير
 در صوف الف

اي كوكب كل غير بد كن عشقه ايله افتدا زمره اهل حقيقت في قاش مفتدا
 جملة موجودات و معلومات عشق ايله زير عشق اولينه بوليد ابتدا
 هم خي جلافتا بوليد عشق باقي قلوب بوسببدن ديديلر كم عشقه بوقا زانها
 ويلر سندن خدایا ايله نويك فيوق بر نفس كو كام سدنك عشق كذا انك كدا
 ماسوي عشقك سوا سني كو كدن ال عشق كي ايله ايكي عالمده ياكه اشتا
 عشقك طاموده اولوق چنتدر عاشقك ليك چنتد اولور سه طاموده عشق كدا
 اي نيازي حريشد استرسك بوليد عشقك انب اولور بايد عشق اولور در همتا

در بيان نور وحدت و ظهورات اسرار حقيقت كهي ذات عينا كهي كهي
 زهي كنشفي كاندن كلوب هر واد اولور پيدا كهي ظلمت ظهور ايند كهي اقرار اولور پيدا

زهي در باي وحدتكم سلسله هر كرا سولجي بويك زنت عللي اندن طوغوب طليح اولور پيدا
 نه سحر اولو العبد كم بويوز دن كوينو اعيان اولوز دن غير يوق تنها كلور زلدا اولور پيدا
 طيشنو كوندن بويك جان عم افلا هر دم كلور بويك دخی اندن بولور اعمار اولور پيدا
 اولوز دن كورن اعيان دور شمع جلاله فلك كره كور و جاني دور دن اولور پيدا
 طيشك ايجده خياله في بيان طاشطهورا برندن اول بويك تحفه اهر يار اولور پيدا
 اولوز دن بوليد انب امرسل مرانجه كهي مومن ظهور ايند كهي كفا اولور پيدا
 تجلي ايلكجه اول سزي سر اخفاده بوسورت عللي ايجر حصار انا اولور پيدا
 انك زانينه غايت صنعده هر كرا يوق انك چون هر بر سمنده كلور بر كا اولور پيدا
 تجلي ايلكجه اول جلال و كده جلال دن برينك حاصل چشت برندن نار اولور پيدا
 جمالي ظاهر اولسه تيز جلال ياقوت في كور و سن بر كل جلس بائنده خا اولور پيدا
 بوسر دنده كه بر كا مظهر ايتس بوعالمده كي اقرار ايند واني كجه انكا اولور پيدا
 ولي عارف جلال ايجر جمالي كور دانه بوخار ست انك ايجده كا كلر اولور پيدا
 نه سر دندي ايكي كسه نظر ايلر بو كوانده بري الحق كور داري پويار اولور پيدا

ایحی عثمان و حدتد یوزی محلی کز ندر یوزین کورن کور ^{یا غیاث العجزه} یا غیاث العجزه یا غیاث العجزه
آن لائی برکدن خلاص اولوی یککاده نیازی فند باقسا اول همان دیدار اولور پید
کور اول کتر مخفیدن نیجه ظاهر اولور اشیا
بلور نقش و صورتدن نیجه اسرار اولور پید

مرجبا الهادوسه بالمرجبا یا بشیر العدل من سلطاننا
لبس من قتل الاماری فرحتی بل بما الحبیث شیخ المصطفی
انما الدین فی ضیفکم ما اشتهی اللعوم اهل الشفا
ما نظام العالم الا بالعدل ما قیام العدل الا بالادما
کاشفات القبریات الکتاب ان اقام الحاکمون اوزانها
منبع الافات فی الدنیا الفضل معدن الافساد فیها الارشا

من بد السلطان لازال العدل

ما استدرت فی التماشیل الضعیفی ^{قدیمه} قد استدرت فی التماشیل الضعیفی
قد اشرف الدنیا بالشمس و سولانا فالشمس لها بدر و البدر سولانا
والبحر لها قطر و الفطر لنا بحر والذرة لها نجم و النجم زینا
العلم بادریس کالعرش بلا کرس فالصدر لها لوح و اللوح محیا نا

و العلم لها حال و الحالها وصل و الوصل لها جذب و الجذب حیا نا
من کان له شوق و اعطشه عشق فلیأته عطشا نا یسترجع ریا نا
الذلة سلطان و الوصلة عرفان من کان به حیا فهو به احیا نا
قد اشرف محلی الدین ذا القلب ^{بنی} بنی ای در درمان استین
ای در درمان استین قریان اولاند در جان سکا
یغما ایدرسک و ازلغاک کیدر کوکلدن طار لغاک
محویلسک اغیار لغاک یا اولیسر مهمان سکا
سر مایه یو بولد همان تسلیم اولور بوکه اینان
صدق له الله طیان اینمز می کور احسان سکا
توحید طابشر اوز یکی کسه به اجمه رازیکی
شیخ ایزینه طوت یوز یکی شیخون بنر برهان سکا
او یون کشی بول اله من مقصودی هرگز بوله من
بلک معارف قبوسین یوز کو ستره عرفان سکا
دنیا ایله عقبای قو اخری ایله اولی نی قو

واراول قوری سو با قو
 جاندن طلب قیل یاریکی
 یوغ ایله کندی واریکی
 چو کیکرک هب صاغ اولور
 طاغری مشلی باغ اولور
 کوچدر قتی حقیق بولی
 صدقله اولور سک قوی
 قولوغه بل باغرایسک
 صویرکی چاغرایسک
 بلبل اولوب اوند کور
 عشق اودینه جان اته کور
 یونک نیازی ایله خاک
 قلبک سیرین ایله پاک
 شاید کله سلطان سکا
 ایکی فاشک اوسنده جکدی خطاشو
 علم الاسما آیه تعلیم لیدی و خطندن خد

ذات علیه مصطفی اسمایه دمدر امین
 ذات اسما وصفات افعال آقا حلاله
 سپیده ایله ادمه ناکم حقه قوی اوله سن
 کتر لایقنای بلز قند درالا فقیر
 صور تا کوردیلر اته دبیمنی فقیر
 روضه خضر ای بلز خضره بولالتر لایق
 بلکه سندن ایکی فاشک اوسنده
 قند برلر حقی انکار ایلین بومصرنی
 بالرحم العصا کن رحیم
 عمری مضی و لیس فی شئی
 و ابیض راسی جمله وزقنی
 ما طاعتی الا ربی و سمعه
 و ما اطعت الا الصا لربی
 یارب عبدک الذلیل تاه
 من کثرة الذنوب لیس وجه
 ایکستدن ظاهر و بشدر علوم انبیا
 هر زمانه بر و لیک وجهنه بولغیا
 ایدن ادمدن ایا حقدن نجا اولدی جدا
 بحرینی با یانی بولز ایتیم ترک سوا
 صندیلر اته فقیر در کددیلر راغیا
 اب حیوانی بو ظلم کونمیلر صاندی سا
 جمع جمع الجمله فتح اولدی بولر هدا
 ظاهر و لیشکن یوزنده نور ذات کبریا
 للذنب الفقیر جان لیا
 سوی الفضول و الهوی اصاد
 و لیس و القولا منه شیا
 فما وجدت منهم اخلوصا
 و ما علمت صحاصا مطیعا
 بکل انواع الهوی علیه
 له یجئ الیک یا علیم

وَلَكِنْ أَصْبَارُهُ قَوِيٌّ عَلَى اسْمِكَ الْعَقُوبُ يَا كَرِيمًا
 عَظَائِمُ الذُّنُوبِ مِنْ عَصَاةٍ صَغِيرَةٍ لَدَيْكَ يَا حَلِيمًا
 فَمَا الدُّنْيَا إِلَّا مِنْ فَضْلِكَ الْعَمِيمُ يَا حَكِيمًا
 فَجَدَّ عَلَى الْمَصْرِى فَضْلُ جُودٍ مِنْ شَرِّ جُودِكَ الْوَرَى عَمِيمًا
 وَدَلَّنِي إِلَى رِضَاكَ مَوْلَا
 قَالَتْ خَيْرٌ لِلَّهِ دَلِيلًا
 حَبْسُ الْجَوْنِ كَلَامٌ طَوِيلٌ لَا يَنْجُو مِنْهُ بَكَا
 أَوْ قِيَمُ الْخَيْرِ حَسَانٌ أَبَدٌ سُلْطَانُ بَكَا
 أَرْبَعِينَ جَوْنٌ تَامَ أَوْلَدِي تَحَاوَنَ كَوْنُ كَجَرٍ
 خَتَمَ أَوْلَدِي مَرَاتِبَ جَانِ أَوْلَدِي نَارِ بَكَا
 قَابُ قَوْسَيْنِ أَوْ أَرْبَابُ اجْوَدَ اللَّيْلُ بَكَا
 طَوَقِي كَوْنُ مَغْرِبِ الْجَنَّةِ لَيْلِي جَانِ بَكَا
 كُلُّ حَقٍّ بَاطِلٌ فَإِنْ بَدَى طَوَلْتُ مَغْرِبَهُ
 ظَاهِرُ أَوْلَدِي كَرِيْمٌ سِرُّهُ بِرِّهِ حَقُّ بَرِّهَانِ بَكَا
 أَوْلَدِي أَسْمَاءُ عَمِلَ كَيْفَ سَلِمَ حَقُّ أُنْدَى هَمِيْنِ
 أَيْكِي بِيكَ يَوْمَ رَحَى تَبَشَّرَ بِشَاةٍ بِرَقَرَانِ بَكَا
 أَكَلَمَ نَجْمٌ عَظِيمِي بِرَأْسَانِ نَدَى بَرِّ قُوجِ
 هَمُّ بَشَارَتِكَ كُلُّهُ لِحَبَابِ أَيْلِهِ مِمَّانِ بَكَا
 خَلَقَ عَالَمَ دِيْدِ بِلَوَّ عَيْسَى بِصَمِيٍّ بِرِزْمَانِ
 دَاخِي بَوْنَدَنِ أَوْزَكُهُ مَا أَوْجَى دِيْدِي فَرَزَكُهُ بَكَا
 أَنْ لَوَّجْنِ مَكْرَفَ قُدْرَتِ أَنْفَاسِ الْوَرَى
 كُلُّ مَرَّةٍ سَالَكٌ بِهَجَا قَدِيمًا بِأَهْوَى

مَنْ لَمْ يَعْقِلْ سَلِيمٌ يَفْقَدُ الْمَصْطَفَى قَدْ آثَرَ الْعَشْقَ لِلْعَشَاقِ مِنْهَا جَاهُ الْهَدَى
 سَالَكٌ رَاهُ حَقِيقَتِ عَشْقِهِمَا بِلَرَأْفَتِهِ
 جَمَاهُ أَشْبَاهُ بَرِّ حَالَتِ قَوْلُهُ شَدِيدٌ مَدَامُ
 بِرِّ بَرِّدَتِ بَعْضُ نَاقِصٍ بَعْضُكَ اسْتَعْنَا ظَلَمُ
 مَشْرِيبُ أَعْلَاوَلَدِ نَشْتِهَ نَدَا جَاهِلُ كَلَامُ
 عَشْقُهُ دَوْرًا أَوَّلَ تَشْتِيهِ كَامِلُ كَيْفِيَّةِ
 مِيْدُهُ تَأْثِيرُ حَارَرَتِ نَبِيْدِهِ تَأْثِيرُ صَدَا
 كَلَشَ وَجُودَتِ جَوْ قَلْبِ أَمْرٍ رَأَيْتُ عَشْقَهُ
 لَذَّتْ وَصَلَتْ هَمَّانُ الْبُحْقُ مَرَامُ عَشْقُهُ
 تَرَكْتُ كَوْنِيْنَ أَيْلِيْنَ مَسْتُ مَدَامُ عَشْقُهُ
 وَادَى حَبِيْرَتِ حَقِيقَتِهِ مَقْلَمُ عَشْقُهُ
 كَمْ مَشْتَعَصُ أَوْلَدِيْ أَوَّلَ وَادِيْدِهِ سُلْطَانُ وَكَلَا
 عَارِفُكَ عَشْقُ أَلَمْ يَهْدِكْ أَوْلَدِيْ كَيْفَ
 نَوَّشَ أَيْدِيْ دُوبِ صَهْبَايَ نَلَقَ جَانِ أَوْلَدِيْ
 مَغْرِبُكَ عَيْنُ ظَاهِرُ كَوْنِيْ تَوَرَّكَ كَيْدِيْ
 أَيْلِيْ خَلَوْتُ سَرِيْ سَرِّ وَجُودَتِ مَحْشَرِيْ
 عَاشَقِيْ مَعشُوقَدَنْ مَعشُوقِيْ عَاشَقَدَنْ جَدَا
 هَلْ حَقُّ وَلَقِ دِيْلِسُكَ زَوْقُ طَاعَتِيْ
 أَيْكِيْ صَافٍ أَيْلِيْ كَوْنِيْ وَادِيْ قِيَاةٍ تَرَكْتُ أَيْتِ
 بِذِكْرِ شَرِّ أَيْلِهِ بَصِيْرَتُهُ سَفَاهَتُ تَرَكْتُ أَيْتِ
 زَاهِرُ هَلْ عَشْقُهُ سَوِيْلِسُ عِلَاقَتِ تَرَكْتُ أَيْتِ
 شَوِيْلِكُمْ كَمْ مُمْكِنُ دَرْغَبِيْ نَغْدِيْ بِرِخْدَا
 وَارَافِيْنِ تَرَكْتُ أَيْتِمُكَ أَوْلَدِيْ لِيْ بِرِكَانِ عَشْقِهِ
 قَلْبِيْ بَاقِيٌّ كَرَكْتُ أَنْكَ دِمَامِيْ بِأَرْقِ

عاشق اوید که تیریه هر دم باشند صاعقه عشق کلکی جکدی خط حرف جوی عاشق
 کم اوله ثابت که اشیا شده نفی ماعدا
 ای نیازی ابتدا سز زوق بولد عشق بارگاه اشیا شده لاسز زوق بولد عشق
 دایم و باقی فنا سز زوق بولد عشق ای فضولی شتم با سز زوق بولد عشق
 بویله در ایش که حق از نیله اوله ابتدا
 سقانی وجه صحیف شربا فکنت الیوم محملاً ذواباً
 فشم القصد والطاعات عند المحب بالفتا لما تجلی
 فلا یاتی الی قلبی خطور من الاسماء والاوصاف طعا
 ولا اصغی الی قول سواه ولا عینی تری فی الیون غیر
 ولا فی فتی غیر الحب وصف ولا فی السر عزم غیر مولا
 کلامی رؤیتی شتم استماعی له آیه منه انقلا
 فافنی حبه المصرتی کلام فافنی شتم ابقی شتم ابقی
 حمداً الهی علی ما انت لمجدنا ممرانی وغضبان و هم لک
 ولیس من سطوة سلطان فی شافع الامام الهدی المهدی تنقذنا
 و شتم عیسی لعل الله یزله بیدر مشرقنا و شمس مغربنا

اوحی الی هذه القول فی هک فی هذه النظراء لایله ملهنا
 لا تحبوا المصرتی زو و جل
 من فخر و جلالکم والله یصبرنا
 و بعد حمد لاله علی البقی الصلوة محمد صطفا وهو افضلنا
 والله الطیبین وصحبه الطاهرین انصار دین مبین و کلام خیرنا
 شتم الصلوة علی الولی من هاشم ستمی اسم نبی الله اقوامنا
 و دین خیر دین الله من نصرنا و سیف العظیم القفل مفتاحنا
 و علمه علما و حکمه حکمنا
 و عدله عدلنا مقام مصرنا
 الصلاه هر کم کلور بازار عشق الصلاه الصلاه هر کم یثار سه عشقه الصلاه
 الصلاه دارنا الحق یو کون منصور اولو جان و باشندن کن برادر عشق الصلاه
 این ادهم کی تاج و تختی ترک ایلوب صوبینو بیدال اولان حکما عشق الصلاه
 کند فی اولداره اقوی شوی خلیل الله کی جان و دلدن بیل کلور عشقه الصلاه
 و اربعی طاعن دلو ب شیرین ایلین بول ایدر
 ای نیازی سوبله اول معمار عشق الصلاه

ای چرخ دونه ندیم سکه و بر ملک بیک
 کونانند که اولدک صوکه آمختا واه مختا
 بندکن از دایمک فریده داو امجدک
 بریم بی شاه دایمک آه و پناه واه و پناه
 ایشمدی دوسته الم و ایزدی چنانک
 جغمدی باشه منزله اه غربتا واه غربتا
 کارمدره در دایمک کتم باشمک هم الم
 کلدن جدا بر لبلم اه غربتا واه غربتا
 مجنون عشق ایدیم فرها دوش واه ایدیم
 یورودی هرگاه ایدیم محبت واه محبت
 واه مزسه یولم شخمه صلو واه صلو
 اولدک سوره درده واه حیرتا واه حیرتا

بنار شای در دایمک که یوقه الم بیک

نالان اولوب کیری بوله اه حیرتا واه حیرتا

ایوان غفلان ای قافل سالی الدامون دنیا
 بقا کال اندک کم سنی صکره قافون سول
 نه صاندک بوقداری که تا بوله ای سوله
 ای هر کیم که سول سیه دینی ایدم ایدم
 عدلوت قله کسبه سکه تفکک
 که حاصل سندن ایلز عمر آخر ایلجه تا
 اشتدک حق رسولی نه ایات وایات
 ولی نیدم که کار ایلز یولون سکا صلا
 بوظا هر کون ای او نوبت کلموت جلدک
 که هر سوزک ایلجده طویا سچ واه
 کلام مصطفی زوقن دماغه بوله کورکم
 معاذن اولمز اول زوقه هرزان مناسلو
 کمال دولت استرسک اوقی ایات انجاری
 که هر چرخ ایلجده ورنیازی دیک
 بیک

بجایجده قطره بخار ایدی حیران بیک
 فرش ایلجده ذره هم عرش اولدی سیران بیک
 دوست کونندی چون عیان قلند ایشیق
 طوفان اولوب سهجهان بقطره طوفان بیک
 فاه دل عتقاسیم سترک ایشا سیم
 اندیشه لرحالیم ایلدی انسان بیک
 نیان بیک دلندن یونسدر صغیرلین

هر که چون جان کرک یونسدر جان بیک

ختم جمیع المرسلین فخرید فقر و فقر
 ختم اورد که بر اوله یاننده شاه ایلک کدا
 دولت دنیا سنی بر توبه محتاج ایدر
 دولت اولد که سکا هر توبه ک موعنا
 بلکه موسی قتل بل ایلز قبول
 حضایله همراه اولان کس ایلز چون
 درسی عقلکدن اویسک بل سکا ایلز
 درسی وار حقدن اکم علق اوله همتا
 عزت استرسک یوری وار کله ای قوس
 انش اعدایله فیتا اولنجه کیمیا

مصریه ختم الملمات اولدی هر شیدن فراغ

ظاهر و باطنده قلمدی ایدان اخدا واه

دو حرف باه

استرسک معرفت اوله سیک عالیه
 اهل عرفان ایشکده یوز کجا ایله تراب
 جوقه ویرمه کندی دنیا به جلد بیک
 دوند بر سیک کم قلفا غری ووطول وای

صوره و نثر و سبک و در حدیث
 قلوب و کلمات و کلام و کلام

بوخرانی بنجه لاجلندی معبودا بنمکه
 جوق سکرندی غفلت اهل صومستوب
 بر زمان یوز ویرمه دنیا اهل غفلت اول
 کوز قولاقل دل قبولدن بغله حکم بر زمان
 کراولدن قوتلیم دیرسک یوری وار اول
 کیر یوزدینخانه سیننه قومه الیک کسبی
 همزک دایم یوزلوسویم حکم حق اکلایه سن
 کمر عذاب آخرتدن یولوق استرسک خاله
 عارف اولکم حمل اوردنک قویپ جله عذاب

یونیا زی کند بدن دیمز یوسوزی ای پسر

هبلتی سولطویا سن کوکدن این روکتا

موا لبدک سکا هر فصل بابی کذاب فی کتاب فی کتاب

سنگ و صفدره واردرینه جواب فی جواب فی جواب

تخی دارنایله برنج یوزکده نقاب فی نقاب فی نقاب

علوم صورت و معنی حقیقت شلرب فی شلرب فی شلرب

اچندن سترمه دایم ایریشور خطاب فی خطاب فی خطاب

کده سن بن اویمکنک کچنه یوق
 صفات و ذات واسمکای دوست
 همین ذات و صفات اسمکای بلمک
 یولردن کورین خلقک پیجودی

نیازی جسم و قلب و روح که دنور

حباب فی حباب فی حباب

اچ کوزک دللر بق رفع اولدجه نندنقا
 شول سقا هریم خمین لبدنک ایچ کورد
 اوغوز ایچ حرفی بلمک درت کتابک اصلیدد
 مکتب عرفانه کیرلوقو یو علمک اصلنی
 هر نه او قورسک چون او تو زلیکینک
 هر نه سوزکم سولنور غلله توکی یازرب
 ظلمتی سوزی جفاردی آره بردن آفتاب
 فطره سن نوش ایلین عشا اید کور حجاب
 صحفه و جهرنده یازیش قونخار تباب
 کورکه بنجه دج کور علمک درت و کتاب
 یوزینک متینی شرح ایدر قون فصل و باب
 طوت قلا غنک کم سکا دجمله دللردن خطا

هر نه کم کور کوزک آندن جمال یاز باق

چونکه کدی ای نیازی قلدی ایلاد حجاب

مذنبموا دموع عینی تشک کادت من الا شوق الیکم نذهب

ن نار الفوار لم تنطفئ من سبكمها
از كل الجرت وفي تلتهب

م من نشدة السوداء في ليلة الفراق
مالي سوى هو كم من مذهب

ح حبر غوايا الغرفة القلب الكيب
يا ليتني من بعد بعد اقرب

م مختصر تلخيص حالي بالبيان
ما قلته مطولا ومضرب

د داء الفراق ليس من له
الا بوصل الحبيب الرصير

ا ارجو من الله الكريم المستعان
علاج داهي هذا المذنب

ل لقد اوردت في تلك القصيدة
من البيان والبدع الاغرب

ي يوسا نذكر فيكم محبت
حقيقة كالا مهابات والاب

ر رفعت ثواب النظم الى ملكا
كاللحمة المفوض والمذهب

ج جعبي بكم جمع مصحح به
قلوبنا موصولة لا تحجب

ب يا عالم احياكم الله الكائنات

درف مادرس اشارك ولاح كوكب ناء

بنم شو محو محض ذات بولم وجوده
بن يا حشتم اب حيات ارميكاه كنيمات

بن دوست بولم ولد ترك ايلدم اوكده
كفرته ايمانك كجوب اعيانك بولشم ثبات

هر شني بولم كنور كنورمه سزل
هر شني اولاشوب حفته چقدى اوزك كائنات

د دوست بولم بن دوست اولي زوقيله عشر اولي
ضيف مكرم در بوجان هب بيدكم قد ثبات

حاوندن ايلدم رحلي كثرته بولم وحده
يا زارده دوزدم خلوق روزه شم عيد ويرا

كوردم بولم قويم وجودم له طول
برالمش اوجاغ وطرمو جمله بكالوش صفات

هر نه بكام اكيلم اولي ياكه هر شني اكيلور

اولمش نيازي هب سنك سايله لك شت

سرحني نجه سي فاش ايلم بن اي ثقات
كالي الخوق ره نه ايلمش بيان اهل نكا

هر نه دكلو اشكار ايتسم خفا س ارفور
اول عيان كن اتي اور تر دلائل بيتات

آني توحيد ايلم الا كه شرك اهل ايدر
وحدت ستقي دويانك ديلي لالدر غلي

هر نه كم فوق العلى تحت الفارده واردر
ذات وحدت دروئي كورندي نجه سقا

ذات بر درليك اوصافه غايت بر قدر
كوربو فانوسي كه انك شمع اولد نور ذات

ظا هر باطن قوسي بر فتره رغبه فوق
شمعي انسان اولدي فانوس جمع ممكنات

اي نيازي ادم اولدي چون جهمانك شعلة

ولم بخش اولور ادم دمنده علمه ريق الحيات

هدايت كملت بالشرح قد مرجع
وجمله المن في افئانه دوجت

ما احست بهجة الكتاب اذ كان قبل
لنسختين فصار نسخة جمعت

كانها مجمع البحيرة يلتقيان عليها سفن الافهام الشجيرة
فاكل الله شرها قلب جاسعها يا اكل العلم كالمثل التي شرجت
واعينكم الخصال المصنوعة بكم
عن ظهر غيب يد عولت في خلعت

جان قيشك هر زمان از كاريدن و زادت
ايشد بچن انك دويدى جانم زادى
صدف كه كوكم سور كور كه جانم اوى
كرد چه كفا چوق يا زو علم لندك خبر
علم فصوصيله طر او دلى سويش قو
انك برنده بتم از هاريدن و زادت

حق الدين ويد الدين اينديلر ايجاي دين

دنيا نى فصوص انهاريدن و زادت

در بيان شريعت مطهرة و حقيقت متورة

سلى دين اساسيد شريعت طريق حق هذا سيد شريعت

بودن اول قيودن كه حقه كه يوك اينداسيد شريعت

دنى بويكله ختم الوبر يوقر
صراط مستقيمة دعوت ايدن
خدا نك لملة معراج اينجند
شريعت انبيا نك ستيد
يكرها اوج بيله نك بيل نيك
جهانده چوقد ناولى علومك
بوتفس كافى قتل اينك چون
جهان كبر ايدن اهل دگر
طريقت كار بايندك او كنج
حقيقت كچه سلطان لقايدن
شريعدين ولى ياد اولوا صلا
شريعته طور دارض و سموات
نعلسون شرع با كاهل الحاد
همان اندر عقل مشهور كم
صفيين جانا صفيين انلا و هو

بوراهيمك اننها سيد شريعت

منا ديدن اسيد شريعت

حبينه عطا سيد شريعت

قوتك اهق اسيد شريعت

اكا و حق اسيد شريعت

قوسنك هاسيد شريعت

حقك حكم قضا سيد شريعت

فلو جينك صفا سيد شريعت

دليل و مقتدا سيد شريعت

او كاه انك لوا سيد شريعت

ولينك آشت اسيد شريعت

بوتنيا نك بنا سيد شريعت

اول اعوانك عدا سيد شريعت

نظام الجون اولاسيد شريعت

ديمه سنده نواسيد شريعت

اول در يك زمانه يك قدرى ملتزم است
به اول و بران ملت همى ريد و ارادت

شربت حققت اولدی الحاد
حققت نورضا سید شربت
منیا اولیایه نورده یوق بل
حققتله قیاسیدر شربت
جهانده روفلج کلز الا
الله انک عصا سید شربت
دخی باشنده تاج و شال و کسوف
هم آکنده عباسیدر شربت
حققت جانیدر الحق و لیک
جانتدن ماعداسیدر شربت
حققت جان بدن اولدی کی
حققت سرفلاسیدر شربت
فرایمزدن اولیایه جان
حققت اولیایه جان
حققت دلبر و عا کسیدر
آنک زین لیا سیدر شربت
صقین صوبه آتی نالهم ایوه
یوزک صوفی حباسیدر شربت
حققت عرش اعلایه حققت
او عرشک استواسیدر شربت

جمع انبیا و اولیایان

نیازی دهتماسیدر شربت

بغیر عشق آورده جان منامک بوی نوبیت
توپله نظرله شمع بویله بوی نوبیت
شوریه ایله کی کلکی دربان جلدنامه
احاطه ایلش هر یاکه بوی نوبیت
صالحه چاه تقیله صوبه آیت عشق حقیقه
سکاسندن سقرایله سنی سن بوی نوبیت

استاقا برف کوزدن چلسون دیمحق بون
نما شایه جان شاهد بوی نوبیت
صلوات اهل قرین قیله سیدر شربت
و جدا قه

نیازی طورمه دایم سیدی بوی نوبیت

بافوی جمال یاره چاغرم دوست دوست
دل اولدی یاره چاغرم دوست دوست
عشق کله دوشتم زهدی پاکلشم
مست مملک اولشتم چاغرم دوست دوست
مسعود و میخانه خانه ده ویرانده
کعبه بخانه ده چاغرم دوست دوست
صولکلی چاغ چاغ دولا شوم طالع قلاغ
حیران بکاصین و صانع چاغرم دوست دوست
کلیم جهاند غریب اولدم کله عند لیب
هریم جکر لر دلب چاغرم دوست دوست
دنیا غمندن کجوب یوقلوقه قناد لیب
عشق قله داغم و جوب چاغرم دوست دوست
آه دیم جانده دمد و هم شک در
بلور ایکن بند دیم چاغرم دوست دوست
گاه دوشتم مطلقه که اصل که ملحقه
بافوی قودن حقه چاغرم دوست دوست
هبا کوزین دوست یوزی اندک ایزم کوزی
کمز دلدن سوزی چاغرم دوست دوست
دیا اولنجده نفس پادشاه قفس
تاکسلنج یوسس چاغرم دوست دوست
مکمل کی دوزم کون کی دولا نرم
دو دیکله کلیم چاغرم دوست دوست
نه بریم نه کونک نه اولیم نه دنه
هر بریه هر زمانه چاغرم دوست دوست

دو نفر اولمال و صومعه ایستاد
دو نفر اولمال و صومعه ایستاد

کلام او دوست ایستند قوفه قوفه کلند
نیاز نیک دلند چاغرم دوست دوست

در حرف ناء

بغری بخون اید رشول چشم ستاینه بحث
لبه کیفه معنا دایلدک چون اغری
دق باقوت دهانک سوملی دلبر سنک
وجهک اوزن یا بیادون معنای قرانی کورن
چله فتنه قاشکیله کرککدن اولدیغن
شول خجله خطک سبزی زاهد کلمه
پرتو نور جمالک عکسیدر شمس جهان
زده ایکن سن نیازی روح اعظم نورند

جمع وتفصیل نیدو کینی کلدکه ايسلم اول

ایتمه اند فصره اصلا قول و سلطانیه بحث

جان دیلیدن کو محمد جانانی بولم سنج
صورتی انسان ایچی جول اولور کیشینک
باری نیک ایتمدن یارانی بولم سنج
طا شلرله دو کیوب انسانانی بولم سنج

ارمن کو کلی ایچنده بحر عمان کر لیدر
شول فقیر اولوب کز نلره خزینه طوطو
فخر فخری دولتینه ایریش سلطان اولور
هر کسک دردینه درملانی ینه دردنده در
دائما صوسن کر خوب عمانی بولم سنج
سعی ایدوب اول کزنی پایانی بولم سنج
فقر نامه ایریشوب سلطانی بولم سنج
دردینک ایچنده کی درملانی بولم سنج
بولنده کلک کده مارچونیم حقان عرفا نیدر

ای نیازی کشتی اول عرفانی بولم سنج

هی کوزلار ار سنده بولدی حسنک چون
حسن ایچنده بولنده شملک کشته پانه جهان
نیجه زحمتلر چکار فاده لر وصلک او یوب
نعمت وصلک عطا قلسک نوله عاشقلو
جمع اولوب عشاق بربر ساکله بلبلر حیات
جان و بربر لر بولکه یاقده قلای سخت و نایج
عاقبت درمابرینه درد کی فداک علاج
خون فضلکون نه کیدر کوطونس جمله آج

ای نیازی ابر مر سسک اولینی وصلده

عاده اولدور بالندن جاه الوری حسن یاج

استیسیک اوله سن اهل فلاح
دنیا الیه باغلتوب قالمق ندت
نفس و شیطا ندن امین اوله مله
عادتک اولیوب کچه کوندن صلا
قوللق ایله بالغدا والروح
استیسیس که بوس نجاج
عادتک اولیوب کچه کوندن صلا

بوله کید رسک سکارهبرک
هم یانکه دشمنه لایم ساق
ذکر یله نوحیده ابرسه کوکل
معرفته بوله صدرک انتاج
آچلوب کوکل کوزینک پردی
حیرتکده ابله سن جوقه صاح
کوره سن طوغر طوغر برکش
کجیسی بوق دایما اولوش صلیح
فاموشکلر یانکه حل اوله
جمله یکش ایندک اوله صاح

ای نیازی دوست ایلین اوجا غه

هر کلامک اولدی نوردن بر صاح

لیس فی الدنیا بقا فیه روح وار صاح
انها سبین علی اهل الصلاح لا یراح
کل عقل ساک بالزهد عنها یندی
کل قلب سالم بالبعد عنها یستراح
تفرج الاشوار لاولان من لذاتها
تجعل الایام لیلاً واحداً حق الصباح
نخرن الاختیار بما یسبج زوالهوی
تجعل الاقراح غماً بالریاضه والصلح
یا انیس الذل لانا نغس یا اهل الاغتر
قل الهی باعدا همل الغر عما بالصاح
لا یصتح العقل الا بالتحسن بینهم
لم یخلص قلب من منهم الا بالجناح
ما یرجانی منك یا حمیر الاحضرتک

یا وصال الله المصیری یا خیر الفلاح

در حرف خاء

ای قنداش برسوزم وارطوش صاح
ذکر مشعول اول صفین اوله بلرغ
کیمکه ذکر کجی کوند ز سعی اید
نوری کوکلده ایدینر رفاخ
شول کوکلده کم دوامه ابره اول
ایر مزاتک سیرینه انفساخ
عشقه دوشوب ریختی محنت اولد
در یار یله ایدر دایم صلیح

ای نیازی عاقبت اول یار یله

وحدت ابر وارلق اولور نسله

در حرف دال

مشکم وار سینه ای حق دوستک رفا
کم جواب ویر اولسون حق فتنه بر مراد
اول ندک ندر که اهل احدی یوز یا یوق
کثرت انجرا اول و حدتد که که بوق عداد
جوقند نلوی بو خلقن بری انسا اوج بولک
بری اهل خیمه بری قرا بری بلاد
اوج بولکدن اوج بولک دخی بو نمشای خوج
یری کافر بری مغر من بری اهل انقیار
فقتسی جقدن ابرغ اولوش بولار لیسو بکل
فقتسی قادر که حق ابرینه ابله عناد
حقن ایکن هر قصه بوعت سوز ندر
نفس و شیطان دیدیکل کدر دایم افسا
دنیا و آخری نچا حشر و نشر اولوق ندر
بونلری بلدر بکا هم ندر در مبداء معاد

آخرت جنت و نيلك بر رخكم دينور
 قهر و لطيفك علق بر ديمك اصلي نند
 بواكيمك وحد تميد رجب راه سداد
 بعني راحت عين محنت محنتي راحتميد
 حق نعاليدن بعين اشيايه برخي بيور
 ماعرفله ماريت از ريت و مزخ
 ليك بلد كيمدد الله ويا كيمدد عباد
 فوق ايدوبر ممكن ايسه برسبيل اقارب

مشكلي چو قدر نياز نيك ولي بيريه بو

زاهد اكلامه حتى زهد كنند اولور كاد

بنه زن نعتكي سويلر محمد
 نه فارين سني مقل ايمكهين
 سن اول سلطان كونهين ك
 كيوب خلعت لولاكي بونوكه
 الورشمس وقرنوري بوز كدن
 فاشكدر قاب قوسين اوافي
 بولون اكشدر رچشميكه بركه
 لبك لعل و دهانك معديدر
 دل و جان ملكني طويلر محمد
 كجايي ملك حق ايلر محمد
 ستنك مد حكيم علير محمد
 دوشويدر سايه سرور محمد
 صحنك والليل بلالر محمد
 دركدن آچلور كلر محمد
 چمن صحنك سنبللر محمد
 لسانك و حق سويلر محمد

شو

شوقين كم چقوكر نشتا
 قوارواح پيغمبر ملا نك
 سني شاه علم قيتو اول آند
 قوسى است اولديلر محمد

نه نقصان ابرو چاهيك قيلور نيك

نياري يه شفاعتلىر محمد

كنازوات لاشد نلتا حيات بالايد
 رسولنا محمد جبيننا محمد
 شهر الصيام قد اقبالجو نيز لعلنا
 رسولنا محمد جبيننا محمد

شفيعنا محمد قد جاء نابلدد

ظلمت بچركه بيدار اولشم يارب مدد
 كلش وصلك نسيم بر كورب يواصبا
 قلشم زندان اجسم بچره بكون تهافت
 شول شلبيكم في صوندك بكاروزالت
 هر نه روز و اسم بفار بچاغي عشق اشق
 انتظار صبح بيدار اولشم يارب مدد
 عتليب ياغي اولشم يارب مدد
 بوقفسه روز شب هزار اولشم يارب مدد
 اول زمانه مست هشار اولشم يارب مدد
 يانه يانه كل پرتار اولشم يارب مدد

بجهان اولاد پاشيكه خلعت
 فاسك سلك بولدير محمد

وحدت ایلند سنکل یارلیم ^{یک} کثرت ایجره ^{یک} بنفایا الم شمش یارب مدد

یونیا زی دوشک و ایلق چاهنه یوسف کی

و ^{یک} آل الم قور تار که تاجا الم شمش یارب مدد ^{یک}

وجود قدید فی کل موجود نقوش قد بدت من عین مشهود

فکل باعتبار عین خلق وفي التحقيق ذات عین معبود

وما فی الکل غیر الحق اصلا وما فی الظاهر الا اصل المقصود

یری بحر له آلا ف موج هو الوجود والا موج مفقود

فیانسا ویا انسا حق فی کل العوالم انت محمود

لغانوس المظاهر انت شمع لکل الواردات انت مورد

لک القاف لک العنقا جیعا لک الفهر لک اللطف لک الجود

وفي دعواک معروض الامانة وفي معناک معروف و مستجود

فلا و سماء لیست عین اصلا مستحی کل عین غیر معبود

وما المصیری الا اعتبار

و ^{یک} وانی کل موجود و معبود ^{یک}

در حرف ذال

یا الهی ساکه سندن العیاذ سنسین آخر جمله منو سنعاذ 15

در د سنک در میان سنک در شمش یارب در تلی قولور درینه سنسین مایند

جمع و فی الکل مشهود من جمع جمع کردن بزه ویر التناذ

زوق کلی یارب شاهم اولدرو بزه توحیدک اوله دائم معاذ

یونیا زی بند کی ایتمه غریب

و ^{یک} الکل توحید صرفه آنی شان ^{یک}

در حرف راه

عار قلره اسرار خدادن خیرم وار عاشق لره دلدار بقادون خیرم وار

ای فرقت اودند با تو بن بگری کوبین کل کم یاره که درلود وادن خیرم وار

کل اولو بیسک سوزلریم طوفان غم کم جان بخشش ابد رفیع ندادن خیرم وار

ادم یوزی اول یوز مقابیل دیکم احمد یوسوزده اولان رخسار وادان خیرم وار

کیر مکب عرفانه اوقو ادمک علین عالم لره بو علم ندادن خیرم وار

وجهه بدی فاشه آیانی یازلش ادمک کی آیات هدادن خیرم وار

ادمه یولوب وصف الهی بنی نیاز

و ^{یک} اول جمع لوصاف عدادن خیرم وار ^{یک}

واللهي بجال سنك امكرك هيا در جالشديك سحر هار شوعار
 محبط و الله سني هار شوك اول علقاك مير خدان صفيق بال صالطيك بلا
 مسد چن كيد خيك اينجده كوزت قازمه درين قوتوق بويوك و رقراب
 خضمك كن بر كوزت و ارجي سكا چي بي بخور اولان دن صفيق كم صاحب خدان
 بياغي بر دود و كوله كوله نو داغلي بياغي نوري بولور دودك صوك شاد
 دود قزك عسكري هر نه قدر جو غيسه بيضه به كرخيه اول عسكركا عدا در
 جامورده سن مصرتي جوق كور كچي باهيم
وله مظلومه سن قهار سنك الله سكا قيا در
 هر بنيد باقسه كوزك بل ستر سجان اند در هر نه ايشنه قولاغك مغز انده در
 هر شيه مخلوق كوزيله بفسايل مخلوق اولور حوكم نيله نو كدي شك نور بزدان انده در
 كزيت امواجي باقده جمله در يار در هر نه سوچكم كورين بحر عمان انده در
 وحدتي كزنده بولوق كزتي وحدته هم بر عالم اول كه قاسم علم و وفان انده در
 عبرتيله شش ستر سندان كورين اشيا يقي جمله بر آيينه دوكم وجه رحمان انده در
 سولاي اول سولتن اول كورين اول كوزله هر نه و اعدا و اسفل كجلا انده در
 مظهر ناي ولي آدم نوز بد ر شيه ستر كنه ذاتي هم صفاتي جمله بكان انده در

حشر

حشر و نشانه صراط و نوح و ابراهيم و محمد و جنت و جهنم و غلامان و 16

كورين صافه نيازينك هماسن ملكي
 كوكلي بويوكه دكم كچي شين انده در
 اديزار در پيرين پير در قان من نور در برين طور در
 استبين ياري ازلش پيري برون ايرلان حقدك ابريد
 پر دافان حقدك اطولوم دشمنني سنك حقدك اول دور در
 شوكلكه سقيان ردي طغياني اولدي شيطان جان كور كور در
 اندر خلتني بز در حقي كدي جوق صديق بركه بويوك در
 حقه قول اول قول اوله من قبول دل مسالتي شاهدي زور در

مصيريك ديند عترتي زنده
 جمله ملكه حرم و عخور در
 اي طريق اولري اي حقيقت پيري بر نشان و بركه اولي نشان قند در
 قند در دوستك ايلي قند آچوكلتي دوست باغي و سني ليلي كل خندان قند در
 اره دم بحري بري بولدم سن بوستي جسم و جاندي بحري كروي انده در
 نيازي به بال اولان ستر ستره سلطان اولان دين و علم بيا اولان اولي مكان قند در

بديك جان نود در زن خالديك در
 انديك بولم جان نود خان قند در

ای کوکل کل اغله زاری زاری ای کله
 پیرون اخباری اونی نشان سنده در
 سنده در دوستك ابلی سته لجلورکلی
 سوبلر یوجان بلبللی کل خندان سنده
 کومه کل تری بکری کندکده سته ستری
 جسم و جانده حکم ایلدن کولی سلطانده
 اکله که سن سنی بلدک جان وننی
 غیرنه ولزی کوکل جان و جانان سنده
 تن تختیدر یوجانک جان تختیدر جانانک

ای نیازی شبهه سزا اولنی مکاسنده در

ای غریب بلبل دیارک قنده در
 برخبر ویر کلغزارک قنده در
 سن یوایله مکسبه یارالدک
 وارستك التیده یارک قنده در
 آرندی کوئده کونه فیرارک سنک
 آه واقغان اولدی معنایه سنک
 عشق ایچنده کیمدر اوستارک سنک
 بوسنک صبر و قنارک قنده در
 برانيسك بوق عجب حیرته سن
 راحتی ترک ایلدک محندنه سن
 بکجه کوئند ز بلبل حیرته سن
 یاسنک لیل و نههارک قنده در
 نه کوئندی کله قرشو کوئیکه
 نه بورندی باقدیچکه اوزیکه
 کسه محرم اولدی حج رازیکه
 بلمد بلسه سوارک قنده در
 کوهکه اوجرکن سنی ایندریلر
 چار عنصص بندلینه اوریلر

نورایکن آرك نیازی دیدیلر

شول ازکی اعتبارک قنده در

نیچی بوکر و جله نکبتی نیچه بر
 نیچه برای دینی بوق مذهبی یووضلا نیچه
 نیچه بر عدلی قتل فتنه بی احایه
 بنی اولد صونه بیم بوینی کل چال نیچه بر
 حاکم شرعی نیکی کرساکه او یوردک ایه
 حلکک حکمی بتردی فتنه آل نیچه بر
 حاضریم بن هنرک واریدیه کل شولشلم
 علم لدن اوقنی یا کورنی صال نیچه بر
 شتر یجال دفعی ممکن اوله حی بوسونیه

مصریا واریدیه حالک اویتر قال نیچه بر

کوس رحلت چالدی موت آماهونیه
 عسکر اعضایه لزلان دوشد سلطان نیچه
 کونده برطاش بنای عمریک روشدی بر
 جان یا نور غافل بناسی اولدی ویران نیچه
 دل بقاسن دوست فناسن استمدک
 بردولاسن درده دوشدم آهکله لقا نیچه
 بر تجارت قیله مارین نقد عمر اولدی هیا
 یوله کلام لیک کوئمش جمله یاران نیچه
 چون کل اولدی یا لکر کردم یوله تنه نیچه
 دیدم کریان سینه بریان عقل حیران نیچه
 ازیم بوق یازیم جوق یوله درلور نیچه
 بولم اولور سه نوله کردیوشطان نیچه
 یول اری یوله کرکد چان و چیلای نیچه
 مصریا کل دیدی ساکه جو که جانا نیچه

قند درجه لیل ظلمت نفس نغیا نکه در
ظلمت جهلی برق سن استنه نور حکمتی
ظاهر بوخر من علمه سن بر نکه در
صورتا احکام افلاک و محکم مین
آل اله چوکان ذکر هم سوان اول نفس که
صیقل او عزت قلبه طشمه بر بقاعی نو
بلکه وجه حقه مرآت در او نکه بر نکه در
س عرف سترده کی معدن سنک نکه در

کنت کتر از منی بولیکه سنده مصریا

وله کل هو فی آله کم عبال سنک شانکه در

حقن قولاری بعض قول ایلر
الان ویرتا ودر با نر ایچنده
کیمنک باقرینی ایدر التون
کیمنه کولدر دایم جهانه
کیمنک سودیکن الوردنک
کیمی استرکن ویرد اولاد

کیمی بولن کیه جولدن عیالی
کیمینک طنلو بالین ایدر آلی
ایدر اق کونشی کاه قان بلحق
کیمین بیل ایدر کوله قیلور ندر
کیمی عیسی نقسدر ایدر احیا
چویرکی صاغ ایدر صاچورک
ایاغی باشی ایدر کاه ایاق
فلکی کاه قیچیه نور صغنه
چقارر کاه بولدر نیچ بولچی
کهری استرخلاری سنک ایدر
عناصر ایلکی طبع کنه سندر
یولی کاه لطفاته ایدر اور
صوفی طوکر دیر ویرد طان بیلر
سیلی دریا چقر طنلو صولتک
حروف چاق کیمی جمله اشیا

کیمینک آتله اطللس چول ایلر

کیمینک آچیس طنلو بال ایلر

قرع بلچینی آجر کاه کل ایلر

کیمین بر وانه ویش یا قو کل ایلر

کیمی دجال اولوب صا اول ایلر

صوفی صاغ و صاغی کاه صول ایلر

دلی قولق قولغی هم دلا ایلر

قویوب فریجی کاه فیل ایلر

کهری یوچینی کوستر جزول ایلر

کهری شنلکی طاعیده وبل ایلر

کچوروب آتی و بونی شول ایلر

اودی کاه کافتله بل ایلر

طاشی طیرغی ایدر و سل ایلر

صوفی بل یلی داخی وایل ایلر

بری بیرینه اوزلوق ال ایلر

ابدراعقلای چوقایند علیز ابدرايله برایش صان عاقل ایلر

بوسوزك بونشی مصری دکلدر

لغز بوندن معاسین اول ایلر **وله**

یاد بزم احسان ایت وصلت بولنی کوستر
ایلدی هوا غارت اولدی ایشتر عادت
نغمی هودن کس قلبی ریادن کس
جاندن سکا طالب قبل هر طاعنه لغشیل
تعلیم ایدوب اسمای بلد بزم اشیل
خار ایچ بر کلان نار ایچره طوغار فوار
شولکم اوله وصلت خلوت بوله جلوتده

وله بومصریه کثرته وحدت بولنی کوستر **وله**

شونلرکه کوروب یوزیک بودا کولر
انلکه انل کوزلری صاچکده قالویدر
چشمک قدحین نوش ایدن ابدل الهی
زلفک یلنه آند کیمک کوکلی دولشندی
اول عهد وفا ایلیق افان کولر
بونده سنی هیچ یلیوب انکار کولر
اول عشقله بو عالم نوان کولر
منصور کی میدانده کیر و وار کولر

هر

شوله انه لری کوز یتر ایشجار اولون اول
هر تخی ندن الدکسه دکل افی یل
هیج بیر یزیدن جفوق اخر یوله کمنز
یولدری نه وار بر وایسه هب سکا عاشق
ستیلله ینه ایچنه ائماره کولر 19
هر جنس ینه بتدیکی ایشجار کولر
هر بیر یسی بر بول ایلله بازار کولر
جماله سنی استرسکا دیدار کولر

البتد بویاغ ایچنه کیم کیرسه نیازی

ح خاردن کروب اول صوکی کلان کولر **وله**

خلاق ایچره بر لینه هر کس بقبرلک کولر
دیدی اولور لون مالون انا ر شیره سز
شول جاهل نادانی کوزاودن حق انکار یل
مدحیه زنی عالمک قیمت بخریل دکل
طوتدی رکابن عارفک نیچر سولین اول
در ویشتی حق یاقش ایکن آخی یقاسلایق
اول دلبک مهش آری شکر در خلفه داری
هر نه کوز کندی یوزن کینختی کینا کوز
قانه بویا تمش کوز هر یز یل و فانی قان کوز
کامل اولدن کاملک هر یز سونک برها کوز
خارود رخر مند اول بغدای قو صالما کوز
کامل اولن سلطان کوز درویشی سلطان کوز
حمام ایچنده دلبری کوز مر کوزی کلنا کوز

وله مصری چکر یو محنتی اول راحت و حمان کوزر **وله**

صوب بیک پاره ایدن شیشه قلیچ اکلدر
ینه هر یاز سنده کوزین جمال کدر

آنچون تیغی چشمک دما دم اکساک نغم
یو یولور یولده قلما یه اکر غم وصلکده
یچی سی باقون اطرافه بالحقا فدا یاق
شو عفا کم آنک کوکلی نظر کم خیا لکده
یولمز لا مکا نیدر ییلنزی نشاندیر
همین انجیق سکا فولدر سنک لکده
طاغیلک سیم و صا و و یولور یولده
بتم یونسیم شمردی نه ماهلکده نه سالکده
وله
اسماء آله نه دمی حد همت وار
هر دمه سموات حروفه سفر وار
کوکلم کوکنک یلدرینک هیچ مدد یوق
هر برجده بنم بیک کش و بیک قرح وار
علمه المجد یخوجه سی ایلقی یلور وار
الحق کورینش ایچده عالی نظر وار
عرشی و سموات علومک یور الحق
هم دخی زمینده دو کیمز کم برم وار
یونکله بر اولدی دم عیسی یله مصری
وله کوکومه دخی نه کلر نه کیدوم وار
عشق کیمه یار اولور دایم ایشی ذلیل
دکیز کوزینک یاشی ییتر ایچی یلور اولور
سودی زلفک کیمک طاقله کولسته
لیلاشی عشق سنک هر کیم یخونه ایدر
منصور کیمی عاقبت یونکده برلر اولور
فرقت اودینه با قوب هر کیم ییار اولور
وارلیق جبالان کسوب دوست یلده یلده
فرهاد لیل کوزینک یاشدی بیکار اولور

ابراهیم

وارلیق جبالان کسوب دوست یلده یلده
فرهاد لیل کوزینک یاشدی بیکار اولور
ابراهیم ایمی درویش ایدن عشق کدر
دردیکه دوشن شاهان یختی ناز و یلده
بند عان ترک ایدن کبر دم یور و شکله
هر کیم سنک عشق کدر دوشدیم ییار اولور
یو یولور جان وین جانان الور برینه
عشق دو کاندک آنک جانیده یازار اولور
ترکایت نیازی سنی یول اندن اول سلکده
وله هر کیم جاشدن کچر اول واصل یار اولور
ای صتم فولدک جانده قصه کدر وار
بغری دلدک فانه قصه کدر وار
باشم او کوکده چوکان الکر
چالیدن غیری یانده قصه کدر وار
کوزینی فولدم صا و یوب و صولیم
وصل او یار کیم هر یانده قصه کدر وار
یو یو یور یی ایلده یاق دلدک
بند بلام بر یانده قصه کدر وار
تیغ غمز کل طوغر دیک بغرم
جسم و جانم قریانده قصه کدر وار
او کمدق یاشم غوغا یغمالدک
پار شام سیرانده قصه کدر وار
یونیا زنی اغلند یغکدک
اکتور کم احسانده قصه کدر وار
قطر قطره روکلند یزید یلده
دخه ذره کورینش خطید یلده
قل یلیم یوجانم قلایه ییچ دیم
جبالکی کور سیم کلده یول کده غم

ای دیر و خانان کوزینک یاشدی
سوراک و شکیدن دیکجا رار اولور

حلقه حلقه صالون کاکلی با جلاله
سوره سوره باز یاد ندر خطبید قرآینه
قررا یتیم بوجانم قللدی هیچ در مانم
جمالکی کور سم کلدی دیوانکه طور سم کلدی
یار یار ایلیق بغم قریل قان اید لی
قررا یتیم بوجانم قللدی هیچ در مانم
دانه دانه کورین خالی یا وحدت سیری
لاله لاله قیر دن خدکی یا چار نمید
قررا یتیم بوجانم قللدی هیچ در مانم
دونه دونه یا نمندک درما اوماریم در پی
قررا یتیم بوجانم قللدی هیچ در مانم
آنه آنه کر پک اوقن یونیا زینک دلن
سرحه سرحه ایلین جاننی یلجانا نمید

قررا یتیم بوجانم قللدی هیچ در مانم
جمالکی کور سم کلدی دیوانکه طور سم کلدی

حضرت عیسی اینویب کورکده تمام اندک
کر سن اوزارک ایلین سنا بکرسند ندر قصور
دیر یلوب عجب ز میسندن جمله سوتاسر
نهره اسرافیل اولدی جمله چالید قصور
برقبر دن بک محمد هر برسی یوز بیکه
انسیا نك آسمان حق کیدر سوزاری
اولیا نك سوزاری تر بیند رتمه غور

مصربا

مصربا هر سوزیکی حقدن ایش حق سولیکم

رجعینله باقسلر ده کور سیه کسه قصور

ایکله ای در تلو کو کل ایکله
اهل در دک ایکلیه جن چاغیدر
کل تیمارایت یار که سن عشقه
یاد لک اوکله جن چاغیدر
شوکله غفلتله یا تو یتیم طرب
کوده سنده یوقی اولمجا عجب
اوشده وحدت کلری ایل عجب
بلبلک افغان اید جن چاغیدر
سن ندیم ایدک ازل اول شاهله
امتحان ایچون کلوسین یو ایلله
ایکلمک سا که یل شور در دیله
هم کوزک قان اغلیه جن چاغیدر
یوق قراری کو کلک بلیم نندک
قصدا ایدر بیک یار اوله بوبد
وارایسه کتمک دیل یوان دن
اصلن عزم ایللیه جن چاغیدر
ای نیازی دنیا ده یتیم حضور
شول کشی کم اولیه اهل غور

حق اکلانمیدین بوندن عبور

موتک الجسی کله جن چاغیدر

درویش اولان کشدن سوزاری عزان اولان
سالک حق اولنک راهنه برهان اولور
علم لندک درستی عارف اولان کشیلر
حسته دل اولان لک در دینه لغا اولور

هر سحر افغان ایدو بوللی حیران ایدو دیند کریان ایدو سینسی بریا اولور
 بیت دلی پاک اولور ذکر حق ایشدنت صبر و قراری کیدر ایشدنت دور ایشدنت
 شمع جلاله دوز پرورانه در عاشقون ظن ایدر اول چاهلون دور ایشدنت
 منکر لری دخل ایدر کیمه سوکیز دیمز بنده ایشی انلرم لطفله احسا اولور

صنمه نیازی اوزیک درویش اولید سنک

درویش اولان کیشلر شویج سلطان اولور

بو خلوتد بقمه کفاف یوق وصف خلوتده در خلوتله قیل ایچکی صاف نور وضی خلوتده در
 نفسکی ساکه بلد در اولمزید لوکس اولد در یوقلق بولیمی دیوهر فقر و فنا خلوتده در
 دریا اولد دور مرچوشارا ککلو یا شنه انا کدو زنی بلر شاشار عشق و هو خلوتده در
 انجم ایله شمس و قمر ایشلر روش بنان یار و چو کوکلر دور ارض و سما خلوتده در
 اچ کوزیکی عبرتله باقی بر در قویقین ابرق در غزل اولور دل طوداق وصل بقا خلوتده در
 فزیده وصلت استن محنته راحت استن وحدتد عشرت استن عیش بقا خلوتده در

ترک نیازی سن سخی بایکلیجا و تنی

طوبی دین حق سخی ستر خلا خلوتده در

بلور سه وجه جانان جسم و جانی نیلر کورنیه شمسک انواری متابانی نیلر

بوکون

بوکونکه جنت عرفانه دخل اولمشاق یار نیکی وعد اولان حوری و یا غلام نیلر
 بوکون اعمی اولان یارین طخی اعمی اولور ایت اچه کور جان کوزن کم نی بصنادانی نیلر
 سلوک انسا کامل صبحین بولمقدن اوصیبتکم بولنسه صحبت جیوانی نیلر
 کوکل دیویمزه وجدانله الله حق قیقه حیرد دلده کی علی و یا عرفانی نیلر
 نه حاصل شول عبادتک ریا و عیب اوله آنه کیدر شرکی کوکلدن کم حقه طغیان نیلر
 صلوة اهل عرفانه قبله سیدر شتم چه اته او وجهه قول اولد ناطاعت نقصان نیلر
 نیازی کنت کنز آسیری کند که بولد کسه

سلیمان تختنی یا حکمت لقمانی نیلر

آتش هجر کله جان دور مر فغانه باشد فانیق آفر اول ایشله کوزندن باشد
 نزه سی ظاهرا لیدی کرنی باقر اویک عالمی اوجده جی قیدی هب آنا شلر
 حرفه صوفیه طوق تابندی بولکلرم شیمی ایکلریدی بیر و کوکه هب طاغیر له طاندر
 آتشم یا شتم اکلدم جان لیجنده کز لیدر ظاهرده یوق ایچده حاصل اولد باشد
 بیکسم بو عالم ایچره سر مه یوق محرم بلدی دریم بنم نه قوم ونه قرا شلر
 حلله حالداش اولور هم ستمه سر دانی جمله طاغیردی یا شمدن قلای حالداشدر
 محرمه رفه روشند چون دل بوندن اولیم یا لکن قالدم دوکلدی قلیدی قولداشدر

ووجه مطلق کونده یوز بیلیم هر دین کونش
بره کوکده لی باز جمله نقاشلر
نجیمی طاقت کورس آکه فرشو صحریم

وله آون ایشتم کله دوشندی خلفه یوساوشنر وله

که که عشقن دینیه بر دار اولور
جمله عشاقی لجره اول سر دار اولور
یونده عشاقی بقان لود عاقبت
نار ابراهیم کی کلزار اولور
قورقمه طامودن اگر عاشق ایسک
بلبل اولانک بری کلزار اولور
جنت عرفانه داخل اولانک
قنده باقسه کور دکی دین دار اولور
کوز سز اولانلر یوزی کور مز
ای کوزن هب اولد بصر اولور
دینه تک لاشه آلامسه کم
بر کون اولور جمله نه بر دار اولور
سن کرکه اول جهانه پادشاه
بریش اون کوندن لوتار و سار اولور
ناج و فختی قولوغنه او مشهک
وریدایسک دولتک تکرار اولور
کر قبول اولد که شاه اولدک لید
قنده یوزله اسی لی بار اولور
الاناج و نخته اولورصل یار
عادت اولد که جان ایشا اولور

کیمکه کنین یوغ ایدرسه مصریا

یوقلوغک ناغایشده اولور وله

رموز

یونع اغیار کترشدن قورخان
و حورشا ایلدیز و صل یار اولور

رموز انی یای واقف اسر اولانک صوره
اذا الحق ستر فی جائد کجوب بر دار اولور
یوزی و لاهانچریدی ملون اهل صوره
لک جلوبه شازک ایدوب دیار اولور
کوی هر کوی لطیف کمالن بلک اسرک
قناز قناره یوق اولور لیم و لایندک
دک یو منطق الطبری فصاحت اهل کلار
یوق الحق باعطار و باخود طیار اولور
انارن طوغله کوز سز کاهی بلور انیایی
نیازی وجه نلدر اولو د بصر اولور
اولدی یوزک صبحی سنک ای نکار
آخیر بنجر انجوار
قللدی یوزله سنی کور لی
اصطبر بصطبر اصطبار
لطف ایدوب ایتمه بی یک جویمه
اختبر یختبر اختیار
ساکد عطار ایشور بند کی
افقر یفتقر افتقار
سنده چو جم اولد شمشاد
افقص یقتصص اقتصار
بشمس سکره قلا وراشم ایلدک
اختبر یختبر اختیار
یوکده نه سی و لیمه مصریه
انتشر ینتشر انتشار
ایتمه نیازی کدای مدد

وله انتظر ینتظر انتظار وله

اسیوگ بار صبا عقله صاشانه دکر
زیر اول اسر اول زلف بریشانه دکر

23

زلفی مشکبده معطر اولور اولور و لعلده نعل
لب و دندانان هوا سبيله اف كونه باشند
غم هجرى ايله آهى اكاه عاشق اولانك
بوزينك مهرينه قريشور و لاش و زلزل
ايشكده باش او بى صديق اياغنى يك
لمن الملك نداسن ايشيك جان قولاغى
اوندايى ايشيدرم عرقه واقفا و لاه
سكا بر جده نيازى كرا و يستد ايريشه

دوكللى انسر ايله جته اولان احسانه دكر
اي الله سنى سومك نه كوزلد نه كوزلد
شول اسم ذاتكى سومك وصالك كلنى برك
سوز و دركا هكه يوزلد و كوب ينجو كوزلد
وصالك دردينه ووشمك يا تو عشق او بى
نيازى يارنى بولوق ياشنده اكلنى قلىق

و لعل بل ايله بر اولوق نه كوزلد نه كوزلد

حقوب

جقوب حجاج ايله كتمك نه كوزلد نه كوزلد
اولولار ك رباحا قى اريد هب خطبى قى
او بوللك مغيا و قى عاشقار ك كاستانى
مدينه شهرينه و رسم جيبك و رسم
كچپ اول بوجه بللى جقار قى باش بوللى
نيسلك نظر كاهى و ليليك قور كاهى
نيازى يده نصيب اولسه و ايو مقصودى بولسه

و صفاور و قى ايله طوبه نه كوزلد نه كوزلد

حتى شون عاشقار ك اكلنى سى توحيد اولور
طوبه زاسم سور و دى صور و ملام طوبى بولور
ايزنه ايرمن كوزنى جانيله طور سوزنى
خلاق ارايندك چقر توحيدى كوز بجان تر
مال و متال تر ك ايد و اهل و عيال تر ك ايد
دنيا و اخرت پرده سن اردينه اتر جمله سن
مصرى يها و يان كيشك كيد و چو كچك ايشك
عشق او دينه با نفلر ك اكلنى سى توحيد اولور
كچك اردين بلى اكلنى سى توحيد اولور
كورمكه ايو بوزنى اكلنى سى توحيد اولور
بيل كى دالم او تر اكلنى سى توحيد اولور
حاليه قالن تر ك ايد اكلنى سى توحيد اولور
قور ماسوا اكلنى سى توحيد اولور
ايجه نه كى چان قوشنك اكلنى سى توحيد اولور

24

وله

وله

يا سيد افضل في الناس كالبحر
ونشأ طبيب من نعمة السحر
ومن زهاقه حساله وله
قد اذنا من بحكى الفض في النظر
ومن اذا ما بدا قال نور من وجهه
اضء من الشمس اخفى طلعت القمر
ومن علا قدره في الخلق مرتبة
كالبدن فاق جميع النجم الزهر
انت ابن الشمس السوا لم يكن يوجد
في عصره مثلي في البدر والحضر
فانت عنقود ذلك الكرم يا سيد
ناول لنا قبحا من ذلك النحر
اشدد شوقي الى المند سام كاسكم
وانهل دمي على خدي كالطر
انشدت في حبكم ذا التظم معذرا
لعل يقبل فظم جاء بالعدر
يارب زرفضل في الناس اطلعت
شمس وما سجدت ورق على الخضر
مدحتي ثناء له من اخلص القلب
وليس بالملاح للصدي من وطر

در حرف نا

صدي يا بچوردی بزم وحدت جامی جالهر
انکچون بر نفس آیلدی مستانمز
کفر و ایمان غصبتند قوتلو یارک بوکون
شول رخ و زلفند بولاق کفر به ایمانمز
لطفله دون کیچکله بری تشریفایندی یار
اوین ایشد و کین ایل اولدی شکر مهانمز

نیجه

25

نیچ کلدی جان تسلیم یارک قیالغ
حمد لله کم قبول اولدی بوکون قریانمز
خلق عالم هر دم او قور کل شی هالک
کندی او قور دائم الا وجهه سیمخانمز
بر عجب خطل در که یاز بلور کاه سینگ
وجه باقی لوحی اوزده دائما عیانمز
آشتاق ارندیغی نیازی دوستله

وله

ارندی بزم وحدت ایچره کون بوکون سینگوله
شریعتک سوزلری حقیقتمز بلنمز
صوم و صلوة حج و نکوۃ کاه کبری محوید
حقیقتک سرلری طریقتمز بلنمز
سبل کوزی دون اندن بق کوه سر کوزند
ضرب ذکر اولسه کوکل پاسی سلمنمز
فوسینه ابر شنج وارو کلور کسیر
حقیقتک کشتی طوغمشدور دولنمز
اودر یایه طالعغه جان ترکن او موقرک
اودانانک بحرینه هر کزکی صالنمز
جانکه قیسینجه اودر یایه طالنمز
بوصورتک لباس ویر غریبه نیانی

وله

اونمحر طالو ایشک شاید کبر و کلنمز
بولان اونیکی کوزل یوزیکی
وصلند اولان حیدر قارون
بر یوزی دخی کورمک دیله من
هر شام و سحر اودلره بنار
عقل ویرمز کدین بوله من
هم بکری صولدر اغلور کوله من

عاشق اوله کور صاروق لکور جهدا یلین منزل العز

مفتون اوله لی مجنون اوله لی

وله بومصری دخی عقل کل من وله

ایا رجال حقک تقدیر سیل هرگز بوزلر ازل لوحنه کی بازی سستیز هم بویولر
تدکوسعی ایدرسک ایت صوکنه هب چامور در حوضک ایچی بولاقچه طویلر
کوکل طویلدقچه عالم عیبک شموسی ایچیکلی ایلر آیدین قور کوسی سوریلر
تدکوی غیرتی اغلتسه برکسه آنیک مقلب اغلور و صوکنده اصلا بویولر
طویه کندسی بوق کبی اشین خفاه الان ویرن اودر کندسی تحفیدر کویولر
نعم ظاهر در کونیلره اعماله خفی ائی ظاهر کورن ایشنی بوزمغه یولر

ظرافتله بومصریدک خبر لسم دیر هیچ

وله حقل ستری امین اولیه نه سلکم دیلر وله

نازیدن بز بوعش لیجنده رسوا اولمشر اسمر در سوبلرین معناده عتقا اولمشر
کرچه صورت عالمنه صندیلر کتیه بوز کثرت ایچره بلدی لر فرد و تنها اولمشر
شول اضافاتعین صوفلرین کیم نه وار چونکه اندن صوفیق معتا معرا اولمشر
منطق الطیر لیلغات مغلفندک سوبلر هر کس کلامی بزی بزم معما اولمشر

نصفی

لفظ و صورت جسمله کلامی استر بزی بزنه الفاظی نه صورت جمله معنا اولمشر 26
قطر لار ماغه ارماع ابر کیم جمع اولوب قاریشوب بر برینه محال اودر یا اولمشر
زوزه لر شمشه کشن ابر مندی وحدت کانت قالمدی اصلا نعد و فرد و یکک اولمشر
هر کثافت کم اضافت کوستر آینه دن اویکدورت قوزنی سیلوه بجلا اولمشر
ناهدک ذکر ایندیکی شول حرف و صوفک بیکه ذکر و مذکور و ذکره بز ستم اولمشر
صوفنک شول هوی های نغمه سندن الما نزل وصل دریا بز بزاو سسندن معرا اولمشر
عالم سمایه مظهر استر بیک کل برو ادم و هم آکه تعلیم اولن اسما اولمشر
تن کونیه مصری صورتک کور سم دیریم کم

وله ذیراکم بز قاف صورت ایچره عتقا اولمشر و چیس

وصل حق اولماغه ایدرس هوس عشق اوله شغیرتک کوکلی کس
غیری نسته صائره عشقی زاهد کندی جشتندک اولوبدر مقبوس
کار باندر بو خالوق داغما اصل عشق لیجنده اولمشدر جرس
جسم و جانک قویوکک بکندک کور راه عشق کیده مز مرکب فرس
اون سکر بیک عالمی طوطو طوران کاف و نونک ترکیله بک نفس
طرفه العین ایچره یا قوجله سن کر طوفنه نار عشقندک بر قیس

در خفا باغ جنته اولورسه اوده یاق شن
 وله ای نیازی قومه دله خارخوس وله
 در مان آردم در دیم در دیم بکار ما نمش برهان آردم اصله اصله بکار بهانمش
 صاعقم صوم کوز لایدم دوست یوز کورسم دیو بر حشع دمار لایدم اولجا ایجنه جانمش
 اول صنوردم آبروم تو غیر بدین غیریم بنده کوریم انشیدنی بلده مک اولجا فاش
 صوم وصلوه و حلاله بقر زاهد اینک انسان کامل اولن لازم اولدن عرفانمش
 قندک کورامدی یولک یاقه وار منترک زدن کور کند بکنی اکلامین حیوانمش
 مرشد کرکدر بلده حق سکا حق الیقین مرشدی اولیا نبارک بلده کبری کمانمش
 هر مرشد دل ویزمه کم یولکی جهرید اوغلا مرشدی کامل اوله نك غایت یولک آتش
 آکله هابرسوز در دوقش دکلدر یوزده عالم قوبر یوزد در کورن انی حیرانمش
 ایش نیاز نیک سوزین بر نشسته اورمحق یوزین

وله حقد عیار نشسته یوق کوز سنلره پنهانمش وله
 هر بری حسنک کلسنا ایلش هر طرفده باغ ویتنا ایلش
 زینت آتش ذریس اوصافله هر صفدن ذات اعلی ایلش
 بونجه اوصافدن کورین بر جمال بر جمالی بونجه الوان ایلش

هـ

27 هـ کتاب حقد اشیاء مانند
 حسنی اظهار ایدن جمیع صفات
 حق استرسک یوزی اشباق
 حق یوزی انسان یوزند کوریم
 پنج کورسون شمس و چمن چون انک
 ایجنی آتش انک زرق وریا
 هر نظرده کوریدی حق عارفک
 حق اکلامق دکل آسان اوله
 سالک ابرنج کاله شویله بیل
 اول او قورکم ستر و طمان ایلش
 زانسته انسانی برهان ایلش
 شمس ذات یوزنده چشمان ایلش
 ذات رحمان شکل انسا ایلش
 زاهد اعمی که طعنا ایلش
 کولکنی شیطان پریشا ایلش
 هر کور شده نیچا احسا ایلش
 عاد تلحق یولله ارکان ایلش
 یوزده کی یاش بغرنی فان ایلش
 اکلیجه ذات حق زوقله

وله یونیا نی نیچ سیران ایلش وله
 کوریت صنع قدیمی کم کیم خلق عظیم انمش
 کیم بد نفس و بد افعال و بد خویش انمش
 نکم تقدیر اید و بد حق اولوالت و اظهار
 ولی عارف اولن لطف سونتر قمره انجنز
 تمام خلقه الوان فعلن دلی کوکلن کیم انمش
 قهر اوصافن منظر قیلوانی لایم انمش
 نددتد بیلید و ناکه که تقدیر حکیم انمش
 ایدو حمله خلقه عطاس اول عیم انمش

ایکس بریلو طویر حقیق کور
جلالی پرده سن جکش جالین جیم اش

ایکسک و نه لزمدر کال حسن ذاتی
انکچون برین قریا ایدو بیرین جیم اش

وله نه حاصل ای نیازی جفت عرفان کیرمک **وله**

دجرف طوته لقم یزاند سنک دار نعیم اش **صاد**

بو طبیعت ظلمتک بولق استرک خلاص
کل ریاضتله اربت بوجسم و جلیون رصاص
نیچر جروج ایلدیس روحکی اماره نفس
سنده کور ذکر یله دویک باشنه ایلده قصاص
هر نه وقتن غالب اولسه کس غدا ظلمک
کیچکونند نجات توحیدی قیل ساکد مناص
عزبت خلق اختیار بیت سن کاکل ای کوکل
تابو لاس حق فتنه عزت ایلده اخصاص

وله ای نیازی یور ریاضت بولینه کیم کندیسه **وله**

دجرف بولیدیشول زویم بولیدای الحق خواص **ضاد**

سن سنی بلکدر الحق پیره الفشتک غرض
نکته فرم ایلکدر علم حکمتدن غرض
خلقی بو نیجه انبیاکم کلای دعوت ایلدی
وحدتک ستری بلنمکدر او دعوتک غرض
صانعی کور کونده یوز بیک درلوصنع کوسر
کندی کوستر میکچوک درلوصنعک غرض
هیب جلالتک پرده سید کفر و عصیانک
بحر جودک قطره سید بفضل و جودک غرض
نفسنی بیلن ایریش بر دو کینز دولت
فقر و فخریدن نیازی بل لور دولتک غرض

وله دجرف طاء

هر پینک سوزینه الذنوب ایتما خلاص
هر لیم ستره محرم صائم ایلده احتیاط **28**
شولکه سوز قدرین بلور جانک نثار ایلکا
ایغینک آلتنه دوشه یوز یکی چون بساط
عارفک قدرین ینه عارف اوله تالک بلور
اهل علوک رتب سنی بلر اهل الخطا
کوچ کورمه کندیکه کل کجا عدا طوعی
سکر حلو در آندن حاصل اولور بساط

وله ای نیازی فانیغ وازده اول و اچک غم **وله**

دجرف قهری و لطفی بریلو یصمک غم اولور ساکد نشاط **ظاد**

بوکون بر مجلسه واردم اوتو مشربند یدر واعظ
اوقولوش کتابی بو خلق اغلور واعظ
ایکی بولوش جهان خلق برین جنت صلاش
ایلکر سیددن بیرین طوبیقا قیدر واعظ
چقراغزندن اشتار قیار شیطان ملعوف
صنا سن یدی طاسونک عذبی کندی واعظ
طوبیه شویله طویدر مشربنده بوقیوع **جیم**
اکا بریشدر خلقی عجیب خدمتده روا **عظ**

وله یراشور واعظا کحقا که یازر باقیلور دائم **وله**

دجرف نیازی بیک همان الحق جهانده اویذر واعظ **عین**

صدقه کیر دکه بولولم ای شیخ
برقی کر کلور سوز وار قبل سماع
جملدن اول ساکلازم اولان
جمله بارانکله ایلکل و راع

سال و مسلک تو و نحو آنکه یار
ترک است اندوختی و بر سر که صلح
بر کمال فالور داده آئید
شیخ طایفه که ایله اتباع
بویله ایستک بل حقیقت یتر
از زمانه حاصل اولور طالع
وله ستر تو جیدک نیازی حاصلی **وله**
در حرف حقه اور نام قالمایه نزاع **در حرف**
هر کیمیک کور حقدن بویکنده داغ
عاقبت در مانده ایر و جان و کولی ایصاغ
لیک دردی اولمیانک در دینه هیچ چاره یوق
کوکلی اولشد لیک یاندنک اولم و داغ
حبس ایدو شه با روی داغ نفسی سید اول
جیفه دن غیری نه سید ایلر هوایه نفس داغ
شول اسیر نفس دائم معدن طاموینه
نفس اندن قور تلامبخت اولشد طوین
نفس اودر کم چهل قان کوسی قابل و کولک
روح اودر کم علم نوری کوککد با قانچ داغ
نوبای معرفتله روشن ایت جانک کوزین
کوره سن جانان هر یوزدن اوله طایغ و باغ
وله جان و کوکک شاد اولوب هر غصه دن ازلوله **وله**
در حرف بر اوله دائم نیازی کوزیکه یقین ابر داغ **وله**
کل اصوفی چفار صوفی قبل انصاف
فوصورت دوزمک قبل ایچکی صاف

دبایله

دبایله بو عمر ناز نیست
نیجه بر صوفی ایدو ایدرس اسراف **29**
قوری دعوی صاندک سن بوعلی
بویوله بویله می کنایه ایشراف
دخی کامل کلک بو می نشان
سکا درویش اوله اطراف و کفاف
دکل باقله مرشدک بور سمه
کمال اهلین باقشمن بو اوصاف
اریب پاک ایله قلبک ایله خالص
بکنم بویله قلبی آکلا صراف
حقیقت کار بانیت اویله کور
فتی روشن بویله کیدر اول اصناف
فنا یافتند آشن بولری هب
بقا اعتقاسنه اولور ارضیاف
بو بویله جمله دن اعلا طور لر
سهرای وحدت ایدین اسراف
حروفه باقمه اندن ایچرو باق
نفس در جان دکلر نونله کاف
نفس بحرند نال اولمش نیازی
وله صدا و حرف ایچنده اولور اوراق **وله**
بولان جمیع کبری اولور صاف
وجودی اولورنک حایلده قاف
دلیله ایلز دعوی مردی
کوککده تمیتد نونله کاف
اولور ذاتی بو موجودانک اوجان
اولور بو کون اکا اعضا و اوصاف
نته کم اولور جان حقیقت دندن
کرکده وله مخفی قطب اطراف

وله فتاھد نك جردی اولان ار

در حرف نیازی کی انجراول قوری لای قاف

ناله صورت کو زنده اجر و کل جلد بق
وجری او زده کونته بازیش بقدر جرایق
مصطفی حشده یازیش هوا فله آبتی
کل ایشا نمرسك کی او قوم کتب عرفان بق
چشمی کو ستر و کچر عاشق جان بق
لباس اجد بق جان نفع لای جان بق
نقشك هر قلند باغلو بیک مجنون بق
خطنك لیلند کی یوز سیک نه تابان بق
آتش زحسا ریلد یانمش قر و مش چرتی
حرف لباسند کی معر انطه عریان بق
عالم نك حسندك شرحند اولمش رکا

وله متقی استرمك نیازی صورت انسان بق

حق علمند بو عالم بر نشو ایش الحق
اول نشو ده بولدم بر نقطه ایش الحق
اول نقطه نك ایش کیزی نیویک دیا
بو عالم او دیا ده بر قطره ایش الحق
ادم رمی هر کیم بولد بیه او در ادم
بوخسه کو ربین صورت بر کوکد ایش الحق
بو زوقه یلر هر کس بولر و طرنا کس
ایرن اکا آرمده بر فرفه ایش الحق
کم اول دمه بولدی یول و صل جلد یازدی
نایبی دیشلن فرفه بو زهره ایش الحق
مفعول مقاعیلن مفعول مقاعیلن
ادمه اولان اسیر بولدمه ایش الحق

ای

وله

ای کو کل کل اولغل حقدن ابراق
ننه جانك وایکین ابله ابراق 30
دیده ده ایلزدن اول قیل سفر
هیچ اید نمه بر مقامه سن طو ابراق
بوخسه بو فرصت یز باقی دکل
منزل آل دو شمدن لو تابه ابراق
کل بو عرض و ناموسی قیل تارومار
کر بوله کیر دکه وار عاریک ابراق
خلقنك اوصلی دیمه ستنك ساکده
عاقل ایسك آدیکی مجنونه طاق
علکه مغرور اولور سلك اوله هیچ
اصی و برمن ساکده نه قاره نه اق
کی صغین چقم ایزندن مرشدك
هر نه ایدر سه سکا سن اوله طاق
برالیکه کوز باشدن قیل عصا
برالیکه دره او دندن یاق چراق

وله ای نیازی طو ایشک پندی

در حرف دبیبه ساکا استدیكك اشنه باقی کاف

حق بولونك رهبری نفسیدر کماک
دل تختنك سموعه نفسیدر کماک
نفسکی مات ایلین رفیع مات ایلین
نفع حیات ایلین نفسیدر کماک
استیو کیت آدمی آرمده بولر بوردی
ستر نخت دی نفسیدر کماک
سوزنجی اوقو آکل غل و بی حقی
بله سن او منطقی نفسیدر کماک

روح القدس دمنی ادمه استانی
مایه زالت دینلو فیضی خا دینلو
دیری قبلن تنلری ننده ایلمه لری
موتایه ایتمه نفس هر کاردن کیرس
نیاز فی جان ایدن ذره سی کان ایدن

قطره من عان ایدن نفسید کمالک

ای بلبل شیدا بنده افغانه می کلدک
غرم کلی ایدوب زاریله کرانده می کلدک
یغور کی باغرسه بلاس باش آجر من
جان ویرمه دست بولینه قرانده می کلدک
بروانه کی آتشته دلم جان اتر من
اولده بو عشق اودینه سن یانه می کلدک
هر شی چالشور بر صفتی ایلله معور
سن جمله صفات ایلن ورنه می کلدک
وچه حدیت کده شواشاده کوشش
بو کثرته الحق انی سیرانه می کلدک
برکسه سنک اولمده هیچ رازیکه هم
بلمم بوجها البجینه بکدانه می کلدک

بوخسته نیازی به شفاعت من ایدرس

دوره دوشنک در دینه درانه می کلدک

کوسته

کوسته بکدر کوسته بکدر کوسته بک
اول منافق لوزیر اولسون بایک
کافرک ییری جهنم دوری
درک اسقله منافق اولدی سک
هم صراط اوزرکچی مؤمنلری
شاشن آندن طاعنه خیزیر برمه
ایلمش رجاله ناشین ایلن
کر نصیحت ایلسک تلحشونک
من سلوانی بهودی استمن
استدبکی یا بصل یا مرجک
سکری اولان غلابی نیلسون
عقل وفکری یکرینک طونجی سک
استوای عرش شریع استمن
چنکانه جولدن قوجا درک
چنکونک چنکی آقا قان ینر
جانته کلب اوردیک نان و قنک
طوغری بولدن طشره کدومیر
انبیاجکدی بودری سنه همک
چون کتاب القهد رحیل المنین

یک یا پیش بو عروقه الوفا بیک

درویش اولان عاشق ک بولنده همکارک
بغری انک بانق کرک جا کوزری پیچ کرک
الچقدن الحق یوریه طیارق البجینه جوت
عشق آتشدن لویه اریه التون اولو کرک
ذکر حقه مشغول اوله تا یانه یانه کولوله
استرسه کم مقبول اوله قوجیه یونان کرک
ایون کشی بیل العزم مقصودنی تیر یولده
یوغ اولی اولور اوله عزم یونانی طاعن کرک

صرمی کرک

درویشك انك الجعفی بعدای الجعنه پویجی

بومصری کی بالجعی هر یایق باصقو كرك **وله**

دردحقه طالب اول درماند ابرم درك
عشق یوی بلا لیدر هر کاری جفا لید
اودباق سبتك چاك ایت صوگج لوزك پاك
بویولیل آندن كل دریای بول آندن طلال
پیركله اولن عهدی كوتنك وایه هیت
صبر آندله ایوب اول غم چكده یعقوب اول
ترك ایت قوری دعوی هم عجیله ربای

وله مصری قوی سولای سیمانه ابرم درك

کوزلر کی تولدی بیدار ایلدك
عشق اودینه لچکی نار ایلدك

نه سبیدن عزم کلزار ایلدك

تولدی آغلسك نه ایلر سطل
كله کی دیداریم کوردن عجب

نه

32

نه سبیدن عزم کلزار ایلدك

بوفنا کلزاره طالب سلك اكر
بوفنا لچره بقا طوبیك مكر

نه سبیدن عزم کلزار ایلدك

برقرار اولوب بران کلنمك
مکسه بلر حالکی کلنمك

نه سبیدن عزم کلزار ایلدك

بویج حسرتیدن دی جانك تنه
لطف ایدو کل وین یازیه خبر

وله نه سبیدن عزم کلزار ایلدك

عارفك مطلق کلام طویغ انسا كرك
برخزیه در تصوف مالک اولمز هر خسیس
دزیک کاکانی علله بولمق استین
معرفت دعواسن ایدن مدعی طمع کم
عارف اولدر باشنه خلقی دیر جمع ایلز

ستر مغلقدر کولده ذوقیله وچلده كرك

بولغاه آفی دوعلده بکم سلطان كرك

بویلر آفی بحر الجعنه بحر پایانه كرك

دلده کی دعوا به اله حجت ویرهان كرك

کوکلی جمله خلقی الجعنه خاکلر کسان كرك

کبر و عجبک علندن فوریلوب صاغ اولوب
 شهرت استی معرفت کتلف بولقد محل
 اولدند اول اولوب قهر کبر و هم حشره لوب
 نفسی طاموسی صراط شرعه بوندک کچو
 سولوبوب ایشند یکی دخی کور و کور لوب
 هر قس طوطیلر فتح دهان ایشد که اول
 که خموش اولوب دلندن کسه المایه جوا
 کامانس و کاه هیت کاه نویت که جمال
 نرک اید و جملة قیود ایشد صرقلو
 لوه دن اسقاط ایدوب جملة اضافیه
 چونکه عارید ارضا فاندن وجودی بلک
 مصداق ایشد که لایق اولدن

کمل انسان ایچنده بیکده برانسان کرک
 سالک مرشدینه خدمت شاهان کرک
 کیجه دنیایله عقبایی دخی ابعیه عار
 بولولک محنتنه اولفتی مریدانه کرک

نامراد

33 نامراد اولغه طالب اولکم منزل اودو
 دخی خلق ایچره ادی عاقل و دیوانه کرک
 اسکی دیوانچه بقوب هم قتل اوغلانده کرک
 کمی صاغ اولسه لای غصب ایدر ماره نفس
 بویاغک بلبلی عشق اودینه برونه کرک
 بولولک کیمک نیازی کیره قریان اید جا

وله عید اکبر در کا وصلت جانانده کرک

استریسک بوله سین جانانی سن
 غیره باقمه سنده استه سنده بول
 کندی حرانکه کوزله ایشد سن
 غیره باقمه سنده استه سنده بول
 هر صفتکم سنده ورایزله ایشد
 کورنه سردن فیض الویکوزله ایشد
 ایشد ذاتنه اوزله ایشد
 غیره بقمه سنده استه سنده بول
 کتختی اشکار هب سنده در
 یاز و قیش لیل و نههار هب سنده در
 ایکی عالمده نه و ز هب سنده در
 غیره بقمه سنده استه سنده بول
 من عرف سترینه ابرو غفلتی
 کورنه در زایلر بولاشا صوفی
 حشر و نشتر یله طهرتی جنتی
 غیره بقمه سنده استه سنده بول
 حشر صوری چالانکار ایلده
 کلشن ایکن بیر یکی خار ایلده

انفسى افاقي بيل عار ايله
ذات حقى اكلر ذاكدر سنك
سن سنى بلك بجا كدر سنك
صورتى ترك ايله معنى بوله كور
غيره بقه سنه استه سنه بول
هم صفاتى هب صفاتكدر سنك
غيره بقه سنه استه سنه بول
قوصفاتى بحر فاته طاله كور
اي نيازى شرفه غبه طوله كور

وليه غيره بقه سنه استه سنه بول

اي كوكل حقه كيدك راهى بول
جانك ابلنده كى شمس و ماهى بول
قنده باقك اول كوزل اللهى بول
اهل درد اولوب درجده اهل بول
ادم ايسك شتم وجهه اللهى بول

دولت دنبايه مغرور اولمسن
انلري عزت صانوخور اولمسن
قنده باقك اول كوزل اللهى بول
لذت جاهينه مسرور اولمسن
ادم ايسك شتم وجهه اللهى بول

كرچه اللهيه عبادته كوزل
حاوت اهاينه كرامته كوزل
قنده باقك اول كوزل اللهى بول
زهد و تقوا و فناعته كوزل
ادم ايسك شتم وجهه اللهى بول

او

اوسكا اچشد در دالم كوزين
نجهش كوستر مش اتياده اوزين
قنده باقك اول كوزل اللهى بول
سن بتوروش سن ها آروس اوزين
ادم ايسك شتم وجهه اللهى بول

عارفه اشياده اسم كورينور
بونياز بندنده موعلى كورينور
قنده باقك اول كوزل اللهى بول
جله اسماده مستما كورينور
ادم ايسك شتم وجهه اللهى بول

وليه قنده باقك اول كوزل اللهى بول

آشنای عشق اولندن آه و ناله كسك دكل
اول جمال مطلقك عشقنده ارتدقم نياز
يبرى جنت باقدينى ديدار اولور سه عا
بونشاقى عاشقك راحت اولور غم بيز
كشتى بجه دمارم روزگار كسك دكل
اولقد رنار آرتير بر كطار كسك دكل
وجرى نوزندن آنى يا قلمغه ناله كسك دكل
حبرت اندر حيرت ليل و نهار كسك دكل

شمع عشقه مصر يا ياندر اوزك يوخ اولم

وليه عاشقه هر نوفلغك او شنده وار كسك دكل

هوا ايسه يتر كوكل اللهه دونه لوم كل
نجه بر سوره لم غيرى نجه بر الله لم ايرى
بنه حقدن كل اولمدين اجل كوسى اولمدين
سوا ايسه اى دل كل اللهه دونه كم كل
اكاله وصلت يارى كل اللهه دونه كم كل
جانك عز ليل المدين كل اللهه دونه لم

اوز غرمیس اول یاره که آلدانمش سن ائیه
 طلب قبل هر سحر کاهی بود کدن ابلکل آهی
 صوره کم کل لبتره کلی بوی دیر نلر
 نیاز یه اولوب حال داش اولور کل بویله بولاش

وله دو کوب کوزلر بزدن باش کل اللهه دونه کم کل وله

بوفتاتک عزوجاهی عیش و نوشی بر خیال
 کون بکون اکلدی هراهل فضل و اهل حال
 بچار باب علوی قیلدی موت بزین اراق
 کرچه انسانه فلور بیک حسه و بیک دله
 لب کند که عزیزم شیخ محمد دینه ده
 روح ایدی جسمه ایچره کویاشه غافله
 آه واه و فریت هجرانه یا مقده دلم
 نیه لم چون کل شیئی هالاک دیدی خدا

بوتیازی حسن خفینه دیدی تاراج آتک

وله الله الله دیدی و قلدی بقایه ارنحال وله

وارلغک

35 وارلغک محو بلبل میدان کل
 کل حقیقت علمی سنده اوقو
 ظلمت حضرت به کیر کوه چقار
 شری پاشه ناج اید و اسکندر
 کت کت کت استرغ طویکس کر
 وحدتک میدانی سترغ وارلکین
 ای نیازی باش اچق دیوانه سن

وله نیجه برد دیوانه سن اوصافه کل وله

پادشاهها عشق کی میخانه قیل
 ذکر و فکر کله بنی پر نور ایدو
 نبلکدر سندن آیران بنی
 مرغ روح میلکی کس غریبدن
 کوهلی مرات ذات وجه ایدو
 اول تجلیله بنی مستاند قیل

جذبه فیضک شری طویل وروب

وله بوتیازی بنده کی میخانه قیل وله

کل ای بحر حقایقه طلب قلب این صدق
 کل ای کو هر زند هم خندان اولین کوکل
 کل ای عشق او دینه پروانه کی جان آتیا
 کیچه کونند ازینش بیل کی زار اولین کوکل
 دو کدی عک ای کوکل هبا بر زده غفلت
 کل ای عری تمام اولنج بیدار اولین کوکل
 صودن بر عبرت المار کینچون دانه تو چاقتر
 کل ای وحدت دیکر بی طلبکار اولین کوکل
 ایرشندی منزل العجابه بول اهل سون دو قلوب
 سنی نیدم بویولارده بکا یار اولین کوکل
 قونک در دینه چاره سن ایش سن بوعلده

ول نیازی در دینک در دینه چاره اولین کوکل

نصیحت بعضی الاخوان ممن یكشف اسرار الربوبية وما بدع الدعوى الى

باجامع الاسرار للفضائل
 يكاشف الاستار للعلوم
 فهل رأيت بحراً او سمعت
 يرمي درداً الى السجمل
 لكنه لا يمنع الغواص من
 اخراجها مقدار كفا السائل
 كن كائناً اسد شرع المصطفى
 تكن ولياً هادى القوافل
 ولا تجب عنها كل سائل
 بل كن زماناً سائل المسائل
 واحذر عن الدعوى بها فانه
 لدى الكرام عذر عوى باطل
 وابسلك بفقر واحتياج الى الهوى
 وبالفناء عن الوجود والحق

هذا

36

هذا من المصطفى تحفة لكم

خذها فتاً من جملة القول

سوف ترى النور قبيل القول
 بهنم عيسى به اجثار غول
 سوف ترى ظلمتهم تجلى
 نه هاوكم عليهم تجول
 سوف ترى مير عفاريتهم
 حين راه من قريب يقول
 سوف ترى اهل سماوي
 يسجد بالطوع والقبول
 سوف ترى قوت مصرية
 تنشق عنه ارضه بالوصول

در حرف ميم

اولمك ديكز ایدی آه وافغانم بنم
 کیچه کونند بلز ایدی زار وکریانم بنم
 دوشدی عشق اودی بوجانه بغدی کالیدی
 کل اولنج یاغز اودی نارسوزانم بنم
 خار و خاشاک انایت ینالی عشقه
 عرش و کرسیدن کلکش اچلدکیرانم بنم
 عار و ناموس شیشه سن برله اوروی
 وجه حق ایلدی هر روزده سیلنم بنم
 راحتیلماستدم وصلینی قهر ایدی بکا
 درده دوشوب اغلینج کلدی جانانم بنم
 طوبله چوکافی صوندی باک جانان لطفله
 بنده دواتا کویمز طوب چوکانم بنم
 حیرت اندر حیرته شوپله دوشردکولکی
 شرح اولنمز بودل ابله شمیدی حیرانم بنم

عالم اول عمار حیرت اندند بکا
 بو وجود غمی اورندی مهر خشانم
 ابتدا عزم ایلینجی بو وجود اقلیم
 بر لباسم بو غدی کم اورته عریانم
 هب برز قفتان ویرلادی دوتلری هم بکا
 انلرک دخی طور داسکیدنی فشانم
 صویه واردق انلرله قابلین طولدر دبلر
 بنده کردم دستنی حوایتدی عانم
 دیر ایش خلقه ذکره کبر و دوتننجون
 بز دوز و لیک کوزدن محفی دوتنم
 حلقه برکز دوتنم بن نیچه دوتن ایلد
 بلدیلر دوریمی یا نمده بارانم
 یار بله عهد ایلدیم که طاعتو کاجمع اول
 تا ازل بودر انکله عهد و پیمانم
 دوندی قالدی اوستم جمع بریشانم
 دوندردانم معبداسمی تقاضاسی
 نقطه ذاتم دکل صورتک جوتنم
 دونه عرشیه هرکیم خبر ورا اولدیه

وله اول دوبار الحق نیازی علم و عرفانم

عادتیم بودر زلدن کونده برشان اولورم
 دیرلوب کاه جمع اولون کاهی برشان اولورم
 بوجهانک خلقه بربر لولم اوغر بنم
 جمع ایدوب بوخ فاشی بریدستان اولورم
 که سحاب وکه مطر کاهی طویلم کاه فار
 که نیات وکاه حیوان کاه انسان اولورم
 که نصهار که بودی کاه ترساکه محوس
 کاهی شبع کاه اولور سق ملان اولورم

کاه

37 کاه عابد کاه زاهد کاهی فسقه دوشم
 کاه عارف کاه معروف کاه عرفان اولورم
 کاه اولور باقر قادی وکاه التون وکوش
 کاه اولور بدیع حقیر هیچ کس اولور ندیه
 کاه اولور بدیع حقیر هیچ کس اولور ندیه
 نعل ابله طریق اولور سندن برم که طار اولور
 کاه اولور بوخ من عالمده بر برانده نیم
 کاه اولور موجود و معدوم که چون بعدم
 کاه دنیا کاه عقبای کاهی محشر که صراط
 کاه ملاک کاه آتش کاه نفوس که جمیم
 کاه ذره کاه کونش کاهی فکر که نجوم
 بوخیه صورت لرباس کاهی بربر کبریم
 شمدی کمر تنه اولورن آرم نیازی سولور
 ای قدرت استی پادشاه لطف ایلد بوخ
 شول اسم ذاتک حقیقون جمله صفاتک
 اول ستر اعظم حقیقون اول نور اکرم حقیقون
 لطفکله انسان ایلدک و صلیکله احسان ایلدک
 کاه عارف کاه معروف کاه عرفان اولورم
 کاه اولور عالمده بو معدنلره کاه اولورم
 کاهی فافدن قافه حکم ایدن سیم اولور
 کاه عرش وکر سبدک یکک عالمی میدان اولور
 که قیوتی جامع اولش اولور حیران اولورم
 کاه تجلیله عیان وکاه پنهان اولورم
 کاهی برنج کاه جنت کاه نبله اولورم
 کاه خور وکاهی غلمان کاه رضوان اولور
 کاه ارض وکاه سما کاه عرش وکاه اولورم
 که صوینوب که جمله سندک عریان اولورم
 عالم وحدت لیکنده ستریزان اولورم
 بغلندی هریانم ای شاه لطف ایلد بویوم
 عز و ثباتک حقیقون لطف ایلد بویوم
 اول فخر عالم حقیقون لطف ایلد بویوم
 هرکله حیلن ایلدک لطف ایلد بویوم

صا لک سکاره خود بی ارم اولیوم سنی بغلا دی دتیا فی لطف ایلچی ویر یولم
 شاشردی بیزی نفس بدیلدی هب یوله ای لطفی جوق سنده مد لطف ایلچی ویر یولم
 بوجان بنده وصلت دیرلرس شاهل و حاکم وار غه اول نصرت دیرل لطف ایلچی ویر یولم
 هر قنده کامل کور سوز باغی کارینور دوزوب سکا یلوار زلف ایلچی ویر یولم
 قولدک نوله یار بیاکم سا که طوغری بیل سنس قوردرده دوا لطف ایلچی ویر یولم
 ذکرک انیس ایت بودله ایرشه تاولدک بول کورسته ایلدک ایل لطف ایلچی ویر یولم
 نسون نیازی درمندیش عناصر فید ویند

بلم اللهی غیری قتلطف ایلچی ویر یولم
 طوغدک اول صدر رسالت با صدی عز و جلال صا لک اول نور نبوت برتوبن فوق الام
 چالانوب طبل بشارت کلری شاه انبیا غلغله طولدی جهانده قوند یول سلبک
 نور و جبرنده الندی انجم و شمس و قمر بحر علمده بلندی حکمت لوح و قلم
 مرجیا با مصطفی ای نور عین اصفا مرجیا ای صاحب المعراج فی دایع الظلم
 کلیدک عالمه سن خلق اوتمزدی جهان دوست لغبیکه یار دلدی ای بنی محترم
 بن کنه کارامته سن شاهی ارساللادی حمد نه سا که امتش ایش اول ذی کرم
 یار رسول الله سفاعت قبل نیازی مجرمه شول زمانکم باش اچق بال ایوقان اعظم

ایاغی

38

ایاغی توزنی سورمه چکلک کونجیام کورینور اولد هر کاهی کوزمه وجه جانانم
 نیچون سومبجان آتی کمانده بولدی جانانی یقلدی قلعه کفر یاپلادی دین و ایمانم
 جوبلدم شتم وجه اللهی قورده ستردم اللهی فایم حقه و اللهی نه بیلیم قلدی نه دانم
 که بلدم جمله حق ایش اراده غیر یوق بکلی آنده غرق ایش نه بن واریم نه عرفانم
 بولوشدی برتوبن و برجا بولمکی ایندیلسیران

نیاز بدن کورین اول بن الحق آدیله صانم

عشق کد مین بن قانه کلام شوق نارینه خوش یانه کلام
 شمع نوحیدی کوردم یاقشدر کدی قاریم پروانه کلام
 حلقه ذکر قویش عاشقلر بنده صحنه جولانه کلام
 مجنونم بکون لیلادر دندن عقلی نیلرم دیوانه کلام
 دردی جانانک اجدی یاره لر بغرم اوستنه درمانه کلام
 اخی ستانک خاکپا یسنه سورمه یوزم سلطانده کلام

یاده می بلدم یارمندن ایش

یونده نیازی نعمانه کلام

اول منم كم واقف اسرار علم آدم كاشف كنج حقيقت هم حیات عالم
بنده مخفی اولدی غیبنا اسرار همین بنده در ستر امانت آكه كند مبرهم
بن جمال حقى جمله شبنم ظاهر كور مشتم بومر باید انكچون یا قدیغچه حرم
هر سویم مفتاح قفل كنت كتر اولمشده هدم عیسی ایله هریر نفسك محرم
جمله موجوداتی ویردم بن وجود واحد ذات اسما و صفات ایله حاله بکدم
برده كوكده هر نه كم وار بغلور یاغی بكا اشكاره ونه ناند بن طلسم اعظم
بن او مصرییم وجودم مصرینه شاه اولشم

وله حادثم كچه ولی معینه ستر اقدم وله

اول جهانك فخر نيك سترینه قریان اولیم خطبه لوله این شانینه قریان اولیم
قاب قوسین ورناسینه قریان اولیم بن انك علیله عرفانه قریان اولیم
بن انك اسرار معرجینه قریان اولیم
اول ابو بكر و عمر عثمان علی دریت یاریدد اول رسالت یاغنك انك كل كلاریدر
جمله اصحابی هدایت راهنك انواریدر بن انك الینه اصحابینه قریان اولیم
بن انك اصحاب و احبابینه قریان اولیم
اول حسن حضرت لیتنه نه زلیخوردی اشقا هم حسین اولدی صوسر لقله شهیدكند

ایکسدر

ایکسدر اصل و نسل جمله آل مصطفی بن انك الینه اولاد دینه قریان اولیم 39

بن انك اولدر و انسابینه قریان اولیم

جمله امتك خیر لیدر او شاهك امتی امتینه جمله دن ارق ایدر حق رحقی
انبیا انكله بولدی بوخیلط و عزتی بن انك لطیفه احسانینه قریان اولیم
بن انك انواع الطافینه قریان اولیم

هر نندكوانبیا و مرسلین كم كدیلر امتی اولقلغی حققدن تمی فیلدیلر
اولیا انك نیازى قول و قریان اولدیلر بن انك آباغنك توزینه قریان اولیم

وله بولینه كیدنك یزینه قریان اولیم وله

خاندك صنعت آیینه عالم دوشوبدد صانعك حرآق ادم
اود ادم كه نفسین طامشدر اولویدر حضر و عیسی ائمه دم
نه كور رسه ابوكم زیر وباللا كور اوز نفسی هر یاقدیغی دم
اكر رانی اكر مرئی و مرآت قونك اصلیدر ادم دهكى دم
نفسدر بحر ذات الحق حروفی انك امولجی بل اول شار و حرم
كورامدی بحر كاندر بوئجه امواج اولور ظاهر كیدرینه قالوریم
بوعالمده بحر درهم مولید انك امواجیدر شكیله دیم

هزاران موجی برآند یوغ ایدوب ایدر امثالنی بخجید دمارم
 عجب مثلی دیمک غیری دیک یاخود عینیمی یا جمعی دسیم
 بن عین و بنیلن غیرد بکدر بودر مثالی جواب الله اعلم
 اوزی اولکیدر صورتدر غیر که یعنی چا اودر ترکیب اودیم
 زیرجا بردر جوق اولد صورت بودر قول محقق هم مسلم
 دیمک نیچون بلنر حال اولی چون اولدر صکره نیچون دیرک بلیم
 نغیردن بلنرک ظهوری اوبرلکدن در دیدیکی بلسم
 نیچایسه نشن اولده کوکلی اوزوقی اوزولر ثانیده بیکم
 طلب اولکی روقی حکم جاندر جهل ترکیبناک حکمی اول اسم
 قوبر نقطه در علم الخلق ایست چوغلدنچه طولر قلبه هم غم
 نیازی تحت باره نقطه اولدی

و علیتک سرتیه اولالی محرم و

برکسه عجب یوقیکد بوسینه میارم شرح اید اکا حال می سینه کی یارم
 اول وجهله که جان و بی طلب اولسه دیسه ندزما آغرو یارب دل قارم
 چون نفسی بلسه کیشتی اللی بلورمش بومعینه یوق بندک علوجم نوله چارم

نزل

40 ترک ابله هم علله ناموسی اولار اول وقت ابورک یاره سینه حرمی صارم
 المحسن علی کداته درنستلره دیکن کورینورکچه نیازی والتخمس لصدی
 وجهه وضی الله عنده پرونده اود بلبله دایم کله زارم قدس سره
 یامن توحید بالغفران والعصم یامن کبا والذنوب لدیه کالتم
 یامن ترحم دمع العین کالایم یامن یحبت انین العید من ندیم
 یامن لدیه دوا الداء والسقم
 لم اقد بالصرف نفی من غولتها وزاد طغیانها جی ومانتها
 الان قفت علی باب الهاء لها اذنبت کلی ذنوب واعترف بها
 لکن عرفتک بالتوحید والکلم
 قد فانتی العرم والتبؤوخة نازلة بالراس مالی العید السیر ولحلة
 والنفس فی کثرة العصیاء هائ نام العیون العید ساهرة
 تبکی علی الباب وسط الیل فی الظلم
 صارت ذنونی کوج البحر مدد عدت عن الرمل والنجوم بالعدد
 بغرم فی العوالم خیر مقتصد لا تقطعن رجائی فیک یاسند
 یا غافر الذنب الرجین بالکرم

ما مالت النفس إلى الطامع من كل
فصالت العين للصديق من وجل
وما اعتدت الحسنة الحشمة من كل
أرحم بفضلك لا تنظر إلى الدليل

ب أن الكريم يحب العفو عن خدم

جانانه کورینور بکا جانانیه بقسم
کاشانه کورینور همه ویرانه بقسم
مست اولوب ایاعم زه بصدیقی بلیم
هر بار اول ایکی کوزلی مستانیه بقسم
محبوب سویستدن زری منع الموعظ
ایشتم اولور قولغم ایسانیه بقسم
جمله بوجهاد اول صتمک وحبید الحق
کر مسجید ویرره یاخود بخانیه بقسم
هر ذره تیازی هم خورشید منور
هر قطره همین لاله دریا نیه بقسم
این وقتیم بنای اولوقت اولیم
عبد محضیم بن نصرت بلیم
ان داند حقیقت کورستی
آندیم بن کفریم بن کلیم
مریم انجیر بن طوغرم برغلام
هم بکریم بر کلیم صولیم
بن طوغرم آند سز عینیه هم
اقصالم واراکا ابر لمیم
صنیم کم مهدی نیم مهدی اوود
ادی نیجا درانک یا کلیم
وصفیدر اسماء حسنیه جمله
بوسوزی اشبانیه علی کلیم
سزایله باکا ایچدن سولیم
مصر یابن طوغرم بن اولیم

ای

وله در حرف نو

۴۱

ای یو کوکلم شهر بنی بیک قریب ویران لید
نی دیا اولد یقوب یوسبت کلخان لید
اهل عالم در دینک مثلن کور و لحت یولوب
جنس و مثلن اولدین در ده بنی دکا لید
بر بحر در سلعلی یوق موچی اولد متکدر
لینک فجرن کور جز کوکله کی جولان لید
عقل و فکرم دورق بوللده قالدی سکوفا
بلک جمله عقل و فکری بنده سرکدان لید
بکیمه میدان ایدن بوعلمک هر کوشش
مصر یه اوجدن اوجه هر کوشش زندان لید

وله

کل ای غریب دیارنده اسیر اولد قلا لید
کل ای دیلخرا بنده باتوب عاقل لید
کوزک آج برده سن قالد طولیجی بر میتر
فتی بجنونید در بوکا کوکل ویر طوطیه انشا
ففسده طوطیه سکر و بر رهیج قرا لید
عجب نیچر یغرا ایدر بو زندانه کیل انشا
نه مشکل حال اولور عقلته باتوب اولیاق لید
اولوم وقتیه عزیز کل کلیم اوینا انشا
قراوشن کوکله ای غافل نصیحت نیل ستر سکا
حجر دن فتی در قلبی اوکوت کالیم انشا

نیازی بواو کو دی سن ویراقل کندی نفسک

د کل غیری پیداندن کم طوته هاریشدن انشا

ننه جانم جانانه جانانم در لاله هودین
دانه سترم سرده سترم در لاله هودین

مورده جان سترم در لاله هودین
دانه سترم سرده سترم در لاله هودین

دست قدرتله یازنش یوزینه آیات حق کوکله تختنه سلطاندر الله هودین
جمله اعضادن کلور ذکرنا الحق نعوسی جسم لیجنده زار واقعا ندر الله هودین
کجه لرتا صبح اولنج کور بودر بنی در دیمک لیجنده در ماندر الله هودین
بیره کوکه صغیرین بر مؤمنک قلبنه در قطره مک لیجنده عمارتدر الله هودین
کسوه نندن معر سیراید رجو کوکری رقص اوران ابدال عیاندر الله هودین
هر کتی به کند بدن اقرب اولان دوست نایندر

ای نیازی دله هماندر الله هودین
شها یوز دوندیرن سندن کیم طوسه کور کوزن یوسن جمال کدن کیم آجس کور یوزن
سنی ترک ایلین انسان بولور جسم اولجا بوز که آیت رحما و قور هر کیم سیر یونند
صچکل کر بکل فاشن هم اوصافنا شک شهر یوفدر ابقداشک کم ایلر و سوه فوزن
بیوردی حق قرانه ابدله آرمه سجده دیو و شیطان او کیم بونه قبول ایتر حقن
فتان محرایی شمدی نیازی قبل ایدند

فنی چالشدی سورندی بونلججسکا اوزین
کوکلدن ذکره ایلله اشتغالی ذکر دن غیر اشتغالی نیدرسن
بونلدی کر حقه فکر و خیالی بو حال دن غیری احوالی نیدرسن

عبارت

عبارت آجسین یوز غلطدار عیادن اولمغل خالی نیدرسن
عمل اولدر که آندله اوله اخلاص خلوص اولمین اعمالی نیدرسن
ایچ اول زهری بال اولسوسکده صوکده زهر اولان بالی نیدرسن
دیروپ دنیا بی جمع ایتمکده سنکله فالملیان حالی نیدرسن
قورمکری الدایوب کرمه بوخلقی بومکر وقتنه و آلی نیدرسن
کوکل اقبال خلقه اولمغور کوکلسزا اولان اقبالی نیدرسن
ریا سبله بو خلق کل از نمه فوتاج و خرقه و شالی نیدرسن
قوری فیله مقصود لکیرض بوری حال اهل اولی فانی نیدرسن
فتاندر فتابه ایردیکسه فراغت اهل اولی حالی نیدرسن
قوخلقی نفسک اصلاح ایل اول صلاح اهل اولی نیدرسن

نیازی استین حق بولورمش

کل امدی استنه اهلای نیدرسن

ای کریم الله ای غنی سلطان در تلونیز سندن اومارن درما
لطفک حد یوف لسانه پایان در تلونیز سندن اومارن درما
کرچه قولدره معصیت جوؤد رحمتک مولی داسخی آر توقدر

غیریدن بن هیچ مدد یوفدر
کل دیمزایسک بز که کاره
چاره یوق اولیسه سیندچاره
شو که کیم سنند برهد کلدی
برجفا سیند بیک صفا کلدی
بونیازی چون ذکر یک دوشد
ذاتیکه ابرن شکر که دوشدی

در تلویز سنند او مار ز در مان

انا ای مرشد عالم خبر ویر علم مولان
نه سرد آدم و حواء نه سرد عالم لاسما
ندر دلورده کی علمین ندر هم رمز و القدر
که بکدر فیض هم حیانه سرد هم عیسا
نه سرد مرکز ادنی نه در با خلقه و طبی
نه ندر قرائن اسرار نه در لسان لقاوی
ندر مصری ندر کنعان سلیم کیمد یا کیمد

کل

وله

کل ای بار صبا الطفایله بریم
بشارتله بز فیل شاد و حرم
اندم نیچ بیل کون و مکافی
عجب نیچ بولویا سنسین آنی
سحرده آجالون کلدوره میدر
افق صوره اسن بلورده میدر
اول ایلدن عزم ایدنیچه بوجهاز
تسللی ویر قلوب علشقانه
حرم قدس نه هوتنه وار بیک
ینده عزم ایلویب بونده کلور بیک
نسیم فیض اقدس بحجودیک
جمال ذات اعلودر شمشودیک
اگر جان ایسه حسنینک بهاسی
نیاز نیک قدیمی آشنا سی

وله

43 خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
بولنمادی انک نام و نشانی
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
باخود افغان ایلدن دگلورده میدر
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
طوبیده او غر و سک دوز جنانده
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
سری خاص جانانی کور بیک
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
حوارندن مقدسدر وجودیک
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن
نیچ بیک جان انک الوشق فانی
خبر ویر بیزه جانان ایللرندن

وله نادانی زك اتمدك یارانی از زولرسن
وله من عرف نفسه قد عرف ربه
 حیلانی سن کجمدین انسانی از زولرسن
 نفسکی سن بلدك سبحانی از زولرسن
 لیجنده کی کنزنی پایانی از زولرسن
 بونك حقه دو نمندین احسانی از زولرسن
 طغری کی قوشا غش بلك کاهی سنی
 کاهکی بلدن غفرانی از زولرسن
 جوزك دیشل قابشی بمکله طاد بونمز
 ظاهر ایله ای فقیه قرانی از زولرسن
 غریبکده روشمدهک محنته صانتمدهک
 کباب لولوب بشمدهک بریانی از زولرسن
 بیانده سن اولیک بوق بریامش اوجدهک
 استرطاعك باشنده مهانی از زولرسن
 بن باغله بوستانی کردم خیار بولدم
 سن سوکت اغلجده رسانی از زولرسن
 باش سز فقی کی بریکرله سوز ایله

وله یونس لین نیازی عرفانی از زولرسن
 جانکی زك اتمدین جانی از زولرسن
 شول اوشا جعفر کی بنرسن آغچ آنه
 ز تارکی کسمدین ایمانی از زولرسن
 قریح کی سن اوفق اوفق بوررکن
 چو کانه طوبک بوق هیدانی از زولرسن
 مکلر دین ایلر و سیرلک از زولرسن

طوبوعك

طوبوعك جقی صوفی دکنر منورسن
 سن فطره کجمدین عثانی از زولرسن
 وارسن نیازی بوری آتما و قل ایلی

وله در دله قول اولمدین سلطانی از زولرسن
 ای که جمله کائناتک اصلنی بر جان ایدن
 علم الاسما یله هم تاج کرمتنا ایله
 آرمی قدر تله اول جانده سوپ بجان ایدن
 وجه آدمله جهان فانوسی تنویر ایدن
 عرش اعلادین ملکر جمعت سلطان ایدن
 اولن ادم صوکر خاتم فیلوب یوعالمک
 کنه زاننا و جری حجت و برهان ایدن
 نقطه بر کار عالم الحمدک ذات فیلوب
 خاتمی محمود و جنت زیده انسان ایدن
 انبیا و اولیا هب منظر افوار حق
 مصطفی ده هر ششونین جمع ایدن و برهان ایدن

اسم و رسمی محو ایکن بوعاچر و بیچاره تک

وله نامنی مصری و بوق دلقده آدوصا ایدن

الدکی کوکل حسنله بکنا خبرین سن
 دویده کی هم اول یوسف زیبا خبرین سن
 یعقوب و ش اول دبه لک کوریز الوجیر
 آکلادی ناصور سک اوبینا خبرین سن
 یوسف بولینه اغلین الحق دیمه یعقوب
 ایشدک انی تولدی زلیخا خبرین سن
 قیسی نیجیل اغلر زو اکلمدی عشق
 آلسک توله بطور غریب لیل خبرین سن

طاغردخی دایم آنک یوزینه قرشو
عالمده صورطوبیله موساخیرین سن
هرفته آنک ذره حسن کوره سن صور
اوله طوبیه سن حسرتله تاخیرین سن
صورکی یوزک بره سور قلا یولکدن
الوقعه الورسین یوری دریاخیرین سن
علاجه نیجه یوزیک اولور عشقه کفتار
کل صورمه اوچونلور داناخیرین سن
بلبلره ده صورمه یوری حالت عشقی
پروانه دن ال کین لجه تنه خیرین سن
توحیدی صنو لیل اشیات وجود
صورمه کوزه لم ائله آخیرین سن
هرکیم یولوله صدق له کبر مرید یولوز
یوخ اولم یخ یوسفک اوتاخیرین سن
دهوتله تاسوق کوکل آکدی ایسه

مصری آکا صور قافله عطف خیرین سن

یند فرقت اودینه یاندی جهات
حسرتا کندی مبارک رمضان
نوریه بولمشدی عالم کی جان
وقت کندی مبارک رمضان
ایندی قرآن سنه ای نوری کوزل
ایله قدر کده ای قدری کوزل
کندی ای نهیلی وکبری کوزل
الاع کندی مبارک رمضان
کاه تسبیح وشتا و ذکر ایله
کاه توحید و دعا و شکر ایله
جان بولور دی حربه دلف نور ایله
حسرتا کندی مبارک رمضان

بوی

بوی ایچره بغلور دینچیر
حق و شیطانه کایتمه اصفند
هپ دعال اولادی بولور قبول
وقت کندی مبارک رمضان
جمع اولوب حقه مناجا ایلوم
نور قلا نیله طوبی کیده لوم

بلدک قدرین نیازی نیلوم

ای دریا کندی شهر رمضان

کلمیدر بلبلد رسول زار و لقا ایلیں
تمنیدر یا جانمید و هم عرش سیران ایلیں
نار و یاد و آب و خاک کل خبر ویر اصلنی
کیم یوزک هر برینه امر و فرمان ایلیں
آتشیک کرمیقینک سترقی طوبی بکا
کخلاف اوزده آن کیمدر کشتا ایلیں
یکدر آن پاک کوسر شول صورمه مطهر
روشب یوز اوسنه عشقیل چولای ایلیں
خاک نه معدند بفراندن معلون کتیا
کیمدر آن کاه حیون کاه انسان ایلیں
آی وکون بلد لری کم دوند ویر کخیر
هم نه سترنجون دوزلر بوخه دوران ایلیں
باده برور ساقی بر مجلسه کی بار آند بر
باده نک کیفیتی کمدر الوان ایلیں
کیمین مسجد و مین اکد ووعاید
کیمین میخانه دمسرخوش و سکران ایلیں
زاهدک بکری صار رتوب افدن کم هرند
کاولک کفری دخی فاسقه عصیا ایلیں
خلقدن ایش یوزنی نه کیش ووزنی
نه آرد کند بنی خلقدن بولم نه پناه ایلیں

بوی کیمدر کیمدر کیمدر کیمدر
بوی کیمدر کیمدر کیمدر کیمدر

کور سه محبوبی کو کلانی اختیار مائل اولور
اهل درد عشاقی کیم درد زار و کریان ایلین
کیم بوسردن کیمنی محروم اید و بیچاره اید
کیمنی محرم اید بنویس اهل عرفان ایلین
وحدت اهل جملة ده بر فوری سیرالیندیلر
لیک کور عز اول بوزی کفر نه طعنا ایلین
ای نیازی کیم وجودین ترک ایدرس اولور

جمله یوز لایحه اول بر بوزی سیران ایلین

کیمکه جانن بکیر ایسه دیک بزه یار اولسون
عارو عرض ایله کلوب عاشق له یار اولسون
غم بوکن عاشق اولدن دائم چکه کلشندر
دویمین دوست یوزینه عشقه گرفتار اولسون
دریا و یونمز راحت اتمز کچه کوند زعانتی
شولکه بلبدر کل فر شو نیچ زار اولسون
زرق طاعتله کسته حال عشقی آکلن
طالب صادقی ایسک بیلکده زار اولسون
رحم حق محمد اولیق دکنک کار دکل
کیم دیلرسه عشقه یار اولسون عیار اولسون
ززه چه عشق اودی کیمده اولسه یافر وارلغن
عشق اودی استر که حقلن غیری وار
جمله افکار له حروفن جمع اید و فوجیدیه
نقطه وحدتده حس اول غیری افکار اولسون

ای نیازی حال عشقی هر کسه فاش ایله

ستر حقد آکه بیک نه خبر وار اولسون

علم بحر وجود اصدافنک دکنه سیمین
معارف کنز دل و صاف انک و یانه سیمین

بنم علم قند مجتهدلر عاجز اولدیلر
ولی علم آلهینک دلی دیوانه سیمین
بر حاله جهانک خلقی بر بر رضی اولنور
بنم بر حاله میلم یوق حقلن بنم نه سیمین
بکل عالمک خلقی بلور زینده بر درد و وار
بلنم مسود بکیم کیمدر نه نک مستقیمین
اگرچه صورنا آخرده کلام عالم ملکه
نه ماضی نیم مستقبل هر آنک اند سیمین
بنور دم بنلیکی نیلکم حق بنلکند ندر
تکلر دن خطاب غیبک کارخانه سیمین

نه مصری نیم نه مهدی نیم نه عشق نیم نه انعام

بویانک دائمی شمعک ولی پروانه سیمین

سودم سنی هب واریم یغادران آسون
کور دم سنی افکارم یغادران آسون
آلک چویمین بندن کچدم یوجان و تندن
عقلم یخی هر واریم یغادران آسون
بن وارلغی آتدم دوست وارلغی بندن
هر ایتی لی بازارم یغادران آسون
کچدم بن ادو صاندن چقدیم بن اود و کاند
هب عرضله وفارم یغادران آسون
کلدی دله دلدارم بولدم کل کللم
شمد تکر و هب واریم یغادران آسون
سن غایب و حاضر سن هر حاله حاضرین
احواله اطوارم یغادران آسون
چون بولدی کوکل یارین ترک ایلام اغیارم
ایمان ایله زتارم یغادران آسون
مصری به وجود یامکان بر اولدی قونایار
طاعتله از کارم یغادران آسون

ولده ولده
تشنه بحر محیط اولاد دل ریش نیلوس طوطی سگرفشان افتاب به کثر نیلوس
جرعه صهبای ذاتی نوش ایدر نمکین بوله آفتاب اولاد کول تلوس مهبوش نیلوس
عارفان اسرار ستار اولاد یغنایم طعن ایدر زاهد نیلوس دیوس کثر نیلوس
ارمک و جهنم حقی کور مد ابلیس لعین صورت کور دیک بر شکل منقش نیلوس
جان نیاز اهل عشق نازکانه وعظدر

اهل نقش اولاد استمزدل مشقش نیلوس
وصال العبد الی الله بلا بین ولادین کذلک العبد بالاله بلا بین ولادین
جمال قد بلا حقا بکل الوجه الا فانی تجلی بان تحقیقا بلا بین ولادین
فان الخلق لم یثقل من الامکان لا تفعل اری حقا وجود الکل بلا بین ولادین
بری فی کل مرات باسقاط الاضافات وجود الوحده الذات بلا بین ولادین
بیان المرشدین الزم لهم الهدی عظم تری مالا یری العلم بلا بین ولادین
سقای شربه صبی فاحیا به علما فصار العلم لی عینا بلا بین ولادین
تجلی وجه بالذات علی المصطفی الخالد
درجه بافتاء الوجودیات بلا بین ولادین

کبر

کبر سماع ذکر له کل یانه یانه هودبو ابر صفای عشق حقه یانه یانه هودبو
هوب ارنلر هوبله فالدر یلوچاره سن آجد یلر کوزلرین آدن یانه یانه هودبو
کوز دیلر هوبالیش هوب اون سکرین علمی فیض آلور لرحله هودون یانه یانه هودبو
ذات حقه بولد یلر بولشد یلر یو هوبل دوست کورندی هر طرفدن یانه یانه هودبو
ای نیازی کو کلت عاشق ک حکمت هودر

ولده کنت کثر کخر نه سندن یانه یانه هودبو

نوبهار ابر شدی بیدار اولیم شمد نکرو غنذ لیب باغ کلزار اولیم شمد نکرو
دنیا وعقا هول سندن کچول ایللاوش کیریم میدانه برار اولیم شمد نکرو
دو کون دارود یارک زحمت ونخن تکیایدو این ادهم کبی دیار اولیم شمد نکرو
طولنایم حضر وش عالم کوز ندن برما مطلق اولوب ستر ستار اولیم شمد نکرو
نیچ بر یونن زمینده قرار ایدو قلام جبقیم کو کلر ده دوار اولیم شمد نکرو
بواضا فاقو قیودات ایللرین ایدو خراب لا مکان ایلنده ستار اولیم شمد نکرو
مزج جانی بو ففسدن اجوز و شادانه اول عدم شهرینه طیار اولیم شمد نکرو
بریدن فالادی بکامنس اولد یوننه همان بوغ ایدو آتی دخی وار اولیم شمد نکرو
فالمه سن وار فقه مصرینک وجود و نهجه قور اولیم وصل دلدار اولیم شمد نکرو

47

بر شمشیر ابرشده یولم دوزخ یاد و نیت قو
 بر خوش کوزل با پیوی وار و نو زکی قوی
 آب و هوای معتدل کبر چقا مرزی ویل
 بلبلای نالان لیدر جان و لی حیلان ایدر
 استیاریه ساز لر جان و آله میو اصالور
 کم سلسبیلک نورش ایدر جوق ای بیوش
 بود بدیم جنت دکل انلا و اول منت دکل
 شهر حقیقت و آدی حق سربینونه قو
 اولمز واده هیچ فسا و بغض و حسد کبر و نا
 اوزاری جانلردن عزیز سوزاری جانلردن لذیر
 اول شهر و مرسل کلیدی انلاری و عرق قو
 حق مذهبی مذهبی دریای تشبیری
 ترک ابلشرفال و قیل لال ابلشرفال و نه بودل
 یوقد انلرده لفت لاف کوندن عیال و عیاد

کچ

کچه سکا یا قوب کوزی صحت ایدر سوزنی
 دنیایه انلر کیرمدی کیر دیسه اکلدی
 اکا کیر رس بر کشی کیدر کوکلدن تشوینی
 هما اوشمه و کیم کلور هر قورون انلا اولور
 دارا لاسلر اول شکر لکن کیر یوز سیکر بر
 کیمک اوشمه و اوفلندی انلر لکن ایلدی
 هر سمت اوشمه و ایلدی لکن کیر ندر لیدر
 اهلنی بول اول ایلرک صبر کچورین بولرک
 اهلنه بیلور و بیلور بر ایلرک در
 کیر انبیلانک سلکک بین یو وجودک فلکک
 وارشم وجه الله بول فاکورینه سکا اول
 جاندن ریاضا و تعب چکسک انی ایدرین طلب
 چک سنکک داغ تشو لحت جانک اوله صاغ
 جان اریغچر اصلک بیلر کی کل فصلت
 جان ایلیدر وصف ایدر کیم در یله تغیرت ایدرک

لکن حق بولش اوزی سولشده کچو فان قو
 شیطا اولاری کورمدی لاندن اوله بنه ناخو
 باشینه بودولت قوینی قون اولور سلطان قو
 بولدره بلدره فلور دیو پری شیطا قو
 صبر اکا داخل اولور خود و ملک ضل قو
 ارباب حق کوزلدی ارشاد ایدر پیران قو
 انک انچی طوطی بولور ترک و عرب سریان قو
 بر ناز بالیکز کیده بی قور دبلشدر لردن قو
 هر بر بسی احسن صفت هر شکل بر هاقو
 قهر ایله نفسک عسکرک غرق ایلرک طوفان قو
 سندن سکا ایل سفر کیم ایدر سن سیران قو
 اولور ریاضانک صوکی در تریکه در زمان قو
 شاید اوله طاع اوسق باغ یاد لول یالند قو
 هب جتنی عرض ایلانک اولور کاندن قو
 بوندک انوب دو کو لیدر یومنه هر جان قو

کل ناله فرموده جانکی اعدا یحیی بولیا کی
لایقید دانسانه کیم بری اوله زندان قور
برکون کلدن سن آکونین کونین کونین کونین
هونون یونین بونین سونین بونین کونین کونین
وار اول حقیقت شهرینه ابرار حقیقت

در حرف **ه**

انلیدن ناریشه عشقک یانه کلیم کونین کونین
اقتیم نیچ دم یاشور کونین کونین کونین کونین
حقیقتن نشان لیکن قوجانلر جان لیکن
دوشن روی میکان لیکن نیچ کونین کونین

نیچ کلام نیچ کلام نیچ طوغلم نیچ اولدم
نیچ آچلدم نیچ سولدم شوکل نیچ نیچ نیچ
کونین اولوب کونین طوغلم نیچ نیچ نیچ
کونین اولوب کونین طوغلم نیچ نیچ نیچ

نیچ کلام نیچ کلام نیچ طوغلم نیچ اولدم
نیچ آچلدم نیچ سولدم شوکل نیچ نیچ نیچ
کونین اولوب کونین طوغلم نیچ نیچ نیچ
کونین اولوب کونین طوغلم نیچ نیچ نیچ

چون انسان صورتین بولیم حقیقتن نشان
ایرشدی هرقت بوزی کونین کونین کونین کونین

نیازی طوغندی سربوزی کمان کندی نیچ

اوبان کونین کونین طوغلمه یلور کونین اللهی
بولونین انزک ابرمه یلور کونین اللهی
هر کونین قائم اول کونین کونین کونین کونین
هم کونین قائم اول کونین کونین کونین کونین
برکون بولونین کونین کونین کونین کونین

صالحی

مغالبی غنیمت بل هر ساعتی نعت بل
کونین کونین کونین کونین کونین کونین
هر کونین کونین کونین کونین کونین کونین
هر کونین کونین کونین کونین کونین کونین
هر کونین کونین کونین کونین کونین کونین

هر وقت سحرده بیک لطفی کلور اللهی

اللهی اربین یارایت جانینه دی شادایت

بیل کی فریادایت یلور کونین اللهی

کل امیدی نیازیله درگاه نیازیله

حاجات درازیله یلور کونین اللهی

اوبان غفلتدن ای قائم حقه یلور سحرده

دو کوب آچی یاشین قائم حقه یلور سحرده

قوسننده طوغلمه یلور کونین کونین کونین کونین

سحرده آچیلور کونین کونین کونین کونین

کل ای مسکن بیچاره بکنده کریمه آورده

اچیلور باب سیمه فی دوکیلو فیض نیازی

سحرده ما یخوردن اوبان نیازی طوغلمه دردیله

اوله کیم ایریشه درما حقه یلور سحرده

کونین کونین کونین کونین کونین کونین

حکمه تلفون سحرده کونین کونین کونین کونین
این طغلی سحرده کونین کونین کونین کونین

عبادت اهل اول دایم بوزن قالد و محفل اولاد
 بوزنك يرك سوركل بور يانك مسجد الجند
 مؤذن ناله سن دك طاعتك وده تشو
 جماعتك نماز ترك ايد في المشك ورتل
 خطبي ضمير ملي دس آنك فعليه اوى دایم
 نیازی طاعتی ترك ايلك بلكم فضول القدر
 ديمه كه حق سنك موجود اوله يابنده
 مكاني نى مكاندر نشانی نشاند
 هم جان و هم تن اولد هم سن و هم بواوید
 صنود من كه اودراستديك يا بورد
 نیازی آي كوزك بق هرشی اوليد رحق

صنم آي كيم اوله نهانده و عيا نده

خدا دعوت ايدرا الحمد لله بوجان حقه كيدرا الحمد لله
 حقيقت شهرينه جور اولدي كوكل دور حرايورا الحمد لله
 طوبالديك جاوول وصال جيبی هم اوقور هم يازارا الحمد لله

بقين

بقين كلدي طلوع شمس وچم بوكون كوتنم طوغرا الحمد لله 50
 اولوم دبد كلدي دىخلوت يار قواغيار كيدرا الحمد لله
 شهادت منصبيدرا على مصب بزه وير بلس الحمد لله
 كوزكدي معنی يوز ندن كمانى بوزولدي هب صور الحمد لله
 بلشدك بوزنه هم انسانلار كند نصيبر قدر الحمد لله
 ندم كيدرسه دنيا دن نیازی

وصالنه ابرار الحمد لله

دو نمك استر كوكلهم حمل سولون دونه لم عاشقلم مود درديله
 كچك استر كوكلهم ملك فنادن كچه لوم عاشقلم مود درديله
 درده دوشن عاشق نشوچهاى در اهلنك دایم يانمقد جانی
 دورنار زولوب وصال جانا نى دونه لم عاشقلم مود درديله
 آي وكون يلد زلهم نه فلكلر عريشك اطرافنه صف صفمكلر
 ميدان عشقنه چودن ايدر لر دونه لم عاشقلم مود درديله
 طعن ايله زاهد بنم حالمه دخل ايله هرگز بودر انمه
 درسا دورانده بولدم جانمه دونه لم عاشقلم مود درديله

باشم آچون کبردم عشق میدانه منصور اولورم انا الحق دارینه

یا عنقه نیازی شوقیک نارینه

یا نه لم عاشق موی درد یله

بالم نیچم ایلسم نسیم بوخلونک شربنه
 هب کوکری اندرسلر شربنه طولد رسلر
 شربنی کوند رنقه حق اوکچو کون اولد
 بو رعجب ایلدن کورلحق بونی ایچن بلور
 هرکیم اولسه فتح باب ایچ بونی کور عتد
 شربن دو کیمدی ایچن لری اوصا نمد
 ظهور کانتانک معدن سین یار سول الله
 بشر دین بو علده سنک صورتک شخصک
 وجودک جمله موجوداتی نیچ جامع اولد
 دهانک منبع اسرار علم من دد نیدر
 ندکیم کلدی جهانده هر کیم کلسرد
 جهان باغده انشا بوجو دغیر یلر یلر
 بوجانی تسلیم ایلسم بوخلونک شربنه
 بر جک بزی فاند رسلر بوخلونک شربنه
 یلد زلی اشد چناق بوخلونک شربنه
 کیم طاقه حیرنده فالور بوخلونک شربنه
 جسم و جان ایدر کبا بوخلونک شربنه
 نیازی هر کز فاندی بوخلونک شربنه
 رموز کنت کنزک مخفی سن یار سول الله
 حقیقته هویتده دکل سن یار سول الله
 دخی علق محیط اولدی قوس یار سول الله
 حقایق علق سن محرمی سن یار سول الله
 ایچنده جمله نک سر عسکر سن یار سول الله
 نبیلر میوه سی سن زید عس یار سول الله

51

شفاعت قلمسک وارلق نیازی فی یوغ ایدر

وجودی رحمتک سن رهیمی سن یار سول الله

ای نی مثل واحد حسنک مثال ایچنده
 دوشدی قوهیا کل فامنگه مقابل
 بوضعتی کیم بلور بوقد رفی کیم کورد
 فقه بولور استین لطفکی ای دوست سنک
 مصحف حسنک چون نقال ایلدم بر
 طالعی بوقلدم محنت اونده بولدم
 قسمت روزنزل ایلدی قو نصیب
 بزمده محنت ایمنش قسمتمز از لده
 غمسن اولان آدمی صانه اتی آدمی
 شانزلیق اهل عشقه عشقک غمدر یلی
 حلق نجلی سنه مشتاق اولور بوجانم
 مسجد ولد مغله زوقلاریدی زاهد
 بر قیغ نوش ایتمکی ویرتم بوم
 یخانه ده ولد مغله زوقلاریدی زاهد
 آینه نک کوردی بر خوجال ایچنده
 جنبشی کوسن سن شکل و خیا ایچنده
 بومولی کیم بولور و جنک و جلال ایچنده
 چونکم اتی کیزلک فخر و جلال ایچنده
 بیج بلاده کوردم کندی قال ایچنده
 انکچون یورورم هر دم سالد ایچنده
 کیمسی بولدم راحت کیمی نکال ایچنده
 فالدی باشم انکچون فتنه و آل ایچنده
 حیواندن اول اضلدر فالدی ضلوع ایچنده
 شول ایرلیق کوزلدر اوله وصال ایچنده
 کورمدی جوقدن اتی شونلف و خال ایچنده
 قلمزدی دعوی اول شول قیل و قال ایچنده
 بیك شغلنه صوفینک کیم ده شال ایچنده

مسجد و میخانه بی فرقی ایلم زاهدان کورندم ایسه نه وارحایله دال ایجنه

و پرستیکی نیازی سربکی ویرمه یاده

نادانده سربین و برن قالور و بال ایجنه

فلکی باغ جناح ایت روضه توجیده جان رماغن قیل معطره توجیده

کعبه نور سیاهک تی نهایت بولگربن قطع ایدر باب عشق برلحه توجیده

هر ندکلو روسیه اندیسه عصیانک سنی آغزینی ستنک بوزک بوغره توجیده

ماوردی انش و جتی سیرلیدور غنچه کیمکه توجید ایلدیسه جذبه توجیده

ای نیازی عارف باقله کوکلدن سلب ایدر

اون سکر بیک برده تی برلحه توجیده

دوره لظا هر ای اولوردی افتابی اولسه قطره لرقده یغاردی هیچ حبابی اولسه

بحر لآنک موجنک هیچ حدی و بابانی یوق ظاهرا و لیزدی جهان آنک حبابی اولسه

هر کس آنک هم کوررجی یوزیک ای دوستنک کبریا یلن ترانیدن نقابی اولسه

کیم بلوردی زلفکیله فاشلربن معنی ایکی عالم کیمی شرح ایدر کتابی اولسه

عقده سن کیم حل ایدردی اولک کابندن لفظ آنک انسان دیندن آخرکی بابی اولسه

حشری آنکا و ایلین محد لالزم می اولور سال بسال اوراق و اشجار و تنه ی اولسه

قبری

52

قبری وحدت کوشه سی حشر فاشکام ایدر

ای نیازی کیمده کم جهلک عذابی اولسه

احوال سربخام بوساعته ابرنجه دیم سکا اجمالین تاغاینه ابرنجه

بنیش اریدک چقدق برکونه بوله کبرله فرق یلده اده ابردک بوصیته ابرنجه

هریکایه جالقدق چوق آردی طافدق دورت تکبری برقدق نأقامت ابرنجه

چون قامت اولوب طوردق بولونلغو وجهینی عبا کوردک بوجیرنه ابرنجه

طاعت بولمیش الحوراحت بولمیش الحق عزت بولمیش الحق بوخدمته ابرنجه

کثرت ایدی بر اولدی صورت لکس اولدی ظلمت ایدی نور اولدی بوايته ابرنجه

جون جانله برایدک ابدلله طاعلقد آخرکه دمه ابردک بو وحدته ابرنجه

بیک روز یون فنا لاجدم الی یوز غم خوشد نااون یشنه دک اوجدم بو حالته ابرنجه

دنیا نیدر عاشق عقبای نیدر صادق

مصری اولکه کورایق سن وصلتی ابرنجه

ای شه دن دنیانک کل آله الدانمه شمع زنجی نارینه بر وانه کبی یانمه

فانیدر آنک حسنی وارنکنه بویانمه عهدینه و وعیدینه کوکل ویر وایانمه

حقدن بوسوزم حمله آنکا برکطاینه کرچکله تسلیم اول هر سوزی یلصانمه

بودنیه یدی باشلی بیک دیشلی بار قعد
هر باشد بیک اغزی وار هر قهری آمد

عزیدرتک تریاک تریاک همان سمد

هر شمری کم الحسک شربت دکل و دیمک

حقدر بوسوزم حقدا نکا ریکه طایفه

کرجک اوه تسلیم هر سوزی بلوصانه

مات اولدی نیجه شهلر بودنیفک النک

طوبیادی بوئوک بری مالندن و جاهد

عبرت آله بیاورسک ل ماهر لالندن

کوزنجی دوزنیز تیز هر بریسی جالندن

حقدر بوسوزم حقدا نکا ریکه طایفه

کرجک اوه تسلیم اول هر سوزی بلوصانه

عقلیه بوئوک هرکز بر جیله سی یلفز

شیطان زخمی کیزی بوعلله بولفز

هر نه قدر اکاس شتم بلسک التمز

رفقیله ایدر مکری هر یگانه چالفز

حقدر بوسوزم حقدا نکا ریکه طایفه

کرجک اوه تسلیم اول هر سوزی بلوصانه

مصری سکا در بوسوزم جیل بک کوز

ففریله ایدر فخری ایتمه اکاس ممت

طوتمه صفین اصاو جم کسید و رکدن

احراض جهلک کربولکسه کز صحت

حقدر بوسوزم حقدا نکا ریکه طایفه

کرجک اوه تسلیم اول هر سوزی بلوصانه

ک

وله وله

کله دجال کله کوبکه بوکون نلراوله 53

جمله ابل سکا کوله کله دجال کله کله

کوزکم سنک حالک نوله

دورک تمام اولدی سنک ذوقک حرام اولدی سنک

یولد سنک لام اولدی سنک کله دجال کله کله

کوزکم سنک حالک نوله

ملکک سفی طوقونلر کرسبکی عرشدن آقونلر

تحت الغرایده دوسونلر کله دجال کله کله

کوزکم سنک حالک نوله

فجر ایدک سر اللهدن لاله الله اللهدن

غضب ایدر سککشا هک کله دجال کله کله

کوزکم سنک حالک نوله

عزازل برهان ایدک شتر ایستنه بولون ایدک

شیطانلر شیطان ایدک کله دجال کله کله

کوزکم سنک حالک نوله

ک

کورکم سنک حالک نوله
 اهل فساد کبر بیه
 جا این جانک بر تنس
 کوسر و سن بولک رین
 کل دجال کل کورکم سنک
 عیسی نزول ابندی بره
 اکا او یاندی سوره
 دجال هم اهلین قیره
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 بن اولم و هم دیر یلم
 صونک سنی اولد رم
 کوزیکه طریق طولد رم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 عصای موسی بنده در
 هم ید بیضا بنده در
 مصری بکابر بنده در
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 ظاهره مصری کورینور
 عیسی آتی چول بورینور
 بوزی قراد و ایچی نور
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 یتر آتی سن خورلدک
 کوپک اولوب جوق خریلدک
 چاندو ک و هم کورلدک
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 بلش اول اومدر کادن
 عسایه همد مدر کادن
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 جانا دوه هر همد کادن
 کل دجال کل کورکم سنک حالک

قرآن

قرآن بزم فغان بزم
 در تلواره درمان بزم
 بو ظلمتی اچان بزم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 قرآنک اسرار بزم
 مؤمنک افراری بزم
 کورکلر انواری بزم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 اولولری دیر بلد رم
 اغلوی بن کولد رم
 دجال بن بایلد رم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 دجال عجب یورولم دک
 عناد کدن آبرلما دک
 بر اولوسن دیر بلد ک
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 سن بنی چونم بلد ک
 ایمانه قابل اولما دک
 خصمه مقابل اولما دک
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 وجود حق وجود یدر
 اللهک خلق جود یدر
 معدوم ایکن موجود یدر
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 مصر نیک سوزی طاغیدر
 قونجیلر طبل غیدر
 حق جواهر طاغیدر
 کل دجال کل کورکم سنک حالک

وله قافیه لام الالف وله

دورن او در کم دوری فلك بلز اولد
اشنا او در کم سترخاشن وملك بلز اولد
هر کس ازنده سو کو بودیا کوردم منم
دریا او در کم قعر فی اصل و سمك بلز اولد
ایم او در کم نان اوله هم ماه هم ظلمان اوله
جواندن اول اخللد زمان و نمك بلز اولد
کامل او در کم آج سو سترخو ق جوف الشك
ناقص او چکدر بوند کم هر کس لک بلز اولد
هر بر بنی هر رب ولی ذلتله ایردی منزله

وله مصری به سو کو شول اغناقه دیک بلز اولد

دور ایدو کلام جهانده بر دورن اولد
بن کیدم بوتن سلبی ببقله و بلز اولد
چوش ایدو عمان ساجم کیمسین طغیله
برلر التند تم طبر غله بکسا اولد
بوم وجود مطاغی قالقه اند بو کتر کبی
شش جهانم آچله بر حدی بوق میدن اولد
دوریت با نمندن نار و باد و آب و خاک ایدو
بنلکم اندر الوب بو وار لغم نالان اولد
طاغیله ترکیبم اونوزا یکی حرف اوله تمام
نقطه ستم قونک جوهرینه کان اولد
جمله افکار و حواسم حشر اوله بوعینه
قالقه لذهب بکیدن صانکم بهار سنا اولد
بوم تبلی در او کون هر معنی بصورت کبر
کیم نبات و کیمی جوان کیمسی انسان اولد
قبریم دوستلر کلو فکر ایدو لرا حوالی
هر بری بلکه حاله و اله و حیران اولد
هر کیم اسیر بونیازی درد مندی اول زین
سوز لر بنی او قوسونکم سترینه جهان اولد

بو کون

وله قافیله یار ویده

بو کون یعقوب قبله یوسف جلد خبر کلد
قیص بر نسیم ایله او جانندن خبر کلدی 55
آجل ای کون لرم انوار وجه ذولجلالید
دل بد رو لکم اول هر درخشانده خبر کلدی
برغه ناختم دیو کمال اهلنی کورد کده
قونقصانی تکیل ایدن انانده خبر کلدی
نه کم وارینغا اولدی چکده غم شمدن کور و ستر
دل ویرانده کی اول کتر ویرانندن خبر کلدی
ایتنق دل خانه تعمیر او نور بو بیت ازینده
بوشب با کسیر و قشنگه مهماندن خبر کلدی

بوم صبرنک وجودی مصرنک اولد شهنشاهی

وله از لدن تا اید حکم سیلاندن خبر کلدی

زواله کون صالندی قلعه و آندی
باطل وجود طولندی وجود حق بوند
وجود انسانه جان محقق اولدی سلطان
شیطانی سوردی حرا و حنذا اول سلد
برحق سحر ایددی قتال و جبار ایددی
جادوی مکار ایدکجا زولغی بلندی
نوبله ایددی خیره نیت ایددی شتره
کوب اولمشیدی خمر خرنک کوفی طردی
سوزیدی اول بشری عام ایدده ضری
اهل حقیق جگری دیلم دیلم دیلند
نویله ایددی خیره نیت ایددی شتره
اوطال ملک لندن چقدی جوغی بوندن
جدا روشوب ایلندن رفقرری چالندی
نیزید بد نام ایدی علمده خاخام ایدی
ایت ایدی یلعام ایدی طشر و بلی صالندی

وله

فیلدن آنچه و فلجند کسکر اول شاه بوی
هر کمال اهلی قوس سنده آنک ادنی قوی
او قاری قوس قضاتک فونجه بول آور
بوت سینه قلب سلطانده کچر اوفک بوی
چون مقدم فقر فخری دیک سلطان الرسول
یا عجیبی فخر ذلی دیسه بواخرو لی
فرجه ترجه ایکی دریا جمع البحر اولون
تحت اقدام ارازل عرش رحمان منزلی
عارفک برهمنی وار عرش اکا اولمز مقام
سدره وطونی کوز تمز کمالک جان و
عاشقک عاقلدر الحیره آدی ملحد یا ولی
عافک میزک عقلک ماوراسن المادی
ذره ذره قلدی مصرینک وجود بنی قضا

وله قطره قطره قلدی ذابنی دخی عشقک بلی

فضاب الله قویونم یا وینی یابن آئی
جالد او کنده بویونم یا وینی یابن آئی
عرض و وفاد مال و منال یغالتنجی
صویمشتم بویولده بن یا وینی یابن آئی
جسم بویکون فرق اربعین اولک کمال
قلدی بنی دیم مین یاسن بنی یابن سنی
وانله سندن قورقم دعوی باطل قلتم
حقدر یولم یا کلیم یاسن بنی یابن سنی
واردی جفالی کوکلرینک الی یو طغیان
ایندم سنکچون برین یاسن بنی یابن سنی
مهدی بنم عدلدر عیبی بنم فضلدر
آخر عمل قلمدر یاسن بنی یابن سنی

میدانه

56

میدانه جوق کل ای قبا عورت کبی کیم قبا

وله بن مصریم کیدم عیا یاسن بنی یابن سنی

یا فک یا کلکی کلخنی آنک قرنکی نمرنی
چوقدن ارادوم بن بونی یابن سنی یاسن
چون کور دیکر کم طنزم صاع و صول یقینم
صانور سکر طایتم یابن سنی یاسن
کلک ایشک تا او جینه ایشک آخر کونه
فورقا و درکم فوجنه یابن سنی یاسن
شمسک یا نشه ذره ایچک لیچنه قطر
ظلدن شجر اینر حذر یابن سنی یاسن
خون خور او یورکن یا صکر مصری اول وقت لصکر

وله بولک زیان و صکر یابن سنی یاسن بنی

دوست ایلرینک منزلیک علی کوردی
دردله در مان اولدن المالی کوردی
طوطیلر سکر باغتنک ذوقی ایشدی
بلبلره جان کلرینک دلی کوردی
مجنون کبی صحرا ی اغلاقی کزدکن
لبلی طاعتک داله سنک الی کوردی
تن یعقوبنک کوز لری آجلسه عجیبی
جان یوسفنک کل دوزینک خالی کوردی
قالا هلنک اقوالنی ترک ایلله نیازی
شمدنکر و حال اهلینک لحوالی کوردی
ای کفر اولان اغریب اولدری بوالغی
بککش خبر سوبلش سینه ویرن صالغی
بیزه کوکه صغیان بو اغریب صغری
قرفی ایچیکن آنک دریا لک یتاغی

بیریل کون اراسی طولور قیطشاردی
 بر کو تورن صاری اوکونون دوریونونک ^{باشنه}
 اوندن دخی بیوکدریو بالغان قوداغی
 ندکلر وصف ایدرم بیکه بری دکدر
 زبر یونک انده لوح وقلم طوباغی
 مرکزیده بلور سن ظاهر کوچک نقطه در
 عرشه کرسی انک غدا سنک چناغی
 بومصرینک صور فی الدار بوخلقی ولی

معینه هر بر قلی یورنیانک قاقطاغی
 خمر روی یار یله سکران اولدا اکلری
 قطره بحر ایللیق عمان اولدن اکلری
 جاهل کلام زوی العرفان اولدن اکلری
 واقف اسرار اولوب حیلان اولدن اکلری
 اکلری حیوان اولدن انسان اولدن اکلری

خلقن آرتق اکسینک یوقدر بزم
 کسبه طعن اینک هیچ دیلمز یوقدر بزم
 لامکاندن کلشنر بلیمز یوقدر بزم
 بوفا کلزاره هر کن میلز یوقدر بزم
 هر سحر یلسیل کی نالان اولدن اکلری

ستر وصل یاری بول آنلره اچلمز
 بز حقیقت شمشیر روزنله اچلمز
 بز رجال اسرار فی شول زنلره اچلمز
 زاهد القاف اولدن رهنلره اچلمز
 لچلوب کلر کی خندان اولدن اکلری
 صافکن زاهد کی خوف و جابدا یوز

بکشنر

بکشنر اندن شهریم لقایدایونم
 تیکه اقلیم دهونده بقایدایونم
 باش اچق یالن ایاق راه فنا ایدایونم
 رفع ایدوب تن جبهه سرعیا اولدا اکلری
 مصر یا شهر فنا یه اوغره دیلیم یوک
 شمس روی یار یله بدو لکچو ناهیم یوک
 قولونه رحم ایللیق قالد نظر شاهیم یوک
 لی مع الله وقتنه محمد ذراهم یوک
 اول سیری وحدته مهمان اولدن اکلری

ذات حقدن محرم عرفان اولدن اکلری
 علم سرده بحر ی پایان اولدن اکلری
 بوفا کلزارینه طالب اولتلر اکلر
 ویده یاقی حسن حیلان اولدن اکلری
 دنیا و عقبای تعمیر ایلکدن بکشنر
 هر طرفدن بیقلوب ویران اولدن اکلری
 بز شول ابدالز بر اقدق اکمنز دن شالز
 وار لغندن صونوب بیان اولدن اکلری

قهر و لطفی شنی واحد بلیم چکر عذاب
 اول عذابدن قورقلوب سلطان اولدن اکلری
 زاهد ایق یور دکن اکلر سن سن بری
 جرحه صافی لچوب مستان اولدن اکلری
 عارفان هر پرسوز فی طوبی غلنا کرک
 بوجره انده صانمک حیوان اولدن اکلری
 ای نیازی قطره مز در یایه صالقی یوک
 قطره نیچ اکسسون عمان اولدن اکلری

خلقی قویوب لامکان ایلند منزل طوتلی
 مصر یا شول جانلره جانان اولدن اکلری

بن صنور دم عالم ایچره باک هب یار قلیدی
بن بنی ترک ایلدم کور مدک اغیا و قلیدی
جمله اشیا ده کور دم خاری و یکن ای قی
هب کلسا اولدی عالم شمدی هب خاقلدی
کیچ کوندر زار و فغا ایلدی اکر دی دل
بلنم تولدی کسلدی اهل ناز و قلیدی
کدی کزیت کلدی وحدت اولدی خلوت
هب حق اولدی جمله عالم شهر و بازار قلیدی
دین دیانت عادت و شهرت ایلدی وودی به

ای نیازی تولدی سنده قید دیندار قلیدی
جان ینه بلیل اولدی خار ایل کل اولدی
او باندی چون ناز عشق فیضی لبار عشق
هر یکا یله چا غلیوب افدی کوزم بیل اولدی
کوکلی او ییجه طالادی دلم طوف اولدی قلیدی
کوز و آتاک زکر نه اعضا لرم دل اولدی
فرهادی کون بن اولدم و ایلن طاعنی دلم
شیرینه وار مغه هر جانیم بول اولدی
کچ آق ایلله قاره دین خلقی براق آه دن

نیازی دین بورادن طورم سکا کل اولدی
کوکلی طولدر انلرک خلوتی
یاق باق کل ایدر هر یکنی کل ایدر
حقدن یکا بول ایدر انلرک خلوتی
صدقه کیرن کشتی آه و قار اولور ایشی
کوز دن ایدر باشی انلرک خلوتی

طوبغوز

طوبغوز داولا بلدی نیکچور دیولدی
بقین ایدر دیولدی انلرک خلوتی 58
ایچیک بر او دصال نفسک صفاتی بقار
جانک کوزنی آجر انلرک خلوتی
سنی سکا بلدر اغلر بکن کولدر
عرفا نیله طولدر انلرک خلوتی
نیازی سن وادیوری صانه بونی ظاهری

ایچریدن ایچری انلرک خلوتی

طالب حقک دواسن دیو در سر مایسی
انچون آه و زار اولور همین سر مایسی
عاشقک معشوقی بولنده در آید
ارنلرک دم بدم اقران ایچنده بایسی
طاغتنک اخلاصا بر عز عمله اعمالیله
عزقی قوز قتی طوبت اولدر انلرک مایسی
ارض واسع استر نیسک کمالک کی قیض
عرش و کر سیدن کلشدر بر ولینک آییسی
عارفک کو کلینی بلن قنده در خلق جهان
اولکه عنقاو در بره دوشمن یل آنک سایسی
کیمک مازغ البصر سلطانک طفلی اول

مصر یا شول فیض اقدس نور اولدی رایی

اول سلوکه شیخ کامل مکمل المالی اقی سنان لغری حضرت یمنه ارسل اولنا ددر
ایلسون الله جوق تحبانی کاکم وید عالم غایب
قطب خلائیق بحر حقایق فوج جامعده هب
نقطه کبر اکور عز اعا کیزلیدر نیر جملدن
کیزنی سلطاندر سیر جهاندر عرش جاند هب
نقطة کبر اکور عز اعا کیزلیدر نیر جملدن

قلبی کشف ایلمش شفاف کورینونه هب یاق
اره یوب بول قولوغن قیلانلقین الا بولدی
ای نیچ جانلر بانی بکر بولدی دیر بونده لا
نیستو تعلیم ولیم تسلیم یا نیچ بولسا اولکلا
مايه ناک زوقن آلمیشو کم شیخ حق بلز یوق
شهر المالی جانده بولمالی اونی ساند شهوت
حقی جلفده ستری ذاعده صاور و سقند هب یاق

و شیخی حق بلای نیازی کم بیر یونزند حق هدایا

سکا عاشق اولون دلریندر لحو و غلامی
جمالک سیر ایدن کوزلر نیکریاغ و خوشی
شرب عشقه سکران اولوب هر بیر یشتا
وجمالک کولینه حیلر اولون نیکر کشتا
قبائل عقل و ادراکی اولور می کسده پاک
یا قوب بوسینه چاک دوشل آشتای جان
نیران عشقه یانندیا رشوق طالتلر
کوزندن یا شیل قانی دویور می جان
نیازی قالدی حیرنده یئاردل نارفقده

و دوشوب یوزار غریبه دون و کون ایلا افغانی

ای کوکل گوش ایله عاشقار گفتارنی
نیچه در کورد دوستله یانقلرک پازارنی
روست بلدسی سمه نه عریا اید و سینه لک
صکره اول یاره لره استند بلر دیمانی
دردنی در مان ویریدرینه اول یاره لره
انکچون آنقورد عاشقارک افغانی
عشق اودی شویله یا قوب جسم و جان
کل ایدوب صاور دیر جل و جوجریمانی

وصل

وصل حق استین جان و جهانک ایدوب
عشق میداندک الیو که آنک دارنی 59
ساقی بزم الست بجانده سن ایچندری
کور که نیچه کشف ایدر لر سترحق تارنی
بی نشانک منزل قاف عدمک ایزلیو

و ای نیازی بول بولش یولن اول جانانی

دلبر اغرک لوفی ایچم طولوقان ایلدی
شول سیاه زلفک تلی عقیلم پریشا ایلدی
هر کیم کم شهرینه اوغردی عشقک مسکری
هب عمارتن آنک بر دمه ویران ایلدی
درلودر لوفتنه لر صاچکدن اولد اشکار
خاق عالم صاندیلر کم قی شیطا ایلدی
خد و خالک ایکی بولش بوجره آنک خلقنی
بیرینی کافر بیرینی اهل ایمان ایلدی
کیزلی سترکدن خبر ویردکده عشاقک
عابد و زاهد لره عقلینی حیلر ایلدی
کورنه عبرتدک ستر وحدتی سیر تبکک
جمع و تفصیل اوغیرت قولی سلط ایلدی
جمل اسماء و صفاتکدر کورین غیری یوق
هریری بروجهل خوب ذانک اعلا ایلدی
قدرتک انسانق مظهر قلد یغیچون ذانک
یوزینک نقشنی هب آیات و آد ایلدی
اورتدی بو یازار کثرت کوزلری خلقه و فی
عارف اولون جمل یوزون سنی سیر ایلدی
بونه حکمت بونه قدرت بونه صعد کولک
توه کوه فطره در بای عمان ایلدی
کیمک بوسردن خبر ویر اولد عارف دوز
فور تلوب جیوه آندک کذب انشا ایلدی

لعل جانان اوله لیده ای نیازی مشربک

سوزلرک عشاق ایچنده آب حیات ایلد

چون سکا کوکلم میلادوشتد دروغم پاک آشتادوشتد

زهد و تقوی به یار ایلیم اول عشقل یندن هب جداروشتد

واعظاید رکل عشق ترک ایلد نیده بهم صبر منی وفادوشتد

نیچه ترک ایلیمو عشق شوق ملق اگ قرشوسن مرلقادوشتد

و جبهکی کور رسم طاعت عظم زلفک اکا چون مقتدر اوشتد

کیم سنی بولدی کندی یوغ اولد وصلک ای دوست جان بهلووشتد

عشق عشاقک دعوت اتمش سن جان قوره غیلول صدا دوشتد

بوتیارینک هیچ وجودنه ذره قوماری هب یغادوشتد

بر یوزه روش اولدی کوزیم یوزیک کوز دیوگ اولمش جمالی شمعک ایلک کون پروانی

کندی صورطو طوطو چمانه لر عشقلره برک الزدن فوش ایدن اولور عبد مستازی

شونلرک طاعتی ازل بزمنده اناک چرمه طا تمایه یونده دلخی اول عشق اهلینک بیگانه

هر رفوری لاق اهللی دخل اولیمز مجلس اول جاده قیمر نیچه کل دیسون کاجانانی

عشق اهللی ایلمز ایلدن تالاید سحرش اولید پس نیچه ایسون که دلم دور ایدر پیمانه سی

بر ملک مالک ابلش عشاقی اول پاریش ملک سلیمانلرک یاننده برویانی سی 60

ایکی جهانده کیمی مصیارت عزت یتد

کلده بارک صونیدی چو هرک هرانی

زهدکی قوعشق روش اهلچا ایتوسنی پیر عشق قوللق ایت جانان جانیستوسنی

بر زمان بلبل کی افغانک آغده کوکله سول قدر قیل نالخی کم کلت ایتوسنی

عارونا موسک برقی شمه رت قیاسک صوبه کی ملامت خرقه سنکیم اول نهان ایتوسنی

یوزیکی برلکی یا قیل آلتند فو کیم حق تعالی باشلار وزه اسم ایتوسنی

ویرمه راحت نفسک دلم غرای اکوایت کعبه دل فتح اولوب دارانما ایتوسنی

کل یارینک الندن برقدح فوش ایلد کیم

محو ایدو نلم و نشانک فی نشان ایتوسنی

بلور عز عارفک حال و نشانی دکل عرفان فلان ابن فالانی

یرین ترک ایلد نک یوقدر مکافی حقیقت اهلینک اولمز نشانی

ایزنی یوقدر که ایزندک بلین دلخی قوز مرکز قوزنددن بلین

سن آتی صنفه سوزندک بلین حقیقت اهلینک اولمز نشانی

ندکلو و دیسه عالمده اوصاف صفتل افورانی بیل اهل اعراف

عتاد اهل دكسك ايله انصاف حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 سن آنك صبر و شك كنن صورتك بولمزن سن اوو وصفيله بررسك
 بلندنكم نشانغنی آرزسك حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 قباب حقه مستور اولن ايلر صفات حق اليجنده كورينورلر
 نه طوغرلر نه طولونورلر آنلر حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 غضب شهوت كيمي ايقدرلر بنوب اوستنك سياح اولك جالر
 بولارلر چقدرلر رش چقانلر حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نه كم افاقه خود كورسه عارف وجود نده اولمزن آزارف
 انكچون دبر بونی اهل معارف حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 كورنسه طشه دن بروصف ^{فاعل} ايجوكدن بر بنه اولسه مقابل
 يقينه بريم ايله اولم حائل حقيقت اهلنك اولمزنشانی
 آني اولن اورداعلر نميچون يا غيرت كوسته و طار نميچون
 اوده اغلار طار بولور چاتميجون حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نفس سز دنیه ده بر حرف درين نفسك حرقه بويافور ايلز
 شوكم حقدن كلور جانان بولز حقيقت اهلينك اولمزنشانی

جهانده

جهانده بر كر و اولمزن كاي جان بولونمايه ايجنده اهل عرقان 61
 اولور موصوف صفاتلر ايله هر آن حقيقت اهلنك اولمزنشانی
 كيمي شاران كيمي ناشا اولورلر كيمي استاد كيمي تزار اولورلر
 نيجه لر صور تا جلال اولورلر حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 شربعتل اولورسه كر اولفعال ديمه اكاكه بو غايت يدا اعمال
 شرع در انمسه سنه قبل قبال حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نكم موجود اولورلر بوجهانده كر ايشلنسه قويرلور بر نده
 بهانه بولمزن سن هيچ بر نده حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نياز يه كلور هر غيب و حاضر كورنور رجله اعراض و جواهر
 نشانيل اولور هر بری ظاهر
 حقيقت اهلينك اولمزنشانی

بارك الله كلش ايلسا و ندر اسبوزی جنتی نذ كير ايدر علي مكاند اسبوزی
 معتدل آب و هوا هم مجتمع انواع ذوق مجمع بزم صفای عارفاندر اسبوزی
 آب حیوانی بكنفر حصطنده در مسیح اقد و غنی صانكه بروج بولندر اسبوزی
 جامه خضرا سن ايام در بعده كم كير شبهه سن منزلكه خضر صلد اسبوزی

هر طرف بر مویه شدین لب و لب و مثال
بیش اطلسل طو تاش فرج و اندر اسبوزی
نی مدال ماسی اوزده نقش اولو ایلاسرخ
لاجرم صنع خدایه بر پیاندر اسبوزی
اول سبیدن اهل بر عقل و زکا و معرفت
محزن اهل علوم کاما و ندر اسبوزی
جنت من تحتها الانهار بحری دینش خوب
هنه جئات عدین دن نشاندر اسبوزی
ای نیازی که طوفون نمایید هیچ بار و فنا

و کیم دیمزدی که فردوس جنتاندر اسبوزی
حمد لله حبس زندان اهل حال و حرفی
فقر و ذلت در دو محنت اول که و هله عزی
جس جسستم آیدن جان ایدر لبت خاوم
خلون روشن ایدر انوار حق جلونی
ظلمت ایچره تشنه دلا آب حیوانه ابرر
قلت ایچره صبر ایله چوق کسه بولید دوی
خلق عالم قبضه قدرتند تی چون چرا
حق قضاسیند رضا و بر بول فلیک و معنی
عزت عقابیه ذلت در نیازی چون طریق

و نفی و جانده بوبولدن ایدر کور سر عتی
نولیدی ای کشش طاعی نولید
سنگ دائم بوزک بویله کولیدی
بوزک کوزک قان اغلیق شتاند
بتن درلو چچکل صولیبیدی
سنگ اب و هوکی مطلب ایدوب
باشکده هر طرف یاران اولوبیدی

کیرد

کیرله کوکله باش چکسیدک باشکده درلو بوران اولیبیدی 62

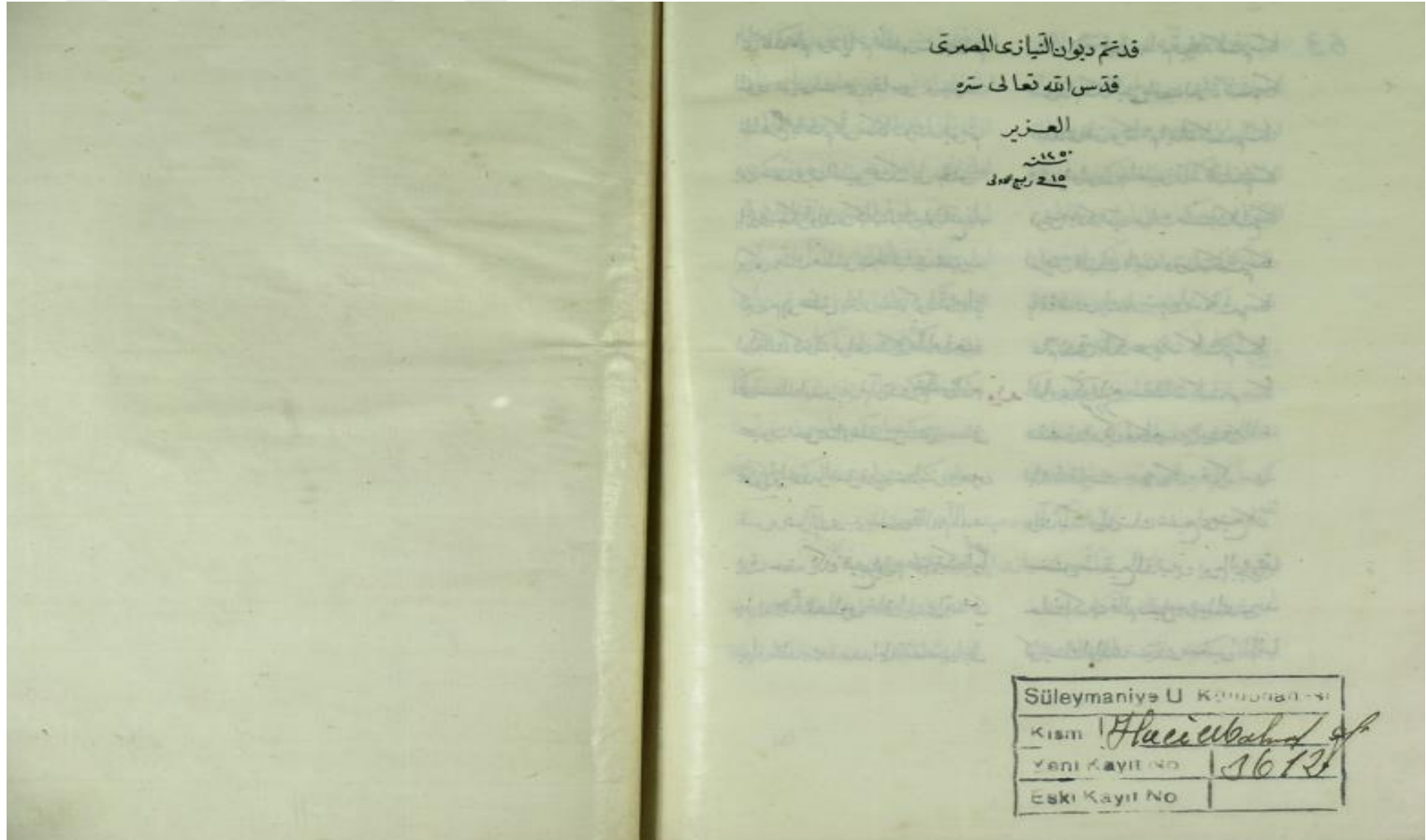
مصرلی یه عجب بو طاع نه دیردی
و اکرن بیه کلوب بر سولیبیدی
بر کوزکه آنک اولیه عبرت نظر نده
او دشمنید رضا چنک باش اوزونده
قولی که او کوت المیه هر دکدر یکنده
آفت آکا قورشونی همان سن دلیکنده
سؤل ال که آنک اولیه خبر و جستانی
و بیلز آکا جنت ایلنک دریجانی
ایاق که عبادت بولنی بلز آئی کس
او کر نسین آئی مسجد او کونده قیودن
بردل که حقک ذکر ایله اولیه معنادر
اوز مس اول ات پاره سندنل و بیج
نفسم دیم شول دیوه که یلتر سنی شته
نفس او در آنک فکری و بیلی اوله خیر
کوکلیدرو کیم ایچی و سوسله طولیش
کیر یله حسد عسکر یه پانی آلمش
سؤل جانکه فقط جسم دری طوبه در جهان
حیوانده ده وار درلو طمرده طو قان
جان اولکه نفخت دیدی قرآنده کاحق
اول نفی و رحمانیه در بو ستر مطلق
اول روح ارضا فیه کیم ابردی او در انشا
اول نقطه کبرادان اولان صورت رحمان
انسانده دینور کا دلخی آدم معنا
هم روح مصد او هم عاقل و دانا
ذیراکه جهانده نیه کلد یکنی بلدی
مقصود اولان مطلب اعلا سنی بولدی

اول نفخه ايمش آدمه بل مشرب اعلا
اول نفخه ايمش ديري طوتن جمله جهاني
اول نفخه ايله اولدى عمارت بو عوالم
اول نفخه ايله كوزى چاققور كورد عبرت
ال آنكله وپرمكه ميل ايلدى حالي
دل آنكله قيلدى اوزن ذكريله معتاد
نفس آنكله راضيه و عرضيه اولدى
روح آنكله ايندى سما واته عروجي
علوى اولوب اطلاقا يرشدند سلوكي
ايش دلخى يوقوش بر اولوب جمل يانده
كيدر ايكلك برك اولوب هر شئي اولو وحق
اول نفخه كي آدم دميد رآدى است

وله اول دمله نيازي ايريلور منزل دوسته
بپرم عزيزم بصفا سيزنه كلشم سكا
اي كنت كنزك مظهرى لها لى خلد رهبر
مظهر ذات مصطفى سلطان كلشم سكا
اي مرشد لرك سروي احسان كلشم سكا

ای

ای کان علم و عرفانم مظهر ستر سبحانم
المون لب موت حی بقاسی وجود
ظاهر باطنم کلی سكا دوندر یونم
یون سورون اغلیو همتکه بل بغلو
یاندی جگر اولدی کباب دیرلم اول قمع باب
ایرکور ملک مطلوب طالباری محبوبه
کیردم بو عشق بازارینه بو کو فو قو مپا یاز
اول كنت كنزك بولمغ سرکل عار اولمغه
اتى ستان ايدر بپرم آرتدى نیم آه و زدم
محبوب حق ممتاز خلق سن محمد مصطفى
محمود و احمد و اصل قرب خداسن یا امین
نفس و هو الادی بنی ظلمت و قلا دم المدد
یوقی حضر تنکده هیچ نوزم عزت انیکه حاجا
چون رحمة للعالمین خلق ایلدی اتد سنی
بیچاره نك جرین مدد ايله شفاعت یابنی
ایدر سكا قبول جانم قربانه كلشم سكا
صوندم سكا الیه طوت لقا نك كلشم سكا
قلمدی ظن و گمانم ایمان كلشم سكا
قطره اولون چاغلیو عتانه كلشم سكا
نوش اینک آب حیات مستانه كلشم سكا
امراض قلبك بایمنه درمان كلشم سكا
یا نماغه دردك نارینه پروانه كلشم سكا
علم لدنی بلکه عرفانه كلشم سكا
افنوی کوزلرم سلطان كلشم سكا
مقصود امرکن فکان خبر البشیر و الواری
ایله شفاعت جرمی کلام قبوله سروا
وای پاک اولمغ سكا شفیع ای منبع کان عطا
سنس شفیع المذنبین یوم البیرو حیا
حاشا که بن قالم ذلیل جرمیلای نور خدا
کونیتك اولدی سیتدی سنسین امام انبیا

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Malatya ilinde dünyaya geldim. İlköğrenimimi Malatya Fatih ilköğretim okulunda başlayarak Kayseri Erciyes İlköğretim okulunda tamamladım. Liseyi Malatya Fatih Anadolu Lisesinde okudum. 2008-2012 yılında Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldum. 2013 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalında Yüksek Lisans öğrenimime başladım halen devam etmekteyim.

